

ΔΗΜΗΤΡ. Ν. ΚΛΕΙΔΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ

ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

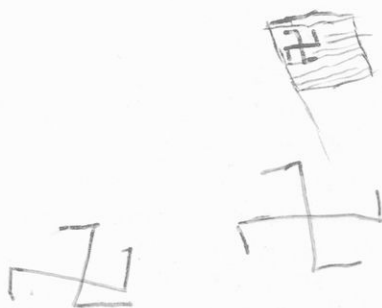

19990

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΔΩΡΕΑ

ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἐφετεινὴ μας Ἱστορία λέγεται «Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ». Περιλαμβάνει κατὰ πρῶτον μὲν τὴν ἱστορίαν τῆς Ρώμης καὶ τῶν λαῶν τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, τοὺς πολέμους καὶ τὰς κατακτήσεις τῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 753 π.Χ. (ἔτος κτίσεως τῆς Ρώμης) καὶ ἔξῃς.

Ἐν συνεχείᾳ περιλαμβάνει τὴν περίοδον ἐκείνην τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 330 μ.Χ. μέχρι τοῦ 1453 μ.Χ. Ὀνομάζεται δὲ Βυζαντινὴ Ἱστορία, διότι ἔχει ὡς κέντρον τὸ Βυζάντιον, τὴν ἀρχαίαν ἀποικίαν, τὴν ὁποίαν ἱδρυσαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸ 664 π.Χ. Μεγαρεῖς ἀποικοί, ὑπὸ τὸν Βύζαντα.

Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἔκτισε τὴν νέαν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους του, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ 330 μ.Χ.

Ἡ ἱστορικὴ αὕτὴ περίοδος, ἡ ὁποία διήρκεσεν 11 αἰῶνας, εἶναι πλήρης ἀγῶνων δόξης καὶ μεγαλείου, ἐφάμιλλος πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐποχὴν. Τὸ Βυζάντιον κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους, μὲ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, προεφύλαξε τὴν Δύσιν ἀπὸ τὰ στίφη τῆς Ἀνατολῆς, διέσωσε τὸν κλασσικὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ διέδωσε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν.

Τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν διαιροῦμεν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους : πρῶτη (330–641 μ.Χ.) περιλαμβάνει τὴν σύγκρουσιν τοῦ ἀρχαίου ἰσμοῦ μὲ τὸν Χριστιανισμὸν, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἐπικρατεῖ. Ἡ δευτέρα (641–1204 μ.Χ.) εἶναι ἡ καθ' αὐτὸ βυζαντινὴ–ἑλληνικὴ, διότι τὸ κράτος γίνεται ὁμοιογενές, Ἑλληνικὸν καὶ Χριστιανικὸν (Ὁρθόδοξον). Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπικρατεῖ εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ νομοθεσία καὶ ἡ διοίκησις γίνεται ἑλληνικὴ. Οἱ αὐτοκράτορες εἶναι Ἕλληνες καὶ Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι. Ἡ τρίτη περίοδος (1204–1453 μ.Χ.) περιλαμβάνει τοὺς ἀγῶνας τῶν δημιουργηθέντων τεσσάρων ἑλληνικῶν κρατῶν μέχρι τῆς ὑποταγῆς των εἰς τοὺς Τούρκους.

Αὐτὴν τὴν ὑπερχιλιετῇ ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας θὰ διηγηθῶν αἱ σελίδες τοῦ βιβλίου τούτου.

1. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

1. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ. Γνωρίζομεν ὅτι εἰς μίαν ἀγνωστον ἐποχὴν τὰ Ἰνδοευρωπαϊκὰ φύλα ἐξεχύθησαν ἀπὸ τὰ Ν.Α. μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ δισκορπίσθησαν καθ' ὅλην τὴν ἡπειρον. Τμήματα αὐτῶν ἔφθασαν καὶ μέχρι τῆς Ἰταλίας καὶ κατέλαβον ὁλόκληρον τὴν χερσόνησον.

Εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν κατῴκουν οἱ Ἑτροῦσκοι ἢ Τυρρηνοί, ὅπως τοὺς ἔλεγον οἱ Ἕλληνες. Φαίνεται ὅτι ἦλθον ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀπ' ὅπου ἔφυγαν ἐξ αἰτίας κάποιου μεγάλου πολέμου. Ἐφερον ὁμῶς μαζί των τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ.

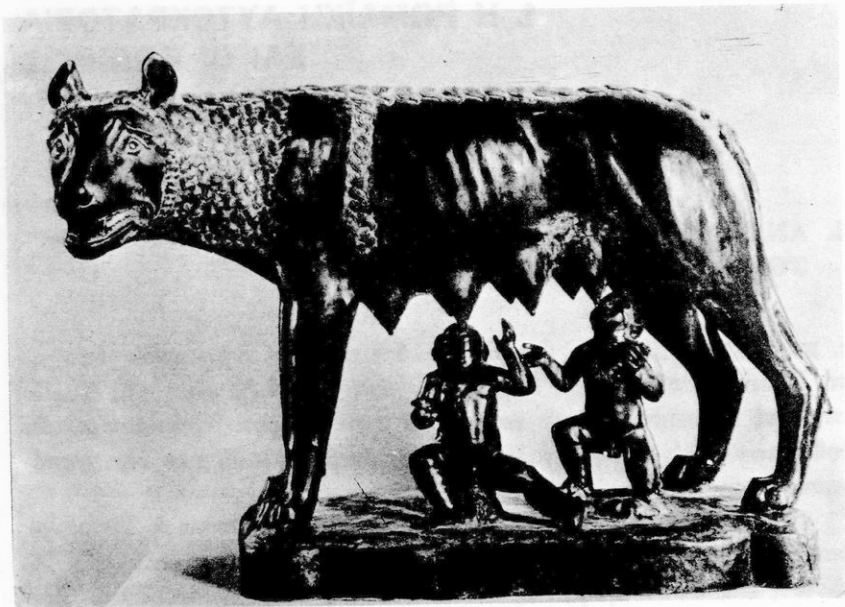
Εἰς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν ἐγκατεστάθησαν οἱ Λατίνοι. Ἦσαν ποιμένες καὶ ἔζων εἰς τὸ Λάτιον, τὴν σπουδαιότεραν ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Ἰταλίας, πλησίον τοῦ ποταμοῦ Τιβέρεως, ἄλλαι δὲ φυλαὶ αὐτῶν διέμενον εἰς τὰς πέριξ χώρας.

Εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν οἱ κάτοικοι ἦσαν Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἦλθον ὡς ἀποικοὶ τὸν 7^{ον} καὶ τὸν 6^{ον} π.Χ. αἰῶνα. Ἡ σπουδαιότερα καὶ ἀμειωτέρα ἀποικία ἦτο ὁ Τάρας.

Γείτονες τῶν Λατίνων ἦσαν οἱ Σαβῖνοι, κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν, ἀγροῖκοι καὶ ἀπολίτιστοι. Πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς Ἑτρούσκους οἱ Λατίνοι ἤρχοντο εἰς ἐπαφὴν καὶ ἀντήλασσαν τὰ προϊόντα των, αὐτοὶ μὲν δίδοντες σιτηρὰ καὶ ζῶα, ἀπὸ αὐτοὺς δὲ λαμβάνοντες ἐργαλεῖα καὶ ὅπλα, εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων οἱ Ἑτροῦσκοι ἦσαν εἰδικοί.

Ἐπάνω εἰς ἓνα λόφον, τὸν Παλατῖνον, ἔκτισαν οἱ Λατίνοι μίαν μικρὰν πόλιν, τὴν περιέβαλον μὲ τεῖχος καὶ τὴν ὠνόμασαν Ρώμη, διότι ἔλεγον ὅτι τὴν ἔκτισεν ὁ Ρωμύλος (753 π.Χ.).

Τὸν μῦθον διὰ τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης τὸν ἐπενόησαν βεβαίως

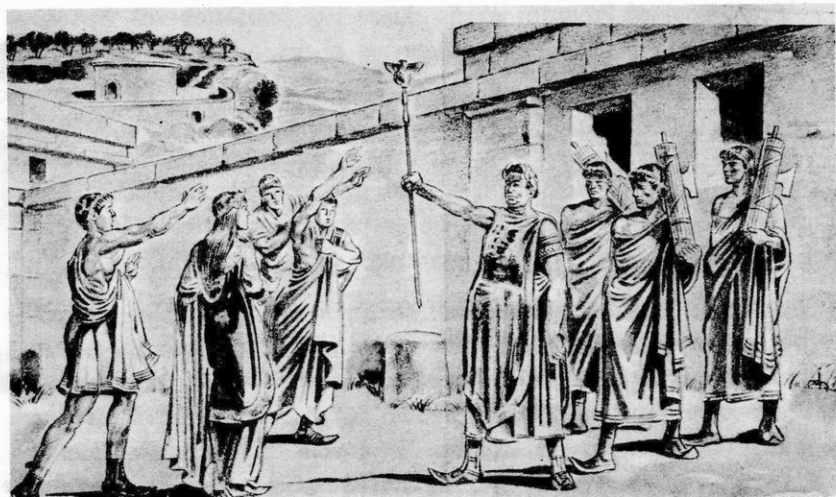

Ὁ Ρωμύλος καὶ ὁ Ρέμος

πολὺ ἀργότερον, ὅταν ἡ Ρώμη, κατέστη κέντρον μεγάλου κράτους. Κατὰ τὸν μῦθον αὐτὸν πάντως, ὅταν οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Τροίαν, πολλοὶ Τρῶες κατέφυγον εἰς ἄλλας χώρας. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Αἰνεΐας, ἀπὸ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἔφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας. Πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τιβέρεως ἔκτισε μίαν πόλιν, τὸ Λαβίνιον.

Ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους του ἦτο καὶ ὁ Ἀμούλιος, ὁ ὁποῖος ἐξεδίωξε τὸν ἀδελφόν του βασιλέα καὶ ἔγινεν ὁ ἴδιος βασιλεὺς. Τὰ δύο νήπια τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρέμον, διέταξε νὰ τὰ βάλουν εἰς μίαν σκάφην καὶ νὰ τὰ ρίψουν εἰς τὸν Τίβεριν. Τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ὅμως τὰ ἔρριπεν εἰς τὴν ξηράν. Μία λύκαινα ἤκουσε τοὺς κλαυθμηρισμούς των καὶ τοὺς προσέφερε τὸ γάλα της. Ἐπειτα τὰ παρέλαβε κάποιος ποιμὴν καὶ τὰ ἀνέθρεψεν.

Ὅταν ὁ Ρωμύλος καὶ ὁ Ρέμος ἔμεγάλωσαν, ἐξεδίωξαν τὸν Ἀμούλιον. Εἰς τὸ μέρος δὲ ὅπου ἐσώθησαν ἔκτισαν μίαν πόλιν, τὴν Ρώμην. Εἰς αὐτὴν ἐβασίλευσεν ὁ Ρωμύλος καὶ διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως μετεχειρίσθη τὸ ἐξῆς τέχνασμα : Ἔκαμεν ἀγῶνας καὶ

Ὑπατος συνοδευόμενος ἀπὸ ραβδούχους.

ἐκάλεσαν εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς Σαβίνους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων ὁμως οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν τὰς θυγατέρας των καὶ τὰς ἐνυμφεύθησαν.

Οἱ Σαβίνοι τότε ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων, ἀλλ' αἱ θυγατέρες των ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐμπολέμων καὶ ἔφεραν τὴν συμφιλίωσιν μεταξύ αὐτῶν.

Οἱ μῦθοι αὐτοὶ φανερώνουν, ὅτι ἡ Ρώμη προσέφερε πάντοτε φιλόξενον καταφύγιον εἰς ὅλας τὰς λατινικὰς φυλάς. Ἐπροχώρησε μάλιστα ἀκόμη περισσότερο. Ἐδέχθη ὅλους τοὺς Λατίνους ὡς μέλη τῆς ἐλευθέρας Πολιτείας της. Ὅταν κάποιος ἐχθρὸς ἐφθανε «πρὸ τῶν πυλῶν» της, ὅλοι οἱ Λατῖνοι ἔτρεχον νὰ τὴν ὑπερασπίσουν.✧

2. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ. Οἱ Ρωμαῖοι κατήγοντο ἀπὸ τὴν ἰδίαν Ἰνδοευρωπαϊκὴν φυλὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο πολλὰ εἶναι τὰ κοινὰ γνωρίσματα των.

Ἡ Ρώμη κατ' ἀρχὰς ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ βασιλεῖς. Ὁ βασιλεὺς εἶχε δώδεκα ὑπηρέτας, οἱ ὅποιοι τὸν συνώδευον. Οὗτοι ἔφερον εἰς τὸν ἀριστερόν των ὤμον ἀπὸ μίαν δέσμην ράβδων καὶ δι' αὐτὸ ἐλέγοντο ραβδούχοι. Ὁ βασιλεὺς ἐβοηθεῖτο εἰς τὴν διοίκησιν ἀπὸ ἰσόβιον συμβούλιον ἐκ γερόντων, τὴν Γερουσίαν.

Ἀργότερον οἱ Ρωμαῖοι κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἔξουσίαν των παρέδωσαν εἰς δύο ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο ὕπατοι. Οἱ ὕπατοι, συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς ραβδούχους, παρουσιάζοντο εἰς τὸ κοινὸν φέροντες τήβεννον μὲ πορφυράς γραμμάς. Τὴν Γερουσίαν ἀντικατέστησεν ἡ Σύγκλητος. Ὡς συγκλητικοὶ ὁμως ἐξελέγοντο μόνον οἱ ἄρχοντες, οἱ πατρίκιοι, ἐνῶ οἱ πληβεῖοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Ἡ Σύγκλητος εἶχε τεραστίαν δύναμιν. Ἀνεβίβαζε καὶ κατεβίβαζε τοὺς ὑπάτους κατὰ τὴν κρίσιν τῆς.

3. ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ Ρωμαῖοι, εἶχον πολλὰς ἀρετάς. Ἦσαν γενναῖοι πολεμισταί, καρτερικοί, ἐσέβοντο τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς προγόνους των, ἠγάπων τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν καὶ ἐπειθάρχουν εἰς τοὺς νόμους. Ἡ ζωὴ των ὁμοιάζειν εἰς σκληρότητα μὲ τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Ὁ πατὴρ τῆς οἰκογενείας ἐκαλλιέργει μὲ τοὺς δούλους τὰ κτήματα καὶ ἡ οἰκοδόσποινα ἔμενεν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἐφρόντιζε δι' αὐτήν. Ὁ πατὴρ εἶχε δικαιώματα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῆς οἰκογενείας, χωρὶς νὰ δίδῃ λόγον εἰς κανένα.

4. ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ Ρώμη ἐξαπλώνεται εἰς τοὺς γύρω λόφους καὶ γίνεται πόλις μεγάλη. Οἱ κάτοικοί τῆς, μὲ τὴν θαυμαστὴν ὀργάνωσίν των, κατορθώνουν, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, νὰ συνενώσουν εἰς ἐνκράτος ὅλους τοὺς Λατίνους.

Κατὰ πρῶτον κατορθώνουν νὰ νικήσουν τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς καὶ νὰ γίνουν κύριοι ὅλης τῆς Μέσης Ἰταλίας. Κατόπιν στρέφονται πρὸς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ὅπου ἤκμαζον μεγάλα ἑλληνικὰ πόλεις, ὅπως ὁ Τάρας, τὸ Ρήγιον κ.ἄ.

Οἱ Ἕλληνες ἄποικοι τοῦ Τάραντος δὲν ἦσαν πολεμικὸς λαός, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐμπορικός. Ἐκάλεσαν λοιπὸν εἰς βοήθειάν των τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον. Ὁ Πύρρος ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν εὐχαρίστως, διότι εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ παῖξῃ εἰς τὴν Δύσιν τὸν ρόλον, τὸν ὅποιον ἔπαιξεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλὰ μὲ τὴν φιλοδοξίαν του αὐτὴν ἡνοίξεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ 280 π.Χ., ἐπὶ κεφαλῇς 25.000 ἀνδρῶν περίπου καὶ μὲ 20 ἐλέφαντας, ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Τάραντα καὶ ἀντιμετώπισε παρὰ τὴν Ἡράκλειαν 50.000 Ρωμαίους, τοὺς ὁποίους

κατετρόπωσε. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐνίκησε καὶ πάλιν τοὺς Ρωμαίους εἰς τὴν Ἀπουλίαν, ἔπαθεν ὁμως τόσῃν φθορᾷ, ὥστε λέγεται ὅτι εἶπεν: «Ἐάν νικήσωμεν ἄλλην μίαν φορὰν ἀκόμη τοὺς Ρωμαίους, εἴμεθα κατεστραμμένοι».

Τέλος τὸ 275 ἐνικήθη εἰς μίαν μεγάλην μάχην ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους καὶ μετὰ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἡπειρον.

Τοιοιουτρόπως οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἐξουσίαν των ἐφ' ὅλης τῆς Ἰταλίας (272 π.Χ.).

Ἰσχυρὰ δύνამεις, ὅπως ἔγινε τώρα, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς ἡ Ρώμῃ πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας δυνάμεις τῶν χρόνων ἐκείνων : τὴν Καρχηδόνα, τὴν Συρίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης ἐξουσιάζον ἐκτεταμένην χώραν εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν, εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Εἶχον ἐμπορικοὺς σταθμοὺς εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ὅμως στρατὸν ἐθνικὸν δὲν εἶχον οἱ Καρχηδόνιοι, ὅπως οἱ Ρωμαῖοι, παρὰ μόνον μισθοφόρους ἀπὸ διάφορα ἔθνη.

Ἀπὸ τὸ 264 ἕως τὸ 146 π.Χ., ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, ἡγωνίζοντο οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Καρχηδόνιοι μεταξύ των. Ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται «Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι».

Κατὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον (261-241 π.Χ.) οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδόνιους εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κατέλαβον τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Σαρδηνίαν.

Ἐπειτα ὁμως οἱ Καρχηδόνιοι ἡγωνίσθησαν νὰ ὑποτάξουν τοὺς λαοὺς τῆς Ἰσπανίας, ἔχοντες ὡς στρατηγὸν των τὸν Ἀννίβαν, ἓνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων στρατηγῶν τῆς Ἰστορίας.

Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Καρχηδόνιους ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἰσπανίας καὶ τότε ὁ Ἀννίβας ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης. Ἐπέρασε τὰς χιονοσκεπεῖς Ἀλπεῖς καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Ἰταλίας, μετὰ πολὺν στρατὸν καὶ πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Συνήντησε τὰς ρωμαϊκὰς λεγεῶνας καὶ τὰς κατενίκησε. Τέλος εἰς τὴν Ρώμην ἠκούσθη ἡ ἀγωνιώδης κραυγὴ : «Ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν πυλῶν»!

Ἀλλὰ τότε ὁ στρατηγὸς Σκιπίων ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ ὁ Ἀννίβας ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα του. Οἱ Καρχηδόνιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην μετὰ τοὺς Ρωμαίους (202 π.Χ.).

Πάλιν όμως ή Καρχηδών ἔγινεν ἰσχυρά δύναμις καί τότε οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν καί τρίτον πόλεμον. Οἱ Καρχηδόνιοι προέβαλον γενναίαν ἀντίστασιν ἐπὶ τρία ἔτη. Τελικῶς όμως ὑπέκυψαν καί τὸ τέλος τῆς ωραίας πόλεως ὑπῆρξε τρομερὸν (146 μ.Χ.). Οἱ κάτοικοι τῆς ἐφονεύθησαν ἢ ἔγιναν αἰχμάλωτοι. Οἱ θησαυροὶ τῆς ἐστάλησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καί ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἐβασίλευον ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐτυχία, τώρα δὲν ἀπέμεινε τίποτε.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ — ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ.

— Ποῖοι λαοὶ κατῴκουν εἰς τὴν Β., Κεντρικὴν καὶ Ν. Ἰταλίαν ; Τί ἦσαν οἱ Λατῖνοι ; Ποῦ ὑπῆρχαν ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ;

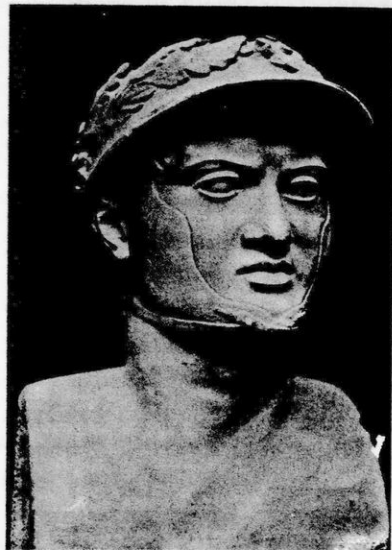
— Νὰ γράψετε εἰς τὸ τετράδιον τῆς Ἱστορίας : α) Πότε ἀρχίζει, ἡ ἱστορία τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, β) ποίας ἀρετᾶς εἶχον οἱ Ρωμαῖοι γ) ποία ἦτο ἡ ἑκτασις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ;

— Πληροφορίαι : Λάτιον, Ρωμύλος, Ρώμη, Σικελία, Καρχηδών.

2. ΠΥΡΡΟΣ — ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΙ —

ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Ο ΠΥΡΡΟΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτησεν ἀναρχία. Πολλοὶ ἐζήτουν τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅλοι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἀλλὰ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἤρχισαν νὰ ἐξαντλοῦνται καὶ πάλιν ἀπὸ τὰς πολιτειακὰς φιλονικίας. Τὰ δύο κόμματα, τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ τὸ δημοκρατικὸν ἐκράτουν τὰς πόλεις εἰς αἰώνιαν διαμάχην.

Ὁ Πύρρος.

Αἱ ἀρχαῖαι καὶ ἑνδοξοὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι, δὲν

είχον πλέον δυνάμεις. Ἐν τῷ μεταξύ καὶ ἡ Ἑπειρος ἡ ὁποία κακῶς ἔθεωρεῖτο «βάρβαρος» κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς αἰῶνας καὶ δὲν εἶχε παίξει ἀκόμη κανένα ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑθνους τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, ἐμφανίζεται ὡς χώρα ἱστορικῆς δράσεως.

Ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Πύρρος, ὁ ὁποῖος ἔζησε πλησίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ καὶ ἐδιδάχθη ἀπὸ αὐτὸν τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἀνεδείχθη σπουδαῖος καὶ δυναμικὸς βασιλεὺς. Τὸ ὄνειρόν του ἦτο νὰ ὑποτάξῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τοῦ ἐπερχομένου ἀπὸ τὴν Δύσιν κινδύνου, δηλ. τῆς Ρώμης.

Ἐκαμε μακροὺς πολέμους καὶ ἐμεγάλωσε τὸ κράτος του, καθ' ἣν στιγμήν ἡ Μακεδονία ἔχανε τὴν δυνάμιν της. Οἱ Ἑπειρῶται τὸν ἡγάπων πολὺ καὶ τὸν ὠνόμασαν «Ἀετόν», διὰ τὰ πολεμικά του κατορθώματα.

Εἶδομεν, ὅτι ἐδέχθη νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ταραντίνους καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν μὲ τοὺς Ρωμαίους. Εἰς τὸ τέλος ὁμως ἐνίκηθη καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑπειρον.

Παρὰ ταῦτα ὁ Πύρρος δὲν ἔμεινεν ἡσυχος. Ἐδοκίμασε νὰ κυριεύσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπολέμησε τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀντίοχον. Κατόπιν ἐβάδισε κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Σπάρτην. Τὴν πόλιν ἔσωσαν αἱ Σπαρτιάτισσαι, αἱ ὁποῖαι ἐπολέμησαν μαζὺ μὲ τοὺς ἄνδρας των. Ἐπειτα ἐπολέμησεν ἐναντίον τοῦ Ἀργούς, ὅπου καὶ ἐφονεύθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου ἡ Ἑλλὰς περιῆλθε καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων.

2. Αἱ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΙ. Μέσα εἰς τὸ χάος, τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησε, μία ἐλπίς ὑποφώσκει. Ἡ ἐνωσις, τὴν ὁποίαν ὠνειρεύετο ὁ Πύρρος, γίνεται πραγματικότης.

Μερικαὶ πόλεις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ κυρίως αἱ πόλεις τῆς Ἀχαΐας καὶ Αἰτωλίας, εἶναι ἀκόμη ἀκμαῖαι, ἐπεὶ δὲν εἶχον λάβει μέρος εἰς τοὺς ἐμφυλίου πολέμους. Καὶ αἱ δύο χῶραι δὲν εἶχον καμμίαν μεγάλην πόλιν, ἡ ὁποία νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰς ἄλλας. Αἱ πόλεις λοιπὸν τῶν δύο τούτων χωρῶν (Αἰτωλίας καὶ Ἀχαΐας) συνηνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἐσχημάτισαν δύο ὁμοσπονδίας ἢ συμπολιτείας : τὴν Ἀχαϊκὴν καὶ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Σκοπὸς τῶν συμπολιτειῶν τούτων ἦτο ἡ ἐξασφάλισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ὅλοι αἱ πόλεις εἶχον ἴσα δικαιώματα, δὲν ὑπῆρχε δηλ. καμμία ἡγεμονεύουσα, ὅπως ἄλλοτε ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι.

Τὴν συμπολιτείαν ἐκυβέρνηα ἡ Γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, ἡ ὁποία συνήρχετο κατ' ἔτος. Διῶριζεν ἓνα διαρκὲς συμβούλιον καὶ ἓνα στρατηγόν.

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἐφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, ὅταν στρατηγὸς τῆς ἐγινεν ὁ Ἄρατος, ἀπὸ τὴν Σικυῶνα. Αὐτὸς κατῴρθωσε νὰ ἐνωθοῦν αἱ δύο συμπολιτεῖαι καὶ νὰ ἐκδιώξουν τὰς μακεδονικὰς φρουράς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐτερος στρατηγός, ὁ Φιλοποίμην, διωργῶν τὸ λαμπρὸν ἵππικόν τῆς συμπολιτείας καὶ τὸν στρατὸν τῆς.

Ἡ Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία ἐπίσης προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γαλατῶν (279 π.Χ.) ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ ἐλέγοντο Κέλται, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τοὺς ὠνόμαζον Γαλάτας. Ἐλεηλάτησαν καὶ κατέστρεψαν διαφόρους χώρας, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν κ.ἄ. καὶ ἐφθασαν μέχρι τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες τότε ἠνώθησαν καὶ τοὺς ἀπέκρουσαν. Δὲν κατῴρθωσαν νὰ λεηλατήσουν τὸ Μαντεῖον. Εἰς τὸν ἱερὸν αὐτὸν τόπον ἐώρταζον κατόπιν τὰ «Σωτήρια». Οἱ δὲ Δελφοὶ ἀπετέλεσαν ἔκτοτε τὸ κέντρον τῆς Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας.

3. ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Ἡ Σπάρτη μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἁγιν καὶ Κλεομένην ἐπανεῦρε τὴν ἀρχαίαν δύναμιν καὶ δόξαν τῆς.

Συγχρόνως αἱ ἀντιζηλῖαι μεταξύ ὄλων τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ὅπως πάντοτε. Ἐκήρυξαν λοιπὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἀράτου, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νὰ καταπαύσουν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι.

Οἱ Αἰτωλοὶ εἰσέβαλον τότε εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐπίσης οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας κατέβησαν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα διέβησαν τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Ἄρατος, ὡς σύμμαχος τῶν Μακεδόνων, ἐξῆλθε νικητῆς. Ἀλλὰ μὲ τὴν νίκην αὐτὴν ὑπετάσσετο σχεδὸν εἰς τοὺς Μακεδόνας, διότι ὁ Ἀντίγονος ἀνεκνήρυσθη ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν ἐνωσιν αὐτὴν

δὲν ἐδέχθη νὰ συμμετάσχη ἡ Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία. Διὰ τοῦτο ὁ μετέπειτα βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Ε΄, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, τὴν ἐπολέμησεν· ὁ πόλεμος αὐτὸς ὠνομάσθη «συμμαχικὸς πόλεμος» καὶ διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἔτη (220-217 π.Χ.).

Οἱ ἐμφύλιοι αὐτοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων ἐπροκάλεσαν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ρωμαίων καὶ τὴν καθυπόταξιν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς αὐτοὺς.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ — ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

— Ποία ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ;

— Πληροφορίαι καὶ χαρακτηρισμὸς τοῦ Πύρρου.

— Τί ρόλον ἔπαιζαν οἱ Συμπολιτεῖαι εἰς τὴν Ἑλλάδα ;

— Νὰ καταχωρήσετε εἰς τὸ τετράδιον τῆς Ἱστορίας τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ νὰ κάμετε χρονολογικὸν πῖνακα τοῦ κεφαλαίου.

3. ΚΑΤΑΚΤΗΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ — ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

1. **Η ΡΩΜΗ ΣΤΡΕΦΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.** Ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι καθυπέταξαν τοὺς Καρχηδονίους, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν πλησιεστέραν των μεγάλην δύναμιν, τὴν Μακεδονίαν.

Ἐξεστράτευσαν λοιπὸν ἐναντίον τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Ε΄ καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας. Ἐπὶ δύο ἔτη ὁμοῦ δὲν κατώρθωσαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατόπιν ἀνέλαβε τὴν στρατηγίαν ὁ Ὑπατος Φλαμινίος, ὁ ὁποῖος ἀπώθησε τὸν Φίλιππον καὶ κατώρθωσε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ βάθος τῆς Θεσσαλίας.

Τὸ ἔτος 197 π.Χ. νικᾷ τὸν Φίλιππον εἰς τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς, πλησίον τῶν Φαρσάλων καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ συνάψῃ εἰρήνην, ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους : α) Νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ρωμαίους ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον του. β) Νὰ παραιτηθῇ ὅλων τῶν ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας κτήσεών του. γ) Νὰ μὴ συμμαχῇ μὲ κανένα, οὔτε νὰ κάμνῃ πόλεμον ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν Ρωμαίων. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐπλήρωσε πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 1.000 ταλάντων.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ρωμαῖος Ὑπατος κατῆλθε πρὸς τὸν Ἰσθμὸν, ὅπου ὁλόκληρος ἡ Ἑλλὰς εἶχε συγκεντρωθῇ διὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Ἰσθμίων.

Ὁ Φλαμινίος ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἐκήρυξεν, ἐξ ὀνόματος τῆς Ρώμης, ἐλευθέρας καὶ αὐτονόμους ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Μακεδόνες. Εἰς τὸ ἐξῆς οἱ Ἕλληνες ῥήνοντο ἐλεύθεροι νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιούς των νόμους, ἀφροῦρητοι καὶ ἀφορολόγητοι. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν χαρὰν των ἔρριψαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ὅλους τοὺς στεφάνους τοὺς ὁποίους εἶχον ἐτοιμάσει διὰ τοὺς ἀθλητάς.

Τὸ 194 π.Χ. ὁ Φλαμινίος ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ Ρώμη προητοιμάζετο νὰ συγκρουσθῇ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον τὸν Γ', ὁ ὁποῖος εἶχε καταλάβει τὴν Φοινίκην, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Χερσόνησον τῆς Θράκης καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας. Εἶχε στείλει μάλιστα στρατὸν καὶ εἰς τὴν Μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Ρωμαίων.

Τὴν ἀνοιξὶν ὅμως τοῦ 191 π.Χ. ἐνικήθη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀποστέλλουν στρατὸν ἐναντίον του καὶ εἰς μίαν μάχην πλησίον τῆς Μαγνησίας τὸν κατανικοῦν (190 π.Χ.).

2. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ, ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ. Τὸν ἀποθανόντα Φίλιππον τὸν Ε' διεδέχθη εἰς τὸν μακεδονικὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Περσεύς.

Ὁ νέος βασιλεὺς, μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, προσεπάθησε νὰ ἐνωθῇ μὲ διαφόρους συμμάχους καὶ νὰ ἐξεγείρῃ ὅλους τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Ρωμαίων.

Τὰ σχέδιά του ὅμως ἔγιναν ἀμέσως γνωστὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἔσπευσαν νὰ τοῦ κηρύξουν τὸν πόλεμον (171 π.Χ.).

Τρία ἔτη συγκρούονται αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες μὲ τὰς μακεδονικὰς φάλαγγας τοῦ Περσέως χωρὶς νὰ κατορθώσουν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὰ μακεδονικὰ ἐδάφη.

Τὸ τέταρτον ὅμως ἔτος τὰ πράγματα ἀλλάζουν ὅψιν διὰ τὸν Περσέα καὶ τὸ μέλλον τῆς Μακεδονίας. Ἡ Ρώμη ἀποστέλλει ἐναντίον τοῦ Περσέως τὸν στρατηγικώτατον καὶ τολμηρότατον ὑπάτον Αἰμίλιον Παῦλον, ὁ ὁποῖος, κατόπιν πεισματώδους μάχης, νικᾷ τὸν Περσέα καὶ κυριεύει τὴν ἰσχυρὰν Πύδναν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταφύγει. Ὁ Περσεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος μὲ τὴν οἰκογένειάν του, καὶ 11.000 Μακεδόνες. Κατόπιν τούτου ἡ Μακεδονία ὑπετάγη καθ' ὅλοκλη-

ρίαν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ διηρέθη εἰς 4 αὐτονόμους πολιτείας, αἱ ὁποῖαι ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρῶνουν κατ' ἔτος φόρον.

3. ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΥΠΟΛΟΙΠΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ. Ραγδαίως ἐξελίσσονται τώρα τὰ τελευταῖα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος.

Ἀντιζηλῖαι, διχόνοιοι καὶ μίσση μακροχρόνια ὑπέσκαψαν ὡς κακότης φυματίωσις τὸν πνεύμονα τῆς ἄλλοτε ἀκμαίας Ἑλλάδος. Ψυχorraγούσα τώρα διέρχεται τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ ἐλευθέρου βίου τῆς.

Οἱ Ρωμαῖοι, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πύδνας, ἥλλαξαν διαγωγὴν ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων. Ἐφέρθησαν πρὸς αὐτοὺς σκληρότατα. Ἐεληλάτησαν 70 πόλεις τῆς Ἡπείρου (ἴσως ἐκδικούμενοι τὸν Πύρρον) καὶ ἐξηνδραπόδισαν 150.000 κατοίκους τῆς. Ὅσοι κατηγγέλθησαν ὡς φίλοι τῶν Μακεδόνων Ἡπειρώται, Ἀκαρναῖες, Αἰτωλοί, Βοιωτοί, Ἀχαιοὶ ἐν γένει, ἐθανατώθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἔλαβον 1.000 ὁμήρους, τοὺς ὁποίους ἐκράτησαν πολλὰ ἔτη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ περίφημος ἱστορικὸς Πολύβιος.

Ἐπειτα ἀπὸ 17 ἔτη ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς 300, οἱ ὁποῖοι ἐπέζησαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τὰ σκληρὰ βάσανα, νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἑλλάδα (151 π.Χ.), ὅπου ἤρχισαν νὰ περιγράφουν τὰ μαρτύριά των, διὰ νὰ ἐξεγείρουν τοὺς Ἕλληνας κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Αἱ φιλονικίαι ὅμως τῶν πόλεων τῆς Μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ἐξηκολούθουν. Οἱ Ἀχαιοὶ εὐρίσκοντο εἰς ρῆξιν μὲ τὴν Σπάρτην, ἢ ὁποία ἀπεσχίσθη μετὰ τῆς Ἡρακλείας (πόλεως παρὰ τὴν Οἶτην) ἀπὸ τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν. Ἡ Συμπολιτεία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης (146 π.Χ.), ἢ δὲ Σπάρτη ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Ρώμης.

Τότε ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Μέτελλος ἐρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νικᾷ, κατόπιν φονικωτάτης καὶ πεισματώδους μάχης, τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν Λοκρίδα (147 π.Χ.). Ἐπροχώρησε κατόπιν πρὸς τὰς Θήβας καὶ τὰ Μέγαρα, τὰ κατέλαβε καὶ ἐφθασε μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅπου οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀντισταθοῦν. Ἐκεῖ ὁ Μέτελλος ἐπρότεινεν εἰρήνην, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ περιορισθῇ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία εἰς τὰς κυρίως Ἀχαϊκὰς πόλεις, ἀλλὰ ἡ Σύνοδος τῶν Ἀχαιῶν ἀπέρριψε τὴν πρότασιν αὐτήν.

Τὸν Μέτελλον διεδέχθη εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ὁ ἀπαίδευτος καὶ ὤμος Μόμμιος. Οὗτος, κατόπιν σφοδρᾶς μάχης παρὰ τὴν Λευκόπετραν, ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ ἐπροχώρησεν ἄνευ ἀντιστάσεως πρὸς τὴν Κόρινθον. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν πόλιν, ἐσύλησε τὰ πολυτιμότεα ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, κατέσφαξε τοὺς ἄνδρας, ἐξηνδραπόδισε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ καὶ παρέδωσε τὴν πλουσιωτάτην καὶ ἐνδοξον πόλιν τῆς Κορίνθου εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν καταστροφὴν (146 π.Χ.).

Ἐκτοτε ἡ Μεσημβρινὴ Ἑλλάς ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία μετὰ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα.

Τέλος, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, μέχρι τοῦ 66 π.Χ., οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Συρίας καὶ ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ δὲ 31 π.Χ. καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Τοιοιούτῳ ὅλῳ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔγιναν ρωμαϊκαί.

Ἐπάνω εἰς τὰ ἑρείπια τῆς Κορίνθου πίπτει ἡ αὐλαία τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ὑπεδουλώθη, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν κατενόησαν τὴν ἀξίαν τῆς ἐνώσεως.

Ἀλλὰ ἔληξεν ἡ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κορίνθου ; Οἱ τιτᾶνες τῆς κλασσικῆς διανοήσεως, οἱ γίγαντες τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως, δηλ. τὸ ἀθάνατον ἑλληνικὸν πνεῦμα, θὰ ἠφανίζοντο ; Οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι, οἱ τολμηροὶ ὁδηγοί, οἱ ὅποιοι διηνοῖσαν ὅλους τοὺς δρόμους τῆς σοφίας, τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης, θὰ ἐχάνοντο διὰ παντός ; Ὁχι βεβαίως ! Ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι κατὰ τὸ θνητόν. Εἶναι ἰδέα καὶ ὥς τοιαύτη εἶναι ἀθάνατος ! Ἡ αὐλαία τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἐκλείνει, θὰ ἀνοίξῃ καὶ πάλιν διὰ τὰ παρουνισασθῇ ἐκ νέου ἡ Ἑλλάς, ἐξ ἴσου ὡραία, ὥς βασιλίσσα τῶν μέσων χρόνων, δημιουργὸς ἐνὸς νέου πολιτισμοῦ, ζυμωμένου μετὰ τὸ ἀγνὸν αἷμα τῆς Νέας Πίστεως τοῦ γλυκυτάτου Ἰησοῦ.

Ἀνοίγεται ἡ Χρυσὴ Πύλη τῶν μέσων χρόνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην ἀντικαθιστᾷ τῶρα, τὸ χριστιανικὸν Βυζάντιον, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ μεγάλη πόλις τοῦ «Παμβασιλέως».

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ — ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

— Συμπεράσματα ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους.

— Ρωμαϊκαὶ κατακτήσεις, Μακεδονία, Συρία, παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ χάρτου.

— Περσεύς, Πύδνα (πληροφορίαι).

— Νὰ χαρακτηρίσετε τὸν Μόμμιον.

— Γραπτὴ ἐργασία : « Ἡ καταστροφὴ τῆς Κορίνθου ».

4. ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΤΩΝ — ΕΛΛΗΝΟΡΡΩΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Κατὰ τὸν 1ον π.Χ. αἰῶνα αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἶχον κατακτήσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἐδημιούργησαν μίαν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν μετὰ τὴν ὥμην βίαν. Μετέφεραν θριαμβευτικῶς τοὺς ἀετοὺς τῶν ἀπὸ τὰς βραχῶδεις ἀκτὰς τῆς Σκωτίας μέχρι τῶν ἁμμῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπὸ τὸν ταραχώδη Ἀτλαντικὸν μέχρι τῶν ἡρέμων ποταμῶν τῆς Μεσοποταμίας.

Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως δὲν παρουσίασαν ἕως τότε καμμίαν πνευματικὴν ἀκτινοβολίαν. Ἦσαν βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι, μέσα εἰς ἓνα λαμπρὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἐθάμβωσεν ἡ λάμψις καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Εὗρον παντοῦ πλουσίας πόλεις, μετὰ ὥραιας πλατείας καὶ θαυμασίους κήπους. Ἐβλεπον τοὺς ὥραίους ναοὺς, τὰ ἔξοχα ἀγάλματα, τὰ περικαλλῆ μνημεῖα. Ἐζήλευον τὰς κομψὰς ἐνδυμασίας καὶ τοὺς καλοὺς τρόπους. Ἐθαύμαζον τὰ ἀνώτερα σχολεῖα, ὅπου σοφοὶ διδάσκαλοι ἐδίδασκον φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν.

Ἦρχισαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ νὰ μανθάνουν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς τρόπους. Νὰ ἐνδύωνται μετὰ ὥραια καὶ λεπτὰ ἐνδύματα. Νὰ ἀκολουθοῦν τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα.

Ὅταν δὲ ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα των, μετέφερον καὶ ἐκεῖ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Κατεσκεύαζον οἰκίας μετὰ ὅλας τὰς ἀνέσεις καὶ τὰς ἐστολίζον μετὰ ἀγάλματα, κομψοτεχνήματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης, τὰ ὅποια ἔφερον ὡς λάφυρα ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν.

Ἰδιαιτέρως ὅμως οἱ Ρωμαῖοι ἠγάπησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Οἱ πλουσιώτεροι ἔστελλον τὰ παιδιὰ των νὰ μορφωθοῦν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἄλλων πόλεων. Ἐξ ἄλλου πολλοὶ Ἕλληνες φιλόσοφοι, ρήτορες καὶ

Ἡ Ρωμαϊκὴ Ἀγορὰ («Φόρουμ»).

καλλιτέχναι μετέβησαν εἰς τὴν Ρώμην ἢ εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπου ἵδρυσαν σχολὰς διὰ τὰ παιδιὰ τῶν Ρωμαίων.

Ἀκόμῃ καὶ βιβλία ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίθησαν φιλόσοφοι, ρήτορες καὶ καλλιτέχναι.

Δικαίως λοιπὸν ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Ὀράτιος εἶπεν: «Οἱ Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ ὅπλα, ἡ Ἑλλὰς ὅμως κατέκτησεν αὐτοὺς μὲ τὸ πνεῦμα».

Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Ρωμαῖοι ἐμιμοῦντο δουλικῶς τοὺς Ἕλληνας. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦν καὶ αὐτοὶ ἔργα, σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτήρα τῶν. Καθὼς δὲ ἐπεκράτει τότε εἰς ὅλον τὸν κόσμον εἰρήνη καὶ ἡσυχία, οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ὡς ἀσχολίαν τὴν κατασκευὴν διαφόρων ἔργων, διὰ νὰ μείνῃ τὸ δυνάμιον τῶν ἀθάνατον. Ἐκτίσαν πόλεις καὶ ἀνάκτορα, ναοὺς καὶ θεάτρα, λουτρά καὶ ἵπποδρόμους. Κατεσκεύασαν δρόμους, γεφύρας, ἀγοράς, ὑδραγωγεῖα.

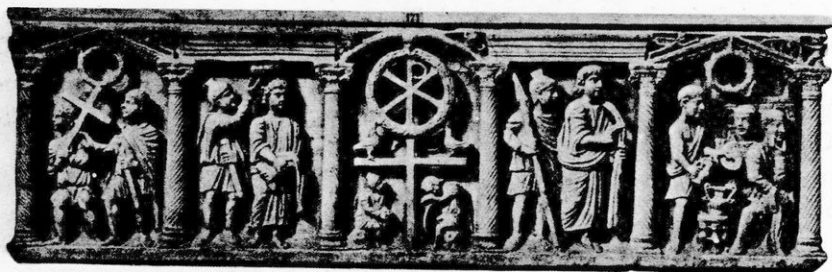
Ἡ ἑλληνικὴ των μὀρφωσις τοὺς ἔκαμε νὰ ἐπανορθώσουν πολλὰς ζημίας καὶ ἀδικίας, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω ὁ αὐτοκράτωρ Αὐγουστος ἔδωκεν αὐτονομίαν καὶ προσέφερεν εὐεργεσίας εἰς πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ Καῖσαρ ἔκτισε καὶ πάλιν τὴν

κατεστραμμένην Κόρινθον. Ὁ Τραϊανὸς ἱδρυσε τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου. Ὁ Ἀδριανὸς ἔκτισε μίαν νέαν πόλιν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰσῆρχετο δὲ κανεὶς εἰς αὐτὴν ἀπὸ τὴν γνωστὴν Πύλιν τοῦ Ἀδριανοῦ. Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ κατεσκεύασε τὸ Ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον. Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ πλούσιος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς κατεσκεύασε τὸ Ὠδεῖον του, παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν.

Τοιοιουτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἔρριψε τὰς ρίζας του καὶ ἐξηπλώθη εἰς ὅλον τὸ ἀπέραντον ρωμαϊκὸν κράτος. Ἡ ἀγαθοποιὸς ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐξηυγένισε τοὺς ἄλλοτε ἀπαιδεύτους Ρωμαίους· ἐδάμασε καὶ ἐξημέρωσε τὰ ἄγρια ἦθη των· ἐκαλλιέργησε τὰς ψυχὰς των εἰς τρόπον, ὥστε καὶ αὐτοὶ νὰ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ δημιουργήσουν νέον πολιτισμὸν τὸν **ἐλληνορρωμαϊκὸν πολιτισμὸν**.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ

1. Συγκρίνατε τὸν πολιτισμὸν τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων.
2. Πῶς ἐδημιουργήθη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ;
3. Γραπτὴ ἐργασία : «Τὶ προσέφερεν ἡ κατακτηθεῖσα Ἑλλάς εἰς τοὺς Ρωμαίους».

2. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Η ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ. Όλοι οί πρό Χριστού λαοί ἦσαν εἰδωλολάτραι, ἐκτὸς τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἐλάτρευον, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ἀνέμενον τὸν **Μεσσίαν**.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦσαν βεβαίως καὶ αὐτοὶ εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ εἶχον δημιουργήσει ἓνα τελειότερον εἶδος θρησκείας.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξ ἄλλου, ἂν καὶ παρέλαβον ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τὴν λατρείαν πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους θεούς, ὡς κοσμοκράτορες τώρα, ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ὅλους ἐκείνους τοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν των. Τοιουτοτρόπως ἐγνώρισαν τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ ἄλλων λαῶν, διὰ τοὺς ὁποίους ὁμως δὲν εἶχον λόγους θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, διότι ἦσαν ἀνεξίθρησκοι. Ἐνα μωσαϊκὸν θρησκεῖων ἦτο ὅλη ἡ αὐτοκρατορία : εἰδωλολάτραι τοῦ ἑλληνικοῦ δωδεκαθέου, πυρολάτραι Πέρσαι, ὅπαδοι τῆς Κυβέλης τῆς Ἀσίας, τῆς Ἰσίδος τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Μίθρα, Ἰουδαῖοι κ.ἄ. Οἱ ἄνθρωποι δὲν ἦσαν εὐτυχεῖς.

Αἱ λέξεις ἀ γ ἄ π η καὶ ἰ σ ό τ η ς ἔναντι τοῦ νόμου ἦσαν ἄγνωστοι. Ὁ κόσμος εὕρισκετο εἰς μεγάλην ἀθλιότητα. Οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἀδύνατοι ὄχι μόνον δὲν εὕρισκον καμμίαν βοήθειαν ἀλλὰ ἦσαν καὶ δοῦλοι τῶν δυνατῶν καὶ τῶν πλουσιῶν καὶ ἐπωλοῦντο εἰς τὰς ἀγοράς, ὅπως τὰ ζῶα. Αἱ γυναῖκες ἦσαν δοῦλαι τῶν ἀνδρῶν. Κατάπτωσις καὶ ἀθλιότης ἐπεκράτει παντοῦ. Ἡ ὅποιαδῆποτε θρησκεία δὲν προσέφερεν εἰς τὸν ἄνθρωπον καμμίαν ἱκανοποίησιν. Αἱ διδασκαλίαι, ἐξ ἄλλου, τῶν διαφόρων φιλοσόφων ἔχουν κλονίσει τὴν πίστιν τῶν ἀν-

θρώπων πρὸς τοὺς θεοὺς. Ἄλλ' οὕτε καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις καὶ δοξασαὶ ἦσαν ἱκαναὶ νὰ δώσουν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἓνα νέον τρόπον ζωῆς. Κάτι τὸ νέον ἀνεζήτει ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν διαφθοράν τῆς ζωῆς· κάτι, τὸ ὁποῖον θὰ τοῦ ἐχάριζε ψυχικὴν γαλήνην, παρηγορίαν καὶ σωτηρίαν. Ἐδίψα διὰ δικαιοσύνην καὶ ἀγάπην.

Ἐνῷ λοιπὸν ἡ ἀνθρωπότης εὕρίσκετο εἰς τοιαύτην κατάστασιν, παρουσιάσθη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου ὁ Χριστιανισμός (753 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης).

Ὁ Χριστιανισμός εἶναι ἡ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἱδρυσεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ μόνοι καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὡς ταπεινὸς ἄνθρωπος, διὰ νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, τὴν θρησκείαν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, τῆς ἀγάπης καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀκόμη. Ἐκήρυξεν ὁ Χριστός τὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἐδίδαξεν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα ἀδελφοί, τέκνα τοῦ Θεοῦ, χωρὶς διάκρισιν πλουσίου καὶ πτωχοῦ, δούλου καὶ ἐλευθέρου. Ἐκάλεσε κοντὰ Του τοὺς «κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους», διὰ νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ. Ἐμακάρισε τοὺς ταπεινοὺς, τοὺς πεινασμένους ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης, τοὺς θλιμμένους καὶ κατατρεγμένους. Ἐχυσε τέλος τὸ τίμιον αἷμά Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, διὰ νὰ ἐξαγνίσῃ τὸν ἄνθρωπον.

Τόσον παρήγορος ἦτο διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ διδασκαλία τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἀμέσως τὰ πλήθη τὴν ἠκολούθησαν. Ἡ νέα θρησκεία ἐπέφερε τεράστιον ρῆγμα μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου. Τόσον μέγα κοσμοϊστορικὸν γεγονός ὑπῆρξεν ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὥστε νὰ χωρισθῇ ἡ ἱστορία εἰς πρὸ Χριστοῦ (π.Χ.) καὶ μετὰ Χριστόν (μ.Χ.). Ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην κοινωνικὴν ζωὴν ἤλλαξεν ἡ νέα θρησκεία. Ἡ δουλεία κατηργήθη, αἱ γυναῖκες κατέλαβον τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ἡ ἰσότης καὶ ἡ ἀδελφωσύνη, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ἀγάπη ἐπεκράτησαν εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐγιναν καλῦτεροι καὶ ἡμερώτεροι. Δὲν τοὺς βασανίζουν, ὅπως ἄλλοτε, τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς· δὲν ἀγωνιοῦν διὰ τὸν θάνατον· γνωρίζουν ὅτι πέραν τοῦ θανάτου ὑπάρχει ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὴν ὁποίαν θὰ κληρονομήσουν οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀγαθοί.

Τὰ μαρτύρια τῶν χριστιανῶν.

2. ΑΓΩΝΕΣ, ΔΙΩΓΜΟΙ ΚΑΙ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ. Τὰ ἀνθρωποσωτήρια διδάγματα τῆς νέας θρησκείας ἦσαν γνωστὰ μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην, δηλ. εἰς τὰ μέρη, ὅπου ἔζησε καὶ ἐκήρυξεν ὁ Κύριος. Μετὰ τὴν ἀνάστασίν Του ὅμως καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Ἀποστόλους, ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου ἐξαπλώνεται σιγὰ-σιγὰ εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Τρεῖς χιλιάδες ἄνθρωποι εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, μόλις ἤκουσαν τὸ πρῶτον κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, γίνονται Χριστιανοὶ καὶ ἀποτελοῦν τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι, ἀκολουθοῦντες τὴν ἐντολὴν τοῦ Μεγάλου Διδασκάλου των, «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη», ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Παλαιστίνης, μετέβησαν εἰς τὴν Δαμασκόν, τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Ἐφεσον, τὰς Ἀθήνας, τὴν Κόρινθον, τὴν Ρώμην, καὶ εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον. Παντοῦ εὕρισκε ἀπήχησιν ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης. Καθημερινῶς ἰδρύονται καὶ νέαι Ἐκκλησίαι. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Χριστιανισμὸς ἐξαπλοῦται μὲ ταχύτατον ρυθμόν. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τοὺς κάτωθι λόγους :

α) Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ρωμαίων ἤνωσε τοὺς λαοὺς τῆς γῆς καὶ κατήργησε τὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα ἠμπόδιζον τὴν διάδοσιν τῶν νέων ιδεῶν.

β) Ἡ νέα θρησκεία ἐχρησιμοποίησε τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ ὁποία τότε ἦτο παγκόσμιος καὶ κατανοητὴ ἀπὸ ὅλους. Τὴν ἔκαμε γλῶσσαν τῆς κατηχήσεως, τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς λατρείας τῆς καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφησαν τὰ Ἁγία Εὐαγγέλια καὶ ὅλα τὰ θρησκευτικὰ βιβλία.

γ) Οἱ λόγοι τοῦ Παύλου : «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ, πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἑστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», ἱκανοποιοῦν τὰς ψυχὰς τῶν βασιανισμένων δούλων, τῶν ὑποδούλων λαῶν καὶ τῶν περιφρονημένων γυναικῶν.

δ) Περισσότερον ὅμως παντὸς ἄλλου συνετέλεσεν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας του, ἡ ἀγνότης τῶν ἡθῶν τῶν Χριστιανῶν καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως.

Δι' αὐτὸ, ἄνθρωποι κάθε τάξεως καὶ ἡλικίας, μορφωμένοι καὶ ἀμόρφωτοι, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ἡσπάζοντο τὴν θρησκείαν τῆς ἀγάπης. Τοιοῦτοτρόπως αὕτη ἐγινε θρησκεία ὅλων τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς διάκρισιν φύλου καὶ φυλῆς.

Ἄν ἐξαίρεσωμεν ὅμως τὰς εὐνοϊκὰς αὐτὰς συνθήκας, ὁ Χριστιανισμὸς συνήντησε καὶ μεγάλα ἐμπόδια, ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἑθνικῶν, πρὸ πάντων.

Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπίστευον εἰς ἕνα θεόν, ὁ ὁποῖος θὰ τοὺς ἀνεδείκνυεν ὡς τὸν «περιούσιον» λαὸν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος ὅμως κατέρριπτε τὴν πίστιν αὐτὴν. Ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυττεν : «Ὁ Θεὸς δὲν ἔχει προτιμήσεις ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου λαοῦ. Εἶναι κοινὸς πατὴρ πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοί, ἀκόμη καὶ οἱ ἁμαρτωλοί, ὅπως καὶ τὰ ἀγαπημένα τέκνα τοῦ θεοῦ, οἱ ἀγαθοί».

Ἐμίσησαν λοιπὸν τὸν Ἰησοῦν καὶ κατεδίωκον τοὺς Χριστιανούς, ὡς ἀποστάτας ἀπὸ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των. Ἡ ὀρμητικότης των ὅμως ἀνεχαιτίσθη μὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου (70 μ.Χ.).

Οἱ Ἑθνικοὶ (εἰδωλολάτραι) ἐδυσκολεύοντο νὰ θυσιάσουν τὰς ἀπολαύσεις τῆς παρούσης ζωῆς, διὰ μίαν ἄλλην ζωὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἐξ αὐτῶν οἱ σοφοὶ καὶ οἱ μορφωμένοι δὲν ἤθελον νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὸ κήρυγμα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν. Οἱ ἄρχοντες δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀνεχθοῦν τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας καὶ τὴν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων. Οἱ μάγοι, οἱ ἱερεῖς, οἱ ἀγαλματοποιοὶ καὶ ὅλοι ὅσοι εἶχον συμφέροντα ἀπὸ τὴν παλαιὰν θρησκείαν, ἐβλεπον νὰ χάνεται ἡ πηγὴ τῶν κερδῶν των.

Ἐπλάσαν λοιπὸν ψευδεῖς κατηγορίας κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὅτι εἶναι ἄθεοι, (ἐπειδὴ δὲν εἶχον βωμοὺς καὶ ἀγάλματα), μισάνθρωποι, (ἐπειδὴ δὲν ἐπήγαιναν εἰς διασκεδάσεις καὶ θεάματα), ἀνθρωποφάγοι, (ἐπειδὴ μετελάμβανον τὸ «σῶμα καὶ αἷμα» τοῦ Χριστοῦ).

Ἐπεῖτα διὰ κάθε θεομηνίαν (σεισμόν, πλήμμυραν, ἀνομβρίαν, ἐπιδημίαν, πείναν κλπ.) ἔθεωροῦσαν ὡς ὑπαιτίους τοὺς χριστιανούς. Τοὺς κατεδίωκον λοιπὸν, διὰ νὰ παύσῃ ἡ ὀργὴ τῶν θεῶν των.

Ἡ Σύγκλητος «ἀπεθέωνε» συχνὰ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας. Τότε εἰς τὰ ἀγάλματά των ἔπρεπε νὰ ἀποδίδωνται θεῖαι τιμαὶ ἀπὸ τὰ πλήθη. Τοῦτο ὅμως ἡρνοῦντο νὰ πράξουν οἱ Χριστιανοί.

Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον καὶ ἄλλους λόγους νὰ μὴ συμπαθοῦν τοὺς χριστιανούς. Ἐμάνθανον, ὅτι ἔκαμνον μυστικὰς συγκεντρώσεις καὶ ἐβλεπον νὰ αὐξάνῃ ἡ δύναμις των. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ τοὺς ὑποπεύωνται ὡς συνωμότες.

Δι' ὅλα αὐτὰ οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες μετέβαλον τὰς ἀνεπισημοὺς διώξεις τῶν χριστιανῶν εἰς ἐπιστήμους διωγμούς.

Οἱ διωγμοὶ ἤρχισαν ἀπὸ τὸν Νέρωνα (64-68 μ.Χ.) καὶ ἐσυνεχίσθησαν ἐπὶ 250 σχεδὸν ἔτη. Δὲν ἦσαν ὅμως συνεχεῖς. Ἐκαστον διωγμὸν ἠκολούθουν μακρὰ ἔτη εἰρήνης. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία εὗρισκε τὸν καιρὸν νὰ διοργανωθῇ καὶ πάλιν.

Οἱ τρομερώτεροι ὅμως διωγμοὶ ἦσαν ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος, τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἰς ἐκάστην περίπτωσιν ἐξευρίσκοντο νέα μαρτύρια, πρὸς τιμωρίαν τῶν χριστιανῶν.

Γενικῶς δὲ οἱ Χριστιανοὶ συνελαμβάνοντο καί, ἄλλοι ἐρράπτοντο εἰς δέρματα ζῶων καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὰ θηρία, ἄλλοι ἐδέοντο εἰς πασσάλους, ἠλείφοντο μὲ πίσσαν καὶ ἠνάπτοντο ὡς νυκτερινοὶ φανοί. Ἄλλοι ἐδέοντο εἰς τροχοὺς μὲ δρέπανα, διὰ νὰ καταἔσχιθουν αἱ σάρκαι των κατὰ τὴν περιστροφὴν, καὶ ἄλλοι ἐσταυρώνοντο ἢ ἐβασάνιζοντο κατὰ διαφόρους τρόπους.

Χιλιάδες χριστιανῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διω-

γμών. Μεταξύ τῶν πρώτων ἦσαν καὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων, Πέτρος καὶ Παῦλος, μεταξύ δὲ τῶν τελευταίων οἱ μεγαλομάρτυρες, Ἅγιος Γεώργιος καὶ Ἅγιος Δημήτριος.

Φανερά λατρεία τῶν χριστιανῶν κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἦτο ἀδύνατος. Διὰ τοῦτο κατέφευγον εἰς σπήλαια, εἰς ὑπόγεια κοιμητήρια καὶ εἰς τὰς κατακόμβας.

Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγεια νεκροταφεῖα, τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν ὁλοκλήρους νεκρουπόλεις μὲ δωμάτια, μουσικὰς ἐκκλησίας, τάφους κλπ. Τοιαῦται σώζονται μέχρι σήμερον ὑπὸ τὴν Ρώμην καὶ εἰς ἄλλα μέρη.

Τὸ αἷμα ὅμως τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως ἐπότισε τὸ δένδρον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος ἐθριάμβευσεν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ :

1. Ποία ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων πρὸ Χριστοῦ.
2. Τί συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.
3. Διὰ ποίους λόγους οἱ εἰδωλολάτραι ἐμισεύσαν τοὺς Χριστιανούς.
4. Ποῖοι ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι.
5. Ποῦ καὶ τί ἐδίδαξαν.
6. Ποῖος ἦτο ὁ Παῦλος, ποῦ ἐδίδαξε, τί ἐδίδαξεν εἰς τὰς Ἀθήνας (πληροφορίαι ἀπὸ τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν).
7. Ποῖοι αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς Χριστιανούς.
8. Ὁ Νέρων (περισσότερας πληροφορίας).
9. Ὁ Διοκλητιανὸς (πληροφορίαι).
10. Γραπτὴ ἐργασία : «Ἡ δύναμις τῆς πίστεως».
11. Τὰ σπουδαιότερα γεγονότα καὶ ὁ ἱστορικὸς πίναξ τοῦ κεφαλαίου.

‘Ο Μ. Κωνσταντῖνος
καὶ ἡ ‘Αγία ‘Ελένη.

3. Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

1. Η ΡΩΜΑΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ. Ἐπὶ δύο σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας ἐβασίλευον εἰς τὴν Ρώμην, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συνετοὶ αὐτοκράτορες.

Πρῶτος ἐβασίλευσεν ὁ **Τιβέριος**, τὸν ὅποιον δὲν ἠγάπησεν ὁ λαός, διότι δὲν τοῦ ἔδιδε «σῖτον καὶ θεάματα». Δι’ αὐτὸ ὁ Τιβέριος κατήρτισεν ἓν σῶμα ἀπὸ ἐκλεκτοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς εἶχεν ὡς φρουράν του. Ἦσαν οἱ λεγόμενοι «**πραιτωριανοὶ**», οἱ ὅποιοι μὲ τὸν καιρὸν ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν, ὥστε νὰ ἀναβιβάσουν καὶ νὰ καταβιβάσουν αὐτοκράτορας ἀκόμη.

Ἐπειτα ἦλθεν ὁ **Κλαύδιος**, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς Ρώμης. Ὁ **Φλάβιος Οὐεσπασιανὸς** κατεσκεύασε τὸ τεράστιον ἀμφιθέατρον Κολοσσαῖον. Ὁ υἱὸς του, **Τίτος**, κατέπνιξε τὴν ἐπανά-

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

στασιν τῶν Ἰουδαίων καὶ κατέστρεψε τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐξερράγη τὸ ἡφαίστειον Βεζούβιος καὶ ἡ λάβα του κατεπλάκωσε τὴν Πομπηίαν καὶ ἄλλας δύο πόλεις.

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἀφῆκε καμμίαν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ κτίσῃ καὶ ἓν οἰκοδόμημα. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐφρόντισε νὰ στολίσῃ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειτα, κατὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβής, ἡ αὐτοκρατορία ἐγνώρισε τὴν μεγαλυτέραν εὐτυχίαν. Τελευταῖος ἐκ τῶν καλῶν αὐτοκρατόρων ἦτο ὁ φιλόσοφος Μάρκος Αὐρήλιος, θαυμαστῆς καὶ λάτρης τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ παρακμὴ. Οἱ πραιτωριανοί, οἱ λεγεωνάριοι καὶ οἱ Ἐπαρχοὶ ἤρχισαν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Ἐπέρασαν οὕτω ἑκατὸν ἔτη μὲ συνεχεῖς ἐπαναστάσεις. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνεφάνησαν εἰς τὰ σύνορα ἐπικίνδυνοι ἐχθροί. Οἱ Γότθοι ἐφθασαν ἕως τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην. Οἱ Πέρσαι διέτρεχον τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν.

Ὅλα ἐφανέρωνναν ὅτι τὸ κράτος βαδίζει πρὸς διάλυσιν.

Ἡ Ρώμη εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς ἀπεράντου αὐτοκρατορίας τῆς καὶ ἐφαίνετο ἐνδεδειγμένη ὥς πρωτεύουσα αὐτῆς.

Εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς αὐτοκρατορίας εὐρίσκοντο πτωχοὶ καὶ ἀπολίτιστοι λαοί. Οὗτοι εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς Ρώμης. Ἐμενον λοιπὸν ἡσυχοὶ καὶ τὰ σύνορα πρὸς τὴν πλευράν αὐτὴν ἦσαν ἀσφαλῆ.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὅμως τμήμα ἐζοῦσαν λαοὶ μὲ ἀνεξαντλήτους πόρους, λαμπρὰν ἱστορίαν καὶ ἔξοχον πολιτισμὸν. Μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἀπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς Ἐπιγόνους του, οἱ λαοὶ αὗτοὶ προήχθησαν. Ἐπὶ πλεον οὗτοι ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν. Τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι ἡ Ρώμη ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν, ἐδημιούργει μεγάλας φροντίδας δι' αὐτήν. Ἐξ ἄλλου ἐκεῖθεν τῶν συνόρων ἐζοῦσαν ἀναρίθμητα στίφη βαρβάρων, ἔτοιμα νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ Ρώμη εἶχε κατασκευάσει τὴν μεγάλην Ἑγνατίαν ὁδόν, ἡ ὁποία ἤρχιζεν ἀπὸ τὸ Δυρράχιον, ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ κατέληγεν εἰς τὸ Βυζάντιον. Δι' αὐτῆς ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὸν ἀνατολικὸν κόσμον συντόμως καὶ ἀπέφευγε τὸν διάπλουν ἀπὸ τὸ ταραχῶδες Ἰόνιον καὶ Αἰγαῖον πέλαγος.

*Επρεπε νά ὑπάρχη ἐπὶ τόπου αὐτοκρατορικὴ ἀρχή, διὰ νά κυβερνᾷ τὰ ἀπέραντα ἐδάφη τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἀνάγκην αὐτὴν εἶχον ἀντιληφθῇ πολλοὶ αὐτοκράτορες καὶ ἐσκέφθησαν νά μεταφέρουν πρὸς ἀνατολὰς τὴν πρωτεύουσαν. Εὗρισκον ὅμως μεγάλην ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς ἀρχαίας Ρώμης ἢ ὅποια εὕρισκετο τότε εἰς τὸν κολοῦωνα τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης της.

Πρῶτος ὁ Διοκλητιανὸς (285 μ.Χ.) ἀπέφασκε νά λάβῃ ριζικὰ μέτρα. Ἐχώρισε λοιπὸν τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς δύο τμήματα καὶ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἐκυβέρνησε εἰς αὐτοκράτωρ, μὲ τὸν τίτλον Αὐγουστος. Ἡ διαίρεσις ὅμως οὐσιαστικῶς ἐγένετο εἰς τέσσαρα τμήματα, διότι εἰς ἕκαστον τῆμα ὑπῆρχε καὶ εἰς συναυτοκράτωρ, μὲ τὸν τίτλον **Καῖσαρ**. Τοιοῦτοτρόπως ἐθεσπίσθη ἡ **Τετραρχία**. Ὁ Διοκλητιανὸς ὥρισεν ὡς πρωτεύουσαν τῆς Ἀνατολῆς τὴν Νικομήδειαν.

Τώρα ἡ Ρώμη παρέμεινε τυπικῶς ἡ μόνη πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ἐκεῖ ἦτο ἡ ἔδρα τῆς Συγκλήτου καὶ ἐκεῖ ἔμειναν ὅλα τὰ διοικητικὰ ὄργανα.

Ἀλλὰ τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν ἐβελτίωσε τὴν κατάστασιν. Οἱ τέσσαρες ἄρχοντες τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους συχνὰ ἐφιλονίκουν μεταξύ των καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν ἔλειπαν.

2. Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ. Τὸ 273 μ.Χ. ἐγεννήθη εἰς τὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας ὁ Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ τότε Ρωμαίου στρατηγοῦ **Κωνσταντίου Χλωροῦ** καὶ τῆς εὐσεβοῦς Ἐλένης.

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ Διοκλητιανός, ὁ ὁποῖος εἶχε συναυτοκράτορα τὸν Γαλέριον. Εἰς τὴν Δύσιν ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ Μαξιμιανός, ὁ ὁποῖος προήγαγε τὸν Κωνσταντῖον εἰς συναυτοκράτορα καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Γαλατίαν (Γαλίαν). Ὁ Κωνσταντῖνος παρέμεινε ὡς ὁμηρος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ (Νικομήδειαν), ὅπου ἠκολούθησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ διεκρίθη εἰς αὐτό.

Ὁ Γαλέριος ἐπέτυχεν ἀπὸ τὸν Διοκλητιανὸν νά ἐκδώσῃ διατάγματα κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἤρχισεν ὁ φοβερός διωγμὸς αὐτῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἠσθάνετο ἀποτροπιασμὸν διὰ τὰ ἐγκλήματα, τὰ ὅποια ἐγίνοντο. Μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν λοιπὸν ἀνεχώρησε καὶ ἦλθεν εἰς τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἠνύοι τοὺς Χριστιανούς.

Τὸ 306 μ.Χ. ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖος καὶ αἱ στρατιαὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνον. Ὀλίγον ἀργότερον ἄλλαι στρατιαὶ ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης τὸν Μαξέντιον καὶ τῆς Ἀνατολῆς τὸν Λικίνιον.

Ὁ Μαξέντιος ἐφοβεῖτο τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἡτοίμασε στρατόν, διὰ νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν Γαλατίαν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπληροφορήθη τοὺς σκοποὺς τοῦ Μαξεντίου. Ἐκλείσε λοιπὸν συμφωνίαν μὲ τὸν Λικίνιον καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ πρῶτος κατὰ τοῦ Μαξεντίου, ὥστε νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδιά του.

3) ΛΑΒΑΡΟΝ, Η ΠΡΩΤΗ ΧΡΙΣΤΑΝΙΚΗ ΣΗΜΑΙΑ. Πράγματι δὲ μὲ τὸν στρατόν του ἐπέρασε τὰς Ἀλπεῖς καὶ ἐπάτησε τὸ ἰταλικὸν ἔδαφος. Τώρα εὐρέθη εἰς ἀμηχανίαν. Οἱ στρατιῶται, βεβαίως, τοῦ ἦσαν πιστοὶ καὶ μαζί των ἐνίκησε παντοῦ. Τώρα ὅμως, πού ἐπρόκειτο νὰ πολιορκήσουν τὸ Καπιτώλιον, θὰ τὸν ἠκολούθουν ;

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν ὁ Κωνσταντῖνος ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς θείας προστασίας. Ἐζήτησεν ὥς σύμμαχον «Θεὸν τὸν οὐράνιον, αὐτὸν τῶν πάντων Σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν», τὸν ὁποῖον ἐτίμησε καὶ ὁ πατήρ του. Δὲν ἐβράδυνε δὲ νὰ λάβῃ τὴν ἀπάντησιν κατὰ τρόπον θαυμαστόν.

Ἐνῷ ἔστρεφε τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸς τὸν οὐρανόν, μὲ ἐκπληξιν καὶ φόβον εἶδεν ἐπάνω ἀπὸ τὸν δίσκον τοῦ ἡλίου λαμπρὸν καὶ φωτεινὸν Σταυρόν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν : «Ἐν τούτῳ νίκα».

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐσκέπτετο : «τί ἄραγε σημαίνει τὸ ὄραμα»; Καὶ ὁ Χριστὸς ἐπιφαίνεται κατὰ τὴν νύκτα εἰς τὸ ὄνειρόν του καὶ τοῦ δεικνύει τὸν Σταυρόν. Τότε αἱ ἀμφιβολίαι του διελύθησαν.

Τὴν πρωΐαν ἐκάλεσε τοὺς χρυσοχόους του καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀναπαραστήσουν τὴν εἰκόνα τοῦ «σημείου» καὶ νὰ τὴν στολίσουν μὲ ἀδάμαντας καὶ χρυσόν. Τοιοῦτοτρόπως κατεσκευάσθη τὸ Λάβαρον.

Τὸ Λάβαρον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν ὑψηλὸν καὶ περίχρυσον δόρυ, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὀριζοντίαν κεραίαν, διὰ νὰ σχηματίσῃ σταυρόν. Ἀπὸ τὴν κεραίαν ἐκρέματο χρυσοπόρφυρον τετράγωνον ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ἔφερε χρυσοκεντημένα μέσα εἰς κύκλους τὰ πρόσωπα τοῦ βασιλέως καὶ τῶν δύο υἱῶν του. Εἰς τὴν κορυφὴν εἶχε χρυσοῦν λιθοκόλλητον στέφανον, μὲ τὸ μονόγραμμα «Χ» εἰς τὸ μέσον. Τὸ ἔμβλη-

μα αυτό αντικατέστησε τοῦ λοιποῦ τὸν αὐτοκρατορικὸν ἀετὸν τῆς

Τὸ Λάβαρον.

Ρώμης καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ κράνος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὰς ἀσπίδας τῶν στρατιωτῶν.

Ὁ Κωνσταντῖνος προσεκύνησε τὸ Λάβαρον. Τὸ εἶδον οἱ χριστιανοὶ στρατιῶται του καὶ ἡ λάμψις τῆς πίστεως ἐπλημμύρισε τὰς καρδίας των. Τὸ ἀντίκρυσαν καὶ οἱ εἰδωλολάτραι μὲ ἀπορίαν. Ὅλοι ὁμως, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν πρώτην αὐτὴν Χριστιανικὴν σημαίαν, ἐβάδισαν ἀκάθεκτοι κατὰ τῆς Ρώμης.

4. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΝΟΚΡΑΤΩΡ.

Ὁ Μαξέντιος ἠδύνατο βεβαίως, νὰ παραμείνῃ μέσα εἰς τὰ τείχη τῆς Ρώμης. Τότε θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐξαντλήσῃ τὸν Κωνσταντῖνον εἰς μίαν ἄκαρπον πολιορκίαν. Ἐστηρίχθη ὁμως εἰς τὸν πολυἀριθμὸν ἐξ εἰδωλολατρῶν στρατὸν του καὶ ἐξῆλθε τῶν τειχῶν. Ἡ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε τρομερά. Ἡ νίκη τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ εἰδωλολάτρου ἡγεμόνος ἦτο συντριπτική. Ὁ Μαξέντιος ἔτρεξε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Μουλβίαν γέφυραν καὶ νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.

Ρώμην. Ἡ γέφυρα ὅμως ὑπεχώρησεν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν στρατιωτῶν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεσεν εἰς τὸν Τίβεριν καὶ ἐπνίγη.

Ὁ Κωνσταντῖνος, μὲ ἐπὶ κεφαλῇς τὸ Λάβαρον, εἰσῆλθε θριαμβευτὴς εἰς τὴν «αἰωνίαν πόλιν». Τότε ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ «θρίαμβον», χωρὶς νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς θεοὺς οὔτε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπως συνήθιζον νὰ κάμνουν οἱ εἰδωλολάτραι. Ἡ Σύγκλητος τοῦ ἔστησε θριαμβευτικὴν ἀψίδα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Ὁ βασιλεὺς κατ' ἐμπνευσιν τῆς θεότητος κατετρόπωσε τὸν τύραννον». Ὁ ἴδιος ἔστησε τὸν ἀδριάντα του εἰς τὴν Ἀγοράν. Εἰς αὐτὸν παριστάνετο νὰ κρατῇ δόρυ εἰς σχῆμα σταυροῦ, μὲ τὴν δεξιάν του χειρά. Εἶχε δὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Τούτῳ τῷ σωτηριῶδει σημείῳ τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ τυράννου διασωθεῖσαν, ἠλευθέρωσα».

Ἀργότερον ὁ Λικίνιος ἠθέλησε νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος τοῦ ὅλους τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸν Κωνσταντῖνον. Ἐδόθη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν (323 μ.Χ.) ἡ τελευταία μάχη. Ὁ στρατὸς τοῦ Λικινίου περιελάμβανε παντὸς εἶδους μάγους, μάντεις, θύτας κλπ. Τὸ στρατόπεδον τοῦ Κωνσταντίνου ἐβρίθην ἀπὸ χριστιανοὺς ἱερεῖς.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπροχώρησε καὶ πάλιν μὲ τὸ Λάβαρον ἐμπρός, ἀλλὰ μὲ μεγαλυτέραν πίστιν πλέον πρὸς τὸν Θεὸν τῶν χριστιανῶν. Πράγματι δὲ ὁ Σταυρὸς κατενίκησε τὰ εἰδωλα καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀνεκηρύχθη Μονοκράτωρ. ❶

5. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ. Ἡ πρώτη μεγάλη ἐνέργεια τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἦτο τὸ Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων. Τὸ 313 μ.Χ. ἐξέδωσε μετὰ τοῦ Λικινίου εἰς τὸ Μεδιόλανον (Μιλᾶνον) τὸ περίφημον αὐτὸ διάταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρονται περίπου τὰ ἑξῆς :

«... Ἡμεῖς οἱ αὐτοκράτορες Κωνσταντῖνος καὶ Λικίνιος ἀποφασίζομεν νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς χριστιανούς τὴν ἐλευθερίαν, νὰ ἐξασκοῦν τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα... ἵνα εἴῃ ὁ Θεὸς ὁ ἐν οὐρανοῖς εὐσπλαχνικὸς καὶ εὐμενὴς πρὸς ὅλους, ὅσοι ζοῦν εἰς τὸ κράτος μας».

Μὲ τὸ διάταγμα αὐτὸ ἐσταμάτησαν οἱ ὧμοι καὶ ἀπάνθρωποι διωγμοί, οἱ ὁποῖοι ἐκράτησαν ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας. Οἱ ἐξόριστοι καὶ οἱ φυλακισμένοι ὁμολογηταὶ τῆς πίστεως ἠλευθερώθησαν. Ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἀνέπεμψε θερμὰς δοξολογίας πρὸς τὸν Κύριον.

Κατόπιν ὁ Κωνσταντῖνος ἔδωκεν εὐαγγελικώτερον χαρακτῆρα εἰς τὴν νομοθεσίαν του. Αἱ παραχωρήσεις δὲ πρὸς τοὺς χριστιανούς διεδέχοντο ἡ μία τὴν ἄλλην.

Οἱ κληρικοὶ ἀπέκτησαν ὅλα τὰ δικαιώματα τῶν εἰδωλολατρῶν ἱερέων καὶ οἱ χριστιανοὶ δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συμμετέχουν εἰς τὰς εἰδωλολατρικὰς ἐορτάς. Ἡδύναντο δὲ νὰ τελοῦν ἐλευθέρως τὴν λατρείαν των. Αἱ παντὸς εἵδους μαγεῖαι ἀπηγορεύθησαν. Οἱ χριστιανοὶ ἐπροτιμῶντο εἰς τὰς δημοσίας θέσεις. Ἡ Ἐκκλησία ἠδύνατο νὰ ἐλευθερώη τοὺς δούλους. Ἡ Κυριακὴ ὠρίσθη ὡς ἡμέρα ἀργίας. Ἐκαμε δηλ. τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἡ μανία τῶν διωκτῶν εἶχε μεταβάλει εἰς ἐρείπια τοὺς οἴκους τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Ὁ ἔνδοξος θεμελιωτὴς τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὅμως ἐπιθυμεῖ νὰ τελεῖται ἡ λατρεία τοῦ Χριστοῦ εἰς εὐπρεπεῖς ναοὺς. Θέτει, λοιπόν, εἰς κίνησιν ἡγεμόνας, ἐπισκόπους, ἱερεῖς. Ἐξοδεύει μεγάλα ποσὰ ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ ἡ αὐτοκρατορία γεμίζει ἀπὸ χριστιανικοὺς ναοὺς.

Ἡ μητέρα του, ἡ εὐσεβὴς Ἑλένη, μετέβη εἰς τὴν Παλαιστίνην, ὅπου ἀνεζήτησε τὸν Τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ἐχρηιάσθησαν πολλαὶ ἔρευναι διὰ νὰ εὕρεθῇ ὁ ἱερός χῶρος. Ἐγιναν ἀνασκαφαὶ καὶ ἀπεκαλύφθη ὁ Τίμιος Σταυρός. Ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου ἐκτίσθη τότε ὁ

λαμπρὸς ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα ἐθεμελιώθησαν ἄλλοι ναοί.

Τέλος ὁ Κωνσταντῖνος εἶδε τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐπίστευσεν, ὅτι μόνον ἐπάνω εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Χριστοῦ ἡμπορεῖ νὰ θεμελιωθῇ ὁ ὡραιότερος καὶ ὑψηλότερος ἀνθρώπινος πολιτισμός. Ἔκαμε λοιπὸν τὸ πᾶν ὥστε ἡ χριστιανικὴ πίστις νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τοῦ ἀπεράντου κράτους του καὶ εἰς ὅλα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας.

6. Ο ΑΡΕΙΟΣ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ. Ἀφ' ὅτου ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἔλαβε μεγάλην ἐξάπλωσιν, ἐγεννήθησαν διαφοφαὶ μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ὡς πρὸς διαφόρους διδασκαλίας τῆς. Μερικοὶ ἔδιδον ἐξήγησιν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν αἰρετικοί, αἱ δὲ ψευδεῖς διδασκαλαὶ τῶν αἱρέσεις.

Μία τῶν μεγαλυτέρων αἱρέσεων ἦτο τοῦ Ἀρείου, ἱερέως τῆς Ἀλεξανδρείας. Οὗτος ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δημιουργήματα. Δὲν εἶναι, ἔλεγεν, «ὁμοούσιος» μὲ τὸν Πατέρα καὶ δὲν ἐγεννήθη **«πρὸ πάντων τῶν αἰώνων»**

Μὲ τὴν εὐγλωττίαν του ὁ Ἀρειὸς ἐσαγήνευσε τόσον τὰ πλήθη, ὥστε οἱ ὁπαδοὶ του, οἱ «Ἀρειανοί», ἐπληθύνοντο καταπληκτικῶς. Οὗτοι δὲ προεκάλουν ταραχὰς καὶ αἱματηρὰς συγκρούσεις μὲ τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἤθελε τὸν χριστιανικὸν κόσμον ἡνωμένον ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Συνεκάλεσε τότε τὴν Α' Οἰκουμένην Σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν (325 μ.Χ.), διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὴν Σύνοδον ἔλαβον μέρος 318 θεοφόροι Πατέρες ἀπὸ ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁμίλησαν πολλοὶ καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεκρίθη ὡς ἱκανώτερος ἀντίπαλος τοῦ Ἀρείου, ὁ τότε διάκονος καὶ συνοδὸς τοῦ γηραιοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, **Ἀθανάσιος**.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Ἀρειὸν καί, διὰ νὰ στερεώσῃ τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν, συνέταξε τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ «Συμβόλου τῆς Πίστεως».

7. Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ ΕΙΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΙΝ. Διπλοὶ λόγοι, πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοί, ὠδήγησαν τὸν Κωνσταντῖνον εἰς

τὴν ἀπόφασιν νὰ ἰδρῦσθαι νέαν πρωτεύουσαν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπρεπε νὰ πρωτεύουσα νὰ εἶναι πλησίον τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Εὐφράτου, ὅπου τὸ κράτος ἠπειλεῖτο ἀπὸ τοὺς Γότθους καὶ τοὺς Πέρσας. Ἐπὶ πλέον διὰ νὰ θριαμβεύσῃ ὁ Χριστιανισμός, ἔπρεπε νὰ γίνῃ πρωτεύουσα τοῦ κράτους νέα πόλις, ὥστε νὰ μὴ ἐμποδίζεται ἡ νέα θρησκεία ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἀρχαίων θεῶν. Καὶ ὁ ἴδιος ἤθελε νὰ εὕρισκετο μακρὰν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴν Ρώμην.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐπέλεξε, ὡς πλέον κατάλληλον, τὴν μικρὰν πόλιν Βυζάντιον, εἰς τὸν Βόσπορον, εἰς τὸ σημεῖον δηλ. ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποιον ἐνώνεται ἡ Ἀνατολὴ μὲ τὴν Δύσιν. Τὸ Βυζάντιον εἶχε κτίσει ὁ Βύζας ἀπὸ τὰ Μέγαρα.

Ἡ θέσις τῆς νέας πρωτευούσης ἦτο ἀρίστη. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐκάλυπτε τὰς ἀνάγκας, διὰ τὰς ὁποίας ἰδρῦσθαι, εἶχε καὶ μεγάλην στρατηγικὴν σημασίαν, διότι ἦτο εὐκολος ἡ ὑπεράσπισίς της καὶ εἶχεν ἐπίσης θαυμάσιον φυσικὸν λιμένα, τὸν **Κεράτιον κόλπον**.

Ἀπὸ ἐμπορικῆς δὲ ἀπόψεως ἡ πόλις εὕρισκετο εἰς πολὺ πλεονεκτικὴν θέσιν, διότι τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα διήρχοντο, διευθυνόμενα εἴτε πρὸς τὸν Εὐξείνιον, εἴτε πρὸς τὴν Μεσόγειον, ἐπλήρωναν μεγάλα ποσά.

Οἱ θρύλοι ἀναφέρουν, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ ἐχάραξε τὰ σύνορα τῆς νέας πόλεως μὲ τὸ ἀκόντιόν του. Οἱ αὐλικοί, κάτω ἀπὸ τὴν δυνατὴν ἐντύπωσιν, πού τοὺς προεκάλει ἡ ἔκτασις τῆς πόλεως, τὸν ἠρώτησαν : «Κύριέ μας, πόσον θὰ προχωρήσῃς ἀκόμη;» Καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησε : «Θὰ προχωρῶ ἕως ὅτου σταματήσῃ Αὐτός, πού με ὁδηγεῖ».

Ἐργάται καὶ ὑλικά διὰ τὴν οἰκοδόμησιν ἐμαζεύθησαν ἀπὸ παντοῦ. Πολλὰ εἰδωλολατρικὰ μνημεῖα τῆς Ρώμης, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἐφέσου κλπ. ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν διακόσμησιν τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ κτίζεται τὸ 324 μ.Χ.

Αἱ ἐργασίαι ἐπροχώρησαν πολὺ καὶ τὸ ἔτος 330 μ.Χ. ὁ Κωνσταντῖνος ἐτέλεσε πανηγυρικῶς τὰ ἐγκαίνια τῆς πρωτευούσης του. Ἐγιναν τότε λαμπραὶ θρησκευτικαὶ τελεταί, πανηγύρεις καὶ ἀγῶνες εἰς τὸν νέον ἵππόδρομον.

Ἡ πρωτεύουσα ὠνομάσθη **Νέα Ρώμη**. Οἱ διάδοχοί του ὅμως καὶ ὁ λαὸς τὴν ὠνόμασαν, πρὸς τιμὴν του, **Κωνσταντινούπολιν**.

Ἡ πόλις ἀπέκτησεν ὠραῖα ἀνάκτορα, ἀγοράς, στοάς, ὑδραγω-

γεῖα, καὶ πολλὰς ἐκκλησίας. Σπουδαιότεροι ἦσαν οἱ ναοὶ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης. Ἐτέθησαν ὁμως καὶ τὰ θεμέλια τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἡ ὁποία ἀπεπερατώθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίου.

Εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν μετεφέρθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς παλαιᾶς Ρώμης, διὰ τὴν προχωρήσῃ ἡ ὀργάνωσις τοῦ κράτους.

8. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ — ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ.

Ἡ πόλις ἀνεπτύχθη ραγδαίως. Συνεκεντρώθη εἰς αὐτὴν τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔγινε τόσοσιν ἰσχυρὰ καὶ πλουσία, ὥστε ἡδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ 11 καὶ πλέον αἰῶνας εἰς ὅλας τὰς ἀδιακόπους ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔκαμε ἰσχυρὰν κυβέρνησιν, ἡύξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐμοίρασε τὸ κράτος εἰς ἐπαρχίας. Ὁλιγόστευσε τοὺς φόρους καὶ ἔκαμε πολλὰ κοινωφελῆ ἔργα : δρόμους, ὑδραγωγεία, λουτρὰ κλπ. ἡύξησε τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐγκατέστησεν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας μὲ τὰς οἰκογενεῖας των. Εἰς αὐτοὺς ἐχάρισε μεγάλας ἐκτάσεις γῆς, διὰ τὴν τὰς καλλιεργεῖν καὶ νὰ τὰς ὑπερασπίζου.

Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ σύνορα ἀπειλητικοί. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον των. Ἡσθένησεν ὁμως καὶ μετεφέρθη ἀπὸ τὸ Δρέπανον (Ἐλενούπολιν) τῆς Βιθυνίας, ὅπου εὕρισκετο διὰ λουτροθεραπείαν, εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Νικομηδείας. Ἡσθάνετο νὰ τὸν πλησιάσῃ ὁ θάνατος καὶ ἐβαπτίσθη ἀπὸ τὸν φίλόν του ἐπίσκοπον Εὐσέβιον. Μὲ ἡσυχον τὴν συνείδησιν πλέον παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Ἡ σορὸς τοῦ μετεφέρθη εἰς Κων/πολιν μέσα εἰς χρυσοῦν πορφυροσκέπαστον φέρετρον καὶ ἐναπετέθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ὀλόκληρος ἡ αὐτοκρατορία ἐπένθησε τὸν θάνατόν του.

Ἡ Ρωμαϊκὴ Σύγκλητος τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν θεῶν της. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἀπένειμε τὴν μεγίστην τῶν χριστιανικῶν τιμῶν : ἀνεκήρυξεν αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα του Ἀγίους καὶ Ἰσαποστόλους. Ἡ ἱστορία τὸν ὠνόμασε Μέγαν.

9. ΤΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ. Ὁ Μέγας Κων/τῖνος μετέφερε τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας πρὸς ἀνατολὰς. Ἡ Κων/πολις συνεκέντρωσεν ὅ,τι ἀπέμεινεν ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν. Ἀπετέλεσε τὸ κέντρον διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς συνηντήθησαν τότε καὶ συνη-

νώθησαν εἰς ἓν σῶμα. Ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἡ χριστιανικὴ πίστις ὡς νόμιμος θρησκεία, ἀργότερον δὲ καὶ ὡς ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους, συνετέλεσαν εἰς τὴν ταχεῖαν ἀνάπτυξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐπειτα τὸ μέγα Ρωμαϊκὸν κράτος κατενεμήθη περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ (395 μ.Χ.) εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν.

Τὸ Δυτικόν δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ. Μὲ τοὺς ἀνικάνους αὐτοκράτορας καὶ τοὺς ἀναξίους συμβούλους αὐτῶν, οὐδέποτε ἡδυνήθη νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν προτέραν του δύναμιν καὶ ἰσχύν. Ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι καὶ τὸ διέλυσαν (476 μ.Χ.). Τὰ λείψανά του ἀπέτελεσαν τὸν πυρῆνα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐσηματίσθησαν τὰ σημερινὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη.

Τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, μὲ κέντρον τὴν Κων/πολιν, μετεβλήθη εἰς καθαρῶς ἑλληνικὸν χριστιανικὸν κράτος. Τοῦτο ἐξῆσεν ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη καὶ ὠνομάσθη **Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία**, ἀπὸ τὸ Βυζάντιον, τὴν ἀρχαίαν πόλιν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκτίσθη ἡ πρωτεύουσά του.

Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, λοιπόν, προῆλθεν ἀπὸ τὸν παλαιὸν κορμὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ὡς ἰδιότυπον ἐπιβίωμα αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν του ἀπέκτησεν ἐθνολογικὴν καὶ γλωσσικὴν ὁμοιογένειαν. Ἐελληνίσθη καὶ ἐεχριστιανίσθη. Ἠσπάσθη τὴν μίαν καὶ μόνην ἀληθῆ θρησκείαν, τὴν χριστιανικὴν. Ἐδημιούργησε τέχνην καὶ πολιτισμόν, ἓνα νέον πολιτισμόν, τὸν Ἑλληνοχριστιανικόν, ὁ ὁποῖος μέχρι σήμερον καταυγάζει τὸν πολιτισμένον κόσμον.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ :

1. Νὰ γράψετε τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τοῦ κεφαλαίου, γεγονότα, χρονολογίας καὶ τόπους.
2. Ἀναφέρατε τὰ ἔργα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.
3. Σχεδιάσατε τὸ Λάβαρον.
4. Περισσότερας πληροφορίας διὰ τὸν Μαξέντιον καὶ Λικίνιον.
5. Θέμα : «Ἡ σπουδαιότης τοῦ Βυζαντίου».
6. Ποῖοι λόγοι ἔκαμαν τὸν Μ. Κωνσταντῖνον νὰ ἐπιλέξῃ ὡς τόπον τῆς νέας πρωτεύουσας τὸ Βυζάντιον.
6. Πληροφορίαι διὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.
8. Νὰ ἰχνογραφήσετε χάρτην τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰς πόλεις, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὸ κεφάλαιον καὶ τὰς χρονολογίας.

4. ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

1. Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ (337-361). Μετά τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἤρχισαν ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ τῶν διαδόχων του. Εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησεν ὁ Κωνσταντῖος ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσεν εἰς ὁλόκληρον τὴν αὐτοκρατορίαν.

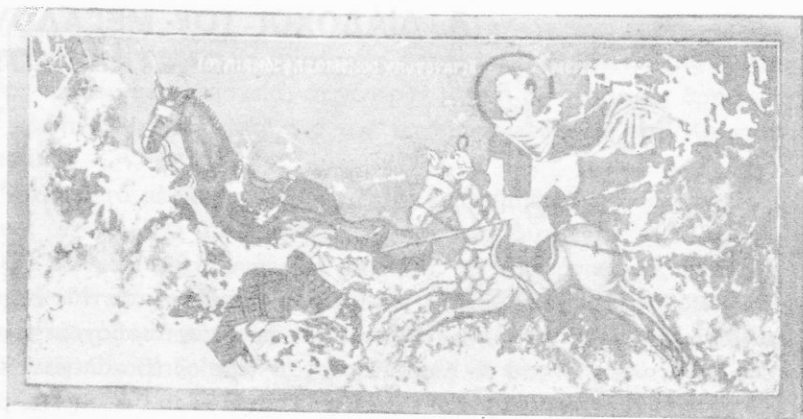
Ἦδη οἱ Πέρσαι καὶ οἱ βάρβαροι τοῦ Βορρᾶ ἤρχισαν νὰ παρενοχλοῦν τὸ κράτος. Ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος. Ἐνίκηθη ὅμως καὶ μετὰ δυσκολίας περιέσωσεν ἄρκετὰ ἐδάφη. Ἐναντίον τῶν βαρβάρων (Ἀλαμανῶν καὶ Φράγκων) ἐκινήθη ὁ ἀνεψιός του Ἰουλιανός, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀπώθησε πέραν τοῦ Ρήνου.

2. Ο ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (361-363). Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἀπαράμιλλος στρατηγός. Κατόπιν ἐξεστράτευσεν καὶ κατὰ τοῦ Κωνσταντίου. Οὗτος ὅμως ἀπέθανεν αἰφνιδίως καὶ ὁ Ἰουλιανὸς εἰσῆλθεν ὡς αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κων/πολιν.

Ὁ Ἰουλιανὸς ἀφιέρωσεν ὅλην του τὴν δραστηριότητα εἰς τὴν ματαίαν προσπάθειαν νὰ ἀναζωογονήσῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν μὲ τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Πρὸς τοῦτο ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ ἀνοίξουν οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ καὶ ν' ἀρχίσουν αἱ θυσίαι καὶ αἱ ἱεραὶ πανηγύρεις. Ἐκόσμησε τὰς πόλεις μὲ ἀγάλματα, ἐπέτρεψε τὴν τέλεσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ ἡγάπησε πᾶν τὸ ἐλληνικόν.

Οἱ εἰδωλολάτραι ἀπέκτησαν ἰδιαίτερα προνόμια καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀντικατεστάθησαν εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις. Τὸ φημισμένον Λάβαρον τοῦ Κωνσταντίνου κατηργήθη ὡς σημεῖα τοῦ στρατοῦ. Οἱ λαμπεροὶ σταυροί, οἱ χαραγμένοι εἰς τὰς ἀσπίδας τῶν στρατιωτῶν, ἀντικατεστάθησαν μὲ εἰδωλολατρικὰ σύμβολα.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς δὲν ἐκήρυξε διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Πάντως ὅμως ἐδείκνυνεν ὅλην τὴν ἀποστροφὴν του καὶ δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ λαμβάνουν ὑψηλὰ ἀξιώματα.

Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάτης ἢ παραβάτης, διότι παρέβη τὰς ἐντολὰς καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

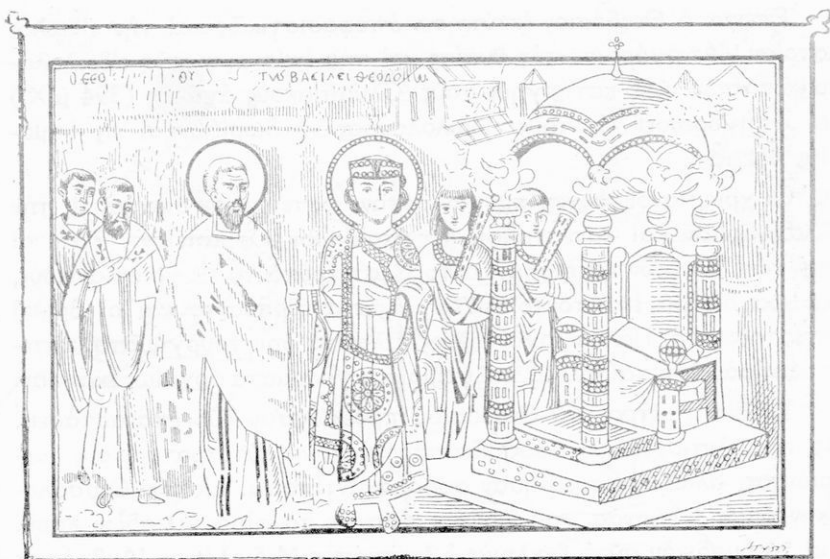
Ὁ Ἰουλιανὸς ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἀναλαμπή τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ὅλοι αἱ προσπάθειά του νὰ ἀναστηλώσῃ τὴν παλαιὰν θρησκείαν ἀπέβησαν μάταιαι. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔστειλε τὸν ἱατρὸν Ὁρειβάσιον νὰ ζητήσῃ χρησμόν, ἀπήντησεν, ὅτι ἀδίκως πλέον κοπιᾷ καὶ προσπαθεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν παλαιὰν θρησκείαν. Κάποιος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διέσωσε τὸν σπαρακτικὸν ἐκείνιν χρησμόν τῆς Πυθίας :

*«...Εἶπατε τῷ βασιλεῖ : χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά.
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβαν, οὐ μάντιδα δάφνην.
οὐ παγὰν λαλέουσιν ἀπέσβετο καὶ λάλλον ἔδωρ...»*

Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο ἐξαίρετος αὐτοκράτωρ. Καὶ οἰκονομίας ἔκαμε καὶ τὴν πολυτέλειαν περιώρισε καὶ τοὺς περιττοὺς ὑπαλλήλους ἀπέλυσε, ἀλλὰ καὶ νικηφόρους πολέμους ἔκαμε.

Τέλος ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Πέρσας. Ἐξεστράτευσε ἐναντίον των, ἐπέρασε τὸν Τίγρητα ποταμὸν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Κτησιφῶντα. Ἐνῷ ὁμως κατεδίωκε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν, ἐπληγώθη καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 32 ἐτῶν (363).

Λέγεται δέ, ὅτι ἐνῷ ἀπέθνησκεν, εἶπε : «Νενίκηκάς με Ναζωραῖε!». Δηλ. «μὲ ἐνίκησες, Ναζωραῖε!».

Θεοδόσιος ὁ Μέγας μετὰ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ.

3. Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379-395). Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον διάφοροι αὐτοκράτορες. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἡ αὐτοκρατορία ἀνεστατώθη ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου καὶ διαφόρους ἐχθροὺς. Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν ἐγένιν αὐτοκράτωρ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Θεοδόσιος.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Θεοδόσιος ἐστράφη ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν τῶν Γόθων. Μετὰ μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας κατῴρθωσεν νὰ τοὺς νικήσῃ.

Κατόπιν ἐπέδοθη εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν ἐσωτερικῶν ζητημάτων. Ἐδήλωσεν ἐπισήμως τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ἤρχισε σκληρὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν αἵρετικῶν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐτάρασσε τὴν Ἐκκλησίαν ἡ αἵρεσις τοῦ Μακεδονίου. Οὗτος δὲν παρεδέχετο τὴν Θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οἱ ὀπαδοὶ του ὠνομάσθησαν «Πνευματομάχοι» καὶ μαζί μὲ τοὺς Ἀρειανοὺς ἐτάρασσον τὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ Θεοδόσιος συνεκάλεσεν εἰς Κων/πολιν τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (381 μ.Χ.), ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ προσέθεσεν εἰς τὸ «Σύμβολον τῆς Πίστεως» τὰ ὑπόλοιπα πέντε ἄρθρα.

Ἐπειτα ὁ Θεοδοσίος ἐκτύπησεν ἀποφασιστικῶς καὶ τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἀπηγόρευσε τὰς θυσίας καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν των, κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας (394 μ.Χ.) καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς εἰδωολάτραις νὰ διορίζονται εἰς δημοσίας θέσεις.

Οἱ χριστιανοὶ ἐφανατίσθησαν τόσον, ὥστε ἔγιναν σφαγαὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ κατεστράφη τὸ περίφημον «Σεραπεῖον». Τότε οἱ ναοὶ τῶν Ἐθνικῶν κατεκρημνίζοντο ἢ μετετρέποντο εἰς χριστιανικοὺς, τὰ ἱερὰ δένδρα ἐκόπτοντο, τὰ ἀγάλματα ἐθραύοντο καὶ οἱ βωμοὶ κατεστρέφοντο. Πολλὰ ἔργα τέχνης, ἀληθινὰ ἀριστουργήματα, κατεστράφησαν τότε καὶ πολλὰ πολύτιμα συγγράμματα ἀρχαίων ἐκάησαν.

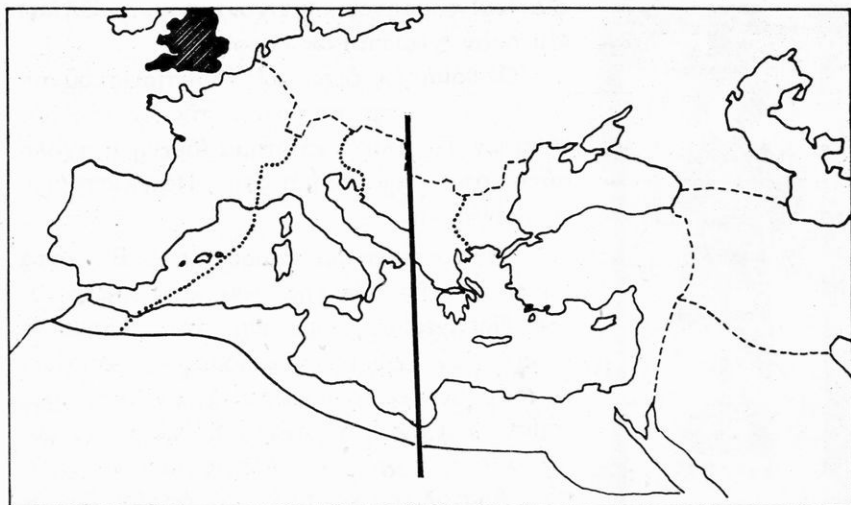
Τὰ βίαια μέτρα τοῦ Θεοδοσίου προεκάλεσαν δύο ἐπαναστάσεις. Εἰς τὴν Ἀντιόχειον ὁ λαὸς κατέστρεψε τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀνδριάντας, ἀλλὰ δὲν συνέβησαν σοβαρὰ ἀντίποινα. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁμοῦς ἡ ἐπανάστασις ἐπνίγη μέσα εἰς τὸ αἷμα χιλιάδων λαοῦ. Διὰ τὸ ὁμαδικὸν αὐτὸ ἔγκλημα ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος ἀφώρισε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν ἐξηνάγκασεν νὰ ζητήσῃ δημοσίᾳ συγχώρησιν.

Ὁ Θεοδοσίος, πάντως, ἐπετέλεσε διπλοῦν ἄθλον : ἀπέτρεψε τὸν βαρβαρικὸν κίνδυνον τῶν Γόθων καὶ ἐπέβαλε τὸν Χριστιανισμόν. Δι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθη, μετὰ τὸν θάνατόν του, Μέγας.

4. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΡΩΜΑΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ — ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΑΥΤΟΥ. Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὰς κυριωτέρας χώρας τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἐφήρμοσαν παντοῦ τὴν ἰδικήν των διοίκησιν καὶ ὀργάνωσιν. Οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν χωρῶν ἐλέγοντο Ρωμαῖοι.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους, ἡ ὁποία ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Μ. Θεοδοσίου, τὰ δύο κράτη (Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν) ἐξηκολούθουν νὰ ὀνομάζωνται Ρωμαϊκὰ καὶ οἱ αὐτοκράτορες των ἐλέγοντο Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφοντο οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλη ἡ ἀλληλογραφία, ἦτο ἡ λατινικὴ.

Αἱ χῶραι του ὁμοῦς δὲν ἦσαν ρωμαϊκαί. Ἦσαν καθαρῶς ἑλληνικαὶ ἢ εἶχον ἐξελληνισθῇ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του. Οὔτε οἱ κάτοικοι ἦσαν Ρωμαῖοι. Ἦσαν Ἕλληνες

Διαιρέσεις τοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν ἐπὶ Θεοδοσίου Α'.

ἢ εἶχον λάβει ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ ὅλοι ἐγνώριζον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν γραμμένα τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων καὶ ἐδίδασκον οἱ σοφοὶ διδάσκαλοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν κέντρων..

Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἀπόστολοι — καὶ ἰδίως ὁ Παῦλος — εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐδίδασκαν καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράψαν τὰ ἱερὰ βιβλία. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τὰς τελετάς, τὰς λειτουργίας καὶ ὅλας τὰς θρησκευτικὰς ἐκδηλώσεις. Ἡ ἀθάνατος αὐτὴ γλῶσσα ἀπέκτησε νέαν ζωὴν μὲ τὴν νέαν θρησκείαν.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐβοήθησεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ἔδωσε νέαν ζωὴν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν. Μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν νέαν δύναμιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐδημιουργήθη ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς.

5. ΤΟ ΠΑΝΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ. Μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, (5ος αἰὼν), κυριώτερον μορφωτικὸν κέντρον τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἦσαν αἱ Ἀθῆναι. Ἑλληνες διδάσκαλοι τῆς φιλοσο-

Ἡ Αὐτοκράτειρα Εὐδοκία.

φίας καὶ τῆς ρητορικῆς εἶχον συγκεντρωθῇ ἐκεῖ καὶ ἦσαν γνωστοὶ ὥς «σοφισταί».

Ὁ θρίαμβος ὅμως τοῦ Χριστιανισμοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν παρακμὴν τῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ τελικὸν κτύπημα ἐδέχθη ἡ σχολὴ αὕτη ἀπὸ τὴν ὀργάνωσιν Πανεπιστημίου εἰς Κων/πολιν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Β', κατὰ σύστασιν τῆς ἀδελφῆς του καὶ κηδεμόνος του Πουλχερίας, ἐνυμφεύθη τὴν Ἀθηναίδα, κόρην τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου. Ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτειρα ἡ Ἀθηναίς, ἐβαπτίσθη καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Εὐδοκία. Ἡ Εὐδοκία ἦτο ἡ πρώτη ἑλληνὶς αὐτοκράτειρα τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, τὸ ὅποῖον ἤρχισε πλέον νὰ γίνεταί καθαρῶς ἑλληνικόν. Πρώ-

τῇ ἐνέργειᾳ τῆς Εὐδοκίας ἦτο νὰ εἰσαγάγῃ ἐπισήμως εἰς τὰ ἀνάκτορα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Εἰς αὐτὴν ὀφείλεται καὶ ἡ ἴδρυσις τοῦ Πανδιδακτηρίου Κων/πόλεως, τὸ ὅποῖον ἐλειτούργει εἰς ἰδιαίτερον οἶκημα, τὴν Μαгнаύραν. Ἦτο ἐν εἶδος Πανεπιστημίου, εἰς τὸ ὅποῖον σοφοὶ καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν λατινικὴν καὶ ἑλληνικὴν γλῶσσαν, φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτὸ ἴδρυμα τῆς Κων/πόλεως ἔγινε μὲ τὸν καιρὸν τὸ κέντρον, γύρω ἀπὸ τὸ ὅποῖον συνεκεντρώθησαν ὅλαι αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς αὐτοκρατορίας.

6. ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ. Ὁ Χριστιανισμὸς ἠγωνίσθη κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας. Ἐκτύπησεν ὅ,τι εἶχε σχέσιν μὲ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν καὶ ὄχι μὲ τὰ ἄλλα δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου πνεύματος. Ἀντιθέτως, μέσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ μόρφωσιν, ἔβλεπον οἱ χριστιανοὶ μίαν δύναμιν, ἡ ὁποία ἦτο πολῦτιμος διὰ τὴν νέαν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοί, ἀκόμη καὶ οἱ Πατέρες καὶ μεγάλοι ρήτορες τῆς Ἐκκλησίας, ἐσπούδαζον εἰς τὰς φιλοσοφικὰς

σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἄλλων πόλεων.

Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ κληρικοὶ ἡσυχολοῦντο μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὰ ἀρχαῖα συγγράμματα. Πολλοὶ μοναχοὶ ἀντέγραφον τὰ συγγράμματα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα ἐκεῖνα σῶζονται μέχρι σήμερον εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας.

Τοιοιουτρόπως ὁ Χριστιανισμὸς ἀπερρόφησε πολλὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Μὲ τὴν δύναμιν δὲ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς. Κέντρα τῆς χριστιανικῆς πνευματικῆς κινήσεως ἦσαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ἡ Καππαδοκία.

Διὰ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ στερέωσιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἑλληνικῆς γλώσσης εἰργάσθησαν ἰδιαίτερος οἱ **Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας**. Οὗτοι ἦσαν σοφοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι κατεπολέμησαν τὰς αἱρέσεις. Μὲ τὴν ζωὴν των δὲ καὶ τὴν διδασκαλίαν των ἐστήριξαν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ὠδήγησαν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν χριστιανικὸν δρόμον.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια παρέμεινε τὸ κέντρον, τὸ ὅποιον εἶχεν ἐπιρροὴν εἰς ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἡ φιλολογία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐγνώρισε τὴν πλέον λαμπρὰν περίοδον.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν μεγάλων καὶ σκληρῶν ἀγώνων κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ ἐνεφανίσθη ἡ φυσιογνωμία τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου ὑπερμάχου τοῦ «Συμβόλου τῆς Πίστεως» τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου.

Ὁ **Μέγας Ἀθανάσιος** κατεῖχετο ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὁλόκληρος ἡ ζωὴ του ὑπῆρξεν εἰς συνεχῆς ἀγὼν καὶ ἐν διαρκὲς μαρτύριον. Κηρύττει καὶ συγγράφει διαρκῶς, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ του ἐργασία, διακόπτεται ἀπὸ ἐξορίας. Οἱ ἀγῶνές του ἦσαν πολυχρόνιοι, τὰ συγγράμματά του πάμπολλα καὶ σοφά, ὥστε δικαίως ὠνομάσθη Μέγας.

Ἐπίσης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἤκμασαν ὁ ἀνηλεὲς ἐχθρὸς τῆς αἱρέσεως τοῦ Νεστορίου **Κύριλλος** Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ φιλόσοφος Ὑπατία.

Ἡ Καππαδοκία μᾶς ἔδωσε τρεῖς διακεκριμένους «Καππαδόκας», τὸν Μέγαν Βασίλειον, τὸν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ τὸν Γρηγόριον Νύσσης.

Ὁ **Μέγας Βασίλειος** ἱδρυσε τὴν περίφημον «Βασιλειάδα», ἥτοι

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας : Μ. Ἀθανάσιος, Μ. Βασίλειος, Ἰωάν. Χρυσόστομος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας.

συγκρότημα φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, εἰς τὰ ὅποια ἐθεραπεύετο κάθε σωματικὸς καὶ ψυχικὸς πόνος. Ἰδιαιτέρως δὲ ἔγινεν ὁ Ἅγιος τῆς χαρᾶς, μὲ τὰ δῶρα καὶ τὰς φροντίδας του πρὸς τὰ μικρὰ παιδιὰ τοῦ ὀρφανοτροφείου του.

Μὲ τὴν πολυμαθειάν του καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ λόγου του, κατέστη τὸ ἀγλάισμα τοῦ αἰῶνός του. Δι' ὅλα αὐτὰ ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Μέγας.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἠγωνίσθη σκληρὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἀρειανῶν καὶ ἐξεφώνησε πυρίνους λόγους κατ' αὐτῶν ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Κων/πόλεως, τὸν μόνον, ὅστις εἶχεν ἀπομείνει εἰς τοὺς ὀρθόδοξους. Οἱ ὀρθόδοξοι ἐσεμνύνοντο διὰ τὸν θεόπνευστον ἱεράρχην των καὶ τὸν ὠνόμασαν Θεολόγον.

Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Μέγας τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, ἀλλὰ συντόμως ἀπεχώρησε καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα.

Ἡ Ἀντιόχεια ἀνέδειξε τὸν μελίσρρυτον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος συνεδύαξε τὴν κλασσικὴν μόρφωσιν μὲ ἀσυνήθη ρητορικὴν ἱκανότητα. Ὅσάκις ὠμίλει, ὁ ναὸς ἐγέμιζεν ἀσφυκτικῶς. Οἱ λόγοι του τότε ἐξεχύνοντο ὡς χρυσὸς ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ ὁ λαὸς τὸν ἀπεκάλεσε **Χρυσόστομον**. Ἐκλήθη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον καὶ ἀπέβη «ἡ κορυφή τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς». Ἐγραψε πλεῖστα συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἓνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων φιλολογικῶν θησαυρῶν τοῦ κόσμου.

Χάρις εἰς τοὺς μεγάλους αὐτοὺς ἱεράρχας καὶ οἰκουμενικοὺς διδασκάλους Βασίλειον τὸν Μέγαν, Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, ὁ αἰὼν ἐκεῖνος ὠνομάσθη «χρυσοῦς αἰὼν τῶν χριστιανικῶν γραμμάτων».

Ἡ περίοδος αὕτη ἐγνώρισε τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τῶν θρησκευτικῶν ὕμνων. Σπουδαιότερος ὕμνογράφος ἀναφέρεται ὁ **Ρωμανὸς** ὁ Μελαβδός, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται ὡς ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς Βυζαντινῆς περιόδου.

7. ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. Ἡ περίοδος τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰῶνος χαρακτηρίζεται εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς ἐποχὴ τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν λαῶν.

Πρῶτοι ἐκινήθησαν οἱ **Βησιγόθοι** καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Μὲ ἀρχηγὸν τὸν **Ἀλάρικον** ἐληλάτησαν ὁλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν. Ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατέστρεψαν τὴν Ρώμην καὶ τελικῶς κατέληξαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ἠκολούθησαν οἱ **Βάνδαλοι**, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ ἐπέρασαν εἰς τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. Ἐκεῖθεν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέλαβον τὴν Ρώμην, τὴν ὁποῖαν ἐληλάτησαν. Ἐκεῖ ἐδείξαν τοιαύτην βαρβαρότητα πρὸς τὰ ἔργα τέχνης, ὥστε ἔμεινεν εἰς τὴν ἱστορίαν ἡ λέξις «βανδαλισμὸς» διὰ κάθε καταστροφὴν ἔργων πολιτισμοῦ.

Περισσότερον ἐπικίνδυνοι διὰ τὸ Βυζάντιον ἔγιναν οἱ **Οὔννοι**. Μὲ ἀρχηγὸν τὸν **Ἀττίλαν** ἠνάγκασαν τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ πληρῶνουν βαρεῖς φόρους. Ὁ Ἀττίλας θεώρει τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἀπεσταλμένον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἐνόμισεν, ὅτι ἐξήντηλσεν οἰκονομικῶς τὸ Βυζάντιον, ἐστράφη πρὸς τὴν Δύσιν.

Ἐκυρίεψε τὰς πλέον ἀπορρήτους πόλεις καὶ ἐσκόρπισε παντοῦ

τὸν ὀλεθρον. Κατῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ μετέβαλε τὰ πάντα εἰς ἐρείπια. Αἰφνιδίως ὅμως ἐδολοφονήθη (453 μ.Χ.). Οἱ διάδοχοί του δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συγκρατήσουν τὸ Οὐννογερμανικὸν κράτος του καὶ μετ' ὀλίγον τοῦτο διελύθη.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ποῖα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Ἀνατολικοῦ Κράτους.

2. Ἀπὸ πότε χρονολογεῖται ἡ ἐπικράτησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

3. Ποῖα ἦσαν τὰ μέτρα τοῦ Θεοδοσίου διὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ;

4. Πότε ιδρύθη τὸ Πανδιδακτήριον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

5. Ποία αὐτοκράτειρα εἰσήγαγε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὰ ἀνάκτορα.

6. Νὰ συμπληρώσετε τὸν πίνακα τῶν ἱστορικῶν προσώπων μετὰς σχετικὰς χρονολογίας.

7. Ἔργασία γραπτὴ με θέμα : «Νενίκηχάς με, Ναζωραῖε» !

8. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι.

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΑ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ βου αἰῶ-
νος μ.Χ. αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο ὁ Ἀναστάσιος. Τότε ἐνε-
φανίσθησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ὁ Ἀναστάσιος ὠχύρωσε τὴν πόλιν
μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος. Μία νέα αἵρεσις ὁμως συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν.
Ὁ ἀρχιμανδρίτης Κων/πόλεως **Εὐτυχής**, ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη
φύσις τοῦ Σωτῆρος ἀπερροφήθη ὑπὸ τῆς θείας, ὡς σταγὼν ὕδατος
εἰς τὸν ὠκεανὸν τῆς θεότητος. Οἱ ὁπαδοὶ των ὠνομάσθησαν Μονο-
φυσῖται καὶ ἐδημιούργουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοιαῦτα ζητήματα,
ὥστε τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν τάφον.

Ὁ στρατὸς τότε ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν στρατηγὸν
Ἰουστίνον. Οὗτος, ἂν καὶ δὲν ἔτυχεν οὐδεμιᾶς μορφώσεως, ἀπὸ ἄση-
μος ποιμὴν τῆς Ἰλλυρικῆς καὶ ἀπλοῦς στρατιώτης κατόπιν, μὲ τὴν
γενναιότητά του καὶ τὴν φυσικὴν εὐφυΐαν του, ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχη-
γίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς καὶ ἀκολούθως μέχρι τοῦ βυζαντι-
νοῦ θρόνου.

Υπῆρξεν ὁ δημιουργὸς μιᾶς ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας δυναστείας
τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ κόσμου, χάρις εἰς
τὸν δαιμόνιον ἀνεψιὸν του Ἰουστινιανόν, ὁ ὁποῖος κατ'
οὐσίαν ἐβασίλευσε μαζί του μέχρι τοῦ 527, καὶ ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτὸ
— ἔτος θανάτου τοῦ Ἰουστίνου — μόνος του πλέον ἐπὶ 38 ἔτη, μέχρι
τοῦ 565 μ.Χ.

Ὁ Ἰουστίνος ἀνέθρεψε τὸν ἀνεψιὸν του μὲ μεγάλῃν φροντίδα καὶ
ἐπιμέλειαν, ἀφοῦ τὸν προώριζε διὰ διαδοχὸν του. Ὁ Ἰουστινιανὸς
ἔξ ἄλλου ἦτο προικισμένος μὲ σπάνια χαρίσματα καὶ δι' αὐτὸ ἡ
βασίλειά του εἶναι μία περίοδος μεγάλων ὀνομάτων, ἀθανάτων
ἔργων καὶ γενναίων κατορθωμάτων.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο πολὺ ἐργατικός. Τὰ πάντα τὰ ἐξῆταζεν
ὁ ἴδιος καὶ τίποτε δὲν διέφευγε τὴν προσοχὴν του. Κατάκοπτος ἀπὸ
τὸ βαρὺ ἔργον του, πολλάκις ἐκοιμᾶτο μίαν μόλις ὥραν. Δι' αὐτὸ
καὶ ὠνομάσθη «ἀκοίμητος».

Ἐτρωγεν ὀλίγον καὶ εἶχε μεγάλην ἀντοχὴν εἰς τοὺς κόπους. Ἦτο μετρίου ἀναστήματος, μὲ στήθος πλατύ, χαρακτηριστικὰ κανονικά, πρόσωπον ζωερὸν καὶ τρόπους εὐγενεῖς καὶ θελκτικούς, οἱ ὅποιοι ὀλιγόστευαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐπολλαπλασίαζαν τοὺς φίλους. Τὸ πνεῦμα του ἦτο φωτεινὸν καὶ ἀνήσυχον. Διεκρίνετο διὰ τὴν τόλμην, τὴν εὐθυκρισίαν, τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του καὶ τὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμόν του διὰ τὴν πραγματοποίησίν των.

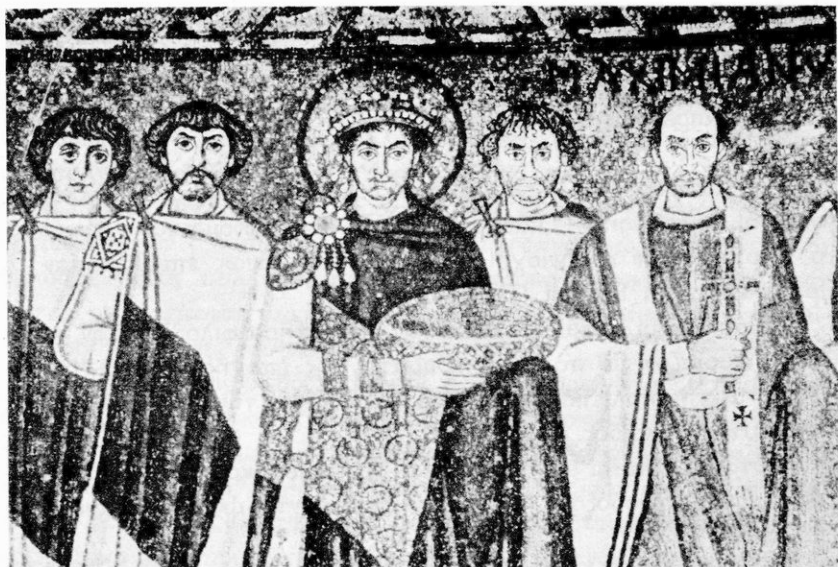
Ὡπλισμένος μὲ σημαντικὴν σοφίαν, γνώστης τῆς θεολογίας, τῆς νομικῆς, τῆς ποιήσεως (καὶ ὁ ἴδιος ἔγραφε ποιήματα), τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐπεδίδετο νυχθημερὸν εἰς μελέτας. Τὸ μέγαλόν του ὄνειρον ἦτο : πῶς νὰ παλινρθῶσῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον τῆς ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, πῶς νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν ὑπὸ ἓνα σκῆπτρον καὶ πάλιν, καὶ πῶς νὰ ἀφήσῃ ἐποχὴν ἐνὸς νέου πολιτισμοῦ.

Εἶχεν ἐξ ἄλλου τὴν καταπληκτικὴν ἱκανότητα νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συνεργάτας του. Τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν. Τοιουτοτρόπως ἐξέλεξεν ἱκανοὺς στρατηγούς, ὅπως ὁ Βελισσάριος καὶ ὁ Ναρσῆς, ἐξόχους καὶ σοφοὺς νομομαθεῖς ὅπως ὁ Τριβωνιανός, σπουδαίους καὶ μεγαλοφυεῖς ἀρχιτέκτονas, ὡς ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος κ.ἄ.

Ἐκ τῶν σπουδαιότερων του ὁμως συνεργατῶν ἦτο ἡ σύζυγός του Θεοδώρα.

Ἡ Θεοδώρα ἦτο κόρη ἐνὸς Ἀκακίου, ὁ ὅποιος ἔτρεφε θηρία διὰ λογαριασμόν μιᾶς ἀπὸ τὰς δύο, ὡς θὰ ἴδωμεν, φατρίας τοῦ Ἱπποδρόμου, εἰς τὰς ὁποίας ἐχωρίζοντο οἱ κάτοικοι τῆς Κων/πόλεως, τῶν Πρασίνων. Ἐχασεν ὁμως ἐνωρὶς τὴν μητέρα της, ἡ δὲ ζωὴ της, ἦτο ἄτακτος. Ἡ ἰδία εἰργάζετο εἰς τὴ ἐργασίαν τοῦ πατρὸς της, ὅπου εἶχε τὸν ρόλον χορευτρίας ἢ ἡθοποιοῦ, μὲ τὰς ἄλλας δύο ἀδελφάς της.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς της καὶ ὕστερον ἀπὸ μίαν περιπετειώδη ζωὴν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κων/πολιν, ὅπου, μέσα εἰς ἓνα πτωχικὸν οἰκίσκον, ἤρχισε νὰ ζῇ γνέθουσα μαλλιά, ἀσχολουμένη πρὸ πάντων μὲ ἔργα φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθοεργίας. Ἦτο ὠραιότατη καὶ ἐξυπνοτάτη. Τὰ πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ της χαρίσματα, οἱ εὐγενεῖς τρόποι της ἔκαμαν τὸν Ἰουστινιανόν, ὁ ὅποιος τὴν ἐγνώρισε κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, νὰ τὴν νυμφευθῇ, παρ' ὅλην τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν της. Καὶ ἦτο ἡ ἐκλογή του αὐτῇ

‘Ο ‘Ιουστινιανὸς μετὰ τῆς ἀκολουθίας του.

ἡ μεγαλυτέρα ἐπιτυχία του. Διότι ἡ Θεοδώρα ἀνεδείχθη ἀνταξία καὶ ἀφωσιωμένη σύζυγος τοῦ ‘Ιουστινιανοῦ, πολύτιμος συνεργάτις καὶ σύμβουλος. ‘Ο βίος της ὡς αὐτοκρατείρας, ἀργότερον, ἦτο ἄψογος καὶ ἀνεπίληπτος. Μὲ τὸ θάρρος καὶ τὴν κρίσιν της καὶ τὰς συνετὰς συμβουλὰς της ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ‘Ιουστινιανοῦ. Συνετέλεσεν εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν μεγάλων σχεδίων τοῦ συζύγου της καὶ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «νίκα» ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τὴν ζωὴν ἀκόμη τοῦ αὐτοκράτορος.

Αὐτοὶ καὶ ἄλλοι ἀκόμη συνεργάται ἐβοήθησαν τὸν ‘Ιουστινιανὸν τὰ μέγιστα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ κράτους, ὥστε νὰ φθάσῃ τοῦτο εἰς μεγίστην ἀκμὴν.

2. Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ «ΝΙΚΑ». Κέντρον τῶν συγκεντρώσεων τῶν κατοίκων τῆς Κων/πόλεως ἦτο τότε ὁ ‘Ιππόδρομος. ‘Εκεῖ κάθε νέος αὐτοκράτωρ παρουσιάζετο μετὰ τὴν στέψιν του. ‘Εκάθητο εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θεωρεῖον καὶ ἐδέχετο τὸν πρῶτον χαιρετισμὸν τοῦ πλήθους. ‘Εκεῖ καὶ ὁ λαὸς παρηκολούθει τὸ ἀγαπημένον του θέαμα,

τὰς ἵπποδρομίας. Τοὺς ἀγῶνας παρηκολούθουν καὶ ὑπουργοί, κάποτε δὲ καὶ ἡ αὐτοκρατορική οἰκογένεια.

Αἱ συγκεντρώσεις αὐταὶ τοῦ Ἰπποδρόμου ἦσαν χαρακτηριστικά, διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν των λαμπρότητα καὶ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν θεατῶν.

Τὰς ἵπποδρομίας διωργάνωνον διάφοροι ἀθλητικοὶ σύλλογοι, γνωστοὶ ὡς «δῆμοι». Ὁ κάθε σύλλογος ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ χρώματος, τὸ ὁποῖον εἶχον οἱ ἡνίοχοί του. Ἐξ ὧν ὅμως ἐπεβλήθησαν οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι (Γαλάζιοι).

Οἱ σύλλογοι αὐτοί, ἂν καὶ εἶχον χαρακτηῖρα φιλαθλητικόν, κατὰ βάθος ὡμοιάζον μὲ πολιτικά κόμματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἦσχυλοῦντο μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ ἔπαιρναν τὸ μέρος τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης θρησκευτικῆς μερίδος.

Οὕτω οἱ Βένετοι εἶχον μαζί των τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ὑπεστήριζον τοὺς Ὀρθοδόξους. Δι' αὐτὸ ἐθεωροῦντο ὡς εὐνοοῦμενοι τοῦ Παλατίου.

Οἱ Πράσινοι εἶχον μαζί των τὸν λαὸν καὶ ὑπεστήριζον τοὺς Μονοφυσίτας, οἱ ὁποῖοι ὑπέφερον πολὺ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἦσαν δὲ πολὺ δυσαρεστημένοι μὲ ὠρισμένους ἀξιωματοῦχους τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διότι συνέταξαν — κατὰ τὴν γνώμην των — πολὺ σκληροὺς δι' αὐτοὺς νόμους. Δι' αὐτὸ ἦσαν μὲ τὸ μέρος τῶν ἀνεψιῶν τοῦ ἄλλοτε αὐτοκράτορος Ἀναστασίου, οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκον νὰ ἐκθρονίσουν τὸν Ἰουστινιανόν.

Ὅλοι ὅμως ἠγάπων πολὺ τὰς ἵπποδρομίας καὶ τὰς παρηκολούθουν μὲ ζωηρὸν ἐνδιαφέρον. Μέσα δὲ εἰς τὸν θόρυβον καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν ἀγώνων, εὗρισκον τὴν εὐκαιρίαν νὰ φωνασκοῦν καὶ νὰ λέγουν τὰ παράπονά των. Ἡ φωνὴ αὐτὴ τοῦ πλήθους ἦτο διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν εἶδος ἐφημερίδος ἢ «κοινὴ γνώμη» ἢ ὁποῖα πολλάκις ἐπέβαλλε τὰς θελήσεις της. Ὁ αὐτοκράτωρ δηλ. ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Ἰππόδρομον καὶ νὰ δώσῃ ἐξηγήσεις δι' ὠρισμένας ἐνεργείας του.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν εἶχε στερεώσῃ ἀκόμη καλὰ τὸν θρόνον του, ὅταν τὸ 532 μ.Χ. παρηκολούθει ἐν θέαμα ἵπποδρομιῶν. Ὅπως συνήθως, ἡ κάθε ὁμάς προσεπάθει μὲ χειρονομίας καὶ φωνάς : «νίκα, νίκα», νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἰδικούς της ἵππεις.

Αἶφνης οἱ Πράσινοι ἤρχισαν νὰ φωνάζουν κατὰ τοῦ αὐτοκρά-

τορος καὶ νὰ ζητοῦν νὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς ἀξιωματοῦχους, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν τοὺς νόμους. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδοκίμασε, μὲ τοὺς κήρυκας, νὰ καθησυχάσῃ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε τίποτε. Τότε ἠθέλησε νὰ ἐπιβληθῇ καὶ διέταξε τοὺς ἀστυνομικοὺς του νὰ συλλάβουν ὅλους τοὺς πρωταίτιους. Ἀλλὰ, Πράσινοι καὶ Βένετοι, ἐλησμόνησαν τὰς ἀντιθέσεις των διὰ μιᾶς. Μὲ τὸ σύνθημα «νίκα», ὥρμησαν νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς συλληφθέντας. Ἡ συμπλοκὴ ἐγενικεύθη καὶ ἔλαβε τὴν μορφήν ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία – ἀπὸ τὸ σύνθημα «νίκα» – ὠνομάσθη «στάσις τοῦ νίκα»

Ἡ ἐπανάστασις διεδόθη ταχέως εἰς ὅλοκληρον τὴν Βασιλεύουσαν καὶ ἐκράτησεν ἐπὶ ἄρκετὰς ἡμέρας. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς τὰ ὠραιότερα κτίρια καὶ μνημεῖα κατεστράφησαν ἢ ἐκάησαν. Ἐπυρπολήθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐκινδύνευσαν ἀκόμη νὰ καοῦν καὶ τὰ ἀνάκτορα. Ταῦτα περιέζωσε τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον κατέλυσε κάθε ἐξουσίαν, ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ εἰς τὴν θέσιν του διώρισε διὰ βοῆς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀναστασίου, Ὑπάτιον.

Τὸ θάρρος ἐγκατέλειψε τὸν Ἰουστινιανόν. Ἐκάλεσεν ἀμέσως ὅλους τοὺς συνεργάτας του εἰς συμβούλιον. Ὅλοι τὸν συνεβούλευον νὰ φύγῃ διὰ νὰ σωθῇ. Ἀφοῦ διέταξε νὰ ἐπιβιβασθοῦν εἰς τὰ πλοῖα οἱ πολῦτιμοι θησαυροὶ του, ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θράκης ἢ ἄλλου. Μόνον ὁ Βελισσάριος καὶ ἡ Θεοδώρα συνεκράτησαν τὸν Αὐτοκράτορα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν. Ἡ φιλόδοξος ἀλλὰ καὶ συνετὴ Θεοδώρα, μὲ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ τὸ ἀκατάβλητον θάρρος, ὠρθώθη πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ἐκεραύνωσε μὲ τὸ βλέμμα της καὶ ἄφησε νὰ κυλίσουν ἀπὸ τὰ χεῖλη της τὰ μεγαλειώδη αὐτὰ λόγια πρὸς τὸν αὐτοκράτορα :

— Καὶ ἂν ἡ φυγὴ ἦτο ὁ μόνος τρόπος σωτηρίας μας, πάλιν θὰ τὴν ἐθεώρουν ἀσύμφορον. Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη διὰ νὰ ἀποθάνῃ, ὁ δὲ βασιλεὺς δὲν πρέπει νὰ δέχεται ποτὲ νὰ γίνῃ φυγὰς. Ἐὰν θέλῃς, ὦ βασιλεῦ, νὰ σωθῇς, τίποτε δὲν εἶναι εὐκολώτερον ἀπὸ αὐτό. Χρήματα ἔχομεν ἄφθονα. Συλλογίσου ὅμως μήπως, ὅταν σωθῇς, θεωρήσῃς ἐπὶ τέλους ὅτι ὁ θάνατος ἦτο προτιμότερος ἀπὸ τὴν σωτηρίαν αὐτήν. Ἐγὼ διὰ τὸν ἑαυτόν μου προτιμῶ νὰ ἀποθάνω ὡς βασίλισσα παρὰ νὰ φύγω. Παραδέχομαι τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο ρητὸν ὅτι «καλὸν ἐντάφιον (σάβανον) εἶναι ἢ βασιλεία».

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο κεραυνόβολον. Ὁ Ἰουστινιανὸς συνῆλθεν. Οἱ

λόγοι τῆς Θεοδώρας τόσον τὸν ἐπηρέασαν, τοῦ ἔδωσαν τόσον θάρρος, ὥστε τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ σχέδιον τῆς φυγῆς. Ἀμέσως διατάσσει τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν μὲ τὴν φρουρὰν τῶν ἀνακτόρων. Ὁ Βελισσάριος πράγματι κινεῖται ἀστραπιαίως καὶ κυκλῶνει τοὺς ἐπαναστάτας εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῇ. Ἡ ἐπανάστασις πνίγεται εἰς τὸ αἷμα. Λέγεται, ὅτι 30.000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸν Ἱππόδρομον καὶ τοὺς δρόμους τῆς Κων/πόλεως. Ἡ τάξις ὁμως ἀποκατεστάθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Τοιοῦτοτρόπως, χάρις εἰς τὴν Θεοδώραν καὶ τὸν Βελισσάριον, κατεπνίγη ἡ φοβερὰ ἐκείνη «στάσις τοῦ νίκαι». Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔσωσε καὶ ἑσπερέωσε τὸν θρόνον του καὶ ἡδυνήθη νὰ συνεχίσῃ τὸ μέγα ἔργον του.

Ἐπανεφέρεν εἰς τὰ ἀξιώματά των τὸν Τριβωνιανὸν καὶ τὸν Ἰωάννην Καππαδόκην, διὰ νὰ ἀποπερατώσῃ μὲ τὸν πρῶτον τὴν νομοθεσίαν του καὶ μὲ τὸν ἄλλον, δαιμόνιον ἐπίσης συνεργάτην του, νὰ διοργανώσῃ τὰς θριαμβευτικὰς ἐκστρατείας του.

3. ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΧΘΡΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ κάμῃ πολλοὺς πολέμους. Οἱ πόλεμοι αὗτοὶ ἦσαν ἐπιθετικοὶ πρὸς τὴν Δύσιν καὶ ἀμυντικοὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ τὸν Βορρᾶν.

Ὡς χριστιανὸς Ἀρχὼν ὁ Ἰουστινιανὸς ἔβλεπε μὲ λύπην τοὺς βαρβάρους τῆς Δύσεως νὰ καταπιέζουν τοὺς Ὀρθοδόξους χριστιανούς. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐπανιδρύσῃ μίαν νέαν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν καὶ μέσα εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιβάλλῃ μίαν μόνον χριστιανικὴν πίστιν. Δι' αὐτὸ ἤρχισε μὲ ἐκστρατείαν πρὸς τὴν Δύσιν.

α) Διάλυσις τοῦ κράτους τῶν Βανδάλων. Οἱ Βάνδαλοι εἶχον ἰδρύσει περὶ τὴν Καρχηδόνα ἰσχυρὸν καὶ πολεμικὸν κράτος. Μὲ τὸν ἀκατανίκητον δὲ στόλον των κατέστρεφον τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου.

Ἡ ἐκστρατεία ἐναντίον των δὲν ἦτο εὐκόλος. Ὁ Βελισσάριος ὁμως ἐπέτυχε νὰ διοργανώσῃ μίαν ὑπερπόντιον ἐκστρατείαν, θαυμαστήν μέχρι σήμερον. Καὶ ἀφοῦ ὁ Πατριάρχης Ἐπιφάνιος ἡγήσατο τὸ στράτευμα, ἐπεβιβάσθη αὐτὸ εἰς τὰ μεταγωγικά καὶ τὸ 534 μ.Χ. ἐπλευσε πρὸς τὴν Ἀφρικὴν. Οἱ δρόμωνες προεφύλασσαν αὐτὸ ἀπὸ

τὸν ἐχθρικὸν στόλον καὶ τὰ μεταγωγικὰ μετέφερον ἄρκετὰ τρόφιμα.

Ἀπεβιβάσθη παρὰ τὴν Καρχηδόνα καὶ ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἐμάχετο κατὰ τῶν Βανδάλων. Ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ εἶχε τεραστίαν ὁρμὴν καὶ μεγάλην ἀριθμητικὴν ὑπεροχήν. Ὁ Βελισσάριος ὅμως εἰς τὸ τέλος ἐνίκησε καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα αὐτῶν Γελίμερον.

Μὲ τὸν Γελίμερον, πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἄπειρα λάφυρα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κων/πολιν θριαμβευτικῶς. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν παρέμειναν ἄλλοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι ἐχρειάσθησαν πολλὰ ἔτη νὰ ἐξουδετερώσουν κάθε ἀντίστασιν. Εἰς τὸ τέλος αὕτη ἐγινεν ἐπαρχία τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ τὸ ὄνομα τῶν Βανδάλων ἐσβησεν ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν.

β) Πόλεμοι κατὰ τῶν Γότθων. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Βελισσάριος ἐστάλη κατὰ τῶν Γότθων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν Ἰταλίαν. Ἐφθασεν εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους καὶ ἀνέστησε τὴν «Μεγάλην Ἑλλάδα». Ἐπειτα ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Γότθων Ραβένναν. Ταύτην ἐκυρίευσεν μετὰ πολυετῆ πολιορκίαν καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα αὐτῶν Οὐτίγιον.

Κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς Κων/πολιν, ὅπου ἔφερε τὸν αἰχμάλωτον βασιλέα καὶ τοὺς θησαυροὺς του.

Ἄλλ' ἤδη οἱ Πέρσαι ἔκαμνον ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ ὁ στρατηγὸς ἔσπευσε νὰ τοὺς δαμάσῃ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ νέος βασιλεὺς τῶν Γότθων Τρωτίλας ἢ Τωτίλας, μὲ ταχύτητα καὶ ἀποφασιστικότητα, ἀνέτρεψε τὴν κατάστασιν. Μὲ συνεχεῖς ἀγῶνας ἐπέτυχεν νὰ κυριεύσῃ πολλὰς πόλεις. Ἐχρειάσθη νὰ σταλῇ ἐναντίον του ὁ **Ναρσῆς**, ὁ ὅποιος, μὲ μεγάλην στρατηγικὴν ἱκανότητα καὶ μετὰ πολλοὺς καὶ σκληροὺς ἀγῶνας, ἐπέτυχεν νὰ διαλύσῃ καὶ τὸ βασίλειον τῶν Γότθων. Ἡ Ἰταλία ἐγινε τώρα βυζαντινὴ ἐπαρχία μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ραβένναν. Ὁ Ναρσῆς ἔμεινεν ἐκεῖ ὡς διοικητὴς καὶ τὴν ἐστόλισεν μὲ περιφήμους βυζαντινοὺς ναοὺς καὶ ἄλλα μνημεῖα, πολλὰ τῶν ὁποίων σώζονται μέχρι σήμερον.

Εἰς μίαν τελευταίαν ἐκστρατείαν πρὸς τὴν Δύσιν, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέτυχεν νὰ κυριεύσῃ καὶ τὰ Ν.Α. τμήματα τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία τὴν ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν τῆς ἀκμὴν. Ἐφθάνει ἀπὸ τὰς στήλας τοῦ Ἡρακλέους μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ἡ Μεσόγειος ἦτο βυζαντινὴ «λίμνη».

γ) **Πόλεμοι κατά τῶν Περσῶν.** Οἱ ἀμυντικοὶ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἦσαν ἐξ ἴσου ἐπιτυχεῖς.

Ὁ Βελισσάριος δὲν ἐπέτυχε νὰ σταματήσει τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χορσὴν τὸν Α'. Οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὠραίαν Ἀντιόχειαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου καὶ Μαύρης θαλάσσης. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰς πολλὰς συγκρούσεις εἶχε φθαρῇ καὶ ἡναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Οἱ βυζαντινοὶ ἀνέλαβον νὰ πληρώνουν σπουδαίας χρηματικὰς ἀποζημιώσεις. Οἱ Πέρσαι πάλιν εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀφήνουν ἐλευθέρους τοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐπικρατείας τῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν τῶν καθηκόντων.

Τώρα ὅμως μεγάλα ὄρδα Σλαύων διέσχισαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Διάφοροι δὲ φυλαὶ τῶν Οὐννων ἐφθασαν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Βασιλευούσης. Ἐκλήθη καὶ πάλιν ὁ γηραιὸς Βελισσάριος, ἵνα σώσῃ τὴν Πόλιν. Οὕτω ἀπέβη ὁ θρυλικὸς ἥρωας τῶν Βυζαντινῶν, ὁ ἐνδοξότερος στρατηλάτης τοῦ Βυζαντίου.

4. ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΕΙΡΗΝΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ. Ἐνῶ αἱ στρατιαὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμάχοντο κατὰ τῶν διαφόρων βαρβάρων λαῶν, ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα, περιστοιχισμένοι ἀπὸ πλήθη ἐπιλέκτων ἀνθρώπων, εἰργάζοντο εἰς ἄλλους τομεῖς δραστηριότητος. Ὅσον λαμπρὰ καὶ ἂν ἦσαν τὰ πολεμικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δὲν θὰ ἦσαν ἱκανὰ μόνον αὐτὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀθανασία καὶ τὴν ἐξέχουσιν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Παραλλήλως πρὸς τὴν στρατιωτικὴν δρᾶσιν, ἀνέπτυξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ παρουσίασε πολλὰ εἰρηνικὰ ἔργα, σχετιζόμενα μὲ τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὰ εἰρηνικὰ αὐτὰ ἔργα ἐλάμπρυναν τὴν βασιλείαν του καὶ κατέστησαν ἀθάνατον τὸ ὄνομά του.

Σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς :

α) Ἡ Νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ἰουστινιανὸς διεπίστωσεν ὅτι οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκδοθῇ μέχρι τότε ἀπὸ τοὺς προηγουμένους αὐτοκράτορας, ἦσαν τόσο πολλοί, ὥστε ἔφερον σύγχυσιν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς νομικοὺς καὶ δικαστάς.

Ἀνέθεσε λοιπὸν εἰς τρεῖς ἐπιτροπὰς, μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν σοφὸν

νομομαθῇ Τριβωνιανόν, νὰ τοὺς τακτοποιήσουν. Αἱ ἐπιτροπαὶ αὐταὶ εἰργάσθησαν ἐπὶ ἕξ συνεχῇ ἔτη, διὰ νὰ περατώσουν τὸ ἔργον των.

Ἡ πρώτη ἐπιτροπὴ ἔκαμε τὴν συλλογὴν τῶν νόμων ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἦτο ὁ Ἰουστινιάνειος Κώδιξ. Ἡ δευτέρα ἐπιτροπὴ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς γνώμας τῶν παλαιότερων νομικῶν καὶ ἐσχηματίσθησαν οἱ «Πανδέκται». Ἡ τρίτη ἐπιτροπὴ κατήρτισεν ἓνα ἐγχειρίδιον τῆς νομοθεσίας, διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν οἱ σπουδασταὶ. Ἦσαν αἱ «Εἰσηγήσεις». Τέλος μία ἄλλη συλλογὴ ἀπετελέσθη ἀπὸ ὅσους νόμους ἐξέδωκεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ὠνομάσθη «Νεαραί». Αὗται ἐγράφησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νόμοι μετεφράσθησαν ἀπὸ τὴν λατινικὴν. Ὀλόκληρος αὕτη ἡ νομοθεσία ἀπετέλεσε τὸ Ρωμαιοκὸν Ἀστικὸν Δίκαιον, τὸ ὁποῖον συμβουλευόνται μέχρι σήμερον ὅλοι οἱ νομικοὶ καὶ ἀπολεῖ τὴν βάσιν κάθε νομοθεσίας.

Οὕτω διὰ πρώτην φοράν ἐχρησιμοποιήθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπισήμως εἰς παρόμοιον ἔργον, ἀλλὰ καὶ διὰ πρώτην φοράν προσηρμόσθη τὸ ἀρχαῖον Ρωμαϊκὸν Δίκαιον σύμφωνα μὲ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν καὶ τὸ σύγχρονον πνεῦμα.

Ἡ νομοθεσία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀθάνατα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐχάρισε ἐἰς τὸ Βυζάντιον καὶ τὸν κόσμον ὁ Ἰουστινιανός. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο ἐθεωρήθη ἀληθὴς ἄθλος.

β) **Ἡ καλλιέργεια τῆς μετὰξης.** Μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ πολὺτιμα μεταξωτὰ ὑφάσματα ἐφθάναν εἰς τὴν Κων/πολιν ἀπὸ τὴν μακρινὴν Κίαν. Μέχρι τότε μόνον οἱ Κινέζοι ἐγνώριζον νὰ τρέφουν μεταξοκώληκας, νὰ κάμνουν μετὰξαν καὶ νὰ ὑφαίνουν ὠραῖα μεταξωτά.

Ἀλλὰ τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔπρεπε νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν Περσίαν. Ἐν καιρῷ πολέμου διεκόπτετο τὸ ἐμπόριον αὐτὸ καὶ τὸ Βυζάντιον ἐζημιώετο. Ἐπειτα τὰ καραβάνια, τὰ ὁποῖα ἐφρουροῦντο πολὺ καλὰ, ἔπρεπε νὰ διασχίσουν ἀτελειώτους δρόμους καὶ μετὰ πολὺμηνον ταλαιπωρίαν νὰ φθάσουν εἰς ἐμπορικοὺς σταθμούς. Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παρελάμβανον Ἕλληνες καὶ Φοίνικες ἔμποροι. Δι' ὅλα αὐτά, τὰ μεταξωτὰ ἦσαν πανάκριβα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλεν εἰς τὴν Κίαν δύο μοναχοὺς, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ μάθουν τὸ μυστικὸν τῶν Κινέζων. Τὸ κράτος τῆς Κίνας εἶχε ψηφίσει αὐστηροτάτους νόμους, οἱ ὁποῖοι ἀπαγόρευον τὴν ἐξαγωγήν μεταξοσπόρου.

Οἱ μοναχοὶ ἔμειναν ἄρκετόν καιρόν εἰς τὴν Κίναν καὶ ἔμαθον καλὰ τὸν τρόπον τῆς καλλιέργειας τῆς μετάξης. Ἐπειτα ἐγέμισαν τὰ κούφια ραβδιὰ των μὲ μεταξόσπορον καί, χωρὶς νὰ τοὺς ἀντιληφθῇ κανεῖς, τὸν μετέφεραν εἰς τὴν Κων/πολιν. Ἀπὸ τότε ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης διεδόθη εἰς ὁλόκληρον τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ τὸν κόσμον. Ἦτο καὶ αὕτῃ μία ἄλλη προσφορὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Παραλλήλως ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπρόστάτευσε καὶ τὴν γεωργίαν. Ἀγνωστα φυτὰ μετεφέρθησαν ἀπὸ ἄλλας χώρας καὶ ἐκαλλιεργήθησαν. Ἡ βιομηχανία ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται. Ἡ ὑφαντουργία, ἡ μεταλλουργία, ἡ κατασκευὴ γουναρικῶν κλπ. ἦσαν οἱ κυριώτεροι κλάδοι τῆς.

Ἡ Κων/πολις λοιπὸν ἔγινε σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Οἱ ἔμποροι Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἤρχοντο εἰς αὐτήν, διὰ νὰ προμηθευθοῦν μεταξωτά, πολυτίμους λίθους, μαργαριτάρια καὶ ἄλλα εἶδη.

Καὶ ἄλλαι πόλεις ἐγνώρισαν τότε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμὴν. Ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπέδωσε πολλὰ καὶ τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους ἠυξήθησαν εἰς μέγιστον βαθμὸν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἰωάννου Καππαδόκη, ὁ ὅποιος ἦτο μέγας οἰκονομολόγος.

γ) Θρησκευτικὴ πολιτικὴ. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνδιαφέρθη ἐπίσης σοβαρῶς διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐκάλεσε δὲ τὴν Ε' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, διὰ νὰ συμβιβάσῃ Ὁρθοδόξους καὶ Μονοφυσίτας.

Ἀπέστειλεν ἱεραποστόλους εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐλαβε δὲ μέτρα καὶ ἐναντίον τῶν Ἐθνικῶν. Τότε ἐκλείσθη καὶ ἡ περίφημος Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, τελευταῖον προπύργιον τῆς ἀρχαίας θρησκείας.

δ) Φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ ἄλλα κτίσματα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδειξε μέγαν ζῆλον διὰ τὴν ὑγίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν. Ἐφρόντισε, λοιπόν, νὰ κτισθοῦν πολλὰ νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ξενῶνες καὶ ἄλλα φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας.

Ἐξώδευσεν ἐπίσης πολλὰ χρήματα, διὰ νὰ στολίσῃ τὴν πρωτεύουσάν του καὶ ἄλλας πόλεις μὲ ωραίους ναοὺς, μεγάλας πλατείας, πολλὰ λουτρά, συγχρονισμένα ὑδραγωγεῖα καὶ πολλὰ ἔξοχα μνημεῖα.

Τέλος ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος του ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς

Γενική σημερινή άποψις τοῦ ἑξωτερικοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

τῶν βαρβάρων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἔκτισε τόσα φρούρια, ὥστε ὁλόκληρος ἡ χώρα ἔγινε κατάφρακτος εἰς τὴν παραμεθόριον καὶ τὴν ἐνδοχώραν. Ἀλλὰ μικρότερα φρούρια, μὲ ἀποθήκας σίτου καὶ δεξαμενὰς ὕδατος ἐξησφάλιζον τοὺς προμάχους εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης.

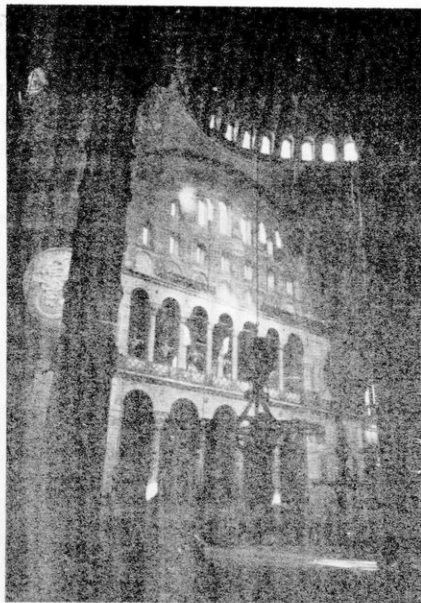
ε) Ὁ Ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἀπὸ ὅλα ὅμως τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ θαυμαστότερον θεωρεῖται ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸ καύχημα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ ναὸς αὐτὸς ἐκτίσθη ἀπὸ τὸν Μ. Κων/νον καὶ τὸν υἱόν του Κωνστάντιον, ἐπυρπολήθη ἀπὸ τὸ πλῆθος, ὅταν ὁ μέγας Χρυσόστομος ἐξωρίσθη, διὰ τὰ ἀνοικοδομηθῆ καὶ πάλιν ἀπὸ τὸν Θεοδοσίον Β'. Εἰς τὴν «στάσιν τοῦ νίκαι» κατεστράφη καὶ πάλιν διὰ πυρὸς ἀπὸ τὸν μαινόμενον ὄχλον (532), ὁπότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀποφασίζει νὰ τὸν κτίσῃ ἐκ νέου ὑπὸ ἐντελῶς νέαν καὶ μεγαλοπρεπῆ μορφήν.

Ἡ Ἀγία Σοφία ὡς ἔχει σήμερον.

Ἐσωτερικὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας
ὡς ἔχει σήμερον.

Τὸ σχέδιον καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὅλης ἐργασίας ἀνέθεσεν ὁ ὀξυ-
δερκής καὶ ἐκλεκτικὸς αὐτοκράτωρ εἰς δύο φημισμένους καὶ δαιμονίους
καλλιτέχνας, Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ Ἰσίδωρον τὸν Μιλήσιον.

Τὰ ὑλικά τῆς κατασκευῆς μετεφέρθησαν ἀπὸ τὰ ἄκρα τῆς αὐτο-
κρατορίας. Ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἐστάλη ὅ,τι πολυτιμότερον
εἶχεν ὁ κάθε τόπος. Οἱ Βυζαντινοὶ δρόμωνες δὲν ἐπρόφθανον νὰ ἐκ-
φορτώνουν τὸν ἀχάτην καὶ τὸν πορφυρίτην, τοὺς σπονδύλους τῶν
κομφῶν κίωνων καὶ τὰ ἀπαστράπτοντα ἐπιστύλια. Οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ
ἐγυμνώθησαν, διὰ νὰ χαρίσουν ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχον εἰς τὸν
νέον ναόν.

Δέκα χιλιάδες ἐργάται εἰργάσθησαν ἐπὶ ἑξ σχεδὸν ἔτη καὶ τὴν
27ην Δεκεμβρίου τοῦ 537 μ.χ. ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια. Ὁ Ἰου-
στινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα ἔφθασαν εἰς τὴν κομπὴν λεκάνην τῆς αὐλῆς.
Ὑπεράνω τῆς μαρμαρίνης κρήνης ἀνέγνωσαν τὴν «καρκινικήν» ἐπι-
γραφήν :

Εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀντίκρυσαν ἐξαίσιον θέαμα. Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἡδυνήθη νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ὑπερηφάνειάν του καὶ λέγεται ὅτι ἐπιθύρισε : «Νεκικηκά σε, Σολομῶν !».

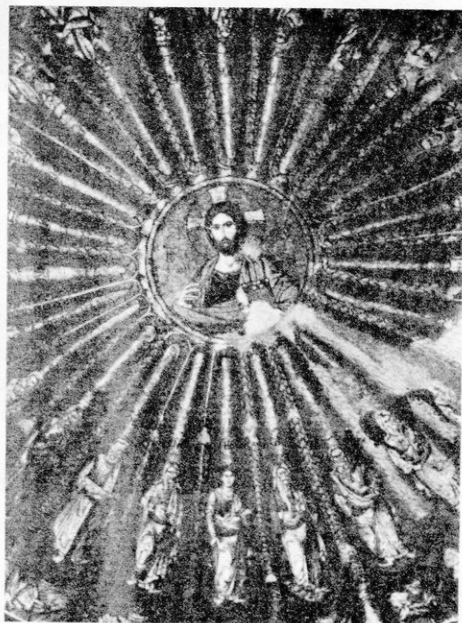
Πράγματι δὲ ὁ ναὸς εἶναι ἀθάνατον ἀριστοῦργημα τῆς ἑλληνικῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Συμμετρία, ἐλαφρότης καὶ φῶς εἶναι τὰ μεγαλύτερα πλεονεκτήματά του. Ἡ ζωγραφικὴ εἰκονογράφησις καὶ τὰ ψηφιδωτὰ συνεπλήρωνον τὴν ἐπιβλητικότητά τοῦ ναοῦ. Ὁ τρούλλος του «ἦτο κρεμασμένος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν μὲ ἀλυσίδα χρυσῇ», γράφει σύγχρονος ἱστορικός. Καὶ ὅλα ἐκεῖ μέσα ἔκαμνον αἰσθητὴν τὴν ἀόρατον παρουσίαν τοῦ Ὑψίστου.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἁγία Σοφία ἐνέπνεεν ἐπὶ χίλια σχεδὸν ἔτη τὸ ἑλληνικὸν Βυζάντιον, πού ἐμεγαλούργησεν. Ἐκεῖ ἐχρίοντο οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἐψάλλοντο τὰ νικητήρια κατὰ τῶν πολέμων. Ἐκεῖ ὁ λαὸς συνηθοίετο, διὰ νὰ δοξολογήσῃ, νὰ ἱκετεύσῃ, νὰ θρηνήσῃ Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, πίσω ἀπὸ μίαν ἀόρατον καὶ κλειστὴν θύραν τοῦ Ἱεροῦ, οἱ θρῦλοι τοῦ λαοῦ μας ἔκρυψαν τὸν τελευταῖον Παλαιολόγον, τὸν «μαρμαρωμένον βασιλιᾶ», μὲ τὴν ἀνίκητον ἐλπίδα :

*«Πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιροὺς,
πάλι δικὰ μας θάναι...»*

Τὸ ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πολεμικὸν καὶ εἰρηνικόν, εἶναι πολὺ σπουδαῖον. Ἀφιέρωσεν ὁ Ἰουστινιανὸς ὅλας του τὰς δυνάμεις διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους καὶ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ.

Γενικῶς, ἐπὶ τῆς βασιλείας του, τὸ Βυζάντιον ἔλαβε μεγάλῃν ἑκτασιν καὶ αἵ-

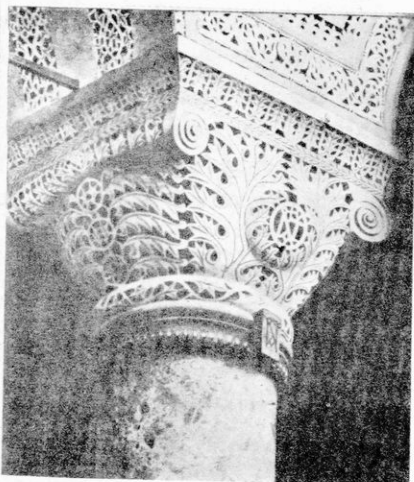

Ψηφιδωτὸν τοῦ Παντοκράτορος
(τροῦλλος τῆς Ἁγίας Σοφίας).

Ἐσωτερικὸν Ἀγ. Σοφίας Κων)πόλεως.

γλην. Δι' ὅλα δὲ αὐτὰ ὁ Ἰουστινιανὸς θεωρεῖται ὡς μία ἀπὸ τὰς
λαμπροτέρας μορφὰς τοῦ Βυζαντίου καὶ δικαίως ὠνομάσθη Μέγας.

Κιονόκρανα Ἀγ. Σοφίας Κων)πόλεως.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα (πληροφορίαι ἀπὸ βιβλία καὶ λεξικά).
2. Εἰκόνες Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρας (διὰ τὸ ἱστορικὸν λεύκωμα).
3. Τί κρίσεις κάμνετε διὰ τὴν «στάσιν τοῦ νίκαι».
4. Καταγραφή ἱστορικῶν προσώπων καὶ χρονολογιῶν.
5. Ἰχνογραφήσατε τὸν χάρτην τῆς αὐτοκρατορίας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.
6. Εἰκόνες τῆς Ἀγίας Σοφίας διὰ τὸ ἱστορικὸν λεύκωμα.
7. Ποίαν σημασίαν θὰ εἶχε διὰ τὸν Ἑλληνισμόν ἡ πραγματοποιήσις τῆς ρωμαϊκῆς ιδέας τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
8. Ἐκθεσις : «Τὸ θάρρος σώζει».

1. ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ. Τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν κατάρθωσαν δυστυχῶς νὰ τὸ διατηρήσουν οἱ διάδοχοί του, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τὴν ἱκανότητα ἐκείνου. Οἱ διάφοροι βάρβαροι λαοί, οἱ ὅποιοι τὸ περιεκύκλωνον, ἤρχισαν συχνὰς ἐπιδρομὰς ἐναντίον του, εἰσέβαλλον εἰς τὰς ἐπαρχίας του καὶ διέπραττον λεηλασίας καὶ καταστροφάς.

Οἱ **Λογγοβάρδοι** ἢ **Λομβαρδοί**, λαὸς γερμανικὸς, πιεζόμενος ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους, κατέβησαν ἀπὸ τὴν χώραν των (μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Ρήνου) πρὸς τὴν Β. Ἰταλίαν καὶ ἱδρυσαν ἐκεῖ ἰδικόν των κράτος (569). Ὠνόμασαν δὲ τὴν χώραν ἐκείνην **Λομβαρδίαν**. Εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Πέρσαι ἤρχισαν καὶ πάλιν τὰς ἐπιδρομὰς των. Εἰς ὅλα αὐτὰ προσετέθη καὶ νέος ἐχθρὸς ἐκ Βορρᾶ, οἱ Ἀβαροι. Οὗτοι ἦσαν μογγολικῆς καταγωγῆς καὶ ἱδρυσαν ἰσχυρότατον κράτος ἀπὸ τὸν Εὐξεινον Πόντον μέχρι τῆς Βιέννης. Ἦδη διέβαινον τὸν Δούναβιν καὶ ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ Πέρσαι ὅμως ἀπετέλουν τὸν σοβαρώτερον κίνδυνον. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὅποιαν εἶχον συνάψει μὲ τὸν Ἰουστινιανὸν (556), διελύθη ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Β'. Ὁ πόλεμος ἐναντίον αὐτῶν διαρκεῖ πολλὰ ἔτη. Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Πολιορκοῦν τὸ 614 μ.Χ. τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὡς ἐξαγριωμένα θηρία ὤρμησαν πρὸς τὴν Ἀγίαν Πόλιν. Ἐπεδόθησαν εἰς ἀγρίαν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν, ἐγύνωσαν ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς των τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς κατέστρεψαν μὲ λύσσαν. Πολλοὶ θησαυροὶ τῆς Ἱερουσαλήμ μετεφέρθησαν εἰς τὴν Περσίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ τὸ πολυτιμότερον σύμβολον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Τίμιος Σταυρός. Πολλοὶ ἦσαν οἱ αἰχμάλωτοι καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Ζαχαρίας. Κατόπιν ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Ἐφθασαν μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς Λυβύης καὶ κατέστρεψαν τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κυρηναικῆς.

*Άλλη περσική στρατιά ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς τὴν Χαλκηδὸνα, ἀπέναντι τῆς Κων/πόλεως.

Πρὸ τοῦ κινδύνου αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Φωκᾶς δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ τίποτε. Τότε οἱ συνετώτεροι τῆς πρωτευούσης ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Ἐξάρχον τῆς Ἀφρικῆς, Ἡράκλειον καὶ ἐκεῖνος στέλλει ἀμέσως τὸν υἱόν του Ἡράκλειον, μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον πρὸς σωτηρίαν τῆς πρωτευούσης.

Μόλις ὁ Ἡράκλειος ἔφθασεν εἰς Κων/πολιν, ὁ λαὸς συνέλαβε τὸν σκληρὸν καὶ τυραννικὸν Φωκᾶν καὶ τὸν ἔκαυσε εἰς τὴν ἀγοράν. Αὐτοκράτωρ στέφεται ὁ Ἡράκλειος (610-641).

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΠΙ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. Ἀπὸ τὸν Ἡράκλειον ἀρχίζει κυρίως ἡ πλήρης ἐπικράτησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Μὲ τὴν ἀπώλειαν πολλῶν περιφερειῶν, εἰς τὰς ὁποίας κατῴκουν ξένοι λαοί, ὠφελήθη κατὰ κάποιον τρόπον ἡ αὐτοκρατορία, διότι περιωρίσθη εἰς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν, μὲ μίαν γλῶσσαν, τὴν ἑλληνικὴν καὶ μὲ μίαν θρησκείαν, τὴν Ὁρθόδοxon Χριστιανικὴν. Ὅλα πλέον ἦσαν ἑλληνικά. Καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες ἀκόμη, καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἦσαν Ἕλληνες, μὲ συνειδησιν ἑλληνικὴν.

Ἡ ὠραία νύμφη τοῦ Βοσπόρου, ἡ Κων/πολις, γίνεται ἡ σκέψις καὶ ἡ καρδιά τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ οἱ γειτονικοὶ βάρβαροι λαοὶ ζητοῦν εὐκαιρίαν νὰ τὴν κατακτήσουν.

Ἡ κατάστασις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας ἦτο ἀπελπιστική, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν ὁ νέος αὐτοκράτωρ, ἀνὴρ ὠραῖος καὶ ρωμαλέος, μὲ ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ ἔξοχα στρατηγικά προτερήματα.

Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους εὐρίσκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἐξ αἰτίας τῶν μακροχρονίων πολέμων. Στρατὸς ἱκανὸς δὲν ὑπῆρχεν. Ἐρημωμένοι αἱ ἐπαρχίαι, πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τοὺς Πέρσας, πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς ἀπὸ τοὺς Ἀβαροσλαύους. Πῶς νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ἐκινδύνευε νὰ διαλυθῇ ;

Ὁ Ἡράκλειος εὐρέθη εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν καὶ πρὸς στιγμὴν ἐνόμισεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς σωτηρίας, μὲ τοὺς Πέρσας πρὸ τῆς Κων/πόλεως. Ἐσκέφθη μάλιστα μήπως ἦτο προτιμότερον νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Καρχηδὸνα τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πέρσας.

Ὁ Ἡράκλειος.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κων/πόλεως εὐρίσκετο μία ὑπέροχος φυσιογνωμία τοῦ βυζαντινοῦ κλήρου, ὁ Πατριάρχης Σέργιος. Αἱ συμβουλαι τοῦ Πατριάρχου ἔκαμαν τὸν Ἡράκλειον νὰ ἀλλάξῃ γνώμην.

Μὲ προθυμίαν ὁ Πατριάρχης παρεχώρησεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅλα τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, ἀφιερώματα καὶ παντὸς εἵδους πλοῦτη τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηρίων.

Ἀπὸ αὐτὰ ὁ Ἡράκλειος διέταξε νὰ κοποῦν πολλὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα. Μὲ αὐτὰ κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ ἱκανὸν στόλον.

Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἔπρεπε νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πέρσας καὶ

νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρους τοὺς Ἀβάρους καὶ Σλαύους. Οὗτοι ἴμποροῦσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν του καὶ νὰ κυριεύσουν τὴν πρωτεύουσιν. Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ χωρίσῃ τοὺς Σλαύους ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους. Πρὸς τοῦτο δὲ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Σλαύους τὴν σημερινὴν Σερβίαν. Ἠλπίζεν ἀργότερον νὰ τοὺς ἀφομοιώσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Κατόπιν ὁ Ἡράκλειος, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ χρυσοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπερίσσευσεν, ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν ἀρχηγὸν (Χαγάνον) τῶν Ἀβάρων καὶ ἦτο ἑτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Περσῶν.

3. ΗΡΩΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 622 μ.Χ. ὁ Ἡράκλειος προσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Δὲν ἔφερε πλέον τὰ πορφυρᾶ πέδιλα τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ

τὰ μαῦρα ὑποδήματα τοῦ μαχητοῦ. Ἐκεῖ προσηυχήθη καὶ παρέλαβεν ἀπὸ τὸν Πατριάρχην τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος. Μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα, ἀφοῦ ὥρισεν ὡς Ἀντιβασιλέα τὸν ἀνήλικον υἱόν του Κωνσταντῖνον καὶ ἐπιτρόπους αὐτοῦ τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν πρωθυπουργὸν Βῶνον.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀγίας Πόλεως καὶ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Προσέλαβε δὲ τὴν μορφήν Σταυροφορίας καὶ ὑπῆρξε τόσον ἔνδοξος, ὅσον καὶ ἐκείνη τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἡράκλειος δὲν ἔχρειάζετο νὰ πλεύσῃ ἐπὶ πολὺ διὰ νὰ συναντήσῃ τοὺς Πέρσας. Ἐκεῖνοι τὸν ἐπερίμεναν εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν. Ὁ αὐτοκράτωρ ὅμως εἶχεν ἄλλο σχέδιον. Ἦθελε νὰ ἐλευθερώσῃ διὰ μιᾶς ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν.. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Βιθυνίας καὶ ἤρχισε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Μ. Ἀσίας.

Οἱ Πέρσαι τῆς Χαλκηδόνης εἶδον ὅτι κινδυνεύει ἡ ἐπικοινωνία των μὲ τὸ κέντρον καὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν ἀποκρούσουν. Τὰ Περσικὰ στίφη νικηθέντα διεσκορπίσθησαν καὶ ἡ Μ. Ἀσία ἠλευθερώθη.

Ὁ Ἡράκλειος διαχειμάζει παρὰ τὸν Ἄλυν ποταμόν. Ἐπειτα βαδίζει πρὸς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Μεταφέρει τὸν πόλεμον μέσα εἰς αὐτὴν τὴν Περσίαν. Δὲν λησμονεῖ νὰ ἐκδικηθῇ τὰς καταστροφὰς τῶν Περσῶν. Παντοῦ σβῆναι τὸ ἱερὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἦναπτον οἱ πυρολάτραι ἱερεῖς τῶν Περσῶν, οἱ Μάγοι. Παντοῦ ἀνατρέπει τὰ ἱερά καὶ τὰ ἀγάλματά των.

Ὁ Πέρσης βασιλεὺς Χοσρόης κατατρομάζει ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ἡρακλείου. Ἀνακαλεῖ ὅλα τὰ στρατεύματα, ποὺ ἐστάθμευον εἰς βυζαντινὰς χώρας. Τὰ ἐνώνει μὲ τὸν ἄλλον στρατόν του καὶ τὰ στέλλει κατὰ τοῦ Ἡρακλείου. Ἀλλ' ὁ γενναῖος αὐτοκράτωρ ἐπιπίπτει ἐνατίον των καὶ καταστρέφει εἰς τὴν Γεωργίαν τὸ ἄνθος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Ἡράκλειος συνεχίζει τὴν ἔνδοξον πορείαν του. Φθάνει εἰς τὴν Κιλικίαν. Ἀσφαλίζει τὰ ἐκεῖ φρούρια ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ Σάρου. Οἱ Πέρσαι ἔκαμαν τὴν ἀπερισκεψίαν νὰ διαβοῦν τὸν ποταμόν. Δεινὴ ἤττα τοὺς ἀνέμενε καὶ πάλιν.

Οἱ χειμῶνες περνοῦν. Κάθε ἀνοιξιν, ἐπὶ τέσσερα ἔτη τώρα συνεχίζει τὴν θριαμβευτικὴν ἐκστρατείαν του.

4. ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΑΒΑΡΩΝ — ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ. Ὁ Χοσρόης ἐπέισθη ὅτι ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἀκαταμάχητος. Συνεννοήθη τότε μετὸν Χαγάνον καὶ τὸν ἔπεισε νὰ παραβῇ τὴν συνθήκην. Ἐστειλε μάλιστα νέαν στρατιάν πρὸς τὴν Χαλκηδόνα, διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν πολιορκίαν.

Ὁ Χαγάνος ἐπίστευεν, ὅτι τοῦ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἀρπάσῃ τοὺς θησαυροὺς τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. Ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἀπειραρίθμων ὁρδῶν του φθάνει πρὸ τῶν τειχῶν τῆς.

Ὁ Ἡράκλειος πληροφορεῖται τὰ γεγονότα. Ἐχει ὁμως ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Βῶνον καὶ τὸν Σέργιον. Τοὺς ἐνισχύει μόνον μετὰ ἀρκετοὺς θωρακοφόρους στρατιώτας καὶ τοὺς δίδει ἐντολὴν νὰ ἀμυνθοῦν γενναίως.

Πράγματι δέ, ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ὁ Πατριάρχης, ἐστρατολόγησαν ὅλους τοὺς μαχίμους χριστιανούς καὶ ἀποκρούουν τὰς ἐπιθέσεις. Ἐμποδίζουν δὲ κάθε ἐπικοινωνίαν μεταξὺ Ἀβάρων καὶ Περσῶν διὰ θαλάσσης. Ὁ Βῶνος μάχεται ἥρωικῶς εἰς τὰ τεῖχη, ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ στρατοῦ. Ὁ Σέργιος, ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ἱεροῦ κλήρου, μετὰ τὴν ἀχειροποιήτον εἰκόνα τῆς Θεοτόκου εἰς τὰς χεῖρας, περιέρχεται ἀπὸ τὴν μίαν ἑπαλξιν εἰς τὴν ἄλλην καὶ τονώνει τὸ ἡθικὸν τῶν στρατιωτῶν.

Πολεμισταὶ καὶ λαὸς περνοῦν τὰς νύκτας τῶν μετὰ ἀγρυπνίας καὶ παρακλήσεις πρὸς τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγόν, τὴν Θεοτόκον:

«Χαῖρε, δι' ἧς ἐγείρονται τρόπαια.

Χαῖρε, δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσιν...»

Οἱ Ἀβαιοι χρησιμοποιοῦν ὅλα τὰ εἶδη τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν. Ρίπτουν μετὰ αὐτὰς τεραστίους λίθους κατὰ τῶν τειχῶν καὶ προσπαθοῦν νὰ τὰ κρημνίσουν. Ὑψώνουν γιγαντιαίους πύργους, ὑψηλοὺς ὅσον καὶ τὰ τεῖχη, καὶ δοκιμάζουν νὰ πλησιάσουν καὶ νὰ ρίψουν μέσα στρατιώτας. Θεία δύναμις ἐμψυχώνει τοὺς προμάχους τῆς Πόλεως. Μετὰ τὴν κραυγὴν : «ὁ Σταυρὸς νικᾷ» στέλλουν βροχὴν τὰ βέλη καὶ θέτουν πῦρ εἰς τοὺς πύργους. Συντρίβουν τὰς πολιορκητικὰς μηχανάς, γκρεμίζουν τοὺς ἐχθρούς, σκορπίζουν τὰ μονόξυλα, τὰ ὁποῖα πλησιάζουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Ματαίως οἱ Ἀβαιοι προσπαθοῦν νὰ μεταφέρουν τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὴν Ἀσιατικὴν ἀκτὴν πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν. Ὁ βυζαντινὸς

στόλος καταστρέφει τὰ πλοιαρία των. Τέλος ὁ Χαγάνος ἐπείσθη, ὅτι ζητεῖ τὰ ἀδύνατα. Οἱ βάρβαροι, μέσα εἰς τὴν παραζάλην των νομίζουν, ὅτι βλέπουν τὴν Θεοτόκον νὰ βηματίζει ἐπάνω εἰς τὰ τείχη. Διαλύει λοιπὸν τὰς μηχανὰς καὶ καίει τοὺς πύργους. Ἐφοβήθη μήπως φθάσῃ ὁ Ἡράκλειος καὶ μὲ τὸν στόλον του ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστροφήν του. Πανικόβλητος σπεύδει νὰ σωθῇ.

Τότε, ὡς νὰ ὠδηγεῖ ὅλους μία ἀκατανίκητος δύναμις, οἱ κάτοικοι ἔσπευσαν πρὸς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν. Εἰσῆλθον ἄσκεπτοι, ἐγονυπέτησαν ἐμπρὸς εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἐνῶ πνιγμένη ἀπὸ τὴν συγκίνησιν, ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Ἱεράρχου :

«Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια...»

Ὁ λαὸς ἐπαναλαμβάνει τοὺς θεῖους ὕμνους, ἀκάθιστος καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Οἱ ὕμνοι αὐτοί, οἱ ὅποιοι ἀργότερον ἀπετέλεσαν τὴν βάση τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, ψάλλονται μέχρι σήμερον τὸ ἑσπέρας ἐκάστης Παρασκευῆς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ λέγονται «Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου».

5. Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ — ΨΩΝΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

Ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ στρατὸς του ἔμαθον μὲ μεγάλην χαρὰν τὴν σωτηρίαν τῆς πρωτευούσης. Μὲ περισσότερον θάρρος τώρα καὶ μεγαλυτέραν πίστιν ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Περσῶν.

Ὁ Ἡράκλειος φθάνει εἰς τὴν ἀρχαίαν Νινευί. Ἐκεῖ πλησίον εἶναι τὰ Γαυγάμηλα καὶ αἱ ἱερὰ σκιαὶ τῶν μαχητῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου δίδουν — θαρρεῖς — νέαν δύναμιν εἰς τὸν στρατὸν του. Ἐκεῖ ὁ Χοσρόης παρέταξε τὸν στρατὸν του.

Ὁ Ἡράκλειος ἱππεύει τὸν ἀγαπημένον του ἵππον Δέρκωνα καὶ δίδει τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου. Θερίζει τοὺς βαρβάρους. Φονεῖ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Περσῶν Ραζάτην καὶ λαμβάνει ὡς λάφυρον τὴν πανοπλίαν του. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ κατεκόπη. Τὸ ὑπόλοιπον τρέπεται εἰς φυγὴν. Σωροὶ χρυσοῦ, ἀργύρου, ἀρωμάτων, μεταξωτῶν καὶ ἀγαλμάτων εἶναι τὰ λάφυρα.

Ὁ στρατὸς τῆς Χαλκηδόνος ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος προχωρεῖ ἀκάθεκτος πρὸς τὴν πρωτεύουσιν τῶν Περσῶν, τὴν Κτησιφῶντα. Οἱ Πέρσαι μέσα εἰς τὴν ἀπελπισίαν των ἀναγορεύουν βασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ Χοσρόη, Σιρόην. Ὁ νέος βασιλεὺς ζητεῖ εἰρήνην καὶ ὁ Ἡράκλειος τοῦ θέτει λογικοὺς ὅρους : α) Νὰ παρα-

μείνουν τὰ παλαιὰ σύνορα μεταξύ τῶν δύο κρατῶν. β) Νὰ παραδοθῶν ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι. γ) Νὰ ἐπιστραφῇ ὁ Τίμιος Σταυρός.

Τότε ὁ Ἡράκλειος ἐπῆρε τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ εἶδησις αὕτη συνήρπασε τὴν Βασιλεύουσαν. Μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν Ἀντιβασιλέα Κωνσταντῖνον, ὁ λαὸς σπεύδει νὰ τὸν ὑπόδεχθῇ. Ὁ γενναῖος Βῶνος εἶχεν ἀποθάνει.

Ὁρθιος καὶ ἐπὶ ἄρματος, ὁ Ἡράκλειος, εἰσέρχεται διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης εἰς τὴν Πόλιν, ἐνῶ προηγεῖτο τῆς πομπῆς ὁ Τίμιος Σταυρός. Ἡ πομπὴ κατηυθύνθη εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ὅπου ἐψάλη εὐχαριστήριος δοξολογία.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (629) ὁ Ἡράκλειος μετέβη εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ. Ἀποκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Πατριάρχην Ζαχαρίαν καὶ ὕψωσε τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν εἶχεν ὑψώσει ἡ Ἀγία Ἐλένη. Ὁ ἱερός κληρὸς καὶ ὁ λαὸς ἔψαλλον μὲ κατάνυξιν :

(«Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου...»)

Αἱ νῖκαι τοῦ βασιλέως κατὰ τῶν βαρβάρων ἦσαν καλὸς οἰωνὸς διὰ μίαν εὐτυχισμένην καὶ εὐλογημένην κληρονομίαν. Ἀλλ' αἱ λαμπραὶ ἡμέραι δὲν διήρκεσαν ἐπὶ πολὺ. Νέος καὶ πλέον ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τὰς διέκοψε καὶ πάλιν. Καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτὴν τὴν φορὰν ἦτο διπλοῦς : ἐσωτερικὸς (εἰκονομαχίαι) καὶ ἐξωτερικὸς (Ἀραβες).

6. ΟΥΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου (641) ἐβασίλευσεν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Β' καὶ ἀπέθανε. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Β' (641-668). Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ οἱ Ἀραβες ἐπεξετάθησαν ἀκόμη περισσότερον καὶ ἐστερέωσαν τὰς θέσεις των.

Τέλος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Δ' ὁ Πωγωνᾶτος (668-685), ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ διέλυσε διαφόρους ἐναντίον του ἐπαναστάσεις, ἐστερέωσε ταχέως τὴν ἐξουσίαν του.

Ἦτο πολὺ δραστήριος καὶ γενναῖος. Ἐτακτοποίησε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον του καὶ ὥργάνωσε τὴν ἀμυναν τοῦ κράτους.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν διαδόχων τοῦ Ἡρακλείου τὸ κράτος γίνεται ἀπολύτως ἑλληνικόν, διότι, μολονότι μεγάλαι ἐπαρχίαι ἀπεσπίασθησαν ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ἀραβας, (Συρία Παλαιστίνη, Αἴγυπτος) καὶ εἰς τοὺς Σλαῦους (οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ

Θράκες) και ἡ αὐτοκρατορία ἔχασε μεγάλα τμήματα τοῦ ἐδάφους της, ὅμως ἐκέρδισεν εἰς ὁμοιογενῆ πληθυσμὸν. Ἀποβαίνει καθαρῶς ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, μὲ ἐπίσημον θρησκείαν τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ ὁμιλουμένη καὶ γραφομένη ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλα τὰ δημόσια ἔγγραφα συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Τὰ νομίσματα φέρουν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρακλείου, ἔξ ἄλλου, οἱ πόλεμοι ἔλαβον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, δηλ. χαρακτῆρα σταυροφορίας, ὁ δὲ πατριωτισμὸς τῶν Βυζαντινῶν στηρίζεται εἰς τὴν θρησκείαν.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου δὲν ἔδειξαν καμμίαν ἱκανότητα κατὰ τὰς κρίσιμους ἐκείνας περιστάσεις.

Ἦδη οἱ Ἀραβες καθὼς εἶδομεν, ἀφοῦ ἐσχημάτισαν ἀπέραντον καὶ ἰσχυρότατον κράτος, ἀπειλοῦν νὰ ὑποτάξουν καὶ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Γράψατε τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς περιόδου τοῦ Ἡρακλείου, τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ τὰς χρονολογίας.
2. Πῶς χαρακτηρίζετε τοὺς πολέμους τοῦ Ἡρακλείου καὶ διατί.
3. Τί σᾶς ἔκαμιν ἐντύπωσιν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἡρακλείου.
4. Πῶς ἐρμηνεύετε τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τοῦ λαοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
5. Τὸν Ἡράκλειον διεδέχθησαν ἀντάξιοι διάδοχοι ; Τί μεταβολαὶ συνετελέσθησαν ἐντὸς τοῦ κράτους τότε ;
6. Ἐκθεσις : Ἡ δύναμις τῆς πίστεως.

Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος.

7. Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ

Ο ΜΩΑΜΕΘ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ. Ἡ ἄγονος καὶ περιφρονημένη ἀραβικὴ χερσόνησος ἦτο καταφύγιον μικρῶν καὶ πολεμοχαρῶν νομαδικῶν φυλῶν. Αἰφνιδίως οἱ Βεδουῖνοι αὐτοὶ ἔλαμψαν μέσα εἰς ἓνα μικρὸν αἰῶνα αἴγλης. Ἐπέτυχον νὰ ἐξαπλώσουν τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν γλῶσσάν των ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Κίνας. Ἐδημιούργησαν ἓνα πολιτισμὸν καὶ μίαν θρησκείαν, ἡ ὁποία παραμένει καὶ σήμερον ἀπὸ τὰς ζωντανὰς δυνάμεις τοῦ κόσμου.

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἦναψε τὴν ἀραβικὴν φλόγα εἶναι ὁ Μωάμεθ. Οὗτος, ταπεινὸς κῆρυξ τῆς μετανοίας, ἔγινε προφήτης καὶ πολιτικὸς ἡγέτης.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν (570 μ.Χ.). Τὰ νεανικά του χρόνια τὰ ἐπέρασεν ὡς ὁδηγὸς καμήλων. Ὡς ἀρχηγὸς караβανίων ἐγνώρισεν ὁλόκληρον τὴν Ἀραβίαν. Ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ Ἑβραίους καὶ Χριστιανούς ἐμπόρους. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθε τὴν λατρείαν τοῦ ἑνὸς καὶ μοναδικοῦ θεοῦ. Ἦτο τύπος θρησκολήπτου ἀνθρώπου καὶ συχνὰ ἐβλεπεν ὀπτασίας. Ἐπίστευσε, λοιπόν, ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἐξαγάγῃ τοὺς Ἀραβας ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν.

Πράγματι δὲ οἱ Ἀραβες ἐξηκολούθουν ἀκόμη νὰ προσκυνοῦν τοὺς λίθους καὶ τὰ δένδρα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ πρόγονοί των, πρὶν ἀπὸ χιλιάδας ἐτῶν. Οἱ εἰδωλολάτραι αὐτοὶ ἦσαν χωρισμένοι εἰς φυλάς. Εἶχον ὅμως ἓνα κοινὸν δεσμόν : τὴν προσκύνησιν τοῦ ναοῦ τῆς Καάβα, εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν Μέκκαν. Ἐκεῖ φυλάσσεται ἀκόμη εἰς ὀγκώδης μετεωρίτης λίθος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐπιστεύετο, ὅτι ἔπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Ἦτο τεσσαράκοντα ἐτῶν ὁ Μωάμεθ, ὅταν ἤρχισε μυστικὴν προπαγάνδαν, μεταξὺ τῶν συγγενῶν του κυρίως. Ἐπὶ δέκα ἔτη ἐκήρυττεν εἰς τὴν Μέκκαν καὶ κατεφέρετο κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας. Συνήνητησεν ὅμως τὴν ἐχθρότητα τῶν συμπολιτῶν του, οἱ ὁποῖοι ἐτιμώρησαν πολλοὺς ὁπαδοὺς του, διότι ἐγκατέλειψαν τὰς θεότητας τῆς φυλῆς

των. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον τὸν Μωάμεθ ἠπείλησαν μὲ θάνατον. Τότε οὗτος ἔφυγε κρυφίως διὰ τὴν Μεδίαν· (622 μ.Χ.). Ἡ μετανάστευσις τοῦ αὐτῆ, ἡ Ἐγίρα, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς Μωαμεθανικῆς χρονολογίας, διότι εἶναι τὸ ἔτος τῆς σωτηρίας τοῦ Προφήτου των.

Εἰς τὴν Μεδίαν ὁ Μωάμεθ εὔρε προθύμους ὀπαδοὺς. Ἦρχισε τότε νὰ θεμελιώνῃ ἐν πολιτικὸν κράτος, μὲ βάσεις θρησκευτικὰς.

Ὅταν ἔγινεν ἄρκετὰ ἰσχυρὸς, ἐβάδισε κατὰ τῆς Μέκκας καὶ τὴν ἐκυρίευσεν. Τότε ἡ Μέκκα ὑπεχρεώθη νὰ παραδεχθῇ τὴν θρησκείαν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, μὲ προφήτην αὐτοῦ τὸν Μωάμεθ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἔχουν ὡς προσκύνημα τὴν Μέκκαν, ὅπως ἔκαμναν καὶ ὡς εἰδωλολάτραι.

Ὁ Μωάμεθ ἐσταθεροποιήθη καὶ συνεκέντρωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ τὰς περισσοτέρας ἀραβικὰς φυλάς.

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὠνομάσθη **Μωαμεθανισμός**, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ της. Λέγεται καὶ **ἰσλαμισμός**, (ἰσλάμ = εὐσεβής) καὶ **Μουσουλμανισμός**, (μουσλήμ = ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Θεόν).

Αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ καὶ οἱ κανόνες αὐτῆς περιέχονται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν, τὸ **Κοράνιον** Ἡ διδασκαλία, ἄλλωστε, τοῦ Μωάμεθ εἶναι πολὺ ἀπλῆ καὶ συνοψίζεται εἰς τὰ ἑξῆς:

α) Πίστις εἰς ἓνα θεόν, τὸν Ἀλλάχ, μὲ προφήτην αὐτοῦ τὸν Μωάμεθ. β) Ἐκτέλεσις ὠρισμένης προσευχῆς, εἰς ὠρισμένον χρόνον καὶ μὲ αὐστηρῶς τηρουμένους τύπους. γ) Συνεισφορά χρηματικοῦ ποσοῦ διὰ τὰς στρατιωτικὰς καὶ φιланθρωπικὰς ἀνάγκας τῆς Μουσουλμανικῆς κοινότητος. δ) Νηστεία κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν. ε) Προσκύνημα τῆς Κααβά εἰς Μέκκαν. στ) Τὴν ζωὴν ἐνὸς ἐκάστου ρυθμίζει ἡ

Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Κορανίου.

τύχη (κισμέτ). Έπομένως δὲν πρέπει νὰ προφυλάσσεται κανεὶς κατὰ τοὺς κινδύνους. ζ) Νὰ μὴ τρώγῃ χοιρινὸν κρέας καὶ νὰ μὴ πίνῃ οἶνο-πνευματώδη ποτά. η) Νὰ κάμνῃ ἐλεημοσύνην.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν μεταβαίνουν εἰς ἓνα Παράδεισον μὲ ἄφθονα τὰ ὑλικά ἀγαθὰ. Τὴν πρώτην ὅμως θέσιν ἐκεῖ τὴν ἔχουν ὅσοι φονεύονται εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπίστων. Ὁ Μωάμεθ ἔλεγε σχετικῶς : «Τὸ εἶφος εἶναι τὸ κλειδί τοῦ οὐρανοῦ. Μία σταγὼν αἵματος ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, ὑπολογίζεται περισσότερον ἀπὸ δύο μηνῶν νηστείας καὶ προσευχάς».

Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀδίκων — κατὰ τὸν Μωάμεθ — πηγαίνουν εἰς τὴν κόλασιν, ὅπου ὑφίστανται πολλὰς δοκιμασίας.

Τοιοιτοτρόπως ὁ Μωαμεθανισμὸς ἐδημιούργησε στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι ἐρρίπτοντο ὡς μεθυσμένοι εἰς τὴν μάχην.

Ἦκολούθησε κατόπιν ἡ πλέον ἐκπληκτικὴ ἱστορία κατακτήσεων, ἀπὸ ὅσας ἐγνώρισεν ὁ κόσμος.

2. ἈΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΚΟΥ ΑΡΑΒΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ, αἱ χαλίφαι (ἀρχηγοί), μὲ τὸ κήρυγμα τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς θρησκείας των, «θάνατος εἰς τοὺς ἀπίστους», ἤρχισαν τὴν ἐξόρμησιν διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς νέας θρησκείας.

Πρώτη ἐδέχθη ἡ Παλαιστίνη τὰς ἀραβικὰς ὁρδὰς. Ὁ γηραιὸς Ἡράκλειος συνετρίβη εἰς μίαν μάχην παρὰ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν (634) καὶ μετὰ κόπου ἐπέτυχε νὰ διασώσῃ τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ἡ Ἱερουσαλὴν κατελήφθη (635) καὶ τὴν ἠκολούθησαν ἡ Δαμασκός, ἡ Παλμύρα, ἡ Ἀντιόχεια. Μεγάλαια τμήματα τοῦ πληθυσμοῦ προσήρχοντο εἰς τὸ Ἰσλάμ.

Ἦλθεν ἡ σειρὰ τῆς Περσίας. Οἱ Πέρσαι παρέταξαν πολυάριθμον στρατὸν καὶ πολεμικοὺς ἐλέφαντας εἰς τὴν Κοδέσιαν (637), ἀλλὰ, μετὰ τριῶν ἡμερῶν ἀντίστασιν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ πυρολάτραι κάτοικοι τῆς Περσίας ἔγιναν εὐκόλως Μωαμεθανοί.

Ἡ Αἴγυπτος ἔπεσε μετὰ διετὴν ἀντίστασιν. Οἱ Ἀραβες, φανατισμένοι ἀπὸ τὸ Κοράνιον, ἐσάρωσαν τὰ ὑπολείμματα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐπειτα οἱ Ἀραβες ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Β. Ἀφρικὴν. Ἐφθασαν εἰς Γιβραλτάρ καὶ ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔξε-

κίνησαν νὰ μεταδώσουν τὴν εὐτυχίαν τῆς μουσουλμανικῆς πίστεως καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους τῆς Δύσεως. Εἰς τὸ Ποατιὲ τῆς Γαλλίας, ὅμως, ὁ γενναῖος δούξ τῶν Φράγκων Κάρολος Μαρτέλος τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ Πυρηναῖα.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν οἱ Ἀραβες ἱδρυσαν τὸ χαλιφάτον τῆς Κορδούης καὶ ἔμειναν ἐκεῖ ἐπὶ ἑπτὰ σχεδὸν αἰῶνας. Ἀναφέρονται ὡς Μαυριτανοί, ἐπειδὴ ἦλθον ἀπὸ τὴν ἀπέναντι τῆς Ἰσπανίας Μαυριτανίαν.

Τώρα, ὅποτε τὸ κράτος ἐμεγάλωσε πρὸς Δυσμὰς, μετέφερον τὴν πρωτεύουσάν ἀπὸ τὴν Μέκκαν εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ τελευταῖον εἰς τὴν Βαγδάτην.

3. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ. Οἱ Ἀραβες χαλίφαι εἶχον ὡς εὐχάριστον ὄνειρον μίαν προφητείαν τοῦ Κορανίου, ἡ ὁποία ἔλεγεν :

«... Ἡ πόλις, ἡ ὁποία περιβάλλεται ἀπὸ δύο μέρη ἐκ θαλάσσης, θὰ πέσῃ μίαν ἡμέραν εἰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν. Εὐτυχισμένος ἐκεῖνος ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος θὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν καὶ μακάριος ὁ στρατηγός, ὁ ὁποῖος θὰ ὀδηγῇ τὸν στρατὸν αὐτόν...»

Τὴν προφητείαν αὐτὴν ἠθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ χαλίφης **Μωαβίας**. Κατεσκεύασεν ἱκανὸν στόλον, κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐνίκησε τὸν Βυζαντινὸν στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐπειτα ἐκυρίευσεν τὴν Ρόδον καὶ κατέστρεψε τὸ περίφημον ἄγαλμα αὐτῆς, τὸν Κολοσσόν. Τοιοῦτοτρόπως τὸ 673 μ.Χ. ἔφθασεν εἰς Κων/πολιν καὶ τὴν ἐπολιόρκησεν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο τότε ὁ **Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνᾶτος**. Ἡ πόλις εἶχεν ἀπόρρητα φρούρια καὶ γενναίους ὑπερασπιστάς καὶ ἡ πολιορκία ἐσυνεχίζετο ἐπὶ πέντε ἔτη. Τότε μίᾳ πρωτοφανῆς πολεμικῇ ἐφεύρεσιν τῶν Βυζαντινῶν, τὸ **ύγρον πῦρ**, ἠνάγκασε τοὺς Ἀραβας νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στόλου των.

Τὸ «ύγρον πῦρ» ἦτο ἐφεύρεσις τοῦ μηχανικοῦ Καλλινίκου. Ἀποτελεῖτο ἀπὸ διαφόρους εὐφλέκτους οὐσίας. Εἰδικὰ πλοῖα, τὰ πυρφόρα, τὸ ἔστελλον ὡς φλογισμένην βροχήν, ἡ ὁποία κατέκαιε τὰ πάντα. Ἐχρησιμοποιοῦν βεβαίως καὶ ἄλλους τρόπους. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο πάντοτε τὸ αὐτό: τὸ πᾶν μετεβάλλετο εἰς πυροτέχνημα.

Οἱ Ἀραβες ἔκαμαν καὶ ἄλλην ἀπόπειραν νὰ καταλάβουν τὴν

Κων/πολιν, τὸ 717 μ.Χ. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ στρατὸς τῶν ἦτο περισσότερος καὶ ὁ στόλος τῶν μεγαλύτερος. Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο τὴν ὥρα ὁ Λέων ὁ Γ' ὁ Ἰσαυρος, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν ὅλας τὰς λαμπρὰς στρατιωτικὰς τοῦ ἱκανότητος. Ὁ Λέων ἔστειλε τὰ «πυρφόρα» πλοῖά του, ποὺ κατέκαυσαν τὰ βαρὲα ἀραβικὰ πλοῖα. Οἱ Ἀραβες ὁμως ἔφεραν ἄλλα καὶ ἡ πολιορκία ἐξηκολούθει ὑπὸ βαρύτατον χειμῶνα.

Εἰς τὸ τέλος ὁ Λέων ἐπέτυχεν νὰ προκαλέσῃ τὴν λιποταξίαν τῶν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπηρέτουν εἰς τὸν ἀραβικὸν στόλον. Τότε ὁ ἐχθρικός στόλος παρέλυσεν καὶ κατεκάη ἀπὸ τὸ ὕγρον πῦρ. Ἡ πείνα καὶ τὸ πρωτοφανὲς ψῦχος τοῦ χειμῶνος ἐκείνου συνεπλήρωσαν τὴν ἥτταν τῶν Ἀράβων.

Ἀπὸ τότε οἱ Ἀραβες δὲν ἐφάνησαν πλέον εἰς τὴν Κων/πολιν. Ἐνικήθησαν καὶ παρὰ τὸν Δορύλαιον τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐξεκένωσαν ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν αὐτήν. Οἱ πόλεμοι ὁμως μὲ τοὺς Ἀραβας δὲν ἔπαυσαν καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας. Περιωρίζοντο ὁμως εἰς τὰ σύνορα. Οἱ Βυζαντινοὶ τὰ εἶχον ὀχυρώσει κατὰ θαυμάσιον τρόπον μὲ ἰσχυρὰ φρούρια. Εἰς αὐτὰ ἔμεναν μονίμως στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Ἀκριταί. Τὰ κατορθώματα τῶν Ἀκριτῶν ὁ λαὸς τὰ ἀπθανάτισεν μὲ τὰ ἀθάνατα ἀκριτικά του τραγούδια. Ὀνομαστότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἀνδρειότατον ἥρωα ἀκρίταν, Βασίλειον Διγενῆ.

Ἡ λαϊκὴ ψυχὴ, ἐνθουσιασμένη ἀπὸ τὰ κατορθώματά του, τὸν παρουσιάζει νὰ ἀγωνίζεται μόνος ἐναντίον ὅλων τῶν κακῶν στοιχείων, ἀγρίων θηρίων, δρακόντων, ἀμαζόνων, ἀπελατῶν (ληστῶν) καὶ πάντοτε νὰ νικᾷ, ὅπως ὁ Ἡρακλῆς. Ἀκόμη καὶ μὲ τὸν Χάροντα τὸν βάλλει νὰ παλαίσῃ.

Μὲ τὴν γενναϊότητα τῶν ἥρωϊκῶν αὐτῶν ἀκριτῶν ἀπεκρούοντο αἱ ληστρικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν γειτόνων καὶ οἱ κάτοικοι πλησίον τῶν συνόρων εὕρισκον τὴν ἡσυχίαν των.

4. Ο ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ. Ἡ ἐπιμελεία τῶν Ἀράβων μὲ τοὺς περισσότερον καλλιεργημένους Ἑβραίους, Σύρους, Πέρσας καὶ Αἰγυπτίους εἶχεν ἐξαιρετὰ ἀποτελέσματα δι' αὐτοὺς. Εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν ἐξ ἄλλου ἐγνώρισαν τὸν Βουδδισμόν καὶ τὰς ὑλικὰς πραγματοποιήσεις καὶ ἐπιτυχίας τῶν

Κινέζων. Ἦλθον δὲ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν Ἰνδικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά.

Εἰς ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατέκτησαν, εἶχον ἐπιζήσει στοιχεῖα τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Ἀραβες διτήρησαν τὸν πολιτισμόν, τὸν ὅποιον εὗρον, καὶ τὸν ἀνέπτυξαν περισσότερο. Τὸ ἀραβικὸν πνεῦμα μετεφυτεύθη εἰς εὐνοϊκὸν ἔδαφος, ὅπου ἐγνώρισεν ἄνευ προηγούμενου ἄνθησιν. Μεγάλαι ἦσαν αἱ πρόοδοι τῶν Ἀράβων εἰς τὰ μαθηματικά, τὴν ἰατρικὴν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας.

Οἱ ἄκομφοι ρωμαϊκοὶ ἀριθμοὶ ἐξετοπίσθησαν ἀπὸ τὰ ἀραβικὰ ψηφία, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦμεν ἀκόμη καὶ σήμερον. Αἱ λέξεις Ἀλγεβρα καὶ Χημεία εἶναι ἀραβικά. Πολλὰ ὀνόματα ἀστέρων εἶναι ἐπίσης ἀραβικά.

Οἱ Ἀραβες χημικοὶ ὠνομάσθησαν «ἀλχημισταί». Ἀνεκάλυψαν τὴν πρόσμιξιν τῶν μετάλλων, τὴν βαφικὴν, τὸ φιλτράρισμα, τὴν ἀρωματοποιεῖαν καὶ τόσα ἄλλα. Ἐχάρισαν τὰς πειραματικὰς μεθόδους τῆς συγχρόνου πειραματικῆς καὶ ἤνοιξαν τὸν δρόμον πρὸς τὴν σύγχρονον πρόδον.

Τέλος οἱ Ἀραβες ἔφερον ἀπὸ τὰς Ἰνδίας τὴν ὄρυζαν καὶ διέδωσαν τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος. Κατεσκεύαζον ἐπίσης τοὺς γνωστοὺς περσικοὺς τάπητας καὶ βαρύτιμα ὑφάσματα, κεντημένα μὲ χρυσὸν καὶ μέταξιν.

Ἡ Βαγδάτη, ἡ πρωτεύουσα τῶν χαλιφῶν, ἀπετέλεσε τὸ ἐν ἄκρον τῆς μουσαλμανικῆς ἡμισελήνου. Προσεῖλκυσε διδασκάλους καὶ σπουδαστὰς ἀπὸ κάθε γωνίαν τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου. Τὰ τεμῆνη τῆς ἀπετέλεσαν τὰ πανεπιστήμια τῆς ἐποχῆς, μὲ θεμέλιον τῶν γνώσεων τὸ Κοράνιον.

Εἰς τὸ ἄλλον ἄκρον, τὴν μαυριτανικὴν Ἰσπανίαν, εὗρίσκετο ἡ Κορδοῦη, τὸ ὠραιότερον ἴσως ἄνθος τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ πόλις αὕτῃ εἶχε λαμπρὰ τεμῆνη καὶ ἀνάκτορα, μεγάλας πλατείας καὶ κήπους, λουτρὰ καὶ βιβλιοθήκας. Σπουδαῖα κτίρια ἀραβικῆς τέχνης σφύζονται εἰσέτι εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπως ἡ Ἀλάμπρα, τὸ Ἀλκαζάρ. Ἡ τέχνη εἰς αὐτὰ εἶναι κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστον. Περίφημα εἶναι τὰ **ἀραβουργήματα**, μία ἐκλεπτυσμένη τέχνη διακοσμήσεως, μὲ ὠραιοποίησιν τῶν σημείων τῆς γραφῆς καὶ περίπλοκα γεωμετρικὰ σχήματα, ἄνθη, ὀπώρας, φυλλώματα κλπ.

Αί άποτυχίαι καί αί καταστροφάί, τὰς όποίας έπαθον οί "Αραβες άλλα καί αί φιλοδοξίαι τών άρχηγών των, συνετέλεσαν, ώστε νά διασπασθῇ ή άραβική, δύναμις. Έσχηματίσθησαν μικρά μωαμεθανικά κρατίδια. Κυριώτερα έξ αυτών ήσαν τά έξής : 'Η 'Ισπανία, μέ πρωτεύουσαν τήν Κορδούην. 'Η Αίγυπτος, μέ πρωτεύουσαν τὸ Κάϊρον. 'Η 'Ασία, μέ πρωτεύουσαν τήν Βαγδάτην.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. 'Ασχολίαι εἰς τὸν χάρτην : 'Αραβία, Μέκκα, Μεδίνα. 'Η γεωγραφία τῆς χώρας.
2. Μωάμεθ (πληροφορίαι).
3. Τί έχει πάρει άπό τήν Χριστιανικήν θρησκείαν ό Μωάμεθ.
4. Μέ ποῖον έτος τών Μωαμεθανῶν αντιστοιχεῖ τὸ έφετεινόν έτος μας.
5. Ποῖοι λαοὶ σήμερον εἶναι Μωαμεθανοί.
6. Κάμετε χάρτην τών άραβικῶν κατακτήσεων.
7. Τά ιστορικά πρόσωπα καί ό χρονολογικός πίναξ.
8. Κρίνατε τὸν πολιτισμὸν τών 'Αράβων καί τὰ προϊόντα τῆς τέχνης των.

8. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

1. ΛΕΩΝ Ο Γ' (717 - 740). Τò 717 μ.Χ. ἔγινεν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ στρατηγὸς Λέων ὁ Γ' ὁ Ἰσαυρος (ἀπὸ τὴν Ἰσαυρίαν τῆς Μ. Ἀσίας), ὁ ὁποῖος ἐγένετο ἰδρυτὴς μιᾶς νέας δυναστείας βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, τῆς δυναστείας τῶν Ἰσαυρῶν.

Ὁ Λέων παρέλαβεν ἓν κράτος, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο εἰς τὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Ὁ στρατὸς δὲν εἶχε καμμίαν ὀργάνωσιν καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐπωφελήθησαν ἀπὸ αὐτό. Πρῶτον μέλημά του λοιπὸν ἦτο ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον ἐξησφάλισε τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τοὺς ἑξωτερικοὺς ἐχθροὺς.

Εἶδομεν προηγουμένως τὴν ἥρωικὴν ἀμυναν τοῦ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου κατὰ τὴν Β' πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Συνέπεια ταύτης ἦτο ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς Πόλεως ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸν κίνδυνον.

Ὁ Λέων ἦτο διπλωμάτης καλὸς καὶ ἔξοχος πολιτικός. Μὲ τὴν ἰσχυράν του θέλησιν ἐπέδωκε εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους. Ἐφερὲν εἰς αὐτὸ τὴν χρηστὴν διοίκησιν, ἣ ὁποία τοῦ ἔλειπεν. Τὸ διήρσευ εἰς **Θέματα** (τμήματα) καὶ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διώρισε ἰκανὸν διοικητὴν. Ἐκαμε μίαν συμπληρωματικὴν συλλογὴν νόμων, τὴν **Ἐκλογὴν**, ὥστε νὰ ἀναπροσαρμοσθῇ ἡ παλαιὰ πλέον νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐφρόντισε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ἐκπαίδευσιν ἀπὸ τοὺς ἀμορφώτους μοναχοὺς, οἱ ὁποῖοι μετέδιδον τὰς προλήψεις των εἰς τοὺς νέους. Ἐκαμε γεωργικὴν μεταρρύθμισιν καὶ οἱ γεωργοὶ εἰργάζοντο πλέον εἰς τὰ κτήματά των καὶ ὄχι ὥς δοῦλοι τῶν γαιοκτημόνων.

Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, εἶχον ἀποκτήσει τεραστίας περιουσίας ἀπὸ δωρεᾶς καὶ εἰσοδήματα. Οἱ μοναχοὶ ἔζων μίαν ζωὴν μαλθακὴν. Νέοι καὶ νέαι ἔτρεχον νὰ γίνουν μοναχοί, διὰ νὰ καλοπερνοῦν, νὰ ἀποφεύγουν τὴν ἐργασίαν, τὴν φορολογίαν καὶ τὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν στρατόν. Ὁ Λέων ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια καὶ ἐμοίρασε τὰς περιουσίας των εἰς τοὺς ἀκτήμονας καλλιεργητάς.

2. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ. Κατά τούς πρώτους αιώνας ὁ Χριστιανισμὸς διετήρησε τὴν καθαρῶς πνευματικὴν μορφήν του καὶ ἀπέφυγε νὰ εἰκονίζῃ τὸν Θεόν. Βαθμηδὸν ὅμως ἡ λατρεία τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως καὶ ἡ ἀνάγκη διακοσμήσεως τῶν τόπων λατρείας ἐπέβαλε τὴν χρῆσιν τῶν εἰκόνων καὶ ἡ χρῆσις των κατόπιν μετεβλήθη εἰς λατρείαν.

Αἱ εἰκόνες καὶ τὰ διάφορα ἱερὰ κειμήλια τῆς Ἐκκλησίας ἤρχισαν νὰ ὑπάρχουν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ὁ Λέων, ὁ ὁποῖος ἦτο καλὸς χριστιανὸς καὶ ἐθαύμαζε κατὰ τούς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἀράβων τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν των, ἠθέλησε νὰ ἀναζωογονήσῃ τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ λαὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἀντελαμβάνετο, ἀπὸ ἀμάθειαν; τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπρόσχε μόνον εἰς τούς ἑξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας. Ἡ προσκύνησις δὲ τῶν εἰκόνων ὡμοιάζε μᾶλλον μὲ εἰδωλολατρίαν. Καὶ ἐνῶ οἱ Ἀράβες δὲν προσεκύουν πλέον εἰδωλα, οἱ Χριστιανοὶ κατήντησαν εἰδωλολάτραι.

Ὁ Λέων ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἀντὶ ὅμως νὰ χρησιμοποιήσῃ χριστιανικὰ μέσα (μόρφωσιν, κήρυγμα, διαφώτισιν τοῦ λαοῦ κλπ.), προσεπάθησε νὰ θεραπεύσῃ ἓν κακὸν μὲ ἄλλο χειρότερον : τὴν διαταγὴν καὶ τὴν βίαν.

Τὸ 726 μ.Χ. ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπηγορεύετο ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων. Ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα, μὲ ἄλλο διάταγμα αἱ εἰκόνες ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας. . .

Αἱ ἐνέργειαι αὗται τοῦ Λέοντος ἀνεστάτωσαν τοὺς Χριστιανοὺς. Τὸ κακὸν ἐνίσχυσαν καὶ οἱ μοναχοί, οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν πρὸς τὰ πλήθη καὶ κατηγοροῦν τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι θέλει νὰ χαλάσῃ τὴν θρησκείαν. Ἐγίναν ταραχαὶ καὶ ὁ λαὸς ἐχωρίσθη εἰς δύο παρατάξεις : τοὺς εἰκονολάτραις, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζον μὲ φανατισμὸν τὰς εἰκόνας, καὶ τοὺς εἰκονομάχους, οἱ ὁποῖοι ἐνέκρινον τὰς ἐνεργείας τοῦ αὐτοκράτορος. Μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν παρατάξεων ἤρχισε σκληρὸς ἀγὼν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἐπὶ ἑκατὸν καὶ πλέον ἔτη. Εἶναι ἡ περίοδος τῆς **Εἰκονομαχίας**.

Ἀργότερον ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' (740 – 775) ἔγινε συστηματικώτερος διωγμὸς τῶν μοναχῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Μὲ Σύνοδον δὲ κατεδικάσθη ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων. Ἠκολούθησε τότε ἀθρόα καταστροφή τῶν εἰκόνων καὶ ἄγριος διωγμὸς τῶν εἰκονολατρῶν. Πολ-

λά αξιόλογα έργα τέχνης, μνημεία και χειρόγραφα, κατεστράφησαν. Σπουδαίοι γλύπται και ζωγράφοι έφυγαν εις την Δύσιν, όπου έφεραν την άνθησιν τής βυζαντινής χριστιανικής καλλιτεχνίας.

‘Ο διάδοχός του, Λέων Δ’ (775 - 780), δέν έδειξε την ίδιαν αύστηρότητα. ‘Η δέ Ειρήνη ή ‘Αθηναία, ως έπίτροπος του άνηλικού βασιλέως και υιού της Κων/ντινού Στ’ και ό Πατριάρχης Ταράσιος, συνεκάλεσαν την Ζ’ Οικουμενικήν Σύνοδον, (787 μ.Χ.) ή όποία έπεδίωξε νά θέση τέρμα εις τό σπουδαίον ζήτημα τής εικονομαχίας. ‘Ωρισε, λοιπόν, όπως οί χριστιανοί ασπάζονται και προσκυνούν τας άγίας εικόνas και όχι νά λατρεύουν αυτάs.

Τό έσωτερικόν δράμα όμως δέν έτελείωσεν. ‘Η κίνησης τής εικονομαχίας ήτο άκόμη ζωηρά, ιδίως εις τόν στρατόν. Οί αυτοκράτορες ήσαν άλλοτε εικονομάχοι και άλλοτε εικονολάτραι.

Τέλος ή Θεοδώρα, ως έπίτροπος του άνηλικού υιού της και βασιλέως Μιχαήλ του Γ’, συνεκάλεσε Σύνοδον (843), ή όποία άπεφάσισε την εφαρμογήν των αποφάσεων τής Ζ’ Οικουμενικής Συνόδου. Αί έργασίαι της έτελείωσαν μέ έπίσημον λειτουργίαν εις τόν ναόν τής ‘Αγίας Σοφίας. ‘Η ήμέρα αύτη συνέπεσε μέ την Α’ Κυριακήν τής Μ. Τεσσαρακοστήs, ή όποία εκτοτε έορτάζεται ως **Κυριακή τής ‘Ορθοδοξίας**.

‘Η περίοδος τής εικονομαχίας εξηφάνισε τας γλυπτικές αναπαράστάσεις άγίων προσώπων. ‘Αφησεν όμως ελεύθερον τό στάδιον εις την τελειότεραν έκφρασιν τής βυζαντινής άγιογραφίας, τής όποιás τά άνυπέρβλητα άριστουργήματα θαυμάζονται και σήμεραν.

1. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ. Μετά την εικονομαχίαν, έν άλλο άξιομνημόνευτον γεγονός είχε μεγάλαs συνεπειás διά την Βυζαντινήν αυτοκρατορίαν : Τό σχίσμα μεταξύ ‘Ανατολικής (‘Ορθόδοξου) και Δυτικής (Ρωμαιοκαθολικής) ‘Εκκλησίας.

Τά άλλα Πατριαρχεία (Κων/πόλεως, ‘Ιεροσολύμων, ‘Αλεξανδρείας, ‘Αντιοχείας) έδιδον τά πρωτεία εις τό Πατριαρχείον τής Ρώμης, ή όποία ήτο, άλλωστε, ή πρωτεύουσα του κράτους. Οί Πάπαι όμως ήθελον νά έπεμβαίνουν εις τά πράγματα των άλλων Πατριαρχείων και ή επέμβασιs των αύτη ώδήγησεν εις ρήξιν.

‘Ο αυτοκράτωρ Μιχαήλ Γ’ είχεν ως συνάρχοντα τόν θεϊόν του

Βάρδαν, ἄνδρα ἀκόλαστον. Ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἀπηγόρευσε εἰς τὸν Βάρδαν τὴν Θεῖαν Μετάληψιν καὶ οὗτος τὸν καθήρεσε, τὸν ἐξώρισε καὶ διώρισε Πατριάρχην τὸν **Φώτιον** (858). Ὁ Φώτιος διέθετε τεραστίαν μόρφωσιν, σύνεσιν καὶ ἄλλας ἀρετάς. Ἡ ἐκλογή του ὁμως διήρесе τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Κων/πόλεως εἰς δύο μερίδας καὶ ἐζητήθη τότε ἡ ἐπέμβασις τοῦ Πάπα. Ὁ τότε Πάπας Νικόλαος Α΄ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Φώτιον νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐπραξε, συνεκάλεσε Σύνοδον καὶ τὸν ἀφώρισε. Τὸ ἴδιον ἐπραξε καὶ ὁ Φώτιος διὰ τὸν Πάπαν καὶ ἐπῆλθε τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. (867 μ.Χ.) Τοῦτο κατέστη ὀριστικὸν τὸ 1054 μ.Χ., ἐπὶ Πατριάρχου Κηρουλαρίου.

Τὸ σχίσμα συνετέλεσεν, ὥστε τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης νὰ μὴ βοηθήσουν τὸ Βυζάντιον εἰς τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολλάκις νὰ στραφοῦν ἐναντίον του. Ὡφέλησεν ὁμως τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διότι ἀπηλευθερώθη αὕτη ἀπὸ τὸ πρῶτεϊον τῆς Ρώμης, καὶ ἠδυνήθη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν συνοχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Κατωρθώθη τότε νὰ διατηρηθοῦν ὁ ἐθνισμός, ἡ θρησκεία καὶ ἡ πίστις μεταξὺ τῶν ὑποδούλων, ὥστε νὰ ἀγωνισθοῦν οὗτοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Περισσότερας πληροφορίας διὰ τὴν Ἰσχυρίαν.
2. Νὰ κρίνετε τὸ ἔργον τοῦ Λέοντος Γ'.
3. Ποία ἀπὸ τὰς δύο μερίδας ἦτο σύμφωνος μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διατί.
4. Θεοδώρα (περισσότερας πληροφορίας).
5. Τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ ὁ χρονολογικὸς πῖναξ τοῦ κεφαλαίου.

9. ΣΛΑΥΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΕΙΣ ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

1. ΟΙ ΣΛΑΥΟΙ. Οἱ Σλαῦοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρωσίας, ἐπροχώρησαν πρὸς νότον καί, πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀκόμῃ, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομάς, ἐλεηλάτουν, τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ κατέστρεφον αὐτάς.

Εἰς μίαν τοιαύτην ἐπιδρομὴν ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Μερικοὶ παρέμειναν εἰς τὰ ἐδάφη αὐτὰ καὶ μὲ τὸν καιρὸν ἐξελληνίσθησαν.

Ἀργότερον ὁ Ἡράκλειος ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς σημερινῆς Σερβίας, διὰ νὰ ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους. Ἐκεῖ ἵδρυσαν ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίας, αἱ ὁποῖαι ἀνεγνώριζον τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου.

Οἱ Σλαῦοι ὅμως ἐξηκολούθουν νὰ εἶναι εἰδωλολάτραι μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος. Μὲ τὴν ἐπαφὴν, τὴν ὁποίαν εἶχον μὲ τὸ Βυζάντιον, ἤκουσαν διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς χριστιανικῆς Θρησκείας καὶ ἐγνώρισαν τὴν λάμπιν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' (863) νὰ τοὺς στείλῃ ἄνθρωπον, διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὁ Μιχαὴλ ἔστειλε δύο μορφωμένους μοναχοὺς, τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον. Οἱ δύο αὐτοὶ ἱεραπόστολοι εἰργάσθησαν μὲ ζῆλον. Δὲν τοὺς ἔκαμαν μόνον χριστιανούς, ἀλλὰ τοὺς ἐδίδαξαν καὶ τὰ γράμματα.

Οὗτοι δηλ. ἐξέμαθον τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν, κατήρτισαν σλαυϊκὸν ἀλφάβητον (τὸ «Κυρίλλειον») καὶ μετέφρασαν εἰς αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἀπαραίτητα λειτουργικὰ βιβλία.

Δι' ὅλα αὐτὰ ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ὀνομάζονται Ἀπόστολοι τῶν Σλαύων.

2. ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ. Οί Βούλγαροι ήσαν φυλή έχθρική πρὸς τοὺς Σλαύους καὶ κατῳκουν ἀρχικῶς παρὰ τὸν Βόλγαν ποταμόν. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος ἡναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν ἐγκατάστασιν των εἰς τὴν σημερινὴν περίπου χώραν των. Αἱ ἐπιδρομαὶ των ὅμως δὲν ἔλειψαν, ἂν καὶ πολλάκις ἐνικήθησαν καὶ ἐταπεινώθησαν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν πολέμων αὐτῶν μοναχοὶ καὶ αἰχμάλωτοι Ἕλληνες παρεσκεύασαν τὸ ἔδαφος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ 864 μ.Χ. ἐβαπτίσθη ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Βόγορις καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ κράτος του. Πρὸς τοῦτο ἐβοηθήθη ἀπὸ μαθητὰς τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου. Ἐκτοτε οἱ Βούλγαροι θεωροῦν ὡς ἅγιον τὸν Βόγοριν καὶ ὡς ἀποστόλους τοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον.

3. ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΛΑΥΟΥΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ. Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἡγωνίζοντο κατὰ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἠπειλείτο αὐτὴ αὕτη ἡ ὕπαρξις τοῦ κράτους καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἀσυντάκτων βαρβαρικῶν φυλῶν τῶν Σλαύων καὶ Βουλγάρων, τὰς ἐθεώρουν ὡς ὀλιγώτερον ἐπικινδύνους.

Ὅταν μάλιστα ὁ πληθυσμὸς τῶν βορείων ἐπαρχιῶν των ἡλαττώθη, ἔξ αἰτίας διαφόρων λόγων, ἐθεώρησαν ὡς ἀναγκαίαν τὴν παραμονὴν τῶν βαρβάρων αὐτῶν μέσα εἰς τὰ ἔδάφη των. Ἦλπιζον, ὅτι μὲ τὸν καιρὸν ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ θὰ τοὺς ἐξελληνίσῃ. Τοῦτο συνέβη βεβαίως εἰς πολλὰ μέρη. Θὰ συνέβαινε δὲ ἴσως παντοῦ, ἂν ἔλειπαν οἱ ἀδιάκοποι πολεμικοὶ περιπτασμοί.

Οἱ Βούλγαροι εἰσήγαγον τὴν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν καὶ πειθαρχίαν εἰς τὸ κράτος των. Ὀλιγώτεροι, δέ, ὅπως ἦσαν, ἀπὸ τοὺς Σλαύους, μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος εἶχον ἐκσλαυισθῇ τελείως καὶ μόνον τὸ ὄνομα διετήρησαν. Βούλγαροι καὶ Σλαῦοι, τώρα, ἀπετέλεσαν δύο σοβαροὺς ἐχθροὺς τοῦ Βυζαντίου.

Εἰς τὸν Βουλγαρικὸν θρόνον εὕρισκετο τότε ὁ **Κροῦμος**, πολεμοχαρής, δραστήριος καὶ ἀκούραστος ἀρχηγός. Τὸ 811 μ.Χ. ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ἠθέλησε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Βουλγάρους. Τοὺς

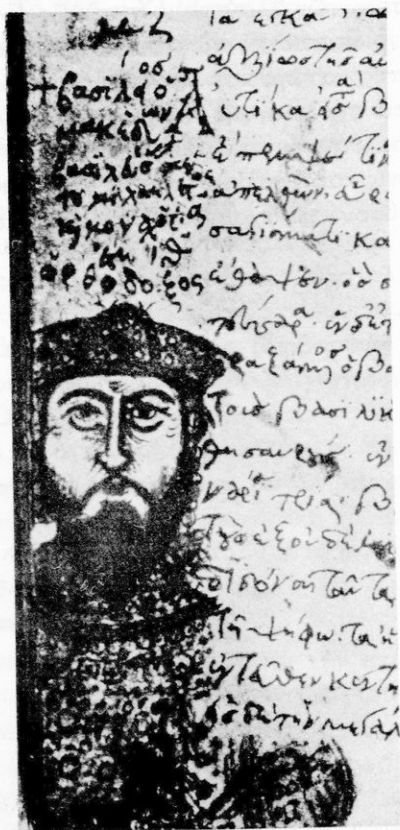
ἐνίκησεν εἰς πολλὰς μάχας, ἀλλ' ἔπεσεν εἰς ἐνέδραν τῶν καὶ ἐφονεύθη. Ὁ Κροῦμος τότε κατεσκεύασεν ἀπὸ τοῦ κρανίου τοῦ νεκροῦ αὐτοκράτορος ἓν κύπελλον. Ἀπὸ αὐτὸ ἐξηνάγκαζε νὰ πίνουν ὅλοι οἱ εὐγενεῖς Βούλγαροι κατὰ τὰ ὀργιαστικά συμπόσιά του.

Κατόπιν ἐπέπεσε κατὰ τῆς Κων/πόλεως. Εἶχεν ὡς ὄνειρόν του «νὰ στερεώσῃ τὴν λόγχην του εἰς τὴν Χρυσὴν Πύλιν». Ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος, μὲ ἐπιτυχημένον σχέδιον, ἐπέφερε μεγάλην συμφορὰν εἰς τοὺς εἰσβολεῖς κατὰ τὴν μάχην τῆς Μεσημβρίας. Ὁ Κροῦμος ἀπέθανεν ἀπὸ τὰ τραύματά του καὶ τὸ Βυζάντιον ἡσύχασεν ἐπ' ὀλίγον.

Ἠκολούθησεν ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σλαύων μὲ σχετικῶς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Ἐγίνε καὶ ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης κατάρθωσε νὰ τοὺς ἐξημερώσῃ. Οἱ Βούλγαροι ἐσπούδαζον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Κων/πόλεως. Ἐγνώρισαν τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν τοῦ Βυζαντίου. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ἔμειναν βάρβαροι, αἰμοδιψεῖς καὶ ἀπολίτιστοι. Δὲν παρέλειψαν καμμίαν εὐκαιρίαν, νὰ μὴ πληρώσουν μὲ ἀχαριστίαν τὰς εὐεργεσίας τοῦ Βυζαντίου. \

10. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

#1. **ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α΄ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ.** (867-886). Τὸ 867 ἔγινεν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ **Βασίλειος Α΄ ὁ Μακεδών**, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ἡ ὁποία ἐλάμπρυνε τὴν αὐτοκρατορίαν.

Βασίλειος Α΄
ὁ Μακεδών.

Ὁ Βασίλειος ἦτο ὁ δυναμικὸς αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ δαμάσῃ τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν των πρὸς τὰς λεηλασίας. ἤρχισεν ἀπὸ τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ κράτους καὶ τὴν ἀνόρθωσιν τῶν οἰκονομικῶν του. Ἐξησφάλισε τὴν γαλήνην εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκτύπησε τοὺς Ἀραβας. Μὲ ἀφάνταστα προσωπικὰ ἀνδραγαθήματα ἐδόξασε τὰ βυζαντινὰ ὅπλα. Ἐπειτα ἐξεκαθάρισε τὴν Μεσόγειον ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς πειρατὰς. Τὰ βυζαντινὰ πλοῖα ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. ρ

#2. **ΛΕΩΝ ΣΤ΄ Ο ΣΟΦΟΣ.** (886-912). Ὁ υἱὸς τοῦ Βασίλειου, **Λέων ΣΤ΄**, ἦτο πολὺ μορφωμένος, ἀλλ' ὄχι καὶ ἱκανὸς αὐτοκράτωρ. Οἱ Σα-

ρακηνοί, με ὀρμητήριον τὴν Κρήτην, ἐλήστευον τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ κράτους. Οἱ Βούλγαροι, με βασιλέα τὸν Συμεών, ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς. Οἱ Ρῶσοι, με τὰ μονόξυλάτων, ἔφθασαν μέχρι τῆς Κων/πόλεως.

Παρὰ ταῦτα, μεγάλην δόξαν καὶ σπουδαιότητα εἰς τὴν βασιλείαν του προσέδωσεν ἡ νομοθετικὴ τοῦ ἐργασία. Καρπὸς τῆς ἦτο ὁ ἐξηκοντάβιβλος κῶδιξ, τὰ **Βασιλικά**, καὶ εἰς ἀριθμὸς περιφήμων διαταγμάτων. Ἐπίσης ἡ πνευματικὴ πρόοδος ἦτο μεγάλη καὶ συνεδέθη με τὸν Πατριάρχην Φώτιον.

3. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ζ' Ο ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ (913-959).

Τὸ 912 ἀπέθανεν ὁ Λέων καὶ τὸ 913 ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ υἱὸς του Κων/τῖνος, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Πορφυρογέννητος,

διότι ἐγεννήθη ὅταν ὁ πατὴρ του ἦτο βασιλεὺς. Οὗτος οὐδέποτε ἤσκησεν οὐσιαστικῶς τὰ καθήκοντά του, διότι ἡσχολεῖτο περισσότερον με τὴν μελέτην καὶ τὴν συγγραφὴν. Τὴν διοίκησιν καὶ τὰς σοβαρὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους ἐνεπιστεύετο πάντοτε εἰς τοὺς ἄλλους καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν σύζυγόν του Ἑλένην. Ἡ ἐποχὴ του ἦτο μία περίοδος ἀκμῆς τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι πολύτιμα ἱστορικὰ κείμενα, μοναδικὰ διὰ τὴν γνῶσιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς αὐλικῆς καὶ ἄλλης ζωῆς, τοῦ δημοσίου καὶ ιδιωτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

Ὁ στρατηγὸς του **Ρωμανὸς Λεκαπηνὸς** ἀνεκηρύχθη συμβασιλεὺς. Ἠγωνίσθη δὲ με γενναιότητα καὶ ἔσωσε τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Ὁ στρατηγὸς του **Ἰωάννης Κουρκούας** ἐπέτυχε λαμπρὰς νίκας κατὰ τῶν Ἀράβων, ὥστε νὰ ὀνομασθῇ νέος Βελισσάριος.

Τὸ 941 μ.Χ. οἱ Ρῶσοι ἐπεχείρησαν νέαν κάθοδον καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Κων/πόλεως. Ὁ βυζαντινὸς στόλος, με τὰ πυρφόρα πλοῖά του, κατέκαυσε πολλὰ ἐχθρικά πλοῖα, ἐνῶ με τοὺς δρόμωνάς του

Λέων ΣΤ', ὁ Σοφός.

Ἡ Στέφανος τοῦ Κωνσταντίνου
Πορφυρογεννήτου.

κατεβύθισεν ἄλλα. Ἐπειτα ὁ Κουρκούας ἐσυνέχισε τὴν καταδίωξιν τῶν πεζῶν, μέχρις οὗτου ἐχάθησαν εἰς τὰς στέππας.

4. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ (963-969). Πρὶν γίνῃ αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος Φωκάς, ἦτο ἤδη δοξασμένος στρατηγός. Τὸ 961 εἶχε φθάσει εἰς τὸν Χάνδακα (Ἡράκλειον) Κρήτης, ἐπολιόρκησεν αὐτὸν καὶ τὸν ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς. Οὕτω ἀπηλευθερώθη ἡ Κρήτη, ἡ ὁποία κατείχετο ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀπὸ τοῦ 827 μ.Χ. Ἐκρήμνισε τὰ τείχη των καὶ κατέστρεψε τὰ τζαμιά των. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅταν ἤκουον τὸ ὄνομά του, «ἐτρόμαζον οἱ Ἀραβες, ἔφριττον οἱ Ἀρμένιοι, ἔτρεμον οἱ Σαρακηνοί».

Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν εἰς συνεχῆς πόλεμος ἐναντίον διαφόρων βαρβάρων. Ἀνέκτησε τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κύπρον ἀπὸ τοὺς Ἀραβας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῶν μεγάλων θριάμβων του ἔφθασαν Βούλγαροι πρέσβεις, νὰ τοῦ ζη-

τήσουν τοὺς φόρους. Ὁ Νικηφόρος τοὺς ἐξεδίωξε λέγων : «Νὰ εἴπητε εἰς τὸν ἄρχοντά σας, ὁ ὁποῖος ἐνδύεται ἀκόμη μὲ δέρματα ζῶων, ὅτι θὰ ὑπάγω ὁ ἴδιος εἰς τὴν χώραν του νὰ τοὺς πληρώσω».

Δὲν ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἔστειλε τοὺς Ρώσους. Ὁ ἄρχων των Σβιατοσλάβος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν κατέκτησε συντόμως. Οἱ Ρῶσοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ εἰσβάλουν καὶ εἰς τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Νικηφόρος ἠτοιμάζετο νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ, ἀλλ' ἐδολοφονήθη.

Ἰωάννης Τσιμισκής.

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΙΜΙΣΚΗΣ.

Τὸ 969 ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ λαμπρὸς στρατηγὸς Ἰωάννης Τσιμισκής, ὁ ὁποῖος ἐμεγαλούργησεν.

Τὸ 971 μ.Χ. ἐξεκίνησεν ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ στρατοῦ του, ἐνῶ ὁ στόλος ἐπλεεν ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἐπέρασε τὸν Αἶμον καὶ ἐρρίφθη κατὰ τῆς Πρεσλάβας καὶ ἔπειτα κατὰ τοῦ Δορυστόλου. Ὅσοι Ρῶσοι κατῴρθωσαν νὰ φύγουν, κατεστράφησαν ἀπὸ τοὺς Πεστενέγους, λαὸν τουρκικῆς καταγωγῆς. Ἡ Βουλγαρία ἔγινεν ἐπαρχία τοῦ Βυζαντίου.

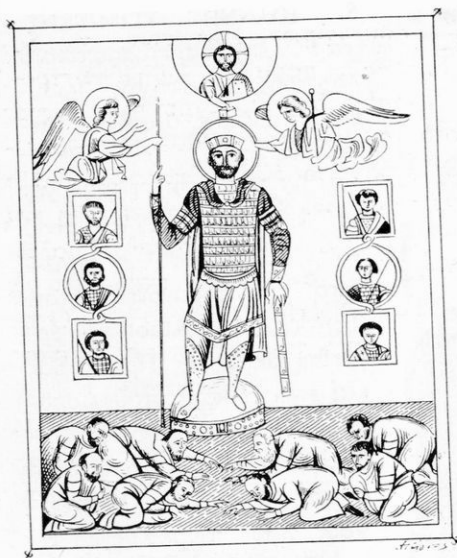
Ἐπειτα ὁ Τσιμισκής ἐστράφη κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἠλευθέρωσε τὴν Συρίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Βαγδάτης.

Ἡ αὐτοκρατορία ἔγινε καὶ πάλιν ἀχανής.

6. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄ Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ὁ Βασίλειος Β΄ (976), νέος ἀκόμη, μόλις 20 ἐτῶν. Δι' αὐτὸ ὠρισμένοι στρατηγοὶ ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπεδίωξαν νὰ τοῦ πάρουν τὸν θρόνον. Κατ' ἀρχὰς ὁ Βασίλειος ἐστράφη κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἐπέτυχε νὰ συντρίψῃ τοὺς κυριωτέρους ἐξ αὐτῶν, τοὺς Βάρδαν Φωκᾶν καὶ Σκληρόν.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔδωσαν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ ἐπαναστατήσουν. Ἀνεκήρυξαν τσάρον τὸν Σαμουήλ καί, μὲ ὀρμητήριον τὴν Ἀχρίδα, ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἀλβανίαν, ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἀρπαγαί, λεηλασίαι, καταστροφή καὶ ἐρήμωσις συνώδευον τὸ πέρασμά των.

Βασίλειος Β', ο Βουλγαροκτόνος.

διοικητής αὐτῆς ἔλαβε τὸν τίτλον Μπάρι.

Ὁ Βασίλειος ἔδωσε τὴν ἀδελφὴν του Ἀνναν εἰς τὸν Ρῶσον αὐτοκράτορα Βλαδίμηρον καὶ οὗτος ἐβαπτίσθη χριστιανός. Μαζί του ἐβαπτίσθησαν κατὰ χιλιάδας οἱ Ρῶσοι. Μία νέα ζωὴ ἤρχιζε διὰ τὴν Ρωσίαν ἀπὸ τότε. Κληρικοί, διδάσκαλοι καὶ καλλιτέχναι τοῦ Βυζαντίου κατέκλυσαν τὴν χώραν καὶ μετέδωσαν εἰς αὐτὴν τὸν ἑλληνο-χριστιανικὸν πολιτισμόν.

Τὸ 996 μ.Χ. ὁ Σαμουὴλ εὕρισκετο εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα. Ὁ Βασίλειος ἔστειλεν ἐναντίον του τὸν στρατηγὸν του Νικηφόρον Οὐρανόν. Ὁ Σαμουὴλ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ καὶ οἱ ἀντίπαλοι εὗρέθησαν παρὰ τὸν πλημμυρισμένον Σπερχειόν. Ἐπειδὴ ἡ διάβασις τοῦ ποταμοῦ ἐθεωρήθη ἀδύνατος, ὁ Σαμουὴλ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατὸν του νὰ κοιμηθῇ ἡσυχος. Ὁ Οὐρανὸς ἠρεύνησε τὸν ποταμόν καὶ ἐπέτυχε νὰ εὕρῃ τὴν κατάλληλον διάβασιν. Ἀπὸ αὐτὴν ἐπέρασεν ὁ στρατός του καὶ ἐπετέθη αἰφνιδίως κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἀπὸ τὴν φοβερὰν σφαγὴν ὁ Σαμουὴλ μετὰ δυσκολίας ἐσώθη.

Ὁ Βασίλειος ἠτοίμασε λαμπρόν καὶ ἀκαταμάχητον στρατὸν καὶ

Ὁ Βασίλειος ἐπέτυχε νὰ κα-
ταρτίσῃ ἀξιόμαχον στρατὸν καὶ
νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν
γαλήνην εἰς τὴν αὐτοκρατο-
ρίαν του. Ἐπειτα ἐξεστράτευσεν
κατὰ τῶν Βουλγάρων (986),
ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν νὰ τοὺς ἀνα-
χαιτίσῃ. Ἀλλὰ σοβαρώτερα κα-
θήκοντα τὸν ἡμπόδισαν πρὸς
τοῦτο.

Ἡ Κάτω Ἰταλία ἐκινδύνευεν
ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τῶν Γερ-
μανῶν Ὁθωνα Β'. Ὁ Βασίλειος
ἔστειλεν ἐναντίον του τοὺς στρα-
τηγούς του, οἱ ὅποιοι τὸν κα-
τενίκησαν παρὰ τὸν Τάραντα.
Ἡ Κάτω Ἰταλία ἐγίνε καὶ πάλιν
Βυζαντινὴ ἐπαρχία, καὶ ὁ

«Κατεπάνω», ἔχων ὡς ἔδραν τὸ

ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος κατὰ τῶν Βουλγάρων. Συνήντησε τὸν Σαμουήλ εἰς τὸ Κλειδίον (στενὰ Κρέσνας), παρὰ τὸ Σιδηρόκαστρον. Συνήφθη μάχη πολύνεκρος καὶ πεισματώδης. Ὁ στρατηγὸς Ξιφίας κατῴρθωσε νὰ περάσῃ μέσα ἀπὸ τὰς ὀρεινὰς διαβάσεις καὶ νὰ εὐρεθῇ εἰς τὰ νῶτα τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Βούλγαροι ἐκυκλώθησαν καὶ ἄλλοι μὲν ἐσφάγησαν, ἄλλοι δὲ ἠχμαλωτίσθησαν. Ὁ Σαμουήλ ἐσώθη καὶ πάλιν διὰ τῆς φυγῆς. Οἰκτρὰ τύχη ὅμως ἀνέμενε τοὺς αἰχμαλώτους στρατιώτας του. Ἐτυφλώθησαν καὶ ἀνὰ ἑκάτον παρέμεινεν εἰς μονόφθαλμος, διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ὅταν τοὺς εἶδεν ὁ Σαμουήλ, ἡσθένησε καὶ ἀπὸ τὴν λύπην του ἀπέθανε (1014).

Ὁ Βασίλειος εἰσῆλθε νικητὴς εἰς τὴν Ἀχρίδα. Ἐχρειάσθη ὅμως τέσσαρα ἔτη διὰ νὰ κυριεύσῃ ὁλόκληρον τὴν χώραν. Τέλος ὁ στρατηγὸς Δαφνομήλης ἐξῶντωσε ὅλους τοὺς στασιαστὰς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τὸ Βουλγαρικὸν κράτος κατελύθη (1080 μ.Χ.).

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ ὁ Βασίλειος περιώδευσε εἰς ὅλα τὰ μέρη, τὰ ὅποια εἶχον καταταραχυνῆσαι οἱ Βούλγαροι. Ἐφθασε καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠθέλησε νὰ ἐορτάσῃ τὸν θρίαμβόν του ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως. Εἰσῆλθεν εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ προσεκύνησεν τὴν Ὑπέρμαχον στρατηγόν, εἰς ναὸν τῆς ὁποίας εἶχε μεταβληθῇ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν θαῦμα τοῦ Περικλέους. Ἀφιέρωσε πολλὰ λάφυρα καὶ πολύτιμα ἀναθήματα εἰς τὸν ναὸν καὶ κατῆλθεν εἰς Πειραιᾶ. Εἰσῆλθεν εἰς τὸν στόλον τοῦ καὶ ἐπλευσε πρὸς τὴν Βασιλεῦσαν.

Μεγαλειώδης καὶ θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ ἀνέμενε τὸν Βασίλειον.

Εἰσῆλθεν ἀπὸ τὴν Χρυσὴν Πύλιν στεφανωμένος μὲ χρυσοῦν στέφανον. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ἄρμα τοῦ ἐβάδιζαν ἡ βασίλισσα τῆς Βουλγαρίας Μαρία, αἱ θυγατέρες τοῦ Σαμουήλ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Βούλγαροι. Ὁ λαὸς τὸν ὠνόμασεν ἐπισήμως βουλγαροκτόνον. Καὶ τὸν τίτλον αὐτὸν ἐπεκύρωσαν οἱ αἰῶνες καὶ ἡ ἱστορία.

7. Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες (Νικηφόρος Φωκᾶς, Ἰωάννης Τσιμισκῆς, Βασίλειος Βουλγαροκτόνος) ἐπανέφερον τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν λαμπρὰν ἐποχὴν τοῦ Ἡρακλείου. Εἶχε τώρα ὅλας τὰς χώρας του, ἄφθονα πλοῦτη, θαυμάσιαν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ καλὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις.

α) Διοικήσεις. Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ ὁποῖος ἐπέβλεπε δι' ὅλα.

Ὁ Ἐπαρχος Κων/πόλεως διέθετεν ἀπεριόριστον σχεδὸν ἐξουσίαν. Ἐφρόντιζε διὰ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ ἐπέβλεπε τοὺς «συλλόγους» καὶ τὰς «συντεχνίας» τῶν βιοτεχνῶν καὶ τῶν ἐμπόρων. Ἐρρύθμιζε τὴν παραγωγὴν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Τὸ κράτος ἦτο μοιρασμένον εἰς «θέματα», μὲ ἀρχηγὸν ἐκάστου ἓνα στρατηγόν, ὁ ὁποῖος διέθετεν ὑπαλληλικὸν σῶμα.

Ἡ δικαιοσύνη ἀπενέμετο ἀπὸ πολλὰ κατώτερα καὶ ἀνώτερα δικαστήρια, τὰ ὁποῖα εἶχον ὡς βάσιν τὴν ἐκσυγχρονισμένην νομοθεσίαν τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Οἱ μικροὶ καλλιεργηταὶ ἐνισχύθησαν καὶ οἱ ἐργαζόμενοι εὗρον προστασίαν μὲ διαφόρους νόμους.

Παντοῦ ἐλειτούργουν νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, γηροκομεῖα, ξενῶνες κλπ., ὥστε τὸ κράτος νὰ λάμπῃ ἀπὸ πολιτισμόν.

β) Στρατιωτικὴ ὀργάνωσις. Διὰ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους ἀπὸ τὰς ἀρπακτικὰς διαθέσεις τόσων βαρβάρων, παρέστη ἀνάγκη ἀναδιοργανώσεως τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

Ὁ στρατὸς ἦτο ἄριστος καὶ ἀποτελεῖτο : α) Ἀπὸ τοὺς Ἀκρίτας, τοὺς φρουροὺς τῶν συνόρων καὶ ὅλων τῶν στενῶν διαβάσεων. β) Ἀπὸ τὰ τάγματα τῶν θεμάτων. γ) Ἀπὸ τὰ αὐτοκρατορικὰ τάγματα τῆς Κων/πόλεως. Διεκρίνετο διὰ τὴν πειθαρχίαν, τὴν γενναϊότητα, τὴν ἀσκήσιν, τὸν ὅπλισμόν. Ἐπὶ κεφαλῇ εἶχεν ἐμπείρους στρατηγούς. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς στρατιωτικῆς τῆς ἀκμῆς καὶ δυνάμεως.

Ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος ἦτο πάντοτε ὁ καλύτερος τοῦ τότε κόσμου ἀπὸ ἀπόψεως κατασκευῆς, ἐξοπλισμοῦ καὶ διακυβερνήσεως. Εἰς τὸν ναύσταθμον τῆς Κων/πόλεως, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλα κέντρα, ἐστάθμευον πάντοτε μεγάλα καὶ μικρὰ πολεμικὰ πλοῖα. Τὰ συνώδευον τὰ «**πυρφόρα**», ὁ τρόμος τῶν πειρατῶν καὶ βαρβάρων μὲ τὸ «**ὕγρον πῦρ**» τῶν.

γ) **Οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις.** Μὲ τὴν προστασίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους ἦσαν μεγάλα. Ταῦτα προήρχοντο ἀπὸ φόρους καὶ δασμούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κρατικὰ Μονοπώλια (μετάξης κ.ἄ.).

Οί άνθρωποι εύρισκον έργασίαν καί ή εύημερία έχάριζε την εύ-
τυχίαν καί την χαράν είς την ένδοξον αύτήν χώραν.

δ) Διπλωματία. 'Η άδελφή του Βουλγαροκτόνου Θεοφανώ είχε
γίνοι βασιλίσσα της Γερμανίας. 'Η άλλη άδελφή του 'Αννα έγινε
βασιλίσσα της Ρωσίας. Τοιουτοτρόπως έδημιουργήθησαν δεσμοί
μέ τά ίσχυρά αύτά κράτη.

'Η ίσχυροτέρα πόλις της Δύσεως, ή 'Ενετία, άνεγνώριζε την βυ-
ζαντινήν κυριαρχίαν καί οί κυβερνήται αύτής (δόγηδες) έθεωρούντο
ώς έπίτροποι τών βυζαντινών αυτοκρατόρων.

Τοιουτοτρόπως οί Βυζαντινοί έχρησιμοποίουν πᾶν μέσον διά
την εірηνικήν συμβίωσιν τών λαών, αλλά καί διησφάλιζον τά συμ-
φέροντα του κράτους των.

ε) Γράμματα καί τέχναι. Είς την Βασιλεύουσαν έλειτούργει νέον
Πανεπιστήμιον από τὸ 1045 μέ την φημισμένη Νομικήν Σχολήν του,
είς την όποίαν έδίδασκον πλείστοι σοφοί νομομαθεΐς. Περίφημος έξ
αύτῶν ήτο ὁ 'Ιωάννης Ξιφιλίνος, ὁ όποίος άνήλθε καί είς τόν Πατριαρ-
χικόν θρόνον. Είς την Φιλοσοφικήν Σχολήν έδίδαξεν ὁ μεγαλύτερος
σοφός του Βυζαντίου Μιχαήλ Ψελλός, πρόδρομος τών λογίων της
'Αναγεννήσεως.

Τά γράμματα καί αΐ τέχναι έφθασαν είς μεγίστην άκμήν καί έκαλ-
λιεργούντο άκόμη καί υπό τών αυτοκρατόρων. Περίφημος συγ-
γραφεύς ήτο ὁ Κων/τίνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ όποίος μέ τά συγ-
γράμματά του άποτελεΐ άνεξάντλητον πηγήν ιστορικῶν καί άλλων
πληροφοριών.

Δικαίως λοιπόν έλέχθη, ὅτι ή Μακεδονική Δυναστεία υπήρξεν ὁ
«χρυσούς αἰὼν της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας».

3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ. 'Η Κων/πολις είναι κτισμένη
έπί έπτὰ λόφων, ὅπως καί ή Ρώμη, καί διά τουτο λέγεται καί αύτή
'Επτάλοφος. 'Ο Κωνσταντίνος έχάραξε μέ τὸ δόρυ του την έκτασίν
της, ὁδηγούμενος - κατά την παράδοσιν - από άγγελον. Μετά
ένα αἰῶνα ή πόλις έφάνη μικρά καί ὁ Θεοδόσιος ὁ Β' ήναγκάσθη
νά έπεκτείνη τόν περίβολον καί νά κτίση τά περίφημα Χερσαία τείχη.

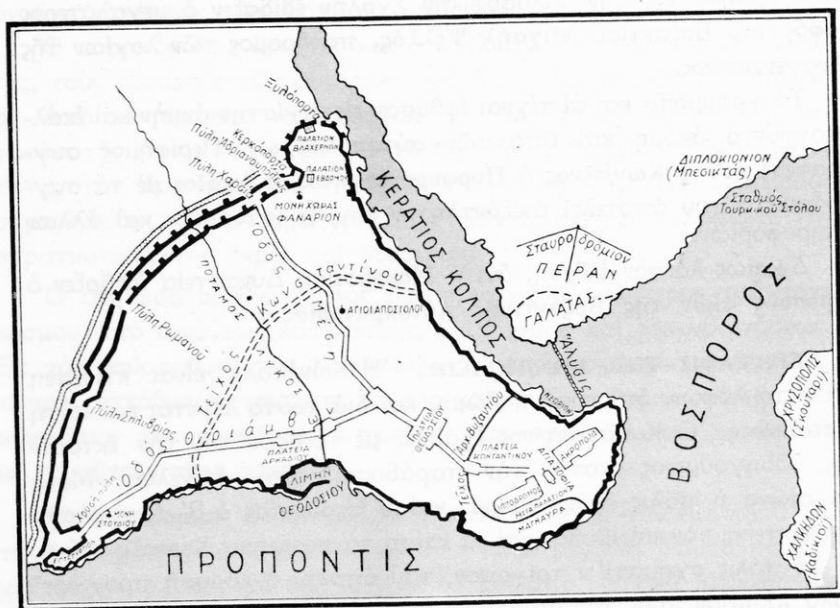
'Η πόλις σχηματίζει τρίγωνον, του όποίου ή κορυφή προχωρεΐ
πολύ πλησίον πρὸς την άσιατικήν άκτήν καί βρέχεται πρὸς Β. από
τὸν Βόσπορον, πρὸς Ν. δέ από την Προποντιδα. 'Από τὸ βόρειον

μέρος εἰσχωρεῖ ἡ θάλασσα βαθύτατα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει τὸν ἀσφαλέστερον λιμένα τοῦ κόσμου, τὸν **Κεράτιον** κόλπον. Ἀπὸ τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου κόλπου ἕως τὴν Προποντίδα ἐκτίσθη ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς τὸ **Θεοδοσιανὸν τεῖχος** (χερσαῖα τεῖχη). Πρὸς τὴν θάλασσαν ὑψώνονται τὰ παραθαλάσσια τεῖχη, αἱ **Συκαῖ**.

Συντόμως ὅμως ἡ Πόλις ἐξηπλώθη καὶ ἔξω ἐπὶ τὰ τεῖχη. Εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν πρὸς τὸν Κεράτιον κόλπον (Γαλατᾶς) καὶ τὴν ἀπέναντί της ἀκτὴν, (Χρυσούπολις), πολλὰ προάστια ἤκμαζον γύρω ἀπὸ τὴν μεγάλην Πόλιν. Διὰ νὰ προφυλαχθῇ καὶ ἡ ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλιν περιοχὴ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος ἔκτισε τὸ 512 μέγα τεῖχος ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἕως τὴν Προποντίδα, τὸ λεγόμενον **Μακρὸν τεῖχος** (μήκους 45 χιλιομέτρων) πρὸς Δ. τῆς πρωτευούσης.

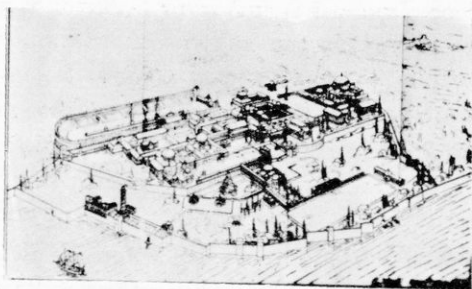
Ἡ Κωνστ/πολις ἦτο κτισμένη εἰς ὑπέροχον τοποθεσίαν. Εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν δὲ αὐτῆς συνετέλεσε καὶ ἡ τέχνη.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ Κωνσταντῖνος ἔκτισε πολλὰ παλάτια διὰ τοῦς

Ὁχύρωσις Κωνσταντινουπόλεως.

Πατρικίους. Τὸν βον αἰῶνα ὑπῆρχον 4.000 ἀρχοντικάι οἰκίαι, συμφώνως μὲ σύγχρονον ἱστορικόν. Στολίσματα τῆς Πόλεως ἦσαν αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια (περίπου 3.000 μεγάλα καὶ μικρά).

Τὸ Ἱερὸν Παλάτιον.

Τὴν ἐστολίζον ἐπίσης μεγάλαι δημόσιαι πλατεῖαι τετράγωνοι ἢ πλυγωνικάι οἱ **φόροι**, ὅπου συνηθοῖζετο ὁ λαὸς καὶ ἐτελοῦντο αἱ δημόσιαι τελεταί. Αἱ πλατεῖαι αὐταί περιεβάλλοντο ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς μὲ σκεπαστὰς στοάς, αἱ ὅποια ἐλέγοντο **ἔμβολοι ἢ περίπατοι**. Τὸ πλέον ἐξαίσιον στολίσμα τῆς πόλεως ἦτο τὸ **Μέγα Παλάτιον**. Ἦτο μία συνοικία ὁλόκληρος ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ ἰδρύματα, μέσα εἰς τὰ ὅποια καὶ τὸ **ἱερὸν παλάτιον** τοῦ αὐτοκράτορος, δημόσια καταστήματα, πολυάριθμοι στοαί, ἐκκλησίαι, λουτρά, κῆποι κλπ. Εἰς ἰδιαιτερον περίβολον τοῦ Μεγάλου Παλατίου ὑψώνετο ἡ **Ἀγία Σοφία**, τὸ καύχημα τῆς πόλεως καὶ τῆς τέχνης. Ἐκεῖ πλησίον ἦτο ὁ **Ἱππόδρομος**, τὸ μέγα κέτρον τοῦ λαϊκοῦ βίου, ὅπου ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες καὶ ἐνεφανίζοντο οἱ αὐτοκράτορες, διὰ νὰ ἀκούσουν προτάσεις ἢ παράπονα τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν ἀρχόντων. Πρὸ τῆς εἰσόδου ὑπῆρχε μία θαυμασία πλατεῖα, ὁ **Αὐγουστέων**. Ἦτο τὸ κέντρον ὅλου τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου ὁλοκλήρου τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Ἀργότερον τοῦτο μετεφέρθη εἰς τὰς Βλαχέρνας, ὅπου οἱ Κομνηνοὶ ἐκτίσαν (12ος αἰών) τὸν ναὸν τῆς **Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν** καὶ νέον μεγαλοπρεπέστατον παλάτιον, τὸ **Παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν**.

Αἱ πλατεῖαι, ὁ Ἱππόδρομος, αἱ στοαὶ ἐστολίζοντο μὲ θαυμάσια ἔργα τέχνης, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὅποια ἦσαν ἄλλοτε ἡ ὑπηρεφάνεια τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν πόλεων. Εἰς αὐτὰ προσετέθησαν οἱ ἀνδριάντες τῶν αὐτοκρατόρων καὶ στρατηγῶν, αἱ ὑψηλαὶ στήλαι, αἱ κρήναι κλπ.

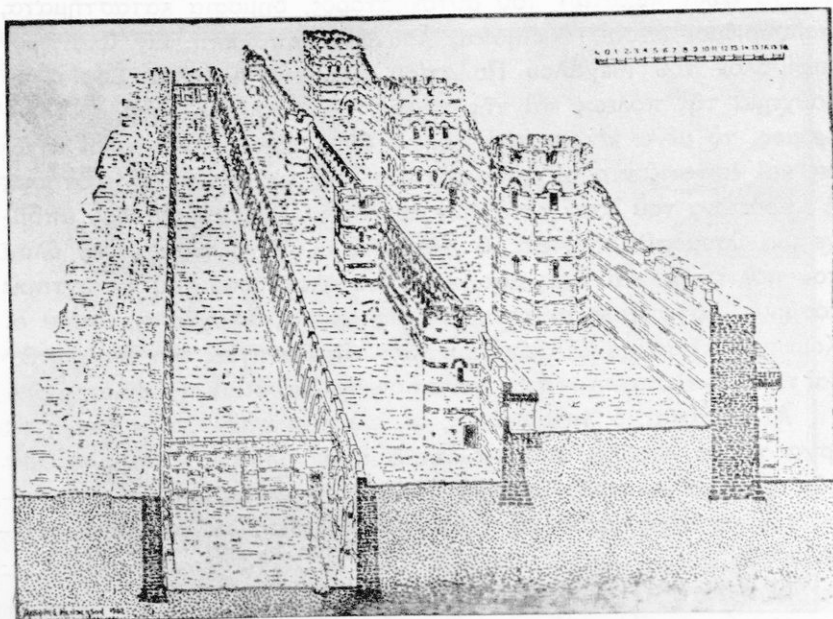
Ὅλα αὐτὰ τὰ περιέβαλλεν ὁ περίβολος τῶν τειχῶν ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἀπὸ ξηρᾶς. Ἦτο δὲ τριπλοῦν τὸ ἰσχυρὸν αὐτὸ ὀχύρωμα. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο σειρὰς τειχῶν, τὰ ὅποια προεφύλαττε βαθεῖα τά-

φρος καὶ ἐγέμιζεν, ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης, μὲ ὕδωρ. Τὸ χερσαῖον τεῖχος εἶχε μῆκος 7.000 μ., ὕψος 20 μ. καὶ πάχος 5 μ., μὲ 100 πύργους καὶ 100 πύλας (πόρτας). Τὰ παραθαλάσσια εἶχον ἐπίσης πύργους καὶ πύλας, ἐσχημάτιζον δὲ λιμένας, ἰδίως εἰς τὸν Κεράτιον, ὅπου ἐγίνετο διαρκῆς καὶ θορυβωδεστάτη ἐμπορικὴ κίνησις.

Ἡ ζωὴ τῆς πόλεως ἐξεχείλιζε καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν μεγάλον περίβολον, εἰς τὰ διάφορα προάστια, τὸ Πέραν, τὴν Χαλκηδόνα. Ἐξω ἀπὸ τὸ χερσαῖον τεῖχος ὑπῆρχον περίφημοι τοποθεσίαι, παλάτια, μοναί, κῆποι, ἄλση καὶ καλλιεργημέναι ἐκτάσεις.

Τὴν Κων/πολιν διέσχισαν δύο μεγάλοι λεωφόροι, αἱ ὁποῖαι συνεκέντρωνον τὴν μεγαλυτέραν κίνησιν. Ἡ μία ἐλέγετο **Μέση** καὶ ἤρχιζεν ἀπὸ τὸ **Πολυάνδριον** (τὸ βόρειον μέρος τοῦ χερσαίου τείχους), ἔφθανεν εἰς μίαν πλατεῖαν (φόρος), ὅπου ὑψώνετο ὁ περίφημος ναὸς τῶν **Ἀγίων Ἀποστόλων**, πρῶτος εἰς λαμπρότητα μετὰ τὴν **Ἀγίαν Σοφίαν**, εἰς τὸν ὅποιον ἐστέφοντο οἱ αὐτοκράτορες. Ἀντίγραφον αὐτοῦ ἀποτελεῖ ὁ Ἅγιος Μᾶρκος τῆς Βενετίας, τοῦ ὁποίου τὴν εἴσοδον

Σχεδιάσμα τῶν Θεοδοσιανῶν τευχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

κοσμοῦν τέσσαρα θαυμάσια ὀρειχάλκινα ἄλογα ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἡ μεγάλη αὐτὴ λεωφόρος ὁδηγεῖ παραλήλως πρὸς τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Οὐάλεντος καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀπέραντον τετραγωνικὴν πλατεῖαν (φόρος τοῦ Θεοδοσίου ἢ Ταῦρος).

Ἀπὸ τὴν Ν.Δ. γωνίαν τοῦ τριγωνικοῦ περιβόλου, ὅπου ἡ Χρυσὴ Πύλη (Χρυσόπορτα), ἀρχίζει ἄλλη μεγαλοπρεπὴς ἀρτηρία, ἡ ὁδὸς τῶν **Θριάμβων**. Ἀπὸ αὐτὴν διήρχοντο ὅλοι αἱ ἐπίσημοι πομπαὶ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν στρατηγῶν, ὅταν ἐπέστρεφον ἀπὸ τὰς νικηφόρους ἐκαταρείας των. Περιεβάλλετο ἀπὸ ἐμβόλους (στοάς), διήρχετο δὲ παρὰ τὴν ὀνομαστὴν **Μονὴν τοῦ Στουδίου** ἡ ὁποία ὑπῆρξε κέντρον λαμπρότατον γραμμάτων καὶ εὐσεβείας. Φθάνει κατόπιν εἰς τὸν **Φόρον τοῦ Ἀρκαδίου**, ἔπειτα τὸν **Φόρον Ἀμαστριανόν**, τὸν **Φόρον Ταῦρον τοῦ Θεοδοσίου**, τὸν **Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου** καὶ καταλήγει εἰς τὸν **Αὐγουστεῶνα**.

Ἀπὸ τὰς πολυαριθμοὺς πύλας καὶ πυλίδας, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν ἔξω τῶν χερσαίων τειχῶν, ἡ προσφιλεστέρα καὶ γνωστοτέρα εἶναι ἡ Πύλη τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τῶν τειχῶν, ὅπου ἠγωνίσθη ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ. Ἐκεῖ πλησίον εὐρίσκεται ἡ **Κερκόπορτα**, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πιστεύεται, ὅτι εἰσέβαλον οἱ κατακτηταί.

Ἡ Κων/πολις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἡ ὠραιότερα, πλουσιωτέρα καὶ πλεόν πολυάνθρωπος πόλις τοῦ τότε κόσμου. Εἶχε περίπου ἕν ἑκατομμύριον μονίμων κατοίκων, ἀλλὰ κατὰ χιλιάδας ἐπεσκέπτοντο αὐτὴν οἱ ξένοι.

Ὡς ἡ μεγαλυτέρα ἐμπορικὴ ἀγορὰ τοῦ κόσμου, ἐδέχετο κάθε εἰδους ἐμπόρους, ἀπὸ τὰς μωαμεθανικὰς ἐπικρατείας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, μέχρι τῶν βαρβάρων φυλῶν τοῦ Βορρᾶ καὶ τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως.

Ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς μετεφέροντο ἐκεῖ ποικίλα ἐμπορεύματα, διὰ νὰ πωληθοῦν. Ἀμέτρητα καραβάνια κατέφθανον ἀπὸ τὴν ξηράν. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ **χελάνδια**, τὸν Κεράτιον εἶχον ὡς τελικὸν λιμένα. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἔφθανον τὰ ἀρωματικά, τὰ λινὰ ὑφάσματα καὶ τὰ πολυτίμα πετράδια. Ἀπὸ τὴν Κίναν τὰ μεταξωτά. Ἀπὸ τὴν Ρωσίαν τὰ γουναρικά, ὁ σῖτος, τὸ χαβιάρι. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδία πόλις κατεσκεύαζε περίφημα μεταξωτά, ἐπίχρυσα σκευή, ἱερὰ ἄμφια.

Τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κων/πόλεως ἦτο τὸ μεγαλύτερον κέντρον

μορφώσεως καὶ περὶ αὐτὸ εἶχον συγκεντρωθῇ αἱ καλύτεραι πνευματικαὶ δυνάμεις τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὴν νύκτα ἡ Πόλις ἐφωταγωγεῖτο, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε τότε εἰς ἄλλας πόλεις. Ἐντευκτῆριον δέ τῶν ἐμπόρων ὅλου τοῦ κόσμου, ὅπως ἦτο, ἔλαμπεν ἀπὸ φῶς καὶ ἔσφυζεν ἀπὸ κίνησιν καὶ ζῶην.

Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν Γερμανίαν μόλις ἤρχιζαν νὰ κτίζονται χωρία, εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχον μόνον πύργοι καὶ αἱ σημεριναὶ πρωτεύουσαι τῆς Εὐρώπης ἦσαν ἀσήμαντα καὶ πτωχὰ χωρία, ἡ Κων/πολις ἦτο ἡ βασιλίςσα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ κομποῦ βίου. Ὁλος ὁ κόσμος τὴν ἐπόθει καὶ τὴν ὠνεيرهύετο. Ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐκείνη Πόλις ἦτο κέντρον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὁ προμαχὼν τῆς Χριστιανοσύνης καὶ ὁ φάρος τοῦ πολιτισμοῦ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Περισσότερας πληροφορίας διὰ τοὺς Βουλγάρους.
2. Νὰ διαβάσετε τὸ βιβλίον «οἱ Βούλγαροι» (Μ. Κανελλῆ).
3. Τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα τῆς περιόδου καὶ ὁ χρονολογικὸς πίναξ.
4. Κρίνατε τὸν Κροῦμον.
5. Πληροφορίαι διὰ τὸν Βασίλειον τὸν Β'.
6. Πληροφορίαι διὰ τὸν Νικηφόρον Οὐρανόν.
7. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην : Σπερχειός, Κλειδίον, Ἀχρίς.
8. Διὰ τὸν Βασίλειον Β' περιηγήθη τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.
9. Μελετήσατε τὸν χάρτην (τοπογραφίαν) τῆς Κων/πόλεως.
10. Ἐκθέσεις : «Ἐποδοχὴ τοῦ Αὐτοκράτορος».

11. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

1. ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΔΥΤ. ΕΥΡΩΠΗΣ. Ἡ μεγάλη χρονικὴ περίοδος ἀπὸ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτ. Ρωμαϊκοῦ Κράτους (476 μ.Χ.) μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (1453 μ.Χ.), λέγεται **Μεσαίων**.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἔγιναν μεγάλοι μεταναστεύσεις βαρβάρων λαῶν, οἱ ὅποιοι διεξήγαγον μακροχρόνιους καὶ ἐξαντλητικούς πολέμους μετὰ τὸν ἑλληνορρωμαϊκὸν κόσμον.

Καὶ τὸ μὲν Ἀνατολικὸν κράτος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, μετὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀνέρχεται εἰς μεγάλην ἀκμὴν, εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ὅμως τὸ Δυτικὸν κράτος καταλύεται ἀπὸ τοὺς δαφόρους βαρβάρους καὶ εἰς τὴν θέσιν του ἰδρύονται διάφορα κράτη.

Οἱ Ὄστρογότθοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Βάνδαλοι εἰς τὴν Ἀφρικὴν, οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ Γερμανοὶ εἰς τὰς Β.Δ. χώρας, οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὴν Βρεταννίαν.

Οἱ Φράγκοι ἦσαν ὁ ἰσχυρότερος λαὸς ἐξ αὐτῶν. Αὐτοί, μετὰ τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν, συνεκρότησαν τὸ μεγαλύτερον καὶ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο βεβαίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου διελύθη καὶ ἐσχηματίσθησαν ἄλλα μικρότερα κράτη, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων ἦσαν : τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας, καὶ τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀργότερον διηρέθησαν, ἕως ὅτου διμορφώθησαν εἰς τὰ σημερινὰ κράτη τῆς Εὐρώπης.

Οἱ πληθυσμοὶ τῶν λαῶν αὐτῶν ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ εἰδωλόλατραι, ἀλλ' ἠσπάσθησαν τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισαν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Μεγίστην ἰδίως ἐπίδρασιν ἤσκησεν εἰς τὴν Δύσιν ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα, διὰ τῶν διαφόρων ἀποίκων ἢ ἐμπόρων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν διασκορπισμένοι εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Οὗτοι διέδωσαν εἰς τὴν Δύσιν τὰς τέχνας καὶ τὸν πολιτι-

σμόν τοῦ Βυζαντίου καί συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν βαρβάρων λαῶν.

2. Ἡ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ. Ἡ κοινωνικὴ συγκρότησις τῶν λαῶν τούτων παρυσιάζεται ὡς ἑξῆς :

Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες (οἱ εὐγενεῖς) ἀπετέλουν τὴν πρώτην τάξιν καὶ εἶχον ὅλα τὰ δικαιώματα. Ἦσαν κύριοι τῆς γῆς καὶ εἰς τὰ κτήματά των εἰργάζοντο, σχεδὸν ὡς δοῦλοι, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι, δηλ. ὁ λαός, ἀπετέλουν τὴν ἄλλην τάξιν. Εὐγενεῖς καὶ λαὸς ἔζων ὁ καθεὶς τὴν ἰδιαιτέραν του ζωὴν, χωρισμένην ἀπὸ κοινωνικὰ ἐμπόδια.

Πλήρης ἀμάθεια, καθολικὴ ἔλλειψις καὶ τῆς στοιχειώδους μορφώσεως, δεισιδαιμονίαι καὶ προλήψεις ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς λαϊκῆς τάξεως. Δυνατότητα καὶ δικαιώματα μορφώσεως εἶχον μόνον οἱ εὐγενεῖς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οὐδὲν ἐνδιαφέρουν εἶχον διὰ τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας ἢ τὰς τέχνας. Αὐτὰ ἦσαν προνόμια μιᾶς ἄλλης τάξεως, τοῦ **κλήρου**.

Ὁ κλῆρος εἶχε τεραστίαν δύναμιν καὶ μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ Πάπαι ἐθεωροῦντο ἀνώτεροι καὶ τῶν βασιλέων.

3. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ. Τὰ κράτη τῆς Δύσεως ἔξ ἄλλου, τὰ ὅποια ἀνεφέραμεν, ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν, τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, διέφερον κατὰ πολὺ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Κάθε δυτικοευρωπαϊκὸν βασίλειον ἐχωρίζετο εἰς πολλὰς ἐπαρχίας, μεγάλας ἢ μικράς, τὰ **φέουδα**. Τὸ φέουδον εἶχε τὴν μορφήν μικροῦ κράτους μὲ διοικητὴν τὸν **φεουδάρχη**.

Τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς διοικήσεως ἐλέγετο **φεουδαρχικόν**. Οἱ φεουδάρχαι εἶχον διαφόρους βαθμοὺς, **πρίγκιπες, δοῦκες, κόμητες, βαρῶνοι**. Ἀνάλογον δὲ ὀνομασίαν εἶχον καὶ τὰ φέουδα : **πριγκιπᾶτον, δουκάτον, κομητεία, βαρωνία** κλπ.

Οἱ φεουδάρχαι ἦσαν ἀπόλυτοι κύριοι εἰς τὸ φέουδόν των. Εἶχον καὶ συνετήρουν ἑξ ἰδίων των, ἰδικόν των στρατόν. Μόνον τὸν βασιλέα ἀνεγνώριζον ἀνώτερόν των. Ὡς μόνην ἀσχολίαν των εἶχον τὸ κυνήγιον, τὰ ὅπλα καὶ τὸν πόλεμον. Ἐφιπποὶ κατὰ τὸ πλεῖστον, μὲ βαρὺν ὀπλισμόν, τὴν πανοπλίαν, ἐλάμβανον μέρος εἰς ἀγῶνας ἢ

καὶ συνεκρούοντο μεταξύ των, λόγω διαφορῶν. Εἶχον ἀνεπτυγμένον εἰς ὕψιστον βαθμὸν τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς. Ἡ μονομαχία διὰ λόγους τιμῆς ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ μέχρι θανάτου.

Ἡσθάνοντο τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύουν καὶ νὰ βοηθοῦν τοὺς ἀδυνάτους ἢ τοὺς ἀδικουμένους.

Ἡ ὑπεράσπισις καὶ ὑποστήριξις τούτων καὶ ἡ ὅλη των εὐγενὴς συμπεριφορά, ἐλέγετο **ἵπποτισμός**. Ἱππόται δὲ ὠνομάζοντο εἰς ἐδικὴν τελετὴν, ἀπὸ τὸν δοῦκα, ὅσοι ἠδύναντο νὰ διαθέσουν ἵππον. Παρελάμβανον δὲ τὸ ξίφος ἀπὸ τὸν ἴδιον.

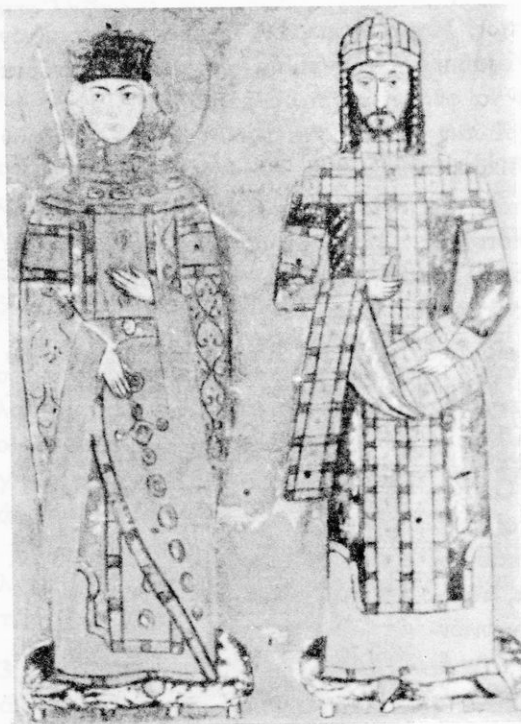
Οἱ ἐργάται, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο εἰς τὰ ἀπέραντα κτήματα τῶν φεουδαρχῶν, ἐλέγοντο **δουλοπάριοι**. Δὲν ἦσαν κτῆμα τοῦ αὐθέντου των, ὅπως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐργασθοῦν ὅπου ἤθελον. Οὐσιαστικῶς ὅμως αὐτοὶ καὶ αἱ οἰκογένειαι των ἦσαν ἀναποσπástως συνδεδεμένοι μὲ τὰ κτήματα, τὰ ὅποια ἐκαλλιέργουν. Ἐκεῖ ἐγεννῶντο, ἐζῶν καὶ ἀπέθνησκον. Ἄν ἐφευγον, δὲν θὰ εὔρισκον εὐκόλως ἐργασίαν. Καὶ ἂν εὔρισκον, οἱ ὄροι θὰ ἦσαν χειρότεροι. Κάθε φεουδάρχης τέλος, ὅταν ἀπέθνησκεν ἐμοίραζε τὸ φέουδον εἰς τοὺς υἱοὺς του.

4. Οἱ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ. Ἐναντι τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῆς Εὐρώπης, τὸ Βυζάντιον ὠμοίαζε μὲ φωτεινὸν φάρον πολιτισμοῦ καὶ προόδου. Δυστυχῶς ὅμως οἱ μετὰ τὸν Βουλγαροκτόνον αὐτοκράτορες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσουν ὅλον τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῆς αὐτοκρατορίας. Οὗτοι ἦσαν ἀσήμαντοι καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὰς ὑπο-

Ἀλέξιος Κομνηνός.

Μανουήλ Κομνηνός
καὶ ἡ σύζυγός του Μαρία.

θέσεις τοῦ κράτους ἢ σπά-
ταλοι καὶ ἄσωτοι.

Σπουδαιότερος ἐξ αὐ-
τῶν ἦτο ὁ **Ρωμανὸς Δ΄**,
ὁ **Διογένης** (1067-1071),
ὅστις ἐπολέμησε τοὺς Σελ-
τζουκίδας Τούρκους. Οὗ-
τοι ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν,
τὴν πατρίδα των, ἐφθα-
σαν εἰς τὴν Βουχάραν,
ἡσπάσθησαν τὸν Μωαμε-
θανισμόν καὶ ἤρχισαν τοὺς
κατακτητικούς πολέμους
πρὸς διάδοσιν τῆς νέας
θρησκείας των.

**5. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ
ΚΟΜΝΗΝΩΝ.** Αἱ ἐπιτυ-
χίαι τῶν Τούρκων εἰς τὴν
Μ. Ἀσίαν ἠνάγκασαν τὸν
στρατὸν νὰ ἐπαναστατή-
σῃ καὶ νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς
τὸν θρόνον τοῦ Βυζαν-
τίου τὸν νεαρὸν στρατη-
γὸν **Ἀλέξιον Κομνηνὸν**
(1081- 1118). Οὗτος ἡγω-

νίσθη σκληρῶς ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν καὶ τῶν Πετсенέγων καὶ
ἀνεβίβασε τὸ κύρος τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ **Ἰωάννης Β΄ Κομνηνός** (1118 - 1143), ὅστις τὸν διεδέχθη, ἐξών-
τωσε διὰ παντός τοὺς Πετсенέγους (1122) καὶ ἐπέθανε πολεμῶν
τοὺς Τούρκους.

Ὁ **Μανουήλ Α΄ Κομνηνός** (1143-1180) ἦτο γενναῖος αὐτοκρά-
τωρ καὶ ἡγωνίσθη κατὰ τῶν Νορμανδῶν. Οὗτοι ἐληλάτησαν τὴν
Πελοπόννησον καὶ τὰς Θήβας καὶ ἀπήγαγον τοὺς κατοίκους, οἱ
ὅποιοι ἡσχολοῦντο μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς μετάξης, μαζί μὲ τὰ
μηχανήματά των. Τοιοιυτρόπως διεδόθη ἡ μεταουργία εἰς τὴν
Εὐρώπην. Ἐπίσης ὁ Μανουήλ ἡγωνίσθη κατὰ τῶν Τούρκων καὶ
τελικῶς κατεστράφη παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον (1176).

Τελευταίοι αυτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν ἦσαν ὁ Ἀλέξιος Β΄ καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Α΄ (1183 - 1185) ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ὁποίων οἱ Νορμανδοὶ ἔφθασαν μέχρι Κων/πόλεως, λεηλατοῦντες τὰ πάντα.

6. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ. Πρὸ τοῦ κινδύνου τῶν Νορμανδῶν, οἱ κάτοικοι τῆς Κων/πόλεως ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνέβιβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον (1185-1195). Οὗτος εἶχεν ὀρισμένας ἐπιτυχίας. Διετῆρει ὅμως μεγάλην πολυτέλειαν εἰς τὴν αὐλήν του καὶ κατέστρεψε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Γ΄ Ἀγγελος (1195-1203) τὸν ἐξεθρόνισε καὶ ἀνῆλθεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν θρόνον. Ἀλλὰ πλέον τὰ πάντα ὠδηγοῦσαν πρὸς τὴν καταστροφὴν.

3. ΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ. Αἷτια τῶν Σταυροφοριῶν. Ὁ ἐλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς τοῦ Βυζαντίου, ἡ πρόοδος καὶ ὁ πλοῦτος αὐτοῦ ἀποτελοῦσαν πειρασμὸν διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Δύσεως. Θὰ ἐπεθύμουν πολὺ νὰ καταλάβουν τὸ Βυζάντιον, ἂν τοὺς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία. Τὴν ἐπιθυμίαν δὲ αὐτὴν ὑπεδαύλιζε καταλλήλως καὶ ὁ ἐκάστοτε Πάπας τῆς Ρώμης, προκειμένου νὰ ἀναγνωρισθῇ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ εὐκαιρία ἐδόθη μὲ τὰς Σταυροφορίας.

Οἱ Ἅγιοι Τόποι συνεκέντρωναν ἀνέκαθεν πολλοὺς προσκυνητάς. Ἐφ' ὅσον δὲ κατεῖχον αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἢ οἱ Βυζαντινοί, ἢ μετὰβασίς καὶ ἡ ἐκεῖ προσκύνησις δὲν παρουσίαζον δυσκολίας. Ἀκόμη καὶ οἱ Ἀραβες δὲν ἠμπόδιζον τοὺς προσκυνητάς. Ἦδη ὅμως οἱ Ἅγιοι Τόποι ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σελτζούκων Τούρκων ἀπὸ τὸ 1078 μ.Χ. Περισσότερον φανατικοὶ Μωαμεθανοὶ οὗτοι, εἰσέπραττον μεγάλους φόρους ἢ ἐταλαιπώρουν καὶ κάποτε ἐφόνευον τοὺς προσκυνητάς.

Παρὰ ταῦτα ἀπειράριθμοι προσκυνηταὶ συνέρρεον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅταν δὲ οὗτοι ἐπέστρεφον εἰς τὰς πατρίδας των, διηγοῦντο μὲ τὰ πλέον μελανὰ χρώματα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ταλαιπωρίας των.

Εἰς τοιοῦτος προσκυνητῆς, ὁ Γάλλος μοναχὸς Πέτρος Ἐρημίτης, παρουσιάσθη εἰς τὸν Πάπαν καὶ περιέγραψε τὴν κατάστασιν.

Ἡ Εὐρώπη τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο γεμάτη ἀπὸ συμμορίας τυχοδιωκτῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον πατρίδα τὸ στρατόπεδον, θεὸν τὸν χρυσὸν καὶ δίκαιον τὴν ἰσχὺν τῆς σπάθης των.

Ὁ Πάπας, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν τόπον ἀπὸ τὰς συμμορίας αὐτάς, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, συνεκάλεσεν εἰς συνέδριον ὅλους τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας τῆς Δύσεως εἰς τὸ Κλερμόν τῆς Γαλλίας.

Μὲ δάκρυα ἀφηγήθη τὰς βεβηλώσεις τῶν βαρβάρων καὶ ἔθεσεν ὡς καθήκον παντὸς χριστιανοῦ τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἁγίων Τόπων.

α) **Πρώτη Σταυροφορία.** Ὅλοι τότε μὲ τὴν κραυγὴν : «Ὁ Θεὸς τὸ θέλει», ἤρχισαν τὰς προετοιμασίας. Χιλιάδες τότε πτωχῶν ἀνθρώπων συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Κολωνίαν (1095 μ.Χ.). Ἐρραψαν εἰς τὰ ἐνδύματά των ἀπὸ ἑνα κόκκινον σταυρὸν καί, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πέτρον τὸν Ἐρημίτην, χωρὶς ὀργάνων, τάξιν καὶ ὅπλισμόν, ἐξεκίνησαν νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους. Οὗτοι ὠνομάσθησαν Σταυροφόροι καὶ αἱ ἐκστρατεῖαι των Σταυροφορίαι.

Οἱ Σταυροφόροι ἐπορεύθησαν κατὰ τμήματα πρὸς τὴν Κων/πολιν. Καθ' ὁδὸν ἐλεηλάτουν καὶ κατεπίεζον τοὺς πληθυσμούς. Χωρὶς καμμίαν στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν, ὅπως ἦσαν, ἀπεδεκατίζοντο ἀπὸ τοὺς λαοὺς ἢ ἐχάνοντο εἰς τὸν δρόμον ἀπὸ τὴν πείναν, τὰς ἀσθενείας καὶ τὰς κακουχίας. Ἀπὸ τοὺς Οὐγγρους, ἰδίως, ἔπαθαν μεγάλην φθοράν. Τὰ ὑπολείμματά των ἐπέρασαν μὲ πλοῖα τοῦ Ἀλεξίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀλλ' ἐκεῖ τοὺς κατέκοψαν οἱ Τοῦρκοι. Ἐκ τῶν 50.000, μόνον 3.000 μαζὶ μὲ τὸν Πέτρον, κατάρθωσαν νὰ σωθοῦν εἰς τὴν Κων/πολιν.

Ἡ καταστροφὴ τῶν χιλιάδων χριστιανῶν, ἠνάγκασε τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ ὀργανώσουν συστηματικωτέρας ἐκστρατείας.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1906 ἐξεκίνησαν τακτικοὶ στρατοὶ τῶν Σταυροφόρων ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Δύσεως. Διέβησαν τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Δαλματίαν καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1097 ἔφθασαν πρὸ τῆς Κων/πόλεως.

Μία ἄλλη στρατιά, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γοδεφρείδου ντὲ Μπουγιὸν καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Βαλδουίνου, ἐβάδισε παραλλήλως πρὸς τὸν Δούναβιν, καί, ἀφοῦ διῆλθε ἀπὸ τὸ Βελιγράδιον, τὴν Ναϊσὸν καὶ τὴν Φιλιππούπολιν, ἔφθασεν εἰς Κων/πολιν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1096.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους αὐτοὺς προήρχοντο ἀπὸ τὴν βόρειον Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ἀλλὰ καὶ μία ἄλλη στρατιὰ ἀπὸ Νορμανδούς καὶ Γάλλους, διὰ τῆς βορείου Ἰταλίας, διεπεραιώθη εἰς τὸ Δυρράχιον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, διὰ τῆς Ἑγναντίας ὁδοῦ, ἔφθασεν εἰς τὴν Κων/πολιν, τὸν Μάϊον τοῦ 1097.

Ἐκεῖ ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν συμφωνίαν μετὰ τὸν Ἀλέξιον. Διὰ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ περάσουν ἀπὸ τὴν χώραν του καὶ νὰ τοὺς διευκολύνῃ μετὰ τὰ πλοῖά του, ὑπεσχέθησαν μετὰ ὄρκον νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ὅσας χώρας θὰ ἠλευθέρωναν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Οἱ Σταυροφόροι ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τοὺς Σελτζούκους, οἱ ὅποιοι ἐκρατοῦσαν τὴν Νίκαιαν. Οἱ Σελτζούκοι, ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν τὴν σκληρότητα τῶν Σταυροφόρων, ἐπροτίμησαν νὰ τὴν παραδώσουν εἰς τὸν Ἀλέξιον. Κατόπιν ὅμως οἱ Σταυροφόροι παρέβησαν τὴν συμφωνίαν των μετὰ τὸν Ἀλέξιον καὶ ὅσας χώρας κατελάμβανον τὰς ἐκράτουν διὰ λογαριασμόν των.

Τέλος ἐπέτυχον νὰ φθάσουν τὸ 1099 εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ εὗρήθησαν πρὸ τῆς Ἀγίας Πόλεως. Ὅταν ἀντίκρυσαν τοὺς Ἀγίους Τόπους, λέγεται, ὅτι ἔπεσαν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ προσηυχήθησαν γονυκλινεῖς.

Μετὰ στενὴν πολιορκίαν 40 ἡμερῶν ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τοὺς Σταυροφόρους. Οὗτοι ὅμως ἐξετράπησαν εἰς φοβερὰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας. Ὁ ἱστορικός μας συγγραφεὺς Κ. Παπαρρηγόπουλος γράφει σχετικῶς : «Παῖδιά νήπια ἡρπάζοντο ἀνηλεῶς ἀπὸ τῶν ποδῶν καὶ κατεσφεδονίζοντο εἰς τοὺς τοίχους ἢ καταγῆς, οὐδὲ μητέρων, οὐδὲ ἐγκύων γυναικῶν ἐπείθοντο νὰ φεισθῶσιν. Τοιοῦτοτρόπως ἐνόμιζον, ὅτι θεραπεύουν τὸ θεῖον οἱ πρόμαχοι ἐκεῖνοι τοῦ Σωτῆρος».

Ἀφοῦ ἔληξεν ἡ σφαγή, ἐνιψαν τὰς χεῖρας καὶ ἀνυπόδητοι ἐπεσκέφθησαν τὸν Πανάγιον Τάφον.

Παρὰ τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συμφωνίας των μετὰ τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, διώρισαν ὡς ἄρχοντα (Βασιλέα) τῆς Ἱερουσαλὴμ τὸν Γοδεφρείδον καὶ ἱδρυσαν Φραγκικὸν κράτος. Ἐξεδίωξαν τοὺς Ἑλληνας κληρικούς, ὡς καὶ τὸν Ἑλληνα Πατριάρχην καὶ ἐτοποθέτησαν εἰς τὰς θέσεις των Λατίνους. Τὸ ὄνειρον τοῦ Πάπα διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζει νὰ πραγματοποιηθῇ.

Τοιοῦτοτρόπως ἀπεκαλύφθησαν οἱ πραγματικοὶ σκοποὶ τῶν

Σταυροφόρων. Ἐπεδιώξεις των δὲν ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἀγίων Τόπων, ἀλλὰ ἡ κατάκτησις τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν. Σκοποὶ δηλ. κάθε ἄλλο παρὰ θρησκευτικοί.

Ἡ δὲ διώξις τῶν Ἑλλήνων κληρικῶν εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ μεταβάλῃ, ἀκόμη περισσότερο, τὸ χάσμα καὶ τὸ μῖσος μεταξύ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

β) **Ἡ Τετάρτη Σταυροφορία.** Διὰ νὰ διατηρηθῇ τὸ Φραγκικὸν Βασίλειον τῆς Ἱερουσαλὴμ, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ φθάσουν νέαι δυνάμεις ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Δι' αὐτὸ ἐγίνοντο διαρκῶς Σταυροφορίαι. Αὗται κατὰ κανόνα ἀπετύγχανον καὶ τὸ κράτος ἐκινδύνευε νὰ ἐξαφανισθῇ.

Καὶ πράγματι ὁ σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου κατορθώνει εἰς μίαν ἐπιδρομὴν νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Φράγκους. Δύο Σταυροφορίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν, ἀπέβησαν μάταιαι.

Τὸ 1202 μ.Χ. ἐγιναν αἱ ἀπαραίτητοι προεργασίαι διὰ μίαν μεγάλην Σταυροφορίαν, τὴν τετάρτην κατὰ σειράν, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξίου τοῦ Γ' καὶ Ἀλεξίου Δ'.

Ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ μισέλληρος Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' τὰ στρατεύματα συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Ἑνετίαν. Ἀρχηγοὶ τῆς Σταυροφορίας ἦσαν ὁ Βονιφάτιος Μομφερρατικός καὶ ὁ Βαλδουῖνος. Ἐσκόπευον νὰ ταξιδεύσουν διὰ θαλάσσης μετὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔδιδεν ὁ δόγης τῆς Ἑνετίας Δάνδολος. Ὁ πονηρὸς ὁμως δόγης ἐζήτησεν ὑπέρογκα ποσὰ διὰ τὴν μεταφορὰν, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συγκεντρώσουν καὶ ὁ στρατὸς ἔμεινεν ἀκίνητος.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἐφθασεν εἰς τὸν Πάπαν ὁ Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰσακίου Ἀγγέλου, καὶ ὑπεσχέθη τὰ πάντα. Θὰ ἔδιδε τὰ ἀπαραίτητα χρήματα καὶ ἀνελάμβανε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν, ἀρκεῖ νὰ εἶχε τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα, ὥστε νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ Πάπας εὗρε τὴν εὐκαιρίαν, τὴν ὁποίαν ἐζητοῦσε. Κατ' ἐντολὴν του οἱ Σταυροφόροι ἐπλευσαν εἰς Κων/πολιν, ὅπου καὶ ἐφθασαν τὸ 1203. Ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν Γαλατᾶν καὶ ἔκοψαν τὴν ἀλυσίδα τοῦ Κερατίου Κόλπου. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Γ' ἐγκατέλειπε τὸν θρόνον καὶ ἀνέβησαν εἰς αὐτὸν ὁ Ἀλέξιος Δ' μετὰ τοῦ πατρὸς του

Ἰσαακίου. Οὗτοι, διὰ νὰ ἐξοικονομήσουν τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ὑπεσχέθησαν, ἤρχισαν νὰ ἐπιβάλλουν βαρεῖς φόρους, νὰ ἀρπάζουν τὰς ἐκκλησιαστικὰς περιουσίας καὶ νὰ φέρωνται σκληρά.

Ὁ λαὸς ἐπανεστῆθη, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἀλέξιον Μούρτζουφλον, τὸν ὁποῖον ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα, ὡς Ἀλέξιον Ε΄. Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἠρνήθη τὴν πληρωμὴν χρημάτων καὶ διέταξε τοὺς Σταυροφόρους νὰ φύγουν ἀμέσως ἀπὸ τὴν χώραν του.

γ) **Ἀλωσις τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.** (1204). Ἡ ἄρνησις τοῦ νέου αὐτοκράτορος νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Σταυροφόρους τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἐζήτην, ἐξηρέθισε τοὺτους καὶ τὴν 9ην Ἀπριλίου τοῦ 1204 ἐπιχειροῦν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως.

Κατ' ἀρχὰς ἀπέτυχον, ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας, παρὰ τὴν λυσσώδη ἄμυναν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πρωτεύουσας, κατορθώνουν νὰ ἐκπορθήσουν τὴν πόλιν, ἡ ὁποία οὐδέποτε μέχρι τότε εἶχε κυριευθῇ. Τὸ τί ἠκολούθησε δὲν περιγράφεται. Αἱ σφαγαὶ τῶν κατοίκων, αἱ κακοποιήσεις, αἱ ἀρπαγαὶ καὶ πυρπολήσεις τῶν οἰκιῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν γένει βαρβαρότης τῶν Σταυροφόρων ἦσαν ἄνευ προηγουμένου. Τοὺς περιγράφουν ὡς δαίμονας, οἱ ὁποῖοι περιεφέροντο ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ ἔσπειρον τὸν τρόμον καὶ τὸν ὀλεθρον.

Ἀρχαῖα μνημεῖα, σπάνια χειρόγραφα, καλλιτεχνήματα, τὰ πάντα μετεβάλλοντο εἰς στάκτην. Οὔτε αὐτὸν τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας δὲν ἐσεβάσθησαν. Ἐθραυσαν τὰς θύρας του καὶ διήρπασαν τὰ πλούτη του. Ταῦτα ἐφόρτωσαν εἰς ζῶα, τὰ ὅποια ὠδήγησαν μέσα εἰς τὸν ναόν.

Εἰς τὸ τέλος συνεκέντρωσαν τοὺς θησαυροὺς, τοὺς ἐμοίρασαν καὶ τοὺς ἐφόρτωσαν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ τοὺς στείλουν εἰς τὰς πατρίδας των.

Τὴν 16ην Μαΐου 1204, εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐστέφθη ἐπισήμως αὐτοκράτωρ τοῦ νέου λατινικοῦ κράτους, τῆς «Ρωμανίας» ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Βαλδουῖνος.

δ) **Διανομὴ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.** Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κων/πόλεως, οἱ νικηταὶ Βαλδουῖνος, Βονιφάτιος καὶ οἱ Ἐνετοί, ἐμοιράσθησαν τὴν Ἑλληνικὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Βαλδουῖνος ἔλαβε τὴν Κων/πολιν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Κων/πόλεως.

Ὁ Βονιφάτιος ἔλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ ὠνομάσθη «Βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης».

Ἡ Ἑνετία ἐκράτησε τὴν μερίδα τοῦ λέοντος. Κατὰ τὴν διανομὴν ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ κυριώτερα κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, ἐφ' ὅσον δὲν ἐνδιεφέρετο νὰ ἰδρύσῃ ἰδιαίτερον κράτος ἐδαφικῶς. Ὡς λαὸς ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς ἐνδιεφέρετο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ ἐμπορικὸν καὶ ἀποικιακὸν καθεστῶς τῆς εἰς τὴν Ἀνατολὴν. Πλὴν ἐνὸς τμήματος τῆς Κων/πόλεως καὶ τῶν ἄλλων κτήσεών τῆς εἰς τὴν Θράκην, ἔλαβε τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου, μαζί μὲ τὰ σημαντικώτερα κέντρα τῆς Πελοποννήσου, Μεθώνην, Κορώνην κ.ἄ. Βραδύτερον δὲ ἔγιναν κύριοι καὶ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν ἐκράτησαν 5 αἰῶνας. Εἰς τοὺς Ἑνετοὺς παρεχωρήθη ἐπίσης τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν Πατριάρχην Κων/πόλεως, ὡς τοιοῦτον δὲ ἐξέλεξαν τὸν Θωμᾶν Μοροζίνην.

Τοιοιτοτρόπως ἡ Ἀνατολή, μετὰ τὸ 1204, παρουσιάζει ὅψιν ἐνὸς μωσαϊκοῦ ἀπὸ κρατίδια καὶ βασιλεία Λατινικὰ ἄφ' ἐνός, καὶ ἀπὸ αὐτοκρατορίας καὶ κρατίδια Ἑλληνικὰ ἄφ' ἑτέρου.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ποῖοι λαοὶ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν Μεσαίωνα.
2. Κάρολος ὁ Μέγας (πληροφορίαι).
3. Ἱππόται - Ἱπποτισμοί.
4. Νὰ διαβάσετε τὸ βιβλίον «Δὸν Κιχώτης» τοῦ Θερβάντες.
5. Εἰκόνες.
6. Διατὶ αἱ ἐκστρατεῖαι ὠνομάσθησαν Σταυροφορίαι.
7. Ποῖος ἦτο ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τῶν Σταυροφοριῶν.
8. Πίναξ ὀνομάτων καὶ χρονολογιῶν.
9. Ὡφέλησαν ἢ ἐβλάψαν αἱ Σταυροφορίαι καὶ διατὶ.
10. Ἱστογραφήσατε ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας.
11. Κάμετε χάρτην τῶν Ἀγίων Τόπων.
12. Ἐκθεσις : «Ἱερουσαλήμ».

12. Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. ΤΟ ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Εἰς τὰ καταληφθέντα ἑλληνικὰ ἐδάφη οἱ κατακτηταὶ Φράγκοι ἐφῆρμοςαν τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα. Ἡ χώρα ὁλόκληρος ἐχωρίσθη εἰς μεγάλα τμήματα. Καὶ τὰ μὲν **φέουδα** εἶχον οἱ ἀνώτεροι τιτλοῦχοι, τὰ δὲ μικρότερα τμήματα, τὰ **τιμάρια**, οἱ ἀξιωματικοί. Οἱ Ἕλληνες τοιοῦτοτρόπως ἔγιναν **δουλοπάροικοι** εἰς τὰ ἴδια τὰ κτήματά των.

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς πατρίδος μας σώζονται ἀκόμη ἐρείπια ἀπὸ φεουδαρχικοὺς **πύργους** ἢ **κάστρα**, τὰ ὅποια μᾶς ἐνθυμίζουν τὴν περίοδον τῆς Φραγκοκρατίας.

Ὁ διαμελισμὸς τῶν χωρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπέφερε πλήρη διάσπασιν τῶν δυνάμεων τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὐδεμίαν δὲ σοβαρὰ προσπάθεια κατεβλήθη διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος ἐκείνης, ἢ ὅποια θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ποθητὴν ἀναβίωσιν τῆς διαλυθείσης Αὐτοκρατορίας.

2. ΤΟ ΠΡΙΓΚΙΠΑΤΟΝ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ. Μόλις ἐγνώσθη ἡ ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ διάφοροι ἄρχηγοὶ ἐγκατέλειψαν τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔτρεξαν νὰ μετᾶσχουν τῆς λείας.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἦλθε τὸν χειμῶνα τοῦ 1204-1205 καὶ ὁ Βιλλαρδουῖνος μετὰ τὰ πλοιά του καὶ ἐσταμάτησεν εἰς τὴν Μεθώνην. Ἐσκέφθη νὰ καταλάβῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ πρὸς τοῦτο τὸν ἐβοήθησεν ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνός, μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ συμβασιλεύσῃ καὶ αὐτὸς μετὰ τὸν Βιλλαρδουῖνον.

Ὀλίγον ἄργότερον (1205) ὁ Κατακουζηνός ἀπέθανεν, ἀλλ' ὁ υἱὸς του ἠρνήθη νὰ συμπράξῃ μετὰ τὸν ἀλλόφυλον. Ἀντιθέτως ἔκαμε συμμαχίαν μετὰ τὸν ἄρχοντα τῆς Κορίνθου Λέοντα Σγουρόν. Ὁ Βιλλαρδουῖνος τότε συνεφώνησε μετὰ τὸν Βονιφάτιον τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος κατέβη ἐπὶ κεφαλῇ τῶν πειναλέων σταυροφόρων του.

Νέαι ἐπικάϊ σελίδες ἐγράφησαν τότε εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰ κάστρα τοῦ «Μορέως» — ὅπως ἐλέγετο ἡ Πελοπόννησος.

Εἰς τὴν Κόρινθον ἀντέστη μὲ λύσσαν ὁ Λέων Σγουρός, ὁ ὁποῖος τελικῶς ἐκρημνίσθη ἀπὸ τοὺς βράχους τοῦ Ἀκροκορίνθου. Εἰς τὸ Ἀράκλοβον ὁ ἡρωϊσμός τῆς Μαρίας Δοξαπατρῆ ἐγίνε θρύλος. Εἰς τὴν Μεθώνην ὁ δεσπότης Λέων Χαμάρετος ἀντιτάσσει μεγαλειώδη ἄμυναν. Εἰς τὴν Κυνουρίαν οἱ ἡρωϊκοὶ Τσάκωνες. Εἰς τὸν Εὐρώταν οἱ ἀτίθασσοι Μελιγγοί.

Ὅταν ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου συνεπληρώθη (1249), ἐκτίσθη τὸ «Κάστρον τοῦ Μυστρά» πλησίον τῆς Σπάρτης. Τοῦτο ἐξησφάλιζεν εἰς τοὺς Φράγκους τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Λακεδαίμονα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου μοναδικὸς κύριος τῆς Πελοποννήσου ἐγίνεν ὁ Βιλλαρδουῖνος. Οὗτος ἡνόησε πολὺ τὰς λαϊκὰς τάξεις καὶ ἐκέρδισε τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ. Ὅταν ἀπέθανεν, ὁ υἱὸς του Γοδεφρείδος Β' ἀναγνωρίζεται ἐπισήμως ὑπὸ τῶν Φράγκων ὡς «Πρίγκιψ τοῦ Μορέως». Ἡ διοίκησις του ἦτο δικαία καὶ ἐξησφάλισε πλήρη θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἦναντιώθη ἀκόμη καὶ πρὸς τὰ τάγματα τῶν Φραγκομοναχῶν, τὰ ὁποῖα κατέκλυσαν τὴν Πελοπόννησον, μὲ σκοπὸν νὰ διαδώσουν τὸν καθολικισμόν.

Τὸ κρατίδιον αὐτὸ ὠνομάσθη «Πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας» καὶ εἶχεν ὡς ἔδραν τὴν Ἀνδραβίδαν.

3. ΤΟ ΔΟΥΚΑΤΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ. Ἐν ἄλλο μικρὸν κρατίδιον μὲ τὴν προσωυμίαν Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν ἰδρύθη κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν. Πρῶτος ἡγεμὼν του ἦτο ὁ Ὅθων Δελαρός. Ὁ διάδοχός του Γουίδων Β' (1287-1308) ἀνεβίβασε τὸ δουκάτον εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς εὐημερίας καὶ τῆς δυνάμεώς του.

Τὸ κρατίδιον τοῦτο διετηρήθη μέχρι τοῦ 1456, ὁπότε κατελύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ :

1. Περισσότερας πληροφορίας διὰ τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα.
2. Ἡ Ἑνετία (πληροφορίαι). Διατί ἐπροτίμησε τὰ παράλια.
3. Διατί οἱ Φράγκοι δὲν ἠμπόρεσαν νὰ σταθεροποιηθοῦν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας.
4. Πληροφορίαι καὶ εἰκόνες ἀπὸ τὴν νεκρὰν πολιτείαν τοῦ Μυστρά.
5. Ποῖον φραγκικὸν κράτος προώδευσε περισσότερον καὶ διατί.
6. Τὰ ἀποτελέσματα ἔφερεν ὁ διαμελισμὸς τῶν χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

13. ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΥΣΙΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Τὴν κατάκτησιν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐπηκολούθησαν μεγάλαι καὶ σημαντικαὶ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαί. Αὐταὶ εἶχον σοβαρὰς ἐπιπτώσεις διὰ τὴν τύχην τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἀλώσεως πολυάριθμοι φραγκικαὶ ἡγεμονίαι ἰδρύθησαν εἰς ὅλην τὴν Βυζαντινὴν ἐπικράτειαν.

Παραλλήλως πρὸς τὰς φραγκικὰς αὐτὰς ἡγεμονίας ἰδρύθησαν καὶ κράτη ἑλληνικά, τὰ ὅποια περιέλαβον ὅ,τι ἐκλεκτότερον εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ ὁ Βυζαντινὸς Ἑλληνισμός. Τὰ σημαντικώτερα ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ ἦσαν τρία: Ἡ **Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας**, ἡ **Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος** καὶ τὸ **Δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου**.

Αὐτὰ καὶ περισσότερον χρόνον ἔζησαν καὶ μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν εἶχον εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν αἰώνων ἐκείνων.

Τὰ κράτη ταῦτα, δυστυχῶς, δὲν συνέπραξαν μὲ ὁμόνοιαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἡγεμὼν ἐκάστου τούτων ἤθελε νὰ διεκδικήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν τιμὴν νὰ συνεχίσῃ τὰς παραδόσεις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς διαρκεῖς φιλονεικίας κατέληξαν πολλὰς φορὰς καὶ εἰς πολέμους μεταξύ των.

1. Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου **Θεόδωρος Λάσκαρις**, ὅστις ἐστέφθη μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Κατακουζηνοῦ, ἦλθε μὲ τὴν κυβέρνησίν του εἰς Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἔκαμε πρωτεύουσαν τὴν Νίκαιαν καὶ εἰργάζετο δραστηρίως, νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κων/πολιν.

Συνεκέντρωσεν ὅλους τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ἐδημιούργησε καλὸν στρατόν. Μὲ αὐτὸν κατέκτησεν ἄρκετὰ ἐδάφη περὶ τὴν Νίκαιαν.

Τὸ λαμπρὸν του ἔργον ἀνέλαβε νὰ συνεχίσῃ, μετὰ τὸν θάνατόν του, ὁ **Ἰωάννης Βατάτσης** (1222 μ.Χ.). Οὗτος ἐπολέμησε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Φράγκους καὶ ἡλευθέρωσεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Μ. Ἀ-

σίαν, ὅπως καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειτα ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

Τὸ Φραγκικὸν κράτος τώρα περιωρίσθη εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ μικρὸν τμῆμα τῆς Θράκης.

Τὸ ἔργον τοῦ ἐσυνέχισεν ὁ υἱὸς τοῦ **Θεόδωρος Β΄ Λάσκαρις** (1254 μ.Χ.) ὅστις ἐξεδίωξε τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν.

Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ **Ἰωάννης Δ΄ Λάσκαρις**, ὅστις εἶχεν ὡς ἐπίτροπον τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον (1258 μ.Χ.). Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἐμεγάλωσεν ἀκόμη περισσότερον. Τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἦσαν θαυμάσια. Ὁ στρατὸς τῆς λαμπρὸς. Δὲν ἔμενε παρὰ ἓν κτύπημα κατὰ τῶν Φράγκων, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Κων/πολις.

2. Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ. Πρὶν ἀκόμη καταληφθῇ ἡ Κων/πολις ὑπὸ τῶν Φράγκων, ὁ **Ἀλέξιος Α΄ Κομνηνὸς** εἶχεν ἱδρύσει τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος. Αὕτη περιελάμβανε τὰ παράλια τοῦ Πόντου καὶ τὰς Ρωσικὰς ἀκτὰς.

Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν ἔδωσε ζωὴν εἰς τὰ μέρη αὐτὰ καὶ ἐτόνωσε τὸ ἠθικὸν καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν κατοίκων. Ἀνεπτύχθη δέ, σὺν τῷ χρόνῳ, ἀξιόλογος ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ἀπέβη ἑστία γραμμάτων, τέχνης καὶ ἐμπορίου. «Κεφαλὴ καὶ ὀφθαλμός» ὁλοκλήρου τῆς Ἀσίας ὠνομάσθη ἡ πρωτεύουσα τῶν «Μεγάλων Κομνηνῶν». Διητηρήθη 258 ἔτη (1204–1462). Εἴκοσιν αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ὁ εἰς τὸν ἄλλον κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ στηρίξουν ἐπὶ τόσους αἰῶνας τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς τὴν μακρινὴν ἐκείνην χώραν τοῦ Πόντου.

Δυστυχῶς οἱ Κομνηνοί, ἀπὸ φιλοδοξίαν κινούμενοι, δὲν ἠθέλησαν, νὰ συνενώσουν τὸ ἰσχυρὸν κράτος τῶν μετὰ τὸ ἄλλο τῆς Νικαίας, ὁπότε θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν, ὡς ἐνίαία καὶ ἀκατάβλητος δύναμις, τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κων/πόλεως καὶ τὴν ἐπανίδρυσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Πόσον ἐζημίωσε τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ διάσπασις καὶ ὁ κατακερματισμὸς αὐτὸς τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων!

3. ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελὸς Κομνηνὸς Δούκας ἱδρυσεν εἰς τὴν Ἠπειρὸν ἰδιαιτέρον Δεσποτάτον, μετὰ ἔδραν τὴν Ἄρταν. Τὸ κράτος ἐμεγάλωσε πρὸς Βορρᾶν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Δυρραχίου καὶ πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι τῆς Θεσσαλίας.

Ὁ διάδοχος καὶ ἀδελφός του, Θεόδωρος Ἀγγελος (1224-1230). ἐπολέμησε τοὺς Φράγκους, τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους. Ἐκυρίευσε πολλὰς πόλεις καὶ κατέλυσε τὸ Φραγκικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. Τότε μετέφερεν ἐκεῖ τὴν πρωτεύουσάν του. Ἠθέλησε νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀνασυσταθῇ. Ἠχμαλωτίσθη ὅμως καὶ ἐτυφλώθη. Οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τότε τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀλλ' ἀμέσως τὴν ἡλευθέρωσεν ὁ Ἰωάννης Βατάτσῃς τῆς Νικαίας (1240).

Τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου διετηρήθη μέχρι τοῦ ἔτους 1318.

Τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἑλληνισμόν, διότι ἡγωνίσθη σκληρῶς καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατὰ διαφόρων ἐπιδρομῶν, διὰ νὰ ἀνασυστήσῃ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

4. ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ. Ὁ Βιλλαρδουῖνος, ὡς σύμμαχος τοῦ Μιχαὴλ Β' τῆς Ἠπείρου, προσέφερε τὴν βοήθειάν του εἰς τὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον διεξήγαγεν ὁ Μιχαὴλ ἐναντίον τῆς Νικαίας.

Εἰς τὴν μάχην τῆς Πελαγονίας (1259) ἡττήθη ὁ Μιχαὴλ ἀπὸ τὸν στρατὸν τῆς Νικαίας, ὁ δὲ Βιλλαρδουῖνος ἡχμαλωτίσθη. Διὰ νὰ ἀπελευθερωθῇ προσέφερεν εἰς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως τῆς Νικαίας Ἰωάννου Δ' Λασκάρεως, μερικά ἐδάφη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ιδίως τὴν Λακωνίαν, μετὰ τὰ κέντρα τῆς Μάνης, τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Μυστρά. Ἡ περιοχὴ αὕτῃ ἀπετέλεσεν ἓνα νέον ἑλληνικὸν κρατίδιον, μετὰ κέντρον τὸν Μυστράν καὶ ὠνομάσθη **Δεσποτάτον τοῦ Μυστρά**. Οἱ Δεσπότες τοῦ Μυστρά προήρχοντο ἀπὸ τοὺς Κατακουζηνούς καὶ Παλαιολόγους.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

Ἡ μικρὰ αὕτῃ πολιτεία ἀπλώ-

νεται διαρκῶς καὶ περισσότερο καὶ γίνεται βαθμὴδὸν ὁ ἔθνικὸς φάρος καὶ ἡ ἐλπίς τῆς Αὐτοκρατορίας. Παρὰ τὰ φραγκικὰ παλάτια κτίζονται τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἑλλήνων Δεσποτῶν καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίαι, στολισμέναι μὲ θαυμασίας τοιχογραφίας. Ὑψηλὸν προσταυτικὸν τεῖχος περιζώνει τὴν πόλιν.

Μὲ τὴν δυναστείαν τῶν Παλαιολόγων τὸ δεσποτᾶτον ἐκτείνεται εἰς ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Ἡ νεαρὰ πολιτεία γίνεται τότε θαυμάσιον κέντρον πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Εἶναι ἡ φλογερὰ ἐστία ὅπου σφυρηλατεῖται ἡ ἔθνικὴ συνείδησις καὶ στερεὸν καταφύγιον τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Ἀπὸ ἐδῶ θὰ ξεκινήσῃ καὶ ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὸν Βυζαντινὸν θρόνον καὶ νὰ τὸν δοξάσῃ μὲ τὸν θάνατόν του.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Μελετήσατε εἰς τὸν χάρτην τὰς θέσεις τῶν νέων ἑλληνικῶν κρατιδίων.
2. Ἰχνογραφήσατε ἰδικὸν σας χάρτην μὲ τὴν περιοχὴν ἑνὸς ἐκάστου καὶ σημειώσατε τὴν πρωτεύουσάν του.
3. Ζητήσατε περισσοτέρας πληροφορίας διὰ τὸν Μυστράν.

14. Η ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Η ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ Φραγκικὰ κράτη ἔμειναν χωρὶς χρήματα καὶ χωρὶς στρατόν. Εἰς τὴν Νίκαιαν τῶρα (1261) ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὁ **Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος**, ὁ ὁποῖος ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν Θράκην ὅλας τὰς κτήσεις τῶν Φράγκων.

Ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος, μὲ ὀλίγους πεζοὺς καὶ ἵππεῖς, παρηκολούθει τὰς κινήσεις τῶν Βουλγάρων. Κάποτε ἔφθασεν εἰς τὴν Σηλύβριαν καὶ ἐκεῖ ἐπληροφόρηθη, ὅτι ἡ Πόλις ἔμεινεν ἔρημος ἀπὸ φραγκικὸν στρατόν, διότι ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος τῶν Φράγκων εἶχε μεταβῆ πρὸς κατάκτησιν μιᾶς νήσου.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἦλθεν εἰς συνενόησιν μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς Πόλεως καὶ τὴν νύκτα τῆς 25ης Ἰουλίου 1261 εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κων)πολιν. Ὅταν ἐπέστρεψαν ἀνύπκοι οἱ Φράγκοι καὶ εἶδον τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, κατελήφθησαν ἀπὸ πανικὸν καὶ ἀνεχώρησαν διὰ τὴν Δύσιν.

Τὴν 15ην Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους, εἰσῆρχετο θριαμβευτὴς εἰς τὴν Βασιλεύουσαν καὶ ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος, ὅστις ἐστέφθη διὰ δευτέραν φορὰν αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ τῶρα τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Οὗτος ἔγινεν ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ μίαν ἀνέλπιστον τύχην καὶ χωρὶς ἰδιαιτέραν πολεμικὴν προπαρασκευὴν καὶ προσπάθειαν, ἐξεπληρώθη ὁ κατ' ἔξοχην ἔθνικὸς πόθος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ αὐτοκρατορία ὅμως τῶρα ἦτο μικρὰ εἰς ἑκτασιν. Περιελάμβανε τὰς κτήσεις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Θράκην, μικρὸν μέρος τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μερικὰς νήσους (Ρόδον, Λέσβον, Σαμοθράκην καὶ Ἰμβρον). Γύρω ἀπὸ αὐτὴν ὑπῆρχον πολλὰ ἐχθρικά κράτη, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τούρκων, μὲ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἀντιπαλαίσουν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, οἱ Παλαιολόγοι.

2. Οἱ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ. Ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος (1261–1282) ὑπῆρξεν ὁ ἰκανώτερος τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων. Ἀπὸ τὸ 1261,

ὅτε ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἤρχισε νὰ ἀνακτᾷ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν κατώρθωσεν ἡ αὐτοκρατορία νὰ ἀνορθωθῇ οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς.

Τὸ ἔργον τοῦ ἠπειλίησε νὰ καταστρέψῃ ἑξωτερικὴ κρίσις. Ὁ ἡγεμὼν τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας καὶ βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν **Κάρολος** ὁ **Ἀνδεγαβικός**, ἡγόρασεν ἀπὸ τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Βαλδουῖνον Β' τὰ δικαιώματά του ἐπὶ τοῦ θρόνου. Διὰ τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν συνήνωσε τοὺς ἰσχυροτέρους λαοὺς τῆς Δύσεως καὶ ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἐκυρίευσεν τὴν Κέρκυραν, τὸ Δυρράχιον καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Μιχαὴλ κατορθώνει νὰ πείσῃ τὸν Πάπαν Γρηγόριον Ι' καὶ τοὺς διαδόχους του, Ἰννοκέντιον Ε' καὶ Νικόλαον Γ', νὰ ὑποστηρίξουν τὴν αὐτοκρατορίαν ἐναντίον τοῦ Καρόλου. Ἐπίσης διὰ τῆς διπλωματίας ἐξεγείρει τοὺς Σικελοὺς κατὰ τῶν Γάλλων κατακτητῶν καὶ κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ Πάσχα (31 Μαρτίου 1282) οἱ Σικελοὶ ἔσφαξαν τοὺς Γάλλους ἱππότες. Ἡ σφαγὴ αὕτη εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς **Σικελικὸς Ἑσπερινός**. Τοιοῦτοτρόπως ἐξησθένησεν ἡ δύναμις τοῦ Καρόλου, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαήλ (1282) ἤρχισεν ἡ κατὰπτωσις τοῦ Βυζαντίου. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Ἀνδρόνικος Γ'** (1282 - 1328) μὲ συνάρχοντα τὸν υἱόν του Μιχαήλ Θ' (1295-1220) καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του τὸν ἐγγονόν του Ἀνδρόνικον. Πάππος καὶ ἐγγονὸς ἦλθον εἰς ρῆξιν, ἀλλὰ τέλος ὁ πρῶτος παρητήθη καὶ ἀνεκηρύχθη ὁ ἐγγονὸς αὐτοκράτωρ, ὡς **Ἀνδρόνικος Γ'** (1328 - 1341). Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰωάννης Ε' (1341-1391), ὁ ὁποῖος ὡς ἀνήλικος, ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ, Μεγάλου Δομεστίκου. Ὁ τελευταῖος αὐτός, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ ἱστορικὸς συγγραφεύς, ἀλλὰ φιλόδοξος, ἐπροξένησε πολλὰ δεινὰ εἰς τὸ κράτος.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Νίκαια (καὶ ἄλλαι πληροφορίες).
2. Συνηντήσαμεν ἄλλοτε τὴν Νίκαιαν καὶ εἰς ποίας περιπτώσεις.
3. Ποῖοι ἦσαν οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ αὐτοκρατορία δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν παλαιάν της δύναμιν.
4. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην : Πόντος, Τραπεζοῦς, χερσόνησος Ταυρίδος, πολιτισμὸς Τραπεζοῦντος.
5. Οἱ σημερινοὶ πρόσφυγες Λαζοί: γλῶσσα, ἐνδυμασία.

15. ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

1. ΟΙ ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ. Ὁ νέος ἐχθρὸς τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἦσαν οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι. Οὗτοι ἦσαν Μογγολικῆς καταγωγῆς, ἐγκατεστημένοι μὲ ἄλλας δύο τουρκικὰς φυλὰς εἰς τὴν Μογγολίαν ἀπὸ τὸν 8ον αἰῶνα. Ἐξοῦσαν νομαδικὴν ζωὴν. Περὶ τὸν 10ον αἰῶνα ἐγκατέλειψαν τὴν Μογγολίαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ Τουρκεστάν.

Περὶ τὸ 970 μ.Χ., ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Σελτζούκ, ἔφθασαν εἰς τὴν Μπουχάραν, ὅπου καὶ ἐξισλαμίσθησαν ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ Ἀραβας. Βραδύτερον ὁ χαλίφης τῆς Βαγδάτης τοὺς προσέλαβεν ὡς μισθοφόρους, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα ἔγιναν κύριοι τῆς Βαγδάτης καὶ διέλυσαν τὸ Ἀραβικὸν κράτος.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σελτζούκ, **Τογρουλ**, ἀπέκτησε τόσῃν δυνάμειν, ὥστε τὸ 1040 κατέλαβε τὴν Νισαπούρ καὶ ἀνεκηρύχθη πρῶτος Σουλτάνος εἰς τὸ μεγάλο τζαμί τῆς πόλεως. Τὸ 1055 συμπληρῶναι τὴν κατάκτησιν τοῦ Κουρδιστάν, Ἀτζερμπαϊτζάν, Κερμάν, ὡς καὶ τῆς Μεσοποταμίας. Ὅλα τὰ ἀραβικὰ κράτη καὶ τὰ περσικὰ χαλιφάτα, μέχρι καὶ τῆς Αἰγύπτου, περιήλθον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων του.

Τὸ 1063 ὁ Τογρουλ ἀπέθανε καὶ ὡς διάδοχός του ἀνεδείχθη ὁ **Ἄλπ - Ἀρσλάν** (= λέων ἰσχυρός). Ἄν καὶ ἀγράμματος, ἀνεδείχθη ἱκανὸς εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του εἰς βάρους τῶν Βυζαντινῶν. Κατέκτησε τὴν Περσίαν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ ἥρωϊκὸς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης δύο φορὰς ἐξεστράτευσεν ἐναντίον του καὶ τὸν ἀπώθησε μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Κατὰ τὴν τρίτην ὁμως ἐκστρατείαν, εἰς τὴν μάχην τοῦ Μαντζικέρτ τῆς Ἀρμενίας (1071), ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ Ἄλπ - Ἀρσλάν, ὁ ὁποῖος ἦτο εὐλαβὴς καὶ φιλοσοφημένος ἄνθρωπος, ἐνάρετος καὶ ἠθικός, ἐξετίμησε τὴν γενναιότητα τοῦ ἀντιπάλου του καί, ἀφοῦ τὸν ἐπεριποιήθη, τοῦ ἀπέδωσε τὴν ἐλευθερίαν του.

Χαρακτηριστικά είναι τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα τοῦ ἀπηύθυνεν : «Ἄφρων εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἀναλογίζεται τὸ πολύτροπον τῆς τύχης καὶ δὲν σέβεται τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων».

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ **Μαλισάχ** τὸ Σελτζουκικὸν κράτος ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης του καὶ περιέλαβε τὰς χώρας ἀπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μεσογείου. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς «μεγάλους Σελτζουκίδας», ἐπειδὴ οἱ διάδοχοί του περιῆλθον εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἄφησαν τὸ κράτος νὰ παρακμάσῃ.

Ὁ Σουλεϊμάν, διοικητῆς τοῦ Σελτζουκικοῦ κρατιδίου τῆς Μ. Ἀσίας, ἐπεξέτεινε τὰς κτήσεις του μετὰ τὸ 1071 μέχρι τῆς Νικαίας, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του.

Ἀργότερον ὁ νεαρὸς στρατηγὸς **Ἀλέξιος Κομνηνὸς** (1081–1118) ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου. Ἦτο περίφημος στρατηγός, ἀξιόλογος κυβερνήτης καὶ δεξιὸς διπλωμάτης. Εὐρῆκε τὸ κράτος εἰς ἀληθῆ ἀποσύνθεσιν. Δὲν εἶχε στρατόν, οὔτε χρήματα. Οἱ Σελτζοῦκοι εἶχον φθάσει εἰς τὸν Βόσπορον.

Ὁ Ἀλέξιος ἠγωνίσθη ἐπὶ 34 ἔτη διὰ τὴν περισυλλογὴν τοῦ κράτους του, εἰς πολέμους καὶ θριάμβους. Ἐπὶ τέλους τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἰκονίου. Ἐκεῖ συνετρίβη ὁ ἀγέρωχος Σελτζουκίδης Σουλτᾶνος καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀσπασθῇ δημοσίᾳ τοὺς πόδας τοῦ Ἀλεξίου καὶ νὰ ὑπογράψῃ εἰρήνην (1117 μ.Χ.). Τὸ Ἰκόνιον κατέστη πρωτεύουσα τῶν Τούρκων.

2. ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δυναστείας τῶν πρώτων Παλαιολόγων παρουσιάσθη νέος ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς διὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν, οἱ **Ὀθωμανοὶ Τούρκοι**. Εἶναι λαὸς συγγενὴς μετὰ τοὺς Σελτζοῦκους. Πρὶν ἀπὸ 200 ἔτη μετεκινήθησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἱδρυσαν τὸ Σελτζουκικὸν Σουλτανᾶτον — ὅπως εἶδομεν — τοῦ Ἰκονίου.

Οἱ νέοι οὗτοι Τούρκοι, πιεζόμενοι ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Μογγόλων τοῦ Τζενγκίς Χάν, οἱ ὁποῖοι ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν κυριαρχίαν τῶν Μογγόλων.

Μία ὁρδὴ 50.000 Τούρκων, μετὰ ἀρχηγὸν τὸν Σουλεϊμάν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς Μογγόλους, ἔφυγε πρὸς τὴν Περσίαν. Ἐνῶ δὲ διέ-

βαινε τὸν Εὐφράτην ἐπνίγη ὁ Σουλεϊμάν, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρτογρούλ παρέλαβε τὴν ὁρδὴν καὶ διηυθύνθη πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ προσ-ελήφθη ὡς μισθοφόρος τοῦ Σελτζούκου Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀλα-εδδίν Οὗτος, εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του, τοῦ παρεχώρησε μίαν περιοχὴν πλησίον τῆς Προύσης, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη με-τὰς 400 οἰκογενείας του. Ταῦτα συνέβαιναν, ὅταν βασιλεὺς τῆς Κων/πόλεως ἦτο ὁ Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγος.

Τὸν Ἑρτογρούλ διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Ὄσμάν ἢ Ὄθωμάν, ὁ ὁποῖος κατάρθωσε νὰ μεγαλώσῃ τὸ κρατίδιόν του ἀκόμη περισσότερον. Αὐτὸς ἦτο ὁ κύριος ἰδρυτὴς τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους καὶ ἀπὸ τότε οἱ Τούρκοι ὀνομάζονται Ὄθωμανοὶ ἢ Ὄσμανλίδαι, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους.

Τὸ 1326 ὁ Ὄθωμάν κυριεύει τὴν Προῦσαν καὶ ἀνακηρύσσεται, μετὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, Σουλτᾶνος τοῦ Ὄθωμα-νικοῦ κράτους.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τούρκοι ἀσπάζονται τὴν Μωαμεθανικὴν θρη-σκείαν καὶ γίνονται φανατικώτεροι καὶ αὐτῶν τῶν Ἀράβων. Στη-ριζόμενοι εἰς ἓνα λόγον τοῦ Μωάμεθ, ὅτι εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων θὰ πέσῃ ἡ Κων/πολις, ἐπίστευσαν, ὅτι αὐτοὶ εἶναι προωρισμένοι νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐντολὴν τοῦ Προφήτου.

Τὸν φανατισμὸν των αὐτὸν μεταδίδουν καὶ εἰς ὅσους, μετὰ ὑποσχέ-σεις καὶ ἀξιώματα, ἐπέτυχον νὰ ἐξισλαμίσουν. Ὁ πληθυσμὸς των αὐξάνει συνεχῶς.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ Μογγόλοι ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατέλυσαν τὸ Σελτζουκικὸν κράτος τοῦ Ἰκονίου. Ἐ-κράτησαν τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ μέρος καὶ τὸ δυτικὸν ἐπέτρεψαν νὰ τὸ κυβερνοῦν οἱ διάφοροι διοικηταὶ τοῦ κληρονομικῶς.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ὄσμάν διετήρησε τὸ κράτος του ἀνεξάρτητον καὶ ἔγινε κληρονομικὸς σουλτᾶνός του.

3. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Ὁ διάδοχος τοῦ Ὄσμάν, ὁ Ὁρχάν, ὠργάνωσεν ἀκόμη καλύτερον τὸ νεαρὸν τουρκικὸν κράτος. Ἔως τότε οἱ Τούρκοι πολεμισταὶ ἦσαν κυρίως ἵππεις, ὅπως καὶ οἱ Μογγόλοι, ἀλλὰ ὠπλισμένοι ἐλαφρῶς, μόνον μετὰ τόξον. Κατὰ τὸ σύστημα λοιπὸν τῶν **σπαχήδων** τοῦ Βυ-ζαντίου, ὠργάνωσεν ἱππικόν, ὠπλισμένον μετὰ κυρτὴν καὶ μακρὰν

σπάθην. Ἐπίσης ὠργάνωσε λαμπρὸν πεζικόν, ὅπως εἶχον καὶ οἱ Βυζαντινοί. Τοῦτο ὠνομάσθη «νέος στρατός» (Γενί - τσερί) καὶ ἀπετελεῖτο ὄχι πλέον ἀπὸ μισθοφόρους, ἀλλὰ μονίμους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἐστρατολογοῦντο μεταξὺ τῶν εὐρώστων νέων καὶ μάλιστα τῶν χριστιανοπαίδων. Οἱ Τοῦρκοι ἤρπαζον ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν μητέρων των μικρὰ παιδιὰ ἀπὸ 7- 15 ἐτῶν, τὰ παρέδιδον εἰς Μουσουλμάνους ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι τὰ ἐδίδασκον τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτὰ μεγάλον καὶ ἄγριον φανατισμόν. Τὰ ἐδίδασκον ἀκόμη, ὅτι εἶχον πατέρα τὸν Σουλτᾶνον καὶ πατρίδα τὸν στρατῶνα. Τοιοῦτοτρόπως τὰ ἔκαμνον νὰ λησμονήσουν ὄνομα, γονεῖς, πατρίδα, γλῶσσαν καὶ θρησκείαν. Οἱ νέοι αὐτοὶ Τοῦρκοι ἀπέτελεσαν τὰ περίφημα διὰ τὴν ἀγριότητά των **Τάγματα Γενιτσάρων**.

Τὸ σκληρὸν καὶ βάρβαρον αὐτὸ σύστημα τῆς στρατολογίας τῶν Τούρκων, τὸ **παιδομάζωμα**, (ὅπως λέγεται), ὑπῆρξεν ὀλέθριον διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Μὲ φρίκην καὶ σπαραγμὸν ψυχῆς ἔβλεπον οἱ Ἕλληνες τὰ τέκνα των, νὰ γίνωνται πολέμιοι τῆς ἰδίας των πατρίδος καὶ θρησκείας. Οἱ γενίτσαροι ἦσαν ἄγριοι πολεμισταί, βάρβαροι καὶ ἀπολίτιστοι. Μὲ τὸν ἄγριον δὲ φανατισμόν των, ἀπέβησαν ἡ μάστιξ καὶ τὸ φόβητρον τῶν χριστιανῶν.

Τὸ παιδομάζωμα ἐξηκολούθησε καὶ ἀργότερα, ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἀλλὰ ὁ Ὅρχάν ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ ὅποιος τὸ ἐπενόησε καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας του ὠργανώθη τὸ πρῶτον τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Μὲ τὰ τάγματα αὐτὰ οἱ Τοῦρκοι ἀπέκτησαν στρατὸν μόνιμον, πειθαρχικὸν καὶ πολεμικώτατον, μὲ τὸν ὅποιον ἐπέτυχον τὰς μεγάλας κατακτήσεις των. Ἐπληθύνθησαν δὲ τόσον μὲ τὸ σύστημα τοῦ ἐξισλαμισμού, ὥστε ἀπέβησαν θανάσιμος κίνδυνος, ὄχι μόνον διὰ τὸ Βυζάντιον, ἀλλὰ καὶ δι' ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην.

Ἐνῶ δὲ τὸ Βυζάντιον διέτρεχε μυρίους κινδύνους, ἡ ἐσωτερικὴ διαμάχη διὰ τὸν θρόνον ὑπῆρξε τὸ μόνον μέλημα τῶν αὐτοκρατόρων του.

4. ΕΠΕΚΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ. Ἀφοῦ οἱ Τοῦρκοι ὠργάνωσαν τὸ κράτος των, ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κυριαρχίαν των πρὸς τὴν Δυτικὴν καὶ Βόρειον Μ. Ἀσίαν καὶ κατέλαβον ὅλας τὰς χώρας μέχρι τοῦ Βοσπόρου. Εἰς διάστημα 15 ἐτῶν ἦσαν κύριοι ὅλης τῆς Βυζαντινῆς Μ. Ἀσίας, πλὴν τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Φιλαδελφείας.

Ἐν τῷ μεταξύ καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος ἐσπᾷ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Αὐτοκρατορίας, μεταξύ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε΄ τοῦ Παλαιολόγου (1341-1391), υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ΄ καὶ τοῦ μεγάλου δομestίκου Ἰωάννου Κατακουζηνοῦ.

Ὁ Κατακουζηνός, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Σέρβων, ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Διδυμότειχον ὡς Ἰωάννης ΣΤ΄. Τοιοῦτοτρόπως τὸ κράτος ἔχει δύο βασιλεῖς. Ἀρχίζει ἐμφύλιος πόλεμος καὶ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι οἱ ἐμπόλεμοι συμμαχοῦν μὲ τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Τούρκους. Εἰς τοιοῦτον σημεῖον ὀξύτητος φθάνουν τὰ πράγματα, ὥστε ὁ Ἰωάννης ὁ ΣΤ΄, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν τῶν Τούρκων, δὲν διστάζει νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν γέροντα Ὁρχάν, ὡς σύζυγον τὴν κόρην του, ἡ ὁποία μόλις ἦτο 13 ἐτῶν.

Οἱ Τούρκοι, ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Βυζαντινῶν, εὐρίσκουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ περάσουν τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ πατήσουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὸ 1356 καταλαμβάνουν τὴν Καλλίπολιν καὶ τὴν χρησιμοποιοῦν ὡς ὀρμητήριόν των διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1357) καταλαμβάνουν τὸ Διδυμότειχον καὶ τὴν Τυρολόην.

Τὸν Ὁρχάν διεδέχθη ὁ Μουράτ ὁ Α΄, ὁ κατακτητὴς τῆς Βαλκανικῆς. Οὗτος εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Θράκην, κατέλαβε δὲ τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὁποίαν κατέστησε δευτέραν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του.

Ἐπειτα συνεχίζει τὰς ἐπιδρομὰς του, καταλαμβάνει τὴν Φιλίππουπολιν καὶ καθιστᾷ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων φόρου ὑποτελῆ. Ἐν συνεχείᾳ ἀποσπᾷ ἄρκετὰ τμήματα τῆς Σερβίας, τὴν Κροΐαν τῆς Ἀλβανίας, τὴν Σόφιαν τῆς Βουλγαρίας καὶ καθιστᾷ φόρου ὑποτελῆ τὸν βασιλέα τῶν Σέρβων. Παρὰ τὴν συνθήκην του μὲ τὸ Βυζάντιον, προχωρεῖ πρὸς Νότον, κατακτᾷ τὴν Μακεδονίαν καὶ κυριεύει τὴν Θεσσαλονίκην προσωπικῶς (1386), τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Κατέλαβε κατόπιν τὴν Θεσσαλίαν, φθάνει εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ καταλαμβάνει τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1388 ὀλοκληρῶνει τὴν κατάκτησιν τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὁποίαν καθιστᾷ ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του.

Οἱ χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης, πρὸ τοῦ κινδύνου αὐτοῦ τῆς προελάσεως τοῦ Μουράτ, συνάπτουν συμμαχίαν, διὰ νὰ τὸν ἀναχαιτίσουν.

Τὸ 1389, μόλις ὁ Μουράτ τὸ ἐπληροφορήθη, ἐστρατεύει ἐναντίον των. Συναντᾷ τοὺς συμμαχοὺς, Σέρβους, Κροάτας, Βοσνίους,

Πολωνούς, ύποστηριζομένους καί ἀπό τοὺς Οὐγγρους, εἰς τὸ **Κοσσυφοπέδιον** τῆς Σερβίας (σήμερον Σεράγεβον). Ἐπακολουθεῖ φονικωτάτῃ μάχῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ χριστιανοὶ σύμμαχοι ἐνίκηθησαν ἀπὸ τὴν θυελλώδη ἐπίθεσιν τοῦ Μουράτ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν νίκην του, καὶ ἐνῶ ἐπεθεώρει τὸ πλήρες πτωμάτων πεδίου τῆς μάχης, ἐφονεύθη ἀπὸ ἑνα Σέρβον τραυματίαν.

5. ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΙ ΒΑΓΙΑΖΗΤ. α) **Ὁ Βαγιαζήτ πολιορκεῖ τὴν Κων/πολιν.** Τὸν Μουράτ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν πατέρα του εἰς ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Βαλκανικῆς καὶ εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην στρατιωτικὴν καὶ πολεμικὴν πείραν. Γενναῖος, ὀρμητικὸς, ταχύς ὡς ἀστραπή, σκληρὸς καὶ ἀποφασιστικὸς ἦτο ὁ νέος Σουλτᾶνος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπωνομάσθη **γιλδρίμ**, δηλ. **κεραυνός**.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου ἔσπευσεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου μερικὰ σελτζουκικὰ κράτη συνησπίσθησαν ἐναντίον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Διέλυσε τὸν συνασπισμὸν τῶν Τούρκων ἡγεμόνων τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ ἐπέεξετине τὸ κράτος του εἰς βᾶρος τοῦ βασιλείου τῆς Καραμανίας (Ἰκονίου)· ἐκυρίευσεν κατόπιν τὴν Φιλαδέλφειαν, τελευταίαν πόλιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐγκατεστάθη πλέον εἰς ὁλόκληρον τὴν Μ. Ἀσίαν (1390).

Τώρα ἀπερίσπαστος ἐστράφη πρὸς τὴν Κων/πολιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπολιόρκησε (1391).

Ὁ γέρων αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, Ἰωάννης ὁ Ε΄, εἶχεν ἀποθάνει καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μανουήλ Β΄, ὁ ὁποῖος ἐκρατεῖτο ὡς ὄμηρος ὑπὸ τοῦ Βαγιαζήτ εἰς τὴν Προῦσαν. Κατῶρθωσεν ὁμως νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κων/πολιν.

β) **Μάχη τῆς Νικοπόλεως.** Ὁ Μανουήλ, ἀντιλαμβανόμενος τὸν σοβαρὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἡ Βασιλεύουσα ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετον ὀρμὴν τοῦ Βαγιαζήτ, ἐστράφη πρὸς τὴν Δύσιν. Ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν.

Πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης τότε, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ ἀνησυχοῦν ἀπὸ τὴν ἀκατάσχετον πρόοδον τῶν Τούρκων, ὠργάνωσαν σταυροφορίαν ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας **Σιγισμούνδος** συνεκέντρωσεν ἀρκετὰς δυνάμεις ἀπὸ Οὐγγρους καὶ ἄλλους Εὐρωπαίους πολεμιστὰς

καὶ ἐξεκίνησε νὰ κτυπήσῃ τὸν Βαγιαζήτ. Προήλασε μέχρι τῆς **Νικοπόλεως** τῆς Βουλγαρίας, ὅπου καὶ συνεκρούσθη μετὰ τοῦ Βαγιαζήτ (1396), ὁ ὁποῖος εἶχε λύσει προσωρινῶς τὴν πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως. Ἡ φονικωτάτη μάχη, ἡ ὁποία ἠκολούθησεν, ἔδωσε τὴν νίκην καὶ πάλιν εἰς τὸν Βαγιαζήτ. Ὁ Σιγισμουνδος μόλις κατῴρθεωσεν νὰ σωθῇ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν χώραν του.

Ἀπὸ τότε οἱ Ὀθωμανοὶ ἔγιναν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Βαγιαζήτ ἐπανέρχεται καὶ συνεχίζει τὴν πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως, καλεῖ δὲ τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν. Ὁ γενναῖος ὅμως αὐτοκράτωρ ἀρνεῖται καὶ τότε ὁ Βαγιαζήτ περισφίγγει στενωτέρα τὴν πόλιν, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει νὰ τὴν κυριεύσῃ. Ἐπειτα στέλλει τὸν στρατηγόν του Ἐβρενὸς βέην, μὲ ἀρκετὰς δυνάμεις, διὰ νὰ κατακτήσῃ καὶ τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα. Πράγματι δὲ ὁ Ἐβρενὸς κατέλαβεν ὅλας τὰς νοτίους χώρας, φθάνει εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀναγκάζει τὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ Θεόδωρον Παλαιολόγον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ κίνδυνος διὰ τὴν ἀπομονωμένην Κων/πολιν διεγράφετο μέγιστος. Καμμία βοήθεια δὲν εἶναι δυνατή. Ὅλοι πιστεύουν, ὅτι ἤλθε τὸ τέλος τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. Ἀλλὰ ἡ Θεῖα Πρόνοια δὲν εἶχεν ὑπογράψει ἀκόμη τὴν καταδίκην της.

Μέγα καὶ ἀξιόλογον γεγονός εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἤλθε νὰ ἀνακόψῃ τὴν δραστηριότητα τοῦ Βαγιαζήτ. Ἀνέλπιστος καὶ ἀκούσιος σωτὴρ τῶν Βυζαντινῶν: ὁ Ταμερλᾶνος.

(γ) **Ἡ μάχη τῆς Ἀγκύρας.** Ὁ Ταμερλᾶνος ἦτο εἰς ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Τζενγκίς Χάν. Ἀνίδρυσεν τὴν μογγολικὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν του τὴν **Σαμαρκάνδην** (τοῦ Τουρκεστάν) ἐξαπέλυσε τὰς ὁρδὰς του καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, τὴν Σιβηρίαν καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ρωσίαν.

Τὰ ἄγρια στίφη του, ἀνερχόμενα εἰς 800.000, ἐξεχύθησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἤρχισαν νὰ καταστρέφουν καὶ νὰ διαλύσουν τὸ τουρκικὸν κράτος. Ὁ ἱστορικὸς τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Δούκας ἀναφέρει, ὅτι ὅταν οἱ Μογγόλοι τοῦ Ταμερλάνου ἐγκατέλειπον μίαν πόλιν διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς ἄλλην, τὴν ἄφηναν τόσον κατεστραμμένην καὶ ἡρημωμένην, ὥστε δὲν ἠκούετο οὔτε γαύγισμα σκύλου, οὔτε κακάρισμα ὀρνίθων, οὔτε κλάμα παιδιῶν. Τόσας φρικαλεότητας διέπραττον.

Λέγεται ότι έκτιζον πυραμίδας με τὰς κεφαλὰς τῶν ἡττημένων.

Ὁ Βαγιαζήτ ἀναγκάζεται νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κων/-πόλεως καὶ ἐπὶ κεφαλῆς 500.000 στρατοῦ σπεύδει ἐναντίον τοῦ Ταμερλάνου. Οἱ δύο αὐτοὶ σκληροὶ πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο «μάστιγες τοῦ Θεοῦ», συνηντήθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγκύρας. Ἀγρία καὶ πεισματώδης μάχη συνήφθη τότε (1402). Κατ' αὐτὴν οἱ Μογγόλοι κατετρόπωσαν καὶ κατέκοψαν τοὺς Τούρκους, συνελήφθη δὲ αἰχμάλωτος καὶ αὐτὸς ὁ Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ Ταμερλᾶνος μετὰ τὴν νίκην τοῦ κατέστρεψε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Σμύρνην, τὴν Νίκαιαν, τὰς Σάρδεις, τὴν Ἐφεσον καί, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας εἰς τὰ κρατίδιά των, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχεν ἀφαιρέσει ὁ Βαγιαζήτ, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του.

Ἐσκέπτετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Κίνας. Κατὰ τὴν προετοιμασίαν ὅμως τῆς ἐκστρατείας ἀπέθανε, τὸ δὲ ἀπέραντον κράτος του ἤρχισε πλέον νὰ παρακμάζῃ καὶ τελικῶς διελύθη.

Ἡ μάχη τῆς Ἀγκύρας εἶχεν ὥς ἀποτέλεσμα : α) Συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν Τούρκων καὶ ἐσταμάτησε τὰς κατακτήσεις των. β) Ἐσώσε τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, μετὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀλώσεως τῆς βασιλευούσης. γ) Παρέτεινε τὴν ζωὴν τοῦ Βυζαντίου 50 ἔτη ἀκόμη.

Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ταμερλάνου τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος εἶχεν ἐξασθενήσει προσωρινῶς. Ἐξ ἄλλου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζήτ, ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξέσπασαν μεταξύ τῶν διαδόχων υἱῶν του. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Βυζαντινοὶ ἐπωφελήθησαν νὰ ἀνακτήσουν μερικὰ μέρη εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας.

Τέλος ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ **Μωάμεθ ὁ Α΄** ἐπεβλήθη τῶν ἄλλων, κατέπαυσε τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἔγινε Σουλτᾶνος (1402–1422). Τὰς φιλικὰς ὅμως σχέσεις, τὰς ὁποίας διετήρει μετὰ τὸ Βυζάντιον, διέκοψεν ὁ υἱὸς του **Μουράτ Β΄** (1421), ὁ ὁποῖος ἐκυρίευσεν τὴν Θεσσαλονίκην (1430) διὰ δευτέραν φοράν, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος τὰ Ἰωάννινα. Τέλος πολιορκεῖ καὶ τὴν Κων/πολιν. Εἶναι ἡ τετάρτη κατὰ σειρὰν πολιορκία τῆς πόλεως, ἡ ὁποία καὶ πάλιν δὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα.

Πάντως, μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Ἰωαννίνων καθὼς καὶ μερικῶν κέντρων τῆς Πελοποννήσου (ἐκτὸς τοῦ Μυστρᾶ),

ή Κων/πολις εύρίσκεται καί πάλιν άπομόνωμένη. Έν τῷ μεταξύ παρητήθη ό Μανουήλ Β΄ καί τόν διεδέχθη ό υίός του Ίωάννης ό Η΄ (1425-1448). Αύτός, διά νά κερδίση χρόνον καί νά άποτρέψη τό μοιραϊόν, τό όποϊον βλέπει νά πλησιάζη, συνάπτει συνθήκην μέ τόν Μουράτ μέ άντιπαροχήν τήν παραχώρησιν διαφόρων μακεδονικῶν καί θρακικῶν πόλεων.

6. ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ. Ό Μουράτ, μετά τήν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης μέ τόν άυτοκράτορα, άπέσυρε τās δυνάμεις του άπό τήν Κων/πολιν. Έστράφη κατὰ τῆς Ἀλβανίας καί Βοσνίας, τās όποίας καί ύπέταξεν.

Ό άυτοκράτωρ Ίωάννης όμως, έπειδή έθεώρησε τήν λύσιν τῆς πολιορκίας προσωρινήν καί έφοβεΐτο επανάληψιν αὐτῆς, άπεφάσισε μέ τόν Πατριάρχη καί άλλους συμβούλους, νά επισκεφθῇ τόν Πάπαν, διά νά τοῦ ζητήσῃ βοήθειαν. Μόνον αὐτός θά ήμποροῦσε νά προτρέψῃ τοὺς ήγεμόνας τῆς Εὐρώπης νά σώσουν τήν Αὐτοκρατορίαν. Ό Πάπας όμως καί οί Δυτικοί έζήτησαν εἰς άντάλλαγμα τήν ένωσην τῶν Έκκλησιῶν καί τήν άναγνώρισιν τοῦ Πάπα ως άνωτάτου άρχηγοῦ όλων τῶν Χριστιανικῶν Έκκλησιῶν.

Συνήλθε τότε Σύνοδος εἰς τήν Φλωρεντίαν μέ άντιπροσώπους τοῦ άυτοράτορος καί τοῦ Πάπα, συνεζητήθησαν επί πολὺν χρόνον αἱ διαφοραὶ τῶν Έκκλησιῶν καί ύπεγράφη ή ένωσις τὸ έτος 1439.

Η ένέργεια αὐτῇ τοῦ Ίωάννου Η΄ Παλαιολόγου προεκάλεσε μεγάλην άντίδρασιν εἰς τήν Κων/πολιν. Ό περισσότερος Κλήρος καί ό πολὺς λαός δέν ήθελον μέ κανένα τρόπον ν΄ ακούσουν περὶ ένώσεως. Ἀπεκάλουν δέ τοὺς ένωτικούς «προδότας τῆς πατρίδος καί τοῦ Χριστοῦ». »Προτιμότερον τὸ σαρίκι τοῦ Τούρκου άπό τήν Τιάραν τοῦ Λατίνου» έλεγον χαρακτηριστικῶς. Τοιουτοτρόπως ό λαός τῆς πόλεως έχωρίσθη εἰς δύο άντιμαχόμενα μέρη : τοὺς ένωτικούς καί τοὺς άνθενωτικούς.

Τὸ διάβημα τοῦ άυτοκράτορος δέν έφερε κανέν άποτέλεσμα. Αἱ κυριώτεραι δυνάμεις τῆς Δύσεως έμειναν άδιάφοροι πρὸ τοῦ δράματος τῆς Κων/πόλεως. Οὐδείς έπροθυμοποιήθη νά στείλῃ βοήθειαν εἰς τόν Ίωάννην.

Ένῶ συνέβαινον αὐτὰ εἰς Κων/πολιν, ό Μουράτ Β΄ ήτοιμάζετο καί πάλιν διά νέαν πολιορκίαν, πρὸς εκπόρθησιν τῆς πόλεως. Καί

θὰ τὸ κατώρθωνεν, ἂν δὲν εὕρισκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ μὲ τρεῖς ἡρωϊκοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν μεγάλας δυσχερείας.

Οἱ ἥρωες αὐτοὶ ἦσαν : α) Ὁ Οὐγγρος στρατηγὸς Ἰωάννης Οὐνιάδης. β) Ὁ δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ Κων)τίνος Παλαιολόγος καὶ γ) ὁ Ἀλβανὸς Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης.

α) Ἰωάννης Οὐνιάδης. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Μουράτ Β' ἐσυνέχισε τὴν πορείαν του πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς οὐγκρικῆς Τρανσυλβανίας. Ὁ βασιλεὺς τῶν Οὐγγρων Βλαδίσλαος Δ', ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Τούρκους καὶ τὸ 1440 ἐζήτησε τὴν συνεργασίαν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ε' Παλαιολόγου. Οὗτος ὅμως προητοιμάζετο διὰ τὸ ταξιδίον του πρὸς τὴν Δύσιν, ὅπως ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα. Ὁ στρατηγὸς τῶν Οὐγγρων Ἰωάννης Οὐνιάδης ἦτο φημισμένος διὰ τὴν ἀνδρείαν, τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸ θάρρος του. Ἐπανεπιλημμένως ἀντιμετώπισε τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐνίκησε πολλὰς φορὰς καὶ τοὺς περιώρισεν εἰς τὸν Αἶμον.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας ἀνεθάρρηνεν ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ στρατηγοῦ του καὶ μὲ τὴν βοήθειαν καὶ ἄλλων ἡγεμόνων καὶ μὲ τὰς προτροπὰς τοῦ Πάπα, ἠγήθη σταυροφορίας, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Τούρκων. Οἱ σύμμαχοι ἐσημείωσαν κατ' ἀρχὰς διαδοχικὰς νίκας. Ἐπέτυχον δὲ κατόπιν συνεννοήσεων μετὰ τοῦ ἡγεμόνου τοῦ Καραμάν καὶ τῶν ἐμιρῶν τῆς Ἀνατολῆς, νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖ ἐστίας ἐξεγέρσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπησχόλησαν προσωρινῶς τὸν Μουράτ, μὲ τὸν κύριον ὄγκον τῶν δυνάμεών του.

Ὁ Μουράτ, ἐξηντλημένος ἀπὸ τὸν πολυμέτωπον πόλεμον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ συνωμολόγησεν εἰρήνην μὲ τοὺς συμμάχους (1444). Ἡ εἰρήνη δὲν διήρκεσε παρὰ μόνον μερικὰς ἑβδομάδας. Ὁ Μουράτ ἐκινήθη καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν συμμάχων μὲ τόσῃ ταχύτητά, ὥστε ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Βουλγαρίας Βάρναν, χωρὶς νὰ τὸν περιμένουν οἱ Χριστιανοί. Κατὰ τὴν φονικὴν αὐτὴν μάχην οἱ Χριστιανοὶ ἐνίκηθησαν καὶ διελύθησαν (1444), οἱ δὲ Τούρκοι κατέλαβον καὶ πάλιν τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Σερβίαν.

Παρὰ τὴν πανωλεθρίαν τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βάρναν, ὁ Οὐνιάδης δὲν ἐσταμάτησε τὸν πόλεμον. Συνεκέντρωσε πάλιν νέας δυνάμεις καὶ τὸν Σ/βριον τοῦ 1448 ἐκστρατεύει μόνος κατὰ τῆς Σερβίας, συμμάχου τοῦ Μουράτ. Παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον συνήφθη τὴν

17ην Ὀκτωβρίου νέα μεγάλη μάχη μεταξύ 150.000 Ὀθωμανῶν καὶ 24.000 Οὐγγρων. Εἶχε προηγηθῇ συνεννόησις μετὸν Σκεντέρμπεην τῆς Ἀλβανίας καὶ τὸν Κων/τῖνον Παλαιολόγον τοῦ Μυστρᾶ, διὰ σύμ-πραξιν, ἀλλ' αὕτη δὲν ἐπραγματοποιήθη. Τοιοῦτοτρόπως μόνοι οἱ Οὐγγροι, ἀφοῦ ἐγκατελείφθησαν τὴν τελεταίαν στιγμήν ἀπὸ τοὺς συμάχους τῶν Βλάχους, ἀντιμετώπισαν τὸν ὄγκον τῶν Τούρκων καὶ ἀπεδεκατίσθησαν. Ὁ γενναῖος Οὐνιάδης συνελήφθη αἰχμάλω-τος, ἀλλὰ ἀφέθη ἐλεύθερος, χάρις εἰς τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τὸν Σουλτᾶνον, ὁ ὁποῖος καὶ ἠρνήθη νὰ τὸν ἐξαγοράσῃ μετὰ χρήματα.

Παρὰ ταῦτα ὁ Οὐνιάδης ἐξηκολούθησε τοὺς ἀγῶνάς του ἐναν-τίον τῶν Τούρκων ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀκόμη, μέχρις ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος του.

β) Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ὁ Κων/τῖνος Παλαιολόγος ἦτο δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ, υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Β' καὶ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η'.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Βάρνας, τὸ 1445 διέβη τὸν Ἰσθμόν, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διέλυσε τὸ Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα (Θεσ-σαλίαν), μετὰ σκοπὸν νὰ ἐνωθῇ μετὸν Γεώργιον Καστριώτην ἢ Σκεντέρμπεην, καθὼς καὶ μετὸν Οὐνιάδην, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ ὁ Παλαιολό-γος δὲν εἶχε προλάβει τὴν κατα-στροφὴν τῆς Βάρνας. Τώρα δέ, ὁ-πότε προήλασεν, ὁ Οὐνιάδης καὶ ὁ Σκεντέρμπεης δὲν ἦσαν ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ τὸν βοηθήσουν. Οἱ δύο αὐ-τοί, εἶναι ἀληθές, ἐκινήθησαν πάλιν, ἀλλὰ ἦτο ἤδη ἄργά.

Ὁ Μουράτ ἐκινήθη κατὰ τοῦ Κων/τίνου μετὰ πολυάριθμον στρατόν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀντίσταται εἰς τὸ Ἐξαμί-λιον, ἀλλὰ τέλος ἀναγκάζεται νὰ ὑ-ποχωρήσῃ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1446.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

Οἱ κάτοικοι τῶν Πατρῶν ἐξ ἄλλου ἀνθίστανται γενναίως ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως των καὶ ἀναγκάζουν τὸν Μουράτ νὰ ἀποσυρθῇ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον (1447).

Τὸ δεσποτᾶτον τοῦ Μυστρᾶ ἦτο τὸ μόνον κράτος τῆς Βαλκανικῆς, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν τύχην νὰ προβάλῃ τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ταχείαν καὶ ὀρμητικὴν προέλασιν τῶν Τούρκων. Παρέμεινεν ἀκαμπτὸν καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βυζαντινῆς πρωτεύουσος. Ἐπτὰ ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν (1460) κατελύθη πλέον ὀριστικῶς.

γ) **Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης.** Ὁ Μουράτ μετὰ τὰς νίκας του εἰς τὴν Οὐγγαρίαν εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν τρίτον γενναῖον ἀντίπαλόν του εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἡ Ἀλβανία ἀπὸ τοῦ 1443 εἶχεν ἐπαναστατήσῃ, ὑπὸ τὸν Γεώργιον Καστριώτην ἢ Σκεντέρμπεην.

Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἡγεμόνος ἐνὸς τμήματος τῆς Ἀλβανίας. Ὅταν ἦτο ἀκόμη 9 ἐτῶν παρεδόθη ἀπὸ τὸν πατέρα του ὡς ὄμηρος εἰς τὸν Μουράτ, εἰς ἔνδειξιν ἐμπιστοσύνης.

Ὁ Μουράτ τὸν ἐξισλάμισε καὶ τοῦ ἔδωσε τουρκικὴν ἀνατροφὴν. Τὸν ἠγάπα καὶ τὸν ἐξετίμα, διότι ἦτο πολὺ εὐφυῆς καὶ εἶχε πολλὰς στρατηγικὰς ἀρετάς. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸν ὠνόμασε **Σκεντέρμπεην**, δηλ. Ἀλέξανδρον μπέην. Τὸν ἔκαμε ἀξιωματικὸν καὶ μάλιστα στρατηγὸν τῶν Γενιτσάρων. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ τὸ θάρρος του.

Ὁ Καστριώτης, παρ' ὅλας τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας τοῦ ἔκαμον οἱ Τούρκοι, ποτὲ δὲν τοὺς ἠγάπησε, οὔτε ἐλησμόνησε τὴν καταγωγὴν του, τὴν πατρίδα του καὶ τὸν ἀναγκαστικὸν ἐξισλαμισμόν του. Ὅταν ὁ Μουράτ ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Οὐνιάδου, ὁ Σκεντέρμπεης εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δραπετεύσῃ μὲ 300 Ἀλβανοὺς ἵππεῖς. Προηγούμενως ἐξηνάγκασε τὸν Τούρκον γραμματέα τοῦ Σουλτάνου νὰ τοῦ ὑπογράψῃ διαταγὴν (φιρμάνι) πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀλβανικῆς Κρόϊας, διὰ νὰ τοῦ τὸ παραδώσῃ. Μὲ τὴν διαταγὴν αὐτὴν ὁ Καστριώτης κατέλαβε τὸ φρούριον καὶ ἐκάλεσε τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Τούρκων, διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Τέσσαρας τουρκικὰς στρατιάς, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν ἐναντίον του, κατῴρθωσε νὰ καταστρέψῃ. Ὁ Μουράτ δὲν κατῴρθωσε νὰ τὸν καταβάλλῃ.

Προσεπάθησεν ἔπειτα νὰ συμφιλιωθῇ μαζί του. Ὁ Καστριώτης ὁμως, ἀφοῦ ἡλευθέρωσε τὴν πατρίδα του, ἐσυνέχισε τοὺς ἀγῶνας του κατὰ τῶν Τούρκων καὶ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κων/πόλεως. Δι' αὐτὸ καὶ ἔθεωρήθη ἥρως ἀπὸ ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς.

Αἱ προσπάθειαι τῶν τριῶν ἡρώων, ὑπερασπιστῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἦσαν αἱ τελευταῖαι. Χάρις εἰς τοὺς σκληροὺς των ἀγῶνας ἐσώθη προσωρινῶς ἡ Κωνσταντινούπολις.

7. ΜΩΑΜΕΘ Β' — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΑ' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Η' (3 Ὀκτωβρίου 1448), οἱ ἄρχοντες, ἡ Ἐκκλησία καὶ ὅλος ὁ λαὸς τῆς Κων/πόλεως ἠξίωσαν νὰ κληθῇ καὶ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς αὐτοκρατορίας ὁ νεώτερος ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος, δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ. Κατὰ τὰς δυσκόλους αὐτὰς ἡμέρας τοῦ Βυζαντίου, αὐτὸν μόνον ἔθεώρησαν ἱκανὸν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν τραγικὴν κατάστασιν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο φλεγερὸς πατριώτης, ἱκανώτατος κυβερνήτης καὶ εὐσεβέστατος χριστιανός. Ἐγνώριζε ποία ἦτο ἡ κατάστασις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς πρωτευούσης. Παρ' ὅλον τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέβλεπε, δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος. Ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν ἢ νὰ πέσῃ καὶ αὐτὸς μαζί της, ὡς τελευταῖος ὑπερασπιστής της. Τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον θὰ φορέσῃ — τὸ γνωρίζει — εἶναι ἀκάνθινον. Ὅμως ἔχει λάβει τὴν ἀπόφασιν του.

Τὴν 12ην Μαρτίου 1449 φθάνει εἰς τὴν Κων/πολιν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ στέφεται αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Τὸ κράτος του εἶναι περιωρισμένον. Δὲν ἀποτελεῖται παρὰ ἀπὸ τὴν Κων/πολιν, μερικὰς πόλεις τῆς Θράκης καὶ μερικὰς μικρὰς καὶ ἀσημάντους νήσους τοῦ Αἰγαίου. Χρήματα δὲν ὑπάρχουν, οὔτε στρατὸς ἀρκετὸς διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν

Μωάμεθ Β'.

πόλιν, ὁ δὲ στόλος του δὲν διαθέτει περισσότερα ἀπὸ 10 πολεμικά πλοῖα. Ἐν τούτοις ἀρχίζει μὲ μεγάλην δραστηριότητα νὰ ἐτοιμάζῃ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως. Ἐπισκευάζει τὰ τεῖχη καὶ τὰ φρούρια τῆς Κων/πόλεως. Ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως ἐπιβλέπει τὰς ἐπισκευὰς. Ἐνισχύει, ὅσον τοῦ εἶναι δυνατόν, τὸν ὀλίγον στόλον του καὶ ἀσφαλίζει τὸν Κεράτιον μὲ χονδρὴν ἄλυσίδα. Συγκεντρώνει τροφίμα καὶ πολεμοφόδια. Προετοιμάζει τὸν ὀλιγάριθμον στρατὸν του καὶ τοῦ ἐμπνέει θάρρος καὶ καρτερίαν.

Συγχρόνως στέλλει ἀπεσταλμένους εἰς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ τοῦ στείλουν βοήθειαν. Ὅμως καμμία βοήθεια δὲν ἦλθε. Μόνον οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ Γενουάται προθυμοποιοῦνται νὰ βοηθήσουν καὶ αὐτοὶ ὅμως ἀπὸ φόβον, μήπως χάσουν τὰς ἀποικίας, τὰς ὁποίας εἶχον ιδρύσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Οἱ πρῶτοι ἔστειλαν τέσσαρας γαλέρας μὲ ἐφόδια, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς μόνον ἔφθασαν εἰς τὸν προορισμὸν των. Οἱ δεῦτεροι δύο μεγάλα πλοῖα καὶ μίαν δύναμιν ἀπὸ 700 ἄνδρας, ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἰωάννην Ἰουστινιάνην, τὸν ὁποῖον ἔστειλαν οἱ Γενουάται τῆς Χίου. Ἐπίσης μίαν μικρὰν δύναμιν 200 ἀνδρῶν ἔστειλεν ὁ Πάπας μὲ τὸν καρδινάλιον Ἰσίδωρον. Αὕτῃ ἦτο ἡ βοήθεια τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ἐπὶ τὸς αἰῶνας προήσπισεν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν καὶ τῶν βαρβάρων.

Αὕτῃ ἦτο ἡ κατάστασις, ὅταν ὁ Σουλτᾶνος Μουράτ Β' ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἀπὸ ἀποπληξίαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, μετὰ τὰς ἀτυχεῖς ἐπιχειρήσεις του ἐναντίον τοῦ Σκεντέρμπεη (4 Φεβρουαρίου 1451). Ἀνῆλθε τότε εἰς τὸν θρόνον ὁ νεαρὸς υἱὸς του **Μωάμεθ ὁ Β'** (1451-1480), εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν.

Ὁ νέος Σουλτᾶνος ἦτο πλήρης ὁρμῆς, ἐξυπνότατος καὶ φιλόδοξος. Διέθετε στρατηγικὴν ἱκανότητα καὶ διοικητικὴν πείραν, διότι εἶχεν ἀναπληρώσει δύο φορές ἕως τῶρα τὸν πατέρα του εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Λέγεται, ὅτι συνεδύαζε τὴν μεγάλην σκληρότητα, τὴν δίψαν τοῦ αἵματος καὶ πολλὰ ἄλλα κατώτερα πάθη, μὲ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐπιστήμην, τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα.

Τὸ ὄνειρον τῆς ζωῆς του ἦτο νὰ κυριεύσῃ τὴν Κων/πολιν, τὸ κλειδί τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Νύκτας ὀλοκλήρους παρέμενεν ἄϋπνος, νὰ χαράξῃ εἰς τὸ χαρτὶ τὸ σχέδιον τῆς πόλεως, τῶν ὅχυ-

ρών της και να προσδιορίσει τα σημεία, τα όποια θα ήτο δυνατόν να κτυπήσει εύκολωτερον. Διαρκῶς εἶχεν εἰς τὸν νῦν του τὴν προφητείαν τοῦ Μωάμεθ : «Ὁ μεγαλύτερος στρατηγὸς θὰ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ κατακτήσῃ τὴν Κων/πολιν».

Μὲ σύνεσιν καὶ προσοχὴν ἤρχισε νὰ θέτῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σχέδιόν του. Τὸ 1452, διὰ νὰ ἀποκόψῃ κάθε ἐπικοινωνίαν τῆς Κων/πόλεως μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἔκτισεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου τὸ φρούριον **Ρούμελη Χισάρ**, ἀκριβῶς ἀπέναντι ἄλλου φρουρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε κτίσει ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς ὁ Σουλτᾶνος Βαγιαζήτ ὁ Α΄. Τὰ φρούρια αὐτὰ τὰ ὠχύρωσε καὶ τὰ ἐξώπλισε μὲ πυροβόλα, πελώρια διὰ τὴν ἐποχὴν. Διέταξε κατόπιν νὰ κατασκευασθῇ ἰσχυρὸς στόλος. Συγχρόνως στέλλει εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν στρατηγὸν του Τουρχάν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ αὐτοκράτορος, Δημήτριον καὶ Θωμᾶν, δεσπότας τοῦ Μορέως, νὰ στείλουν βοήθειαν. Ὁ Τουρχάν κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ προέβη εἰς μεγάλας σφαγὰς καὶ λεηλασίας.

Ὁ Κωνσταντῖνος, μετὰ τὰς καταστροφὰς αὐτάς, διέταξε νὰ κλεισθοῦν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως.

8. ΠΑΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ. Τὴν 6ην Ἀπριλίου 1453 ὁ Μωάμεθ Β΄ ἐμφανίζεται πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κων/πόλεως. Ὁ στρατὸς του ἀνέρχεται εἰς 250.000 ἄνδρας καὶ ὁ στόλος του ἀποτελεῖται ἀπὸ 400 πλοῖα. Μὲ τὸν στρατὸν του ἀποκλείει τὴν πόλιν ἀπὸ ξηρᾶς, ἀπὸ τὴν Χρυσὴν Πύλιν πρὸς Νότον, ἕως τὰς Βλαχέρνας πρὸς Βορρᾶν, μὲ τὰ πλοῖα του δὲ ἀποκλείει τὴν πόλιν ἀπὸ θαλάσσης. Ἰσχυρὸν ἐπὶ πλέον πυροβολικὸν ἐνισχύει τὸν στρατὸν τοῦ Σουλτᾶνου, διότι ὁ Μωάμεθ, μὲ τὰ ἄφθονα οἰκονομικά του εἶχε δεχθῇ τὸ 1452 ἓνα αὐτόμολον οὐγγρικῆς καταγωγῆς, λεγόμενον Οὐρβανόν, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰδικὸς τεχνίτης πυροβόλων. Αὐτὸς τοῦ κατεσκεύασεν, ἀντὶ μεγάλης ἀμοιβῆς, ἐκτὸς τῶν 12 πυροβόλων, τὰ ὁποῖα εἶχε, καὶ ἓνα πολὺ μεγάλο πυροβόλον, τὸ ὁποῖον ἔβαλλε λιθίνας σφαίρας καὶ ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς.

Ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων αὐτῶν δυνάμεων τοῦ Μωάμεθ ὁ Κωνσταντῖνος διέθετε διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως 7.000 μαχητάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 2.000 ἦσαν ξένοι μισθοφόροι, καθὼς καὶ 26 πλοῖα, κλεισμένα εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον, ὁ ὁποῖος ἐφράσσετο μὲ ἀλύσεις.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔστησε τὸ στρατηγεῖόν του πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, ἀνέθεσε δὲ τὴν ἄμυναν εἰς τὸν Γενουάτην στρατηγὸν Ἰουστινιάνην.

Καὶ ὁ Σουλτᾶνας ἐπίσης ἔστησε τὴν σκηνὴν του, δηλ. τὸ στρατηγεῖόν του, ἀπέναντι τῆς Πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, ἐπὶ ἐνὸς λόφου. Τὴν θέσιν αὐτὴν τὴν ὠχύρωσε μὲ χαρακώματα. Δεξιὰ του δὲ καὶ ἄριστερά του παρέταξε 15.000 γενιτσάρους καὶ τὸν ὑπόλοιπον στρατόν του τὸν ἀνέπτυξε πρὸ τῶν χερσαίων τειχῶν τοῦ Θεοδοσίου Β', ἕως τὴν θάλασσαν τῆς Προποντίδος καὶ ἕως τὰς ἀκτὰς τοῦ Κερατίου κόλπου. Ἐτοποθέτησεν ἀκόμη ἀπέναντι τῶν τειχῶν 14 κανονιοστοιχίας καὶ 12 μεγάλα πυροβόλα, καθὼς καὶ τὸ μεγαλύτερον ὅλων, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Οὐγγρος τεχνίτης Οὐρβανός.

Τέλος τὴν 12ην Ἀπριλίου εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Καλλιόπολιν, καὶ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος.

Μέχρι τῆς 20ῆς Ἀπριλίου εἰς οὐδεμίαν πολεμικὴν ἐνέργειαν προέβησαν οἱ Τούρκοι. Τὴν ἡμέραν ὅμως αὐτὴν συνέβη τὸ πρῶτον σπουδαῖον πολεμικὸν γεγονός : Τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπέστρεφον μὲ τρόφιμα διὰ τὴν πολιορκημένην πρωτεύουσαν, ὑπὸ τὸν γενναῖον πλοίαρχον **Φλαντανελᾶν**. Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ 145 πλοῖα ἐτέθη ἀμέσως εἰς καταδίωξιν του καὶ τὰ ἐκύκλωσε. Συνήφθη τότε ὁμηρικὴ μάχη. Οἱ Τούρκοι προσπαθοῦν νὰ ἀνέλθουν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, διὰ νὰ τὰ πυρπολήσουν ἢ νὰ τὰ καταστήσουν ἄχρηστα. Οἱ Ἕλληνες, ἔξ ἄλλου, ἀμύνονται μὲ ἀπαράμιλλον θάρρος, ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἐμπείρου καὶ ἡρώϊκου πλοίαρχου. Ὁ ἴδιος ὁ Φλαντανελᾶς, μὲ τὸν πέλεκυν ἀνὰ χεῖρας, πηδᾷ ἀπὸ τὴν πρῶραν εἰς τὴν πρύμνην, ἐνθουσιάζει τὰ πληρώματα καὶ μάχεται ὡς λέων κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα βυθίζουν δεξιὰ καὶ ἄριστερά τὰ ἐχθρικά, δασποῦν τὸν κλοιὸν καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν Κεράτιον.

Ἀπὸ τὴν παραλίαν ὁ Μωάμεθ. καὶ ἀπὸ τὰ τεῖχη οἱ κάτοικοι παρηκολούθουν τὴν ναυμαχίαν.

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ νίκη ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Τούρκους βαρεῖας ἀπωλείας, ἐγέμισε χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμόν τοὺς πολιορκουμένους καὶ ἐπροκάλεσε τὴν λύσσαν τοῦ Σουλτάνου. Διεπίστωσεν, ὅτι ὁ ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμός δὲν ἦτο πλήρης. Καταφεύγει, τότε, ὁ πανοῦργος, εἰς σατανικὸν στρατήγημα : Νὰ μεταφέρῃ τὰ πλοῖά του εἰς τὸν Κεράτιον διὰ ξηρᾶς.

Ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς ἔστρωσε σανίδας ἀλειμμένας μὲ λίπος, ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας ἔσυρεν 70 πλοῖα καὶ τὰ μετέφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποκλεισμός διὰ θαλάσσης ἐγένετο πλέον στενωτέρως.

Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀνησύχησε τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως. Σχεδιάζουν νὰ καύσουν μὲ τὸ «ὕγρον πῦρ» τὰ πλοῖα, ἀλλὰ τὸ σχέδιόν των ἐπροδόθη καὶ ἀπέτυχον.

Τὴν 28ην Ἀπριλίου ὁ Μωάμεθ ἐπεχείρησε τὴν πρώτην μεγάλην ἔφοδον κατὰ τῆς Κων/πόλεως, ἡ ὁποία ὅμως ἀπεκρούσθη. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐνεργεῖ δευτέραν ἐπίθεσιν, μὲ περισσοτέρας δυνάμεις, χωρὶς ἀποτέλεσμα. Καὶ τρίτη ἀπὸ θαλάσσης ἐπίθεσις ἀποτυγχάνει.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τοῦρκοι ἐνισχύονται καθημερινῶς, ἐνῶ οἱ πολιορκούμενοι ὀλιγοστεύουν. Τὰ τείχη, ἀπὸ τοὺς κανονιοβολισμοὺς τῶν πυροβόλων, ὑφίστανται μεγάλας ζημίας, ἀλλ' οἱ γενναῖοι κάτοικοι, γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀκόμη, ἐργάζονται νυχθημερόν καὶ τὰ ἐπισκευάζουν.

Οἱ Τοῦρκοι κατασκευάζουν ὑπονόμους, διὰ νὰ εἰσέλθουν ὑπογείως εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλ' οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς πόλεως ἀντιτάσσονται τὰς ὑπονόμους καὶ ἐπιφέρουν φθορὰν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἐνθαρρύνονται ἀπὸ τὴν πίστιν των εἰς τὸν Θεόν καὶ τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγόν, ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ἡρωικοῦ αὐτοκράτορός των. Μάχονται ὡς λέοντες, ἀποκρούουν καὶ καίουν τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Μωάμεθ δὲν ἀπελπίζεται. Θὰ προετοιμάσῃ καὶ ἄλλην — ἴσως τὴν τελευταίαν — πεισματώδη ἐπίθεσιν. Ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος κάμπτεται. Ἀκούραστος, νύκτα καὶ ἡμέραν περιφέρεται εἰς τὰ τείχη. Ἐπιβλέπει τὰ πάντα, ἐμψυχώνει ὅλους. Αἰσθάνεται νὰ τὸν βαρύνῃ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Θέλει κάθε πρᾶξις τοῦ αὐτὰς τὰς στιγμὰς, ποὺ ἀνήκουν εἰς τὴν αἰωνιότητα. νὰ γίνετο παράδειγμα. Θέλει νὰ χαρίσῃ εἰς τὸν ἐνδοξόν αὐτὸν λαόν — ἂν ἡ μοῖρά του εἴναι νὰ ζήσῃ δοῦλος — τὸ θάρρος, τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ φῶς εἰς τὴν δουλείαν του.

Ὁ Μωάμεθ προετοιμάζεται διὰ τὴν τελικὴν ἔφοδον. Πρὶν ὅμως ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔφοδον αὐτήν, προτείνει εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ φύγῃ μὲ τοὺς ἄρχοντάς του εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου θὰ παρέμενεν ὡς ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν. Ὑπε-

σχέθη δὲ ἐπὶ πλέον νὰ σεβασθῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ ἔλαβε καὶ τὴν γνώμην τῆς Συγκλήτου, ἔδωκεν, ὥς ἄλλος Λεωνίδας, τὴν ἀθάνατον καὶ ἱστορικὸν ἀπάντησιν :

»Τὸ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστίν, οὐτ' ἄλλον τῶν κατοικοῦντων ἐν ταύτῃ. Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρετῶς ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Δηλαδή :

Τὸ νὰ σοῦ παραδώσω τὴν πόλιν, δὲν εἶναι ζήτημα ἰδικόν μου, οὔτε κανενὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας εἰς αὐτήν. Διότι ὅλοι μας μὲ μίαν γνώμην καὶ μὲ τὴν ἰδίαν μας προαίρεσιν, εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνωμεν καὶ νὰ μὴ λυπηθῶμεν τὴν ζωὴν μας.

Ἡ γενναία καὶ ἱστορικὴ αὐτὴ ἀπάντησις τοῦ Κωνσταντίνου ἐξώργισε τὸν Μωάμεθ. Ἀφοῦ συνεσκέφθη μὲ τοὺς στρατηγοὺς του, ἀπεφάσισε τὴν μεγάλην καὶ τελειωτικὴν ἔφοδον τὴν 29ην Μαΐου 1453.

α) Ἡ **μεγάλῃ ἔφοδος**. Τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Μωάμεθ διελάλησεν εἰς ὅλον τὸν στατόν του νὰ πολεμήσῃ γενναίως καὶ ὑπεσχέθῃ πλουσίας ἀμοιβάς : Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἡ πόλις θὰ ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν νικητῶν. Οἱ θησαυροὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀνήκουν εἰς αὐτοὺς. Αὐτὸς θὰ ἐκράτει μόνον τὰ τείχη καὶ τὰ κτίρια. Ὅσοι θὰ ἀνέβαινον πρῶτοι εἰς τὰ τείχη θὰ ἐλάμβανον κτήματα καὶ ἀξιώματα. Οἱ δειλοὶ θὰ ἐθανατώνοντο.

Τὴν νύκτα ὁλόκληρον τὸ στρατόπεδον ἦτο φωταγωγημένον μὲ μεγάλας πυράς. Οἱ δερβίσοι τὸ περιέτρεχον καὶ ἐφανάτιζον τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἐκήρυττον ὅτι : «Ὅποιοι φονευθῇ, θὰ συμφάγῃ τὸ ἴδιον βράδυν μὲ τὸν Προφήτην εἰς τὸν Παράδεισον. Ὅποιοι ὅμως ζήσῃ, θὰ ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς πλουσίας πόλεως».

Ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς ἠκούοντο εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων καὶ τὰ τύμπανα ἐκρούοντο δαιμονιωδῶς. Ὅλα ἐδείκνυν, ὅτι ἡ μεγάλη στιγμή εἶχε φθάσει.

Ἀντιθέτως εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἐπεκράτει ἡσυχία. Ἡ γηραιὰ πρωτεύουσα τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, βυθισμένη εἰς τὸ σκότος, περνᾷ τὴν παραμονὴν τῆς μεγάλης ἡμέρας μὲ προσευχὰς καὶ δάκρυα. Αἱ ἐλπίδες ὅλων στρέφονται πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Πανα-

γίαν. Κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐτελέσθη μεγάλη λιτανεία εἰς τὴν Πόλιν. Ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς, μοναχοί, γυναῖκες, γέροντες καὶ παιδία περιέρχονται τὰ τεῖχη μετὰ τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀνὰ χεῖρας καὶ ἐπὶ κεφαλῇς τὴν εἰκόνα τῆς **Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας**. Μὲ δάκρυα παρακαλοῦν τὸν Θεὸν νὰ σώσῃ τὴν πόλιν καὶ τὴν κληρονομίαν Του.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς λιτανείας ὁ Κωνσταντῖνος ὁμιλεῖ, με πολλὴν συγκίνησιν, πρὸς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ καὶ ὅλους τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως. Τοὺς προτρέπει, με θερμούς πατριωτικούς λόγους, νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ ἀποθάνουν ὑπὲρ τῆς **Πίστεως** καὶ τῆς **Πατρίδος**. «Ἀγωνιζόμεθα — τοὺς λέγει— διὰ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια τῆς φυλῆς μας, τὴν Πίστιν, τὴν Πατρίδα, τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν οἰκείων μας. Ἄς κάμωμεν τὸ καθήκον μας πρὸς τὴν Πόλιν, ἢ ὅποια εἶναι βοηθός, σκέπη καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἢ ἐλπίς καὶ ἡ χαρὰ ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ὅσοι πέσουν, θὰ κερδίσουν τὴν αἰώνιαν μνήμην καὶ ἀξίαν εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὸν ἀδαμάντινον τῆς δόξης στέφανον».

Ὅλοι, τότε, με ἓνα στόμα ἀποκρίνονται κλαίοντες :

«Ναί, ἂς ἀποθάνωμεν ὅλοι διὰ τὴν Πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν Πατρίδα»!

Ἀμέσως κατόπιν μεταβαίνει εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῇ, διὰ τελευταίαν φορὰν, ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τῆς πρωτεύουσας, διὰ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ κοινωνήσουν. Μὲ μεγάλην κατάνυξιν, μέσα εἰς τοὺς θρήνους καὶ τοὺς κοπετοὺς τοῦ λαοῦ, παρακολουθεῖ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν τελευταίαν λειτουργίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Δὲν ἦτο λειτουργία αὐτή, ἀλλὰ ἐπιθανάτιος ἀκολουθία μιᾶς ὁλοκλήρου γενεᾶς. Γονυπετὴς πρὸ τῆς εἰκόνης τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος προσεύχεται.

Στρέφεται κατόπιν πρὸς τὸν λαόν καὶ ζητεῖ ταπεινότατα συγχώρησιν : «Ἀδελφοί μου, Χριστιανοί, συγχωρήσατέ με». Καὶ μεταλαμβάνει, με συντριβὴν καρδίας, τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων.

Ἐπιστρέφει κατόπιν διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τὸ Παλάτιον, τὸ ὅποιον ἦτο τότε εἰς τὰς Βλαχέρνας, ἀποχαιρετᾷ τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς οἰκείους του καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους συγχώρησιν. Ἦτο τόσο συγκινητικὴ ἡ στιγμή ἐκείνη, ὥστε, — ὅπως λέγει ὁ ἱστορικός τῆς ἐποχῆς Φραντζῆς— «καὶ ἀπὸ ξύλον ἢ ἀπὸ πέτραν ἔαν ἦτο κανεῖς, δὲν θὰ τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ μὴ θρηνήσῃ».

Ἀπὸ τὸ Παλάτιον ὁ αὐτοκράτωρ μεταβαίνει καὶ πάλιν εἰς τὰ τεῖχη, ἐπιθεωρεῖ τοὺς πύργους καὶ τοὺς φύλακας καὶ δίδει θάρρος εἰς τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν φρουρίων, ὅλην τὴν νύκτα τῆς 28ης πρὸς τὴν 29ην Μαΐου, καὶ τέλος, λαμβάνει θέσιν ἀπλοῦ πολεμιστοῦ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ. Ἐκεῖ, εἰς τὸ ἀσθενέστερον αὐτὸ σημείον, πρόκειται νὰ ἀγωνισθῇ καὶ νὰ γράψῃ τὴν ὠραιότεραν σελίδα τῆς ζωῆς του, γινόμενος αἰώνιον παράδειγμα ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας.

β) Ἡ Ἀλωσις. 29 Μαΐου (1453, ἡμέρα Τρίτη). Κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς 29ης Μαΐου ἀκούεται βαρὺς κρότος ἐχθρικοῦ πυροβόλου. Ἦτο τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως. Μὲ δαιμονισμένον θόρυβον ἀπὸ φωνὰς καὶ ἀλαλαγμούς, σαλπίσματα, τυμπανοκρουσίας, κανιοβολισμούς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐξαπολύονται τὰ βάρβαρα στίφη ἐναντίον τῶν τευχῶν. Ἡ πλέον λυσσώδης ἐπίθεσις ἐκδηλώνεται εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ, ὅπου ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ διευθύνει τὴν ἄμυναν.

Οἱ ἐπιτιθέμενοι χρησιμοποιοῦν κλίμακας, διὰ νὰ ἀναρριχηθοῦν εἰς τὰ τεῖχη. Ὁρμοῦν μὲ ἀκράτητον μανίαν καὶ λύσαν. Ἀλλὰ οἱ ἀμυνόμενοι θραύουν τὰς κλίμακας καὶ κατακρημνίζουν τοὺς ἐχθρούς. Τρία σώματα στρατοῦ ἐφορμοῦν, μὲ σοβαρὰς διὰ τοὺς Τούρκους ἀπωλείας. Ὁ καπνὸς τῶν τηλεβόλων καὶ τῶν καιομένων πλοίων «ὥς νεφέλη σκοτεινὴ καλύπτει τὸν ἥλιον. Αἱ φωναὶ καὶ ὁ κρότος ἀνεβαίνουν ἕως τὸν οὐρανόν». Ἀκόμη μίαν φορὰν τὰ τάγματα τῶν γεγιτσαίων κρημνίζονται. Ἀπὸ ἀμφότερα τὰ μέρη ἀκούονται ἀπειλαί, ὕβρεις, κραυγαὶ πολλαί, ὀργὴ καὶ θυμὸς ἐπιτιθεμένων καὶ ἀμυνομένων.

Ἀπὸ τὰ παραθαλάσσια τεῖχη τὰ τουρκικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶναι παρατεταγμένα κατὰ μῆκος τῶν τευχῶν τοῦ Κερατίου κόλπου, καίονται μὲ τὸ «ὑγρὸν πῦρ». Χιλιάδες τὰ πτώματα καλύπτουν τὸ ἔδαφος ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη καὶ τὰς τάφρους.

Ἐξημέρωνεν ἡ 58ῃ ἡμέρα τῆς πολιορκίας. Ἡ βυζαντινὴ σημαία, μὲ τὸν δικέφαλον αἰτὸν καὶ τὸν Σταυρόν, κυματίζει ἐπάνω εἰς τὰ τεῖχη. Ἡ νίκη φαίνεται νὰ κλίνει πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων. Τὰ τάγματα τῶν γεγιτσαίων, τὰ ὁποῖα ἐξαπολύει συνεχῶς ὁ Μωάμεθ, κατακρημνίζονται ἀπὸ τὰ τεῖχη. Ὁ Κωνσταντῖνος μάχεται καθ' ὅλην ἐν γένει τὴν γραμμὴν τοῦ μέσου τῶν χερσαίων τευχῶν, τρέχων ἀπὸ τόπου

εἰς τόπον. Ἐχει πλησίον του τὸν γενναῖον Γενουάτην Ἰωάννην Ἰουστινιάνην καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ γενναίους Βυζαντινοὺς, τὸν Θεόφιλον τὸν Παλαιολόγον, τὸν Δημήτριον Καντακουζηνὸν καὶ ξένους ἐπιφανεῖς πολεμιστάς.

Εἰς μίαν στιγμήν ἀκούεται νὰ κράζη χαρούμενος :

«Συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί. Ἰδική μας εἶναι ἡ νίκη. Ὁ Θεὸς πολεμεῖ ὑπὲρ ὑμῶν».

Αἱ ἔφοδοι ἀπεκρούοντο ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ὅταν αἰφνιδίως ὁ ἥρωϊκὸς Ἰουστινιάνης πληγώνεται καὶ ἀποχωρεῖ ἀπροσδοκῆτως τῆς μάχης. Μαζί του ἀποχωροῦν καὶ ἄρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρας του. Τοῦτο ἐπιφέρει μεγάλην σύγχυσιν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀμυνομένων καὶ χαλαρώνει τὴν ἀμυναν. Τὸ μοιραῖον αὐτὸ γεγονὸς συνέβαινε, καθ' ὃν χρόνον οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἐμάχοντο, διὰ νὰ ἀποκρούσουν τὴν τρίτην μεγάλην ἔφοδον τοῦ τρίτου σώματος στρατοῦ τῶν γενιτσάρων. Αὐτὸ τὸ εἶχε κρατήσῃ ὁ Σουλτάνος, διὰ νὰ τὸ ρίψῃ τελευταῖον εἰς τὴν μάχην. Ἐν τούτοις ὁ Κωνσταντῖνος κατάρθωσε καὶ πάλιν νὰ ἀνασυντάξῃ τὰς δυνάμεις του, νὰ συνενώσῃ γύρω του τοὺς ἀνδρείους καὶ νὰ ὀρμήσῃ εἰς τὰς ἐπάλλξεις, ὅπου οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ συνεχίζουν τὸν ἀγῶνα.

Ἄλλ' αἰφνης μία φωνὴ ἀκούεται, φωνὴ θανάτου: «Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν» !

Τί συνέβη ; Πῶς καὶ ἀπὸ ποῦ εὐρέθησαν οἱ Τοῦρκοι μέσα εἰς τὴν πόλιν ;

Μέσα εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ζάλην τῆς μάχης μία μικρὰ πύλη, λεγομένη **Κερκόπορτα** ἢ Ξυλόπορτα, εἶχε λησμονηθῇ ἀνοικτή. Οἱ Τοῦρκοι τὴν ἀνεκάλυψαν καὶ κατ' ἄρχας εἰσῆλθον ὀλίγοι, οἱ ὅποιοι ὤρμησαν εἰς ἄλλην μεγαλυτέραν πύλην, ἐξώντωσαν τὴν φρουρὰν τῆς, τὴν ἤνοιξαν καὶ ἤρχισαν τότε νὰ εἰσέρχωνται κατὰ μεγάλας μάζας. Οἱ Ἕλληνες, τοιοῦτοτρόπως, εὐρέθησαν αἰφνιδίως μεταξὺ δύο πυρῶν. Ἡ θέσις των εἶναι δεινὴ. Μάχονται ὁμως ἀπεγνωσμένως οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ καὶ πίπτουν ἥρωϊκῶς μέχρις ἐνός.

γ) **Ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου.** Ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης, ἀγωνίζεται μεταξὺ τῶν προμάχων τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ. Εἰς μίαν στιγμήν ἀντιλαμβάνεται, ὅτι εἶναι κυκλωμένος ἀπὸ Τούρκους, οἱ ὅποιοι εὐρέθησαν ἀπροσδοκῆτως εἰς τὰ νῶτά του. Ὅμως δὲν ἀποθαρρύνεται. Ρίπτεται, ὡς λέων, εἰς τὸ πυκνότερον

στίφος τῶν ἐχθρῶν, κτυπᾷ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ μὲ λύσσαν, ἐνῶ «ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του τὸ αἷμα ρέει ποταμηδόν», λέγει εἰς ἱστορικός.

Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς συνοδείας του πίπτουν, ἀγωνιζόμενοι ὡς λέοντες. Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν βλέπει, ὅτι εἶναι μόνος καὶ κινδυνεύει νὰ αἰχμαλωτισθῇ. «Ἡ πόλις κυριεύεται καὶ ἐγὼ ζῶ ἀκόμη ; » ἀνακράζει ὁ αὐτοκράτωρ. «Δὲν ὑπάρχει κανεὶς χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὴν κεφαλὴν μου ;». Ἀλλὰ τὴν ἰδίαν στιγμήν δέχεται ἀλλεπάλληλα κτυπήματα ἀπὸ τοὺς γύρω ἐχθροὺς καὶ πίπτει ὁ λεοντόθυμος τελευταῖος αὐτοκράτωρ. Μαζί μὲ αὐτὸν ἔπεσε καὶ ἡ αὐτοκρατορία. Ἦτο ἡ 29η Μαΐου 1453, ἡμέρα Τρίτη.

ΤΟΥ ΠΡΟΜΑΧΟΥ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ, ΑΟΙ-ΔΙΜΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΙΑ' ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ, ΑΙΩΝΑ Η ΜΝΗΜΗ !

Ἡ ἱστορία θὰ ἀναφέρῃ πάντοτε μὲ σεβασμὸν τὸ ὄνομά του. τὸ παράδειγμα τῆς αὐτοθυσίας καὶ αὐταπαρνήσεώς του θὰ φρονηματίζει πάντοτε καὶ θὰ προτρέπη εἰς μίμησιν τὰς εὐγενεῖς ψυχάς.

δ) **Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν.** Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτοκράτορος, ἔπαυσε πλέον πᾶσα ἀντίστασις. Ἦνοιξαν αἱ πύλαι τῶν τειχῶν καὶ κατεκλύσθη ἡ πόλις ἀπὸ ἑξαλλὰ στίφη Τούρκων. Ἐξεχύθησαν εἰς τὴν πόλιν μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς. Κατέσφαζον τοὺς ὑπολοίπους ὑπερασπιστὰς καὶ ἤρχιζον νὰ ἐπιδίδωνται εἰς ἀρπαγὰς, σφαγὰς, λεηλασίας, ἐμπρησμοὺς καὶ ἄλλας ἀκατονομάστους βαρβαρότητας. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ μαρτυρικός καὶ ἡρωϊκὸς πληθυσμὸς τῆς Κων/πόλεως ἐπλήρωσε μὲ ἄφθονον αἷμα τὴν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασίν του εἰς τὸν κατακτητὴν. Χιλιάδες ἐσφάγησαν χωρὶς ἔλεος ἢ ἡχμαλωτίσθησαν.

Αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια, μὲ ὅλον τὸν πλοῦτόν των, ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐμολύνθησαν. Αἱ ἀτομικαὶ περιουσίαι ἐγίναν ἀντικείμενον ἀρπαγῆς καὶ λεηλασίας. Ἀναρίθμητα ἔργα πολιτισμοῦ ἐχάθησαν.

Σκηναὶ φρίκης διεδραματίσθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας : Πλῆθος ἀπὸ γέροντας καὶ γυναικόπαιδα, μέσα εἰς τὴν ἀπόγνωσίν των, κατέφυγον ἐκεῖ, διὰ νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν τῆς Θεοτόκου. Ἀλλοίμονον ! Οὔτε ἐκεῖ εὔρον σωτηρίαν. Κατέφθασαν καὶ ἐκεῖ οἱ γενίτσαροι καί, ἀφοῦ μὲ ἀξίνας καὶ πελέκεις ἐθρυμμάτισαν τὰς θύ-

ρας, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν καὶ ἄλλους ἔσφαξαν, ἄλλους δὲ ἡχμαλώτισαν. Ἦρπασαν τὰ πολυτίμα σκεύη καὶ κατεσπίλωσαν ἢ κατέστρεψαν τὰς ἁγίας εἰκόνας. Εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρων ὁ περικαλλὴς ἐκεῖνος ναὸς ἀπεγυμνώθη καὶ ἐβεβηλώθη.

Τρεῖς ἡμέραι ἦσαν ἀρκεταὶ εἰς τοὺς βαρβάρους διὰ νὰ μεταβάλουν τὴν ὥραιαν καὶ πλουσίαν πόλιν εἰς φρικτὴν ἐρημίαν. Καμμία πόλις δὲν ἐδοκίμασε τόσον μεγάλην καταστροφὴν, ὅσον ἡ Κων/πολις.

Κατὰ τὴν μεσημβρίαν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ Μωάμεθ, ἔφιππος, μὲ τὴν συνοδείαν του. Μετέβη κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, διὰ νὰ προσευχηθῇ. Καταβαίνει ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ πίπτει νὰ προσκυνήσῃ· λαμβάνει κόνιν ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ρίπτει εἰς τὴν κεφαλὴν του. Πρῶτος αὐτὸς ἀναβαίνει ἐπάνω εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν καὶ προσεύχεται, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Ἀλλάχ, διὰ τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐχάρισεν.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸ περίφημον δημιούργημα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ καύχημα τῆς Χριστιανοσύνης ἔγινε τζαμί. Ὁ Σουλτᾶνος, ὅτε μετὰ τὸν θρίαμβόν του ἐπῆλθε κάποια ἡσυχία, ἐζήτησε νὰ μάθῃ τί ἀπέγινεν ὁ Αὐτοκράτωρ. Τοῦρκοι στρατιῶται ἠρεύνησαν τότε μεταξὺ τῶν πτωμάτων καὶ ἀνεῦρον τὸ πτωμά του. Τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὰ κόκκινα αὐτοκρατορικὰ πέδιλα μὲ τὸν κεντημένον δικέφαλον ἀετόν. Ὁ Μωάμεθ διέταξε νὰ ἀποκόψουν τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ τὴν περιφέρουν παντοῦ, ἐπάνω εἰς πάσσαλον, πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν χριστιανῶν καὶ διὰ νὰ πιστεύσουν ὅλοι, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέθανε καὶ μόνος διάδοχός του ἀπομένει αὐτός.

Τὸ ἀκέφαλον σῶμα τὸ παρέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς, διὰ νὰ τὸ θάψουν «μὲ βασιλικὰς τιμὰς», αὐτὸς δὲ ἐγκατεστάθη νικητῆς εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν.

Δὲν εἶναι γνωστὸν ποῦ ἔθαψαν οἱ χριστιανοὶ τὸ σῶμα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος. Εἰς τὴν μονὴν τῆς Περιβλέπτου, εἰς τὴν πλατεῖαν Βεφᾶ ἢ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Θεοδώρας ; Ὁ λαὸς μας, ὁ ὁποῖος τόσον τὸν ἐπένθησε καὶ τὸν ἐθρήνησε, ἔπλασε τὸν θρῦλον τοῦ «Μαρμαρωμένου βασιλιᾶ». Κατὰ τὸν θρῦλον αὐτὸν ὁ βασιλεὺς δὲν ἀπέθανεν. Ἄγγελος Κυρίου τὸν ἀνῆρπασεν ἀπὸ τὴν μάχην καὶ τὸν ἐκοίμησε μέσα εἰς ἓνα ἄγνωστον διὰ τοὺς πολλοὺς σπηλαιοῦ. Ἐκεῖ κοιμᾶται ὁ Αὐτοκράτωρ, μὲ τὴν πολεμικὴν του στολὴν καὶ εἰς τὸ πλευρὸν του κρέμαται ἡ θήκη κενή, χωρὶς σπάθην.

Αυτήν, όταν θά ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ Ξαναγίνη ἑλληνικὴ ἡ Κων/πολις, θά τοῦ τὴν δώσῃ πάλιν ὁ ἄγγελος, θά τὸν Ξυπνήσῃ ἀπὸ τὸν λήθαργόν του καὶ τότε «τὴ σπάθα του θ' ἀδράξῃ καὶ τοὺς ἐχθροὺς θά διώξῃ, πέρα ὡς τὴν κόκκινη μηλιά καὶ πίσω ἀπὸ τὸν ἥλιο».

Ἐθρήνησε τὴν ἄλωσιν ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κων/πόλεως. Ἀλλὰ ὅλος αὐτὸς ὁ πόνος, ὁ σπαραγμὸς τοῦ Γένους, ὅλαι αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ ὄνειρά του, ἐπέρασαν μέσα εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους. Ἐγίναν τραγούδι, θρῆνος καὶ παραμῦθι. Μὲ αὐτὰ ἔζησε τὸ ὑπόδουλον Γένος κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας τῆς δουλείας του· μὲ αὐτὰ ἐθέρμαινε τὴν πίστιν καὶ τὴν ἄσβεστον ἐλπίδα του, ὅτι : «... **πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς, πάλι δικὰ μας θάναι** »]

9. Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητῆς, ὅπως ὠνομάσθη, ἐπέδόθη εἰς τὴν κατάκτησιν καὶ τῶν ὑπολοίπων ἑλληνικῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθουν νὰ μάχωνται ἀκόμῃ μὲ τὰς ὀλίγας δυνάμεις, τὰς ὁποίας διέθετον.

Κατ' ἀρχὰς ἐστράφη πρὸς τὰς σερβικὰς καὶ ἀλβανικὰς χώρας, τὰς ὁποίας καὶ κατέκτησε. Κατῆλθεν ἔπειτα πρὸς νότον καὶ κατέλυσε τὸ Φραγκικὸν Δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ἴδιος ὁ Μωάμεθ ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας καὶ ἐθαύμασε τὰ ἀρχαῖα μνημεῖά της. Μετέβαλε τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε ναὸς (Παναγία ἡ Ἀθηνιώτισσα) εἰς τζαμί καὶ παρεχώρησε μερικὰ προνόμια εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐπροχώρησε κατόπιν πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Κατέλαβεν ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ φούρια, πλὴν τῆς Μονεμβασίας καὶ μερικῶν ἄλλων παραλιακῶν πόλεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἐξεδίωξε τοὺς ἀδελφούς Παλαιολόγους καὶ κατέλυσε τὸ Δεσποτάτον τοῦ Μυστρᾶ (1460).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1462) κατέλυσε καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν του καὶ τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τοῦ ἄλλοτε κραταίου Βυζαντίου καὶ ὅλαι αἱ κτήσεις τῶν Ἑνετῶν καὶ Γενουατῶν (Εὐβοία, Χίος, Μυτιλήνη). Τέλος, διὰ τοῦ ναυάρχου του Χαϊρεδίν Βαρβαρόσσα κατέλαβε τὰς Κυκλάδας, τὴν Δωδεκάνησον, τὴν Λήμνον, πλὴν τῆς Ἐπτανήσου.

Τοιοιουτρόπως ὁ Μωάμεθ ὑπέταξεν ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία ἐπὶ 11 αἰῶνας ἐκράτησε τὸ φῶς τοῦ

πολιτισμοῦ, ἔγινεν ὁ διδάσκαλος τῶν λαῶν καὶ ἡμύνη κατὰ μυρίων βαρβάρων, πρὸς διαφύλαξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ὅπως καὶ διὰ τὰς χώρας τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ν.Α. Εὐρώπης, ἤρχιζε δουλεία αἰώνων.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Βυζαντίου εἰς ὅλην τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολήν συνεχίζεται μέχρι σήμερον. Εἰς τὴν καρδίαν μας καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ θρησκευτικὴν μας ζωὴν, κατέχει ἰδιαιτέραν θέσιν. Ἄν ἡ δόξα καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Πατρίδος μας ἀρχίζη ἀπὸ τὴν ἀρχαιοτάτην ἑλληνικὴν ἐποχὴν, ὅμως ἡ νεωτέρα μας ἱστορία, ἡ θρησκευτικὴ πίστις καὶ οἱ ἐθνικοὶ μας ἀγῶνες ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν. Ἡ Ἑλλάς, εἴτε ἀρχαία λέγεται, εἴτε βυζαντινὴ, εἴτε δουλεύουσα, εἴτε ἀναγεννωμένη, εἴτε νεωτέρα, ἔχει μίαν ὡραίαν καὶ ὑψηλὴν ἀποστολήν : Νὰ γίνεταί πάντοτε τέλειον καὶ λαμπρὸν παράδειγμα ὑψηλοφροσύνης, ἀρετῆς καὶ πολιτισμοῦ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

A. 1. Μογγόλοι, Τζενκίς Χάν, Σουλεϊμάν, Ἐρτογρούλ, Ἀλαεδδίν (πληροφορίαι), λεξικὸν ὀνομάτων.

2. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην. Μικρὰ Ἀσία, Ἰκόνιον, Προῦσα.

3. Διάκρισις Σελτζούκων καὶ Ὀθωμανῶν, (κρίσεις).

4. Ποῖος Σουλτᾶνος ἐφήρμοσε τὸ παιδομάζωμα.

B. 1. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην : Καλλίπολις, Ἀδριανούπολις, Φιλιππούπολις, Σερβία, Ἀλβανία, Σόφια.

2. Σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην σας τὰς κατακτήσεις τῶν Τούρκων.

3. Διατὶ οἱ Σουλτᾶνοι ἐπιζητοῦν νὰ καταλάβουν τὴν Κων/πολιν.

4. Οὐνούαδης, Σκεντέρμπεης, Παλαιολόγος (πληροφορίαι).

Γ. 1. Σχεδιάσατε εἰκόνας ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἄλωσιν.

2. Προσπαθήσατε νὰ εὑρετε ἀπὸ βιβλίον καὶ νὰ διαβάσετε λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς τελευταίας λειτουργίας.

3. Συγκεντρώσατε τραγούδια καὶ παραδόσεις ἀπὸ τὴν ἄλωσιν : («Τὸ τηγάνισμα τῶν ψαριῶν», «ὁ ἱερεὺς τῆς Ἀγίας Σοφίας», «ὁ μαρμαρωμένος βασιλεὺς», «ἡ σκλάβα ἡ Πόλι» κ.ἄ.).

Δ. 1. Διατὶ ἡ Κων/πολις ἦτο προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ μετὰ τὴν ἄλωσιν οὐδεμίαν πνευματικὴν πρόοδον ἐσημείωσεν.

16. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Τὸ ἔτος 146 μ.Χ. ἐσήμενε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ὃχι ὅμως καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Οἱ κατακτηταὶ Ρωμαῖοι κατεκτήθησαν ἀπὸ αὐτὸ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐδημιουργήθη ὁ ἑλληνορρωμαϊκὸς πολιτισμός.

Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ δημιουργεῖται βαθεῖα τομὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἡ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου, παρ' ὅλους τοὺς τρομεροὺς διωγμοὺς ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν, ἐπιβάλλεται, βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς. Ἀποτελεῖ μίαν τεραστίαν δύναμιν, ἡ ὁποία συγκλονίζει τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκτοπίζει τὰς παλαιὰς θρησκευτικὰς δοξασίας. Ἀνανεώνει καὶ ἐξυψώνει τὴν ζωὴν ἀπομακρύνει τὴν ἀγωνίαν τοῦ θανάτου, διότι προάγει εἰς αἰωνίαν ζωὴν.

Αὐτὴν τὴν δύναμιν πρῶτος ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας τὴν ἀντιλαμβάνεται καὶ τὴν ἐγκολπώνει. Ἄν καὶ ἔθνικος ἀκόμη, τὴν ὑποστηρίζει. Παραχωρεῖ εἰς τοὺς χριστιανοὺς πλῆρη ἐλευθερίαν διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν τῶν καθηκόντων. Ἀναγνωρίζει ὡς νόμιμον τὴν νέαν θρησκείαν. Τὴν προστατεύει ἀναφανδόν :

- 1) Συγκαλεῖ τὸ 325 τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, διὰ νὰ καταδικάσῃ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ νὰ διασφαλίσῃ τὴν Ὁρθόδοξίαν.
- 2) Μεταφέρει τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολήν, μέσα εἰς ἑλληνικοὺς ἢ ἐξελληνισθέντας πληθυσμούς. Ἐπ' αὐτῶν τῶν δύο δυνάμεων τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐθεμελίωσεν ὁ Κωνσταντῖνος τὴν αὐτοκρατορίαν του. Ἡ κτίσις τῆς Κων/πόλεως εἰς τὸ μέσον τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας.

Αἱ μεγάλοι περίοδοι αὐτῆς εἶναι τρεῖς :

α) **Περίοδος πρώτη (330 - 717).** Ἡ νέα πρωτεύουσα, ἡ Κων/πολις δέχεται ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς βαρβάρων ἐπὶ 1123 ἔτη. Τὸ κράτος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ρωμαϊκὸν κατὰ τὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ

τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον δεσπόζει τῆς ὅλης πνευματικῆς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔργα τῆς περιόδου : ὑπεράσπισις τῆς Ὁρθοδοξίας, κωδικοποιήσις ἑλληνορρωμαϊκοῦ δικαίου, διάδοσις ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Εἰδικώτερον :

- **Ἐποχὴ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ** (325 - 527). Ἡ ἑλληνικὴ ἀνατολὴ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῶν Οὐννων καὶ τῶν Γότθων. Συνεχίζονται οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀπόπειρα ἐπανιδρύσεως τῆς εἰδωλολατρίας ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀποβαίνει ματαία. Ὁ Μέγας Θεοδόσιος στερεώνει τὴν Ὁρθοδοξίαν (μέτρα κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, σύγκλησις Β' Οἰκ. Συνόδου καὶ συμπλήρωσις τῶν ἄρθρων τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Τὸ ἔτος 395 μ.Χ. ὁ Μέγας Θεοδόσιος χωρίζει τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν κράτος. Τὸ ἔτος τοῦτο θεωρεῖται ἀρχὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ καὶ τῆς συζύγου του Εὐδοκίας (408-450) τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐξελληνίζεται τελείως, ὑποστηρίζεται ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἰδρύεται τὸ **Πανδιδακτήριον**, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἰσότιμος μετὰ τὴν λατινικὴν καὶ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις τῆς εἰς τὰ δικαστήρια. Ἡ **βυζαντινὴ τέχνη** ἀρχίζει νὰ συγκροτῇται.

- **Αἰὼν τοῦ Ἰουστινιανοῦ** (527 - 610). Δεσπόζουσα μορφή ὁ Ἰουστινιανός. Ὁνειρόν του εἶναι νὰ ἀναστηλώσῃ τὴν παλαιὰν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν μετὰ ἔνδυμα χριστιανικὸν καὶ νὰ δημιουργήσῃ παγκόσμιον χριστιανικὸν κράτος. Χρησιμοποιεῖ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν διπλωματίαν καὶ νομοθεσίαν. Ἡ ἔκφρασις τῶν παραλόγων ἀντιζηλιῶν τοῦ λαοῦ («στάσις τοῦ νίκας») καταπνίγεται εἰς τὸ αἷμα, ἀλλ' ἀποτελεῖ κληῖδα εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ δόξα τῶν πολέμων του καὶ ἡ λάμψις τῶν ἐκπολιτιστικῶν ἔργων του προσδίδουν εἰς τὴν ἐποχὴν του ἀσυνήθιστον μεγαλεῖον. Εἶναι μία λαμπρὰ ἐποχὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ μία ἀπὸ τὰς μεγάλας ἐποχάς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας.

- **Ἡ δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου** (610 - 717). Μετὰ παραχῶδη ἐποχὴν ἀναλαμβάνει ἱκανὸς αὐτοκράτωρ, ὁ Ἡράκλειος, ὅστις διεάγει ἀγῶνα ὑπάρξεως κατὰ τῶν Περσῶν, Ἀβάρων καὶ Ἀράβων. Καταστρέφει τὴν δύναμιν τῶν Περσῶν (626-630), καὶ ὑψώνει τὸν Τίμιον Σταυρόν, ἀλλὰ ἀδυνατεῖ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν δύναμιν τῶν Ἀράβων καὶ τὸ κράτος χάνει ἐνδόξους ἑλληνικὰς ἐπαρχίας (Συρία, Αἴγυπτος), ἐνῶ Σλαῦοι καὶ Βούλγαροι ἐγκαθίστανται νοτίως τοῦ Δουνάβους.

‘Ο ἑλληνισμὸς γίνεται ἐμφανέστερος. ‘Ο Ἡράκλειος ἑλληνίζει τὰ νομίσματα καὶ τοὺς τίτλους τῶν αὐλικῶν. Ἡ λέξις Ρωμαῖος σημαίνει πλέον τὸν Ἕλληνα καὶ ὄχι τὸν ὑπήκοον. ‘Ο Πωγωνᾶτος ἑλληνίζει καὶ τοὺς στρατιωτικούς βαθμούς. Ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ ζωὴ ἀντικαθιστᾷ τὴν ρωμαϊκὴν. Λάμπει ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνικὸς πολιτισμός. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα καταντᾷ νεκρά. Ὅλα γίνονται ἑλληνικά : οἱ αὐτοκράτορες, οἱ ὑπάλληλοι, ἡ γλῶσσα, ἡ ζωὴ.

β) **Δευτέρα περίοδος. (717-1204). Τὸ Βυζαντινοελληνικὸν κράτος.** Κατὰ τὴν μακρὰν αὐτὴν περίοδον ἀνέρχονται εἰς τὸν θρόνον τρεῖς μεγάλοι δυναστεῖαι, αἱ ὁποῖαι σφῶν καὶ μεγαλύνουν τὸ κράτος τῶν Ἰσαύρων, τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Κομνηνῶν. Τὸ κράτος περιορίζεται εἰς τὰς γύρω ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον παλαιὰς χώρας καὶ γίνεται γνησιώτερον ἑλληνικὸν κράτος καὶ πυρὴν διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνότητα. Οἱ αὐτοκράτορες δὲν ἐγκαταλείπουν τὰ κοσμοκρατορικὰ ὄνειρα, ἀλλ’ ἐργάζονται πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

- **Ἡ ἀναγέννησις διὰ τῶν Ἰσαύρων (717 - 867).** Οἱ ἐξιλαμισθέντες Ἀραβες εἶχον ἐπιχειρήσει τὴν πρώτην πολιορκίαν τῆς Κων/πολεως (673-678), ἀλλ’ αὕτη ἐθραύσθη μὲ τὴν γενναιότητα τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν κατοίκων. Οἱ Ἰσαυροὶ ἀποκρούουν τὴν Β’ πολιορκίαν τῆς Κων/πόλεως (717 - 718) μὲ τὸ «ὕγρον πῦρ» καὶ τὴν θερμὴν πίστιν πρὸς τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγὸν Θεοτόκον. Ὁ Λέων Ε’ ὁ Ἀρμένιος ταπεινώνει τοὺς Βουλγάρους (Μεσημβρία, 817). Ἐπιχειρεῖται μεγάλη θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ μεταρρύθμισις (εἰκονομαχία), ἡ ὁποία ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ταράσσει Ἐκκλησίαν καὶ κράτος, διχάζει τοὺς Χριστιανούς καὶ ἐξάπτει τὰ πάθη καὶ τὸν φανατισμόν. Μὲ τὴν Εἰρήνην τὴν Ἀθηναίαν καὶ τὴν Θεοδώραν τίθεται τέρμα, μὲ νίκην τῶν εἰκονολατρῶν, φαινομενικῶς, ἀλλὰ μὲ καρποὺς ἐπωφελεῖς, ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἀναζωογονεῖται, ἡ Ἐκκλησία ἐνισχύεται καὶ ἀναλαμβάνει δραστηριὴν τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν βαρβάρων. Ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος γίνονται ἀπόστολοι τῶν Σλαύων καὶ τοὺς προσφέρουν τὸ ἀλφάβητον καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἀποκτήσουν λογοτεχνίαν. Αἱ προστριβαὶ μεταξὺ Ὁρθοδόξου καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (858) καταλήγουν εἰς τὸ **σχίσμα** (1054). Μέγας ζήλος παρατηρεῖται διὰ τὴν παιδείαν, θεραπεύονται δὲ μὲ θερμὴν τὰ γράμ-

ματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Λόγιοι, φιλόσοφοι καὶ μαθηματικοὶ διαπρέπουν. Τὸ ἐμπόριον ἀκμάζει. Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ἐνισχύεται.

— **Ἡ ἀκμὴ ἐπὶ Μακεδονικῆς δυναστείας** (867 - 1057). Εἶναι ἡ λαμπροτάτη ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία ἀποβαίνει ἡ ἰσχυροτέρα στρατιωτικὴ δύναμις τοῦ κόσμου. Οἱ ἥρωες αὐτοκράτορες, Φωκάς, Τιμισκή, Βουλγαροκτόνος, καταπολεμοῦν ἐχθροὺς πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις : Σαρακηνοὺς (Ἀραβας) Ρώσους, Βουλγάρους. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἀναστηλώνεται εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν. Ἑλληνας ἱεραπόστολοι ἐκχριστιανίζουν τὸν σλαβικὸν κόσμον καὶ ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς διαδίδεται εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν. Κατέρχονται οἱ Νορμανδοὶ καὶ ἐμφανίζονται οἱ Σελτζούκοι Τοῦρκοι. Ὅλοι οἱ αὐτοκράτορες ἐργάζονται ἀόκνως νὰ μεγαλώσουν καὶ νὰ λαμπρύνουν τὸ κράτος. Μεγάλῃ εὐμάρειᾳ παρατηρεῖται εἰς τὴν πρωτεύουσάν καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προοδεύουν. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀκμάζουν.

— **Κομνηνοὶ καὶ Ἀγγελοὶ** 1056 - 1204). Τὸ κράτος ἀρχίζει νὰ ἐξασθενῇ. Τὸ σχίσμα, οἱ Νορμανδοὶ, οἱ Τοῦρκοι συντελοῦν πρὸς τοῦτο. Οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες, Ἀλέξιος Κομνηνός, Ἰωάννης καὶ Μανουὴλ (1081 - 1180), προσπαθοῦν διὰ τοῦ πολέμου ἢ τῆς διπλωματίας νὰ διατηρήσουν τὴν δύναμιν καὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ κράτους. Ἀλλὰ ἰσχυραὶ δυνάμεις (Γένουα, Ἑνετία, Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, Σερβία κλπ). ἀρχίζουν νὰ δημιουργοῦνται. Ὁ χείμαρρος τῶν **Σταυροφόρων** βαρβάρων τῆς Δύσεως, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἀγίων Τόπων, εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως ἀπὸ ὤμον καὶ ὕλιστικὸν σκοπὸν, καταλήγει εἰς τὴν ἰδρύσιν Φραγκικῶν κρατῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἄλλωσιν τῆς Κων/πόλεως, με διάλυσιν τῆς αὐτοκρατορίας.

γ) **Τρίτη περίοδος** (1204 - 1453). Ἡ Φραγκοκρατία ἐπικρατεῖ εἰς τὰς Βυζαντινὰς χώρας, ἀλλὰ παραμένουν ἐστίαὶ Ἑλληνισμοῦ :

— **Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας** (1264 - 1261). Συνεχίζει τὴν ζωὴν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ οἱ αὐτοκράτορές της φέρονται ὡς κληρονόμοι τῶν Βυζαντινῶν. Τοῦτο καὶ ἡ φιλοδοξία τῶν ἡγετῶν τῶν ἄλλων μικρῶν ἑλληνικῶν κρατῶν (αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος, Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου), ἐμποδίζουν τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ κράτους. Μόνῃ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἐπιτυγ-

χάνει νὰ ἀνακτῇ τὴν Κων/πολιν (1261) καὶ νὰ συνεχισθῇ ἡ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου.

— **Ἡ δυναστεία τῶν Παλαιολόγων** (1261 - 1453). Κατορθώνει δι' ἀγώνων καὶ διὰ τῆς διπλωματίας νὰ ἀνακόψῃ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἀνδηγαυῶν, ἐνῶ συνεχίζεται ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων Ὁ σκληρὸς ἀγὼν διαρκεῖ ἐπὶ ἓνα αἰῶνα καὶ τελικῶς ὁ Μωάμεθ Β' καταλύει τὸ Βυζάντιον.

Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, πίπτει ἥρωικῶς πρὸ τῆς Πύλης τοῦ Ρωμανοῦ (1453) καὶ ἡ αὐλαὶα τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας κλείει.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὑπεδουλώθη. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὅμως δὲν ἀπέθανεν. Ὡς ἀθάνατος ἰδέα, διετήρησεν ἀκμαίαν τὴν δυνάμιν του μέσα εἰς τὴν μακραίωνα δουλείαν. Καὶ ὅταν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὡς φοῖνιξ ἀνεγεννήθη ἐκ τῆς τέφρας του. Κατέκτησε καὶ πάλιν τὴν ἐλευθερίαν του καί, εἴτε εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, εἴτε εἰς τὰς λεωφόρους τῆς εἰρήνης, προχωρεῖ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του.

ΕΠΙΤΕΥΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ. Τὸ Βυζάντιον ἔζησεν ἐπὶ 1000 καὶ πλεον ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἀνεφάνησαν τὰ αἰώνια προτερήματα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς. Τὰ πρῶτα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιβίωσιν τῆς αὐτοκρατορίας, τὴν στερέωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀναβίωσιν καὶ περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἄλλα ὠδήγησαν πρὸς τὴν καταστροφὴν.

Κύρια ἀρεταὶ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἦσαν καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον ἡ ἀπεριόριστος ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν ἐλευθερίαν καὶ ὅλας τὰς ἠθικὰς ἀξίας. Καταδεικνύονται ἀπὸ τὰς πράξεις ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας τοῦ Βελισσαρίου, τοῦ Πωγωνάτου, τοῦ Ἡρακλείου, τοῦ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου, τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, τοῦ Βουλγαροκτόνου, τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ' Παλαιολόγου.

Ἄλλαι ἀρεταὶ ἦσαν ἡ εὐφυΐα καὶ ἐπισοητικότητα («ὕγρον πῦρ»), στρατιωτικὴ ὀργάνωσις, τὸ φιλοπρόοδον (καλλιέργεια μετὰξς) ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ὥραϊον (δημιουργία τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ).

Παραλλήλως τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς μας ἐπέφεραν ἀνεπανόρθωτα δεινά. Ὁ **ἀτομικισμὸς** ἡμπόδισε τὴν πλήρη ἀφομοίωσιν τῶν

κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἠνύνησε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Μωα-
μεθανισμοῦ, μὲ τὴν ἀπομόνωσιν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς Δύσεως. Ἡ
ματαιοδοξία μὲ τὴν πολιτικὴν τῆς «ρωμαϊκῆς ἰδέας» ἐξήντλησεν τὰ
οἰκονομικὰ τοῦ κράτους εἰς ὑπερποντίους κατακτήσεις. Ἡ διχόνοια
ἔφερε συνεχεῖς διενέξεις καὶ ἔριδας διὰ τὸν θρόνον, πολλάκις δὲ προε-
κάλεσε καὶ ἐπιδρομὰς βαρβάρων.

Ἡ φυλὴ μας θαυματουργεῖ μόνον εἰς περιόδους ἐθνικῆς ἐνότητος,
ὁδηγεῖται δὲ εἰς τὴν παρακμὴν μὲ τὴν διχόνοιαν.

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. 1) Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τὸ
σύνολον τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. ὅλα τὰ ἀγα-
θὰ, τὰ ὅποια παρήγαγεν ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν δραστηριότητά του,
ὀνομάζομεν πολιτισμόν.

Τὰ κυριώτερα ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι : Ἡ Ἐπιστήμη, ἡ Τέ-
χνη, ἡ Ἠθική, ἡ Θρησκεία, τὸ Κράτος, ἡ Πολιτικὴ καὶ Κοινωνικὴ
ὀργάνωσις, ἡ Οἰκονομία κ.ἄ.

Κάθε ἐποχὴ διακρίνεται ἀπὸ τὸν πολιτισμόν της. Κάθε τόπος ἢ
λαὸς ἔχει τὸν ἰδικόν του πολιτισμόν. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν : Τὸν
πολιτισμόν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, τὸν Μινωϊκόν, τὸν Μυκηναϊκόν
τὸν Ἑλληνικόν (κλασσικόν), τὸν Ρωμαϊκόν, τὸν Ἀραβικόν καὶ ἐδῶ
τὸν Βυζαντινόν πολιτισμόν.

Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς ὑπέστη ἐπίδρασιν ρωμαϊκὴν καὶ ἀνα-
τολικήν, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον (330-641). Ἡ Κων/πολις, ὡς διά-
δοχος τῆς Ρώμης, παρέλαβε πολλὰ στοιχεῖα τοῦ Ρωμαϊκοῦ πολιτι-
σμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἰδρύθη εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐδέ-
χθη ποικίλα στοιχεῖα ἀπὸ τὸν πολιτισμόν τῆς Ἀνατολῆς. Εἶναι, ἐξ
ἄλλου, ὁ κληρονόμος τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖ-
ον ὁμως συνεχωνεύθησαν καὶ ἀφωμοιώθησαν καὶ ἄλλα στοιχεῖα, τὰ
ὅποια ἐξωγονήθησαν ἀπὸ τὴν ὑπέροχον πνοὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ
καὶ μάλιστα τοῦ Ὁρθοδόξου.

Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπομένως καὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τὰ δύο βα-
σικά χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Βυ-
ζαντινὸς πολιτισμὸς = Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς. Μέσα εἰς
τὰ πλαίσια αὐτὰ ἀναπτύσσεται καὶ ἐξελίσσεται κάθε ἐκδήλωσις τῆς
βυζαντινῆς ζωῆς.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ Ἑλλη-

νισμός και ο Χριστιανισμός ήλθον εις ὁδεῖαν ρῆξιν. Μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, Χριστιανοὶ καὶ Ἑθνικοί, ὑπεστήριζον μὲ φανατισμὸν τὰς ἀπόψεις των. Τελικῶς ὁμως ἐπεκράτησεν ὁ Χριστιανισμός, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεψε νὰ διατηρηθοῦν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν περαιτέρω πολλὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

Ὁ ἀξιόλογος πολιτισμός, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυνε τὸ Βυζάντιον, ἐπέδρασεν εὐεργετικῶς εἰς πολλοὺς λαοὺς. Δικαίως δὲ ἔχει κινήσει τό παγκόσμιον, σήμερον, ἐνδιαφέρον καὶ πολλοὶ ἐπιστήμονες μελετοῦν, μὲ πολὺν ζῆλον, τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν αὐτὸν πολιτισμὸν.

2) **Ἡ Παιδεία.** Οἱ λαοὶ τοῦ κράτους ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον Ἑλληνες ἢ Ἀσιαῖται ἐξελληνισμένοι, οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν τὴν ἑλληνικὴν ὡς ἑθνικὴν των γλῶσσαν. Ἐμελέτων λοιπὸν τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Διεφύλαττον εἰς τὰς βιβλιοθήκας των ὡς ἀντικείμενα μεγάλης ἀξίας τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τὰ ἀντέγραφον μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ζῆλον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ παιδεία, ἀπὸ τὴν κατωτέραν βαθμίδα ἕως τὴν ἀνωτέραν ἦτο ἑλληνική.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶχε χαρακτῆρα θρησκευτικόν, διότι ὡς ἀναγνωστικὰ βιβλία ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ βιβλία τῆς ἐκκλησίας ἢ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, βίοι ἁγίων κλπ. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα στοιχεῖα ὠνομάζοντο «**ἱερὰ γράμματα**», ἦσαν δὲ αὐτὰ ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ γραφή, ἡ στοιχειώδης ἀριθμητικὴ, ἡ ἱερὰ ἱστορία καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι. Ἡ στοιχειώδης αὕτη ἐκπαίδευσις εὕρισκετο εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἱερέων. Ὡς σχολεῖα ἐχρησίμευον τὰ μοναστήρια ἢ οἱ νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ σπανίως αἱ οἰκίαι ἰδιωτικῶν διδασκάλων. Αἱ πλούσιαι ὁμως οἰκογένειαι εἶχον οἰκοδιδασκάλους διὰ τὰ τέκνα των.

Μετὰ τριετῇ συνήθως φοίτησιν εἰς τὰ πρῶτα σχολεῖα, ἐσυνέχισον τὴν μόρφωσίν των εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ γραμματικοῦ, μὲ διδασκάλους τοὺς **γραμματιστὰς** ἢ **γραμματοδιδασκάλους**. Ἐδιδάσκοντο εἰς αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά καὶ κατεβάλλετο προσπάθεια νὰ συνδυάζεται ἡ χριστιανικὴ σοφία μὲ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις (Κων/πολις, Ἀθῆναι, Ἀλεξάνδρεια κλπ.) ὑπῆρχον ἀνώτεραι σχολαί, φιλοσοφικαὶ ἢ ρητορικαί. Περίφημος τοιαύτη σχο-

λή ἦτο τὸ Πανδιδασκῆριον τῆς Κων/πόλεως, εἶδος σημερινοῦ πανεπιστημίου. Εἰς αὐτὸ ἐδιδάσκοντο ἡ Θεολογία, ἡ Ρητορική, τὰ Μαθηματικά, ἡ Ἀστρονομία, ἡ ἑλληνικὴ Γραμματικὴ καὶ Φιλολογία, τὸ Δίκαιον, ἡ Φιλοσοφία. Αἱ τελευταῖαι δύο ἐπιστῆμαι ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ ὅλαι αἱ ἄλλαι εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Χάρις δὲ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα, ἐσώθησαν μέχρι σήμερον τὰ συγγράμματα τῆς ἀρχαιότητος.

Πλουσιώταται ἦσαν αἱ βιβλιοθήκαι τῶν μοναστηρίων τῶν ἀρχόντων, τῶν αὐτοκρατόρων κλπ. Ὅλοι ἡμιλλῶντο διὰ τὴν ἀπόκτησιν παιδείας καὶ σοφίας, καθ' ὃν χρόνον οἱ Φράγκοι βασιλεῖς δὲν ἐγνώριζον οὔτε νὰ ὑπογράψουν, ἡ δὲ κοινωνία τῆς Δύσεως ἦτο βυθισμένη εἰς βαθὺ σκότος ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας.

3) **Λογοτεχνία.** Οἱ Βυζαντινοὶ Ἕλληνες δὲν ἦσαν ἀπλῶς κληρονόμοι τῶν προγόνων των καὶ βιβλιοθηκάριοι τῶν ἔργων των ἀλλὰ καὶ δημιουργοὶ ἔργων. Ὁ 4ος καὶ 5ος αἰὼν εἶναι ὁ **χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.** Τότε ἤκμασαν οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, διδάσκαλοι καὶ ἱεράρχαι, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Βασίλειος, ὁ Χρυσόστομος, ὁ Γρηγόριος. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἤκμασεν ὁ σοφὸς Εὐσέβιος ὁ Καισαρείας, (πατὴρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας). Εἰς τὴν **ἱστοριογραφίαν** ἤκμασεν ὁ Προκόπιος, (συνεχιστὴς τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῆς ἀρχαιότητος), ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος κ. ἄ. Περισσότερον ὅμως ἤσχηλθήθησαν οἱ Βυζαντινοὶ μετὰ τὴν Θεολογίαν, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕθνικοὶ προσεπάθουν νὰ σώσουν τὴν εἰδωλολατρίαν, ὅπως ὁ μέγας Λιβάνιος κ.ἄ. Οἱ ἐπισημότεροι χριστιανοὶ ἀντίπαλοί των ἦσαν ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὠριγένης, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι (Βασίλειος, Γρηγόριος καὶ Χρυσόστομος). Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας αἱ ἐπιστῆμαι, ἡ Ἱστορία, ἡ Φιλολογία κλπ. ἦσαν ἀκόμη ἐν ἀκμῇ. Ἀκόμη καὶ οἱ αὐτοκράτορες Ἰωάννης Κατακουζηνὸς καὶ Μανουὴλ Β' ἀνεδείχθησαν περίφημοι συγγραφεῖς. Μέγας θεολόγος καὶ φιλόσοφος ἀνεδείχθη ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς (ἀρχιεπίσκοπος Θεσ/νίκης), μετὰ τὴν ἄλωσιν δὲ ὁ πατριάρχης Γεώργιος Σχολάριος καὶ ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων παρατηρεῖται λαμπρὰ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης. Εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐκχειλίζει ὁ ἑλληνικὸς πατριωτισμός. Τὰ ἔργα των ἀνή-

κουν εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ κράτους. Διακρίνονται δὲ οἱ συγγραφεῖς : Γ. Ἀκροπολίτης, Γ. Παχυμέρης, Χαλκοκονδύλης, Δούκας, Γ. Φραντζῆς κ.ἄ.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ εἶδος, τὸ ὅποιον ἐκαλλιέργησαν οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὴν λογοτεχνίαν περισσότερον ἦτο ἡ **ἐκκλησιαστικὴ ποίησις**. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὕμνους ἐκείνους ψάλλονται ἀκόμη εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ θεωροῦνται ἀληθινὰ ἀριστουργήματα. Οἱ ποιηταὶ τῶν ὕμνων λέγονται μελωδοὶ καὶ περιφημότεροι ἔξ αὐτῶν εἶναι ὁ Ρωμανός, ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, ὁ πατριάρχης Σέργιος, ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, ἡ Κασσιανὴ κ.ἄ. Ὁ γνωστός ὕμνος «ὁ Μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ...» εἶναι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Παραλλήλως ἐκαλλιεργήθη καὶ ἡ κοσμικὴ ποίησις. Ποιηταὶ δὲ τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι ὁ Γεώργιος Πισίδης, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ἡ Κασσιανή, ὁ Πτωχοπρόδρομος κ.ἄ.

Περίφημα τέλος εἶναι τὰ **δημῶδη** ποιήματα, ὅπως ἐκεῖνα τῶν ἀκριτῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ **μυθιστόρημα** ἔχει τοὺς συγγραφεῖς του (Ἡλιδωρος, Ἀχιλλεὺς Τάτιος, Λόγγος κ.ἄ.).

Νέον εἶδος τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ἡ **ἐγκυκλοπαιδεῖα**, ἡ ὁποία διέσωσε πολλὰ ἀποσπάσματα ἔργων, τὰ ὁποῖα ἐχάθησαν. Εἰς τὰ συγγράμματα αὐτὰ ἐσχολίαζον τὸν Ὅμηρον, τὸν Πίνδαρον καὶ ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς. Περίφημος σχολιαστὴς ἦτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος.

Μεγάλαι πνευματικαὶ μορφαὶ εἶναι ὁ Μέγας Φώτιος, (εἰς τὴν «Μυριόβιβλόν» του κρίνει 280 συγγράμματα), ὅστις ἀνέδειξε σπουδαίους μαθητὰς (Νικ. Μυσικόν, Ἀρέθαν).

Ἀξιόλογος σοφὸς συγγραφεὺς τῆς περιόδου αὐτῆς ἦτο καὶ ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς (1048-1079) μὲ ἀναρίθμητα ἔργα : φιλοσοφικά, μαθηματικά, γεωγραφικά, ἱατρικά, θεολογικά καὶ λογοτεχνικά.

4. **Αἱ τέχναι**. Ἡ βυζαντινὴ τέχνη ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἀρχαίας, ἀλλ' εἶναι συνδυασμένη μὲ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες διέθεσαν ἄφθονα χρήματα εἰς τὴν διάκοσμησιν τῶν πόλεων μὲ θαυμάσια οἰκοδομήματα, παλάτια, ναοὺς καὶ καλλιτεχνήματα κάθε εἶδους. Τὰ ἔργα τώρα ἀκολουθοῦν μίαν νέαν τεχνοτροπίαν, τὸν **βυζαντινὸν ρυθμόν**. Ἡ Ἁγία Σοφία καὶ ἄλλα μνημεῖα μᾶς δίδουν μίαν εἰκόνα τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς διακοσμήσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν διαφόρων κτισμάτων, (ναῶν, παλατίων) ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα καὶ ἀποκορυφώνεται εἰς τὸν 6ον. Ἰδιαιτέρως ἀναπτύσσεται ἡ **ψηφιδογραφία** (διακόσμησις τοίχων μὲ μικροὺς πολυχρώμους λίθους, τὰς **ψηφίδας**, μὲ τὰς ὁποίας κατεσκευάζοντο ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκά). Περίφημα ψηφιδωτὰ ἔχει ἡ Ἁγία Σοφία, ὁ Ἁγ. Γεώργιος καὶ ἡ Θεοτόκος Θεσ/νίκης, ὁ Ἅγιος Βιτάλιος καὶ Ἀπολλινάριος εἰς τὴν Ραβένναν τῆς Ἰταλίας κ.ἄ.

Ἡ **γλυπτικὴ** γενικῶς ἔχει παραμεληθῇ ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχον ἀγάλματα εἰς τὰς ἐκκλησίας, (διὰ τὸ μὴ ἐνθυμίζουσαν τὴν εἰδωλολατρίαν). Περιορίζεται εἰς τὸ νὰ σκαλίζῃ θαυμάσια κιονόκρανα, μερικά ἀνάγλυφα καὶ ἄλλας διακοσμήσεις. Ἐπίσης κατασκευάζονται ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν ἀνάγλυφα καὶ κομποτεχνήματα, σκεύη ἀπὸ χρυσὸν κ.ἄ. Εἰς μεγάλην τελειότητα ἔφθασαν τὰ κεντήματα ἐπάνω εἰς τὰ ὑφάσματα (στολισμὸς ἐκκλησιῶν, ἐνδυμασίαι αὐτοκρατόρων).

Ἡ μουσικὴ ἐσημείωσε πρόοδον ὡς ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ μουσικὴ, τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν κατωτέρων σχολείων, ὥστε νὰ ψάλλουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοὺς διαφόρους ὕμνους καὶ κανόνας τῆς λατρείας.

5. Διοικήσεις. Τὸ σύστημα διοικήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἦτο ἀπολύτως συγκεντρωτικόν. Κορυφὴ τοῦ κράτους εἶναι ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ὅλαι αἱ ἐξουσίαι τελοῦν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν του. Ἡ δύναμις του περιορίζεται ἀπὸ τὴν **κοινὴν γνώμην**, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωποῦν: α) ἡ **Σύγκλητος** ἀπὸ ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἄρχοντας τοῦ κράτους. β) Ἡ **Ἐκκλησία**, ἡ ὁποία πρέπει νὰ στέφῃ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν της εἰς μεγάλα ζητήματα τοῦ κράτους. γ) Οἱ **δῆμοι** εἰς τὸν ἱππόδρομον μὲ τὰς ἀναφορὰς τῶν ἐπαρχιῶν. δ) Ὁ **στρατός**, μὲ ἰσχυρὸν ὄπλον, τὰς στάσεις.

Ὑπὸ τὸ ἱερὸν πρόσωπον τοῦ Αὐτοκράτορος ὑπάρχει ὁλόκληρος κόσμος ἀπὸ ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι διοικοῦν κατ' ἐντολὴν του. Εἰς κανένα ἄλλο κράτος δὲν ἦτο ὥργανωμένη μὲ τόσον λεπτομερῆ ἀκρίβειαν ἡ ἱεραρχικὴ τάξις καὶ ὑπαλληλία. Μὲ αὐτὴν τὴν τόσον σοφὴν καὶ ἰσχυρὰν διοίκησιν κατῴρθωσε νὰ σωθῇ ὁ μεσαιωνικὸς Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τόσοις αἰῶνας..

Ἀνώτεροι λειτουργοὶ ἦσαν οἱ **λογοθέται** (σημερινοὶ ὑπουργοί). Ἀνώτερος λογοθέτης ἦτο ὁ λογοθέτης τοῦ **Δρόμου** (πρωθυπουργός, ὑπουργὸς συγκοινωνίας — ταχυδρομείων). Ἐπειτα ὁ **Γενικός** (Οἰκονομικῶν), **Οἰκιακῶν** (διοικήσεις αὐτοκρατορικῶν κτημάτων), **Στρατιωτικοῦ** (στρατοῦ ξηρᾶς), **Πλωϊμῶν** (στόλου).

Ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα ἔγινεν ἀλλαγὴ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Μεγάλαι περιοχαὶ ὠνομάσθησαν **θέματα**, μὲ διοικητὰς ἱκανοὺς στρατιωτικοὺς, οἱ ὅποιοι συνεκέντρωνον ὅλας τὰς ἐξουσίας. Διέθετον ὀργανωμένον καὶ πειθαρχημένον στρατὸν ἢ ἐστρατολόγουν καὶ ἄλλους, διὰ τὴν ἀμυναν τοῦ θέματός των.

6. **Στρατός**. Διὰ νὰ προστατεύεται ἡ ἀπέραντος αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς πολυαρίθμους ἐχθροὺς, ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ δίδῃ ἰδιαίτεραν προσοχὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ὀργάνωσίν του.

Ὅλοι οἱ Βυζαντινοὶ πολῖται ἀπὸ τοῦ 18ου μέχρι τοῦ 40οῦ ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατὸν, ὡσάκις τὸ κράτος τοὺς ἐχρειάζετο. Ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Ἰσαυρία, ἡ Καππαδοκία καὶ ἡ Ἀρμενία ἔδιδον πάντοτε καλοὺς στρατιώτας. Ὅσαι ἐπαρχίαι δὲν ἐστρατολογοῦντο, ἐφορολογοῦντο καὶ μὲ τοὺς φόρους αὐτοὺς τὸ κράτος διετήρει **μισθοφόρους** ἐκ βαρβάρων (Γενουατῶν, Τούρκων, Βουλγάρων, Ἀβάρων κλπ). οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον μισθόν, ἀκόμη καὶ κτήματα.

Σπουδαῖον γνώρισμα τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἦτο τὸ ἀνεπτυγμένον θρησκευτικὸν συναίσθημα. Οἱ στρατιῶται ἐμάχοντο μὲ τὴν πίστιν, ὅτι προστατεύονται ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον.

Ὁ στρατὸς κατενέμετο εἰς **τάγματα** ἢ **ἀριθμοὺς** ἢ **καταλόγους** ἀπὸ 300—400 ἀνδρας. Μεγαλύτερα σώματα ἦσαν τὰ **μέρη** (6.000—9.000 ἀνδρῶν). Οὐδέποτε ὅμως ἐπέτυχεν ὁ στρατὸς τοῦ Βυζαντίου νὰ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν ἑκτασιν αὐτοῦ. Τὸ ἀνώτερον ὄριον, τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ἦτο τῶν 200.000 ἀνδρῶν. Ἀπετελεῖτο δὲ ἀπὸ πεζοὺς καὶ ἵππεῖς καὶ εἶχε θαυμασίαν νοσοκομειακὴν ὑπηρεσίαν (τραυματιοφορεῖς, φορητὰ νοσοκομεῖα).

Ἐπὶ πλὴν τὸ κράτος ἐχρησιμοποιοῖ τοὺς **Βαράγγους** (σωματοφυλακὴ αὐτοκράτορος ἀπὸ ρωμαίους πολεμιστὰς τοῦ Βορρᾶ) καὶ τοὺς **ἀκρίτας**, (οἱ ὅποιοι ἔζων μὲ τὰς οἰκογενεῖας των εἰς τὰ σύνορα). Οἱ ἀκρίται κατεῖχον ὀχυροὺς τόπους (πύργους, ἀκροπόλεις), ἡ δὲ βυζαντινὴ δημώδης ποίησις ἐξύμνησε τὰ κατορθώματά των.

Ὁ στόλος τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν ἑν-δον αἰῶνα ἦτο κυρίαρχος τῶν ἀνατολικῶν θαλασσῶν. Μεγάλα πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν οἱ **κάραβοι**, συνηθέστερα δὲ καὶ σπουδαιότερα οἱ **δρόμωνες**, μὲ πλήρωμα 300 ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων 70 ἦσαν στρατιῶται. Τὰ πληρώματα ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Εἶχον θαυμασίον ὀπλισμόν, τὸν ὁποῖον ἐνίσχυε τὸ «ὕγρον πῦρ».

7. **Φιλανθρωπία.** Ἡ κοινωνία τοῦ Μεσαίωνος ὑπέφερεν ἀπὸ συχνὰς θεομηνίας, ἀσθενείας, καταστροφὰς καὶ βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων ὑπῆρχον μεγάλαι δημόσιαι ἀποθήκαι πλήρεις σίτου, πρὸς διανομήν, ὡσάκις ὑπῆρχεν ἀνάγκη. Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἡρακλείου διενέμοντο εἰς τοὺς πτωχοὺς οἱ λεγόμενοι **πολιτικοὶ ἄρτοι**.

Κατὰ τοὺς βαρεῖς χειμῶνας περιεκλείοντο μὲ ξύλινα φράγματα αἱ δημόσιαι στοαί, ὥστε νὰ καταφεύγουν ἐκεῖ οἱ ἄστεγοι. Ἐκαστον τμήμα τῆς πόλεως εἶχε καὶ τὸν ἱατρὸν του, διὰ τὴν δωρεὰν θεραπείαν τῶν πτωχῶν. Αἱ πλούσιαι κυρίαι συνετήρουν διάφορα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, ἡ δὲ ἀγαθοεργία καὶ ἡ φιλανθρωπικὴ δρᾶσις εἶχον ἀναπτυχθῆ πολὺ. Ὑποδειγματικὸν φιλανθρωπικὸν ἱδρυμα εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Μ. Βασίλειος εἰς τὴν Καισάρειαν.

Εἰς ὅλον τὸ κράτος ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε κτίσει ξενῶνας, νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, πτωχοκομεῖα, λεπροκομεῖα κλπ. Ἀνάλογα ἱδρύματα ἔκτισαν καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες, ἰδίως δὲ οἱ Κομνηνοί, ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν ὁποίων σφύζονται διάφορα τυπικά, δηλ. κανονισμοὶ τῶν ἱδρυμάτων.

Τὰ εὐαγῆ ἱδρύματα ἐτέλουν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κράτους. Εἶχον θαυμασίαν ὀργάνωσιν καὶ διέθετον ἰδιαιτέρους ὑπαλλήλους. Αὐτοκράτορες καὶ Ἐκκλησία τὰ περιέβαλλον μὲ στοργήν.

Τὰ μοναστήρια ἔξ ἄλλου παρεῖχαν καθημερινῶς φιλοξενίαν. Οἱ μοναχοὶ διέθετον κλίνην καὶ τροφὴν εἰς τοὺς ξένους καὶ ἐνιπτον τοὺς πόδας των μὲ θερμὸν ὕδωρ. Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης κατέβαλε ἰδιαιτέραν φροντίδα διὰ τὴν ταφὴν τῶν ἀπόρων ξένων.

Χαρακτηριστικόν, τέλος, τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῆς αὐτοκρατορίας εἶναι καὶ τοῦτο : Κατὰ τὰ λαμπρότατα γεύματα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκαλοῦντο καθ' ἑκάστην καὶ ἀνὰ δώδεκα πτωχοὶ τῆς Κων/πόλεως, κατὰ τὸ Δωδεκαήμερον τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΔΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΝ, ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν μελέτην τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας ἀντιλαμβανόμεθα ποίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὸν Ἑλληνισμόν γενικῶς ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Εἰς κάθε κεφάλαιον, εἰς κάθε γραμμὴν ἀκόμη, διαπιστώνομεν ποῖος ὑπῆρξεν ὁ ρόλος καὶ ἡ προσφορὰ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν μακραίωνα ζωὴν του.

Ἐνῶ ὁ Ἑλληνισμός ὡς ἔθνος ὑπεδουλώθη εἰς τὴν Ρώμην — ἔστω καὶ ἂν τὸ πνεῦμα ἐνίκησε τὸν κατακτητὴν — ἡ ἰδρυσις τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἐφάνη, εὐθύς ἀμέσως, ὅτι ἦτο ἡ συνέχεια καὶ ἡ προέκτασις τῆς ἀρχαιότητος, ἡ ὁποία ἐφθινε.

Δὲν ἐγεννήθη — καὶ ἂς φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως — ὡς συνέχεια τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ ὡς συνέχεια τῶν ἑλληνιστικῶν βασιλείων, μὲ ὅλον τὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον αὐτὰ ἐκληρονόμησαν ἀπὸ τὴν ἐκπολιτιστικὴν προσπάθειαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἦτο μία νέα ἐκπολιτιστικὴ ἐμφάνισις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία διέσωσε καὶ τὸ ὁποῖον ἐγονιμοποίησε μὲ τὴν ζωογόνον πνοὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Περιεφρούρησεν οὕτω τὸν Ἑλληνισμόν, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξηφανίζετο, εἴτε ἀπὸ τὴν πλήμμυραν τῶν ὀρδῶν τῆς Ἀσίας, εἴτε ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ ὁ Ἑλληνισμός, εἰς μίαν νέαν προσπάθειάν του, περισυλλέγει καὶ ἀνασυντάσσει τὰς δυνάμεις του, διὰ νὰ δράσῃ καὶ πάλιν, ὑπὸ μίαν νέαν μορφήν, ὡς **Μεσαιωνικὸς Χριστιανικὸς Ἑλληνισμός**. Οὕτω τὸ Βυζάντιον ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος εἶναι ἔθνος ἀναλλοίωτον καὶ ὁμοιογενές. Ἐπεβεβαίωσε τὴν ἐνότητά τοῦ **Ἑλληνισμοῦ**.

Ὁ Βυζαντινὸς Ἑλληνισμός ἦτο ἰσχυρὸς δεσμός, ὁ ὁποῖος συνέδεε μεταξὺ τῶν τὰς ἐκτεταμένas καὶ πολυειδεῖς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὸ κράτος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν.

Διειτρεῖ δὲ μεταξὺ τῶν ἀναμείκτων κατοίκων ἰσχυράν καὶ πραγματικὴν ἐνότητα ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὰς ιδέας καὶ τὰ ἔθιμα. Εἰς μὲν τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ λογοτεχνίαν, εἰς δὲ τὰς λαϊκὰς μὲ τὰς παραδόσεις, τὰ ἔθιμα καὶ τὰς δοξασίας τῆς ζωῆς.

‘Ο μεσαιωνικός οὗτος ‘Ελληνισμός κύριον καὶ οὐσιῶδες χαρακτη-
ριστικὸν εἶχε τὴν **βαθεῖαν χριστιανικὴν πίστιν**.

‘Αφ’ οὗτου ἡ ἑλληνικὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἐνεκολπώθη τὸν Χριστιανισμόν, ἀνέλαβε τὸ ὕψιστον ἔργον τῆς προστασίας καὶ με-
ταδόσεώς του. ‘Η προσφορά της πρὸς τὸν Χριστιανισμόν εἶναι παγ-
κοσμίου σημασίας. Διέθετε δὲ καὶ δύναμιν καὶ μέσα, διὰ νὰ τὸ κατορ-
θώσῃ. ‘Ο ‘Ελληνισμός ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ Χριστιανισμοῦ,
ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστιανισμός ἐπίσης ἡ ζωτικὴ δύναμις τοῦ ‘Ελληνισμοῦ.

Μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐκηρύχθη, ἐδιδάχθη, διεδόθη καὶ
ἐπεκράτησεν ὁ Χριστιανισμός, διότι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦτο παγκό-
σμιος γλῶσσα. Μὲ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἔξ ἄλλου, ὄχι μόνον
διετηρήθη καὶ ἐσώθη ὁ ‘Ελληνισμός, ἀλλὰ καὶ ἐμεγαλουργήσε.

Μὲ τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν ὁ ‘Ελληνισμός κατέβαλε τοὺς
Πέρσας, ἐξουδετέρωσε τοὺς ‘Αβάρους, ὑπενόμεισε τὴν δύναμιν καὶ
ἀνέτρεψε τὸ κράτος τῶν Μωαμεθανῶν.

‘Αλλὰ τὸ Βυζάντιον, πρὸ πάντων, ὑπῆρξεν ὁ μέγας παιδαγωγός,
ὁ μέγας πνευματικὸς καὶ κοινωνικὸς τροφοδότης ὅλου τοῦ κόσμου
καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ὅπως δὲ ὁ Μ. ‘Αλέξανδρος εἶχε διαδώσει
μὲ τὰς φάλαγγάς του τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν καὶ τὰ ἑλληνικὰ φῶ-
τα εἰς τοὺς λαοὺς τῆς ‘Ασίας, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Βυζαντινοὶ αὐ-
τοκράτορες, (ὅπως τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας), φροντίζουν νὰ δια-
δώσουν τὸν νέον αὐτὸν ‘Ελληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν εἰς τὰς βαρ-
βαρικὰς φυλάς, τὰς ὁποίας ὑπέτασσον ἢ ἤρχοντο εἰς κάποιαν ἐπαρ-
φήν μὲ αὐτάς.

Μετὰ τὰ κατακτητικὰ τρόπαια τοῦ Βασιλείου Α’, τοῦ Νικηφό-
ρου Φωκά, τοῦ Τιμισκῆ καὶ τοῦ Βασιλείου Β’, ὁ βυζαντινὸς πολι-
τισμός ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν ‘Αράβων τῆς ‘Ασίας καὶ ‘Αφρικῆς καὶ ὅλων
τῶν βαρβαρικῶν λαῶν πρὸ Β. τοῦ Εὐεΐνιου, τῶν Σέρβων καὶ Κροα-
τῶν (Γιουγκοσλαύων) τῶν Λομβαρδῶν, τῶν Νορμανδῶν, τῶν ‘Ενε-
τῶν καὶ τῶν Γερμανῶν. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λαοὶ ὑπετάγησαν εἰς τὴν ἀκα-
ταμάχητον ἐπίδρασιν τοῦ Βυζαντίου τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας.

Γερμανοί, Πέρσαι, ‘Αρμένιοι εἰσέδυσαν μέχρι τῶν ἀνωτάτων ἁ-
ξιωματίων τοῦ Κράτους. ‘Η Κων/πολις ὑπῆρξεν ὁ «μέγας χωνευτή-
ριος λέβης», εἰς τὸν ὁποῖον ἀκόμη καὶ οἱ βάρβαροι, διὰ τοῦ βαπτί-
σματος ἢ διὰ τῆς προσλήψεως ἑλληνικῆς μορφώσεως, μετεμορφώθη-
σαν εἰς «Βυζαντινοὺς “Ελληνας».

Ἐπὶ ἑπτὰ ὁλοκλήρους αἰῶνας μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ κράτους, τὸ Βυζάντιον κατάρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν πλουσίαν κληρονομίαν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς ἠθικῆς μορφώσεως. Ἀφοῦ δὲ διέσωσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πλῆθος ἀπὸ πολύτιμα μορφωτικὰ στοιχεῖα, τὰ μετέδωκεν εἰς τὴν Δύσιν ἢ ὅποια μὲ πολὺ βραδέα βήματα ἐβάδιζε πρὸς τὸν νέον πολιτισμόν.

Ἐπὶ 11 αἰῶνας τὸ Βυζάντιον ὑπῆρξεν ὁ κυματοθραύστης τῆς βαρβαρότητος. Εἰς τὰ τεῖχη τῆς Κων/πόλεως συνετρίβησαν τὰ ἀλλεπάλληλα κύματα τῶν σκυθικῶν στιφῶν τῆς Ἀσίας, τὰ ὅποια ἐκινουῦντο συνεχῶς πρὸς τὴν Δύσιν. Ἐκεῖ ἀνεχαιτίζοντο ἡ ὁρμὴ τῶν Σλαύων καὶ ἡ θυελλώδης προέλασις τοῦ Ἰσλάμ, τῶν Ἀράβων, τῶν Σελτζούκων καὶ τέλος τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων. Διαρκῶς ἡγωνίζετο τὸ Βυζάντιον διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ κόσμου, ἀπὸ τοὺς ποικιλωνύμους βαρβάρους.

Ἡ Κων/πολις ἦτο ὁ προμαχὼν τοῦ κόσμου, τὸ ἀκατάβλητον προπύργιον τοῦ πολιτισμοῦ, πού — καθὼς λέγει εἰς Γάλλος συγγραφεύς — «ἡμπόδισε τὰς σκυθικὰς φυλὰς νὰ κυριεύσουν τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ γίνῃ αὐτὴ μία ἀπέραντος Σκυθία ἀπὸ ἀμάθειαν».

Εἰς τὸν προμαχῶνα αὐτόν, ὁ ὁποῖος ὑψώνεται ἀγέρωχος μεταξὺ τῆς ἀγρίας σκυθικῆς καὶ τῆς φραγκογερμανικῆς βαρβαρότητος, ὀφείλουν οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως τὸ ὅτι ἔλαβον τὸν καιρὸν νὰ συγκροτηθοῦν εἰς κράτη καὶ νὰ ἀποτελέσουν τὴν σημερινὴν Εὐρώπην.

Πρὸς δὲ τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς τοῦ Αἵμου, τὸ Βυζάντιον προσέφερεν ἄλλην μεγάλην ὑπηρεσίαν : Οἱ λαοὶ αὐτοὶ εἶχον πέσει εἰς τὴν ζοφερὰν δουλείαν τῶν Τούρκων. Ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς ὅμως καὶ ἡ θρησκεία τοὺς εἶχε συνενώσει εἰς ἓνα κοινὸν ἱστορικὸν καὶ πνευματικὸν βίον. Οἱ Σλαῦοι, οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ρουμάνοι διεμόρφωσαν οὕτω συνείδησιν ἐθνικὴν, ἢ ὅποια τοὺς ἔδωκε τὴν δύναμιν νὰ διατηρηθοῦν ἐπὶ 4 αἰῶνας δουλείας, νὰ ἀντισταθοῦν καί, τέλος, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων, νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας των.

Ἀλλὰ ἡ μεγαλυτέρα προσφορά τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸ ἔθνος μας ὑπῆρξε τὸ ἔξοχον δίδαγμα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, τὸ ὅποιον μᾶς ἐκληροδότησεν. Ἀπὸ τὸ Βυζάντιον ἔλαβε τὸ ὑπόδουλον ἔθνος τὰ κυριώτερα σύμβολα, μὲ τὰ ὅποια ἐπλασε τὰ ὄνειρα, διὰ

τὴν κρατικὴν τοῦ ἀποκατάστασιν. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Τουρκοκρατίας, ὅχι μόνον κατάρθωσε νὰ συντηρηθῇ καὶ νὰ ἐπιζήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναλάβῃ μεταξὺ τῶν ὑποδούλων λαῶν εὐεργετικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἡγετικὴν θέσιν.

Ἐδίδαξε τοὺς λαοὺς πῶς κατακτᾶται ἡ ἐλευθερία καὶ τότε ἐτόλμησαν καὶ αὐτοί. Ἡ **Μεγάλη Ἰδέα**, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐνέπνευσε τὸ Βυζάντιον, ὑπῆρξε διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ δύναμις τῆς συντηρήσεώς του καὶ ἡ ἀφετηρία εὐγενῶν κατορθωμάτων, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ Ἑλλάς τοῦ 21 εἶναι ἡ ἄμεσος καὶ νόμιμος διάδοχος τοῦ Βυζαντίου.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Γράψατε εἰς τὸ τετράδιόν σας τὰ σπουδαιότερα γεγονότα ἐκάστης περιόδου τῆς Βυζαντινῆς Ἰστορίας.

2. Συγκρίνατε τὰς περιόδους ὡς πρὸς τὴν ἰκανότητα τῶν αὐτοκρατόρων, τὴν ὁργάνωσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν.

3. Ἐλεύθεραι ἀνακοινώσεις, πληροφοροίαι καὶ κρίσεις.

Β. 1. Τί εἶναι πολιτισμὸς.

2. Ποῖα τὰ σπουδαιότερα ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

3. Ποῖον τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

4. Τί εἶναι ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς.

5. Πῶς ἐγίνοντο τὰ ψηφιδωτά.

6. Συγκρίνατε τὴν ὁργάνωσιν τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὴν σημερινήν.

7. Γραπτὴ ἐργασία : «Ἡ Μεγάλη Ἰδέα τοῦ Ἔθνους μας».

17. Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

1. **ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΚΡΑΤΗ.** Γνωρίζομεν ὅτι μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν λαῶν, εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ιδρύθησαν ὑπὸ γερμανικῶν φυλῶν διάφορα βαρβαρικά κράτη : τῶν Βουργουνδίων, Βησιγότθων, Ὀστρογότθων, Βανδάλων, Λομβαρδῶν, Ἀγγλοσαξόνων, Βαυαρῶν, Σαξόνων, Φράγκων. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν ἦτο νὰ βυθισθῇ ἡ Εὐρώπη εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητας. Τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, αἱ Τέχναι παρημελήθησαν καὶ ἦθη τραχύτερα ἐπεκράτησαν. Ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῶν λαῶν αὐτῶν εὕρισκετο εἰς πρωτόγονον βαθμίδα. Καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ἀκόμα τῆς Δύσεως ἦσαν ἀγράμματοι.

Ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν οἱ βασιλεῖς τῶν γερμανικῶν κρατιδίων ἐμιμήθησαν τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι καὶ πολυπληθέστεροι, ἀλλὰ καὶ περισσότερον πολιτισμένοι ἦσαν.

Βαθυδὸν πολλοὶ γερμανικοὶ λαοὶ ἐλησμόνησαν τὴν γλῶσσάν των, παρέλαβον τὴν λατινικὴν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς παλαιούς κατοίκους. Ἀπὸ τὴν ἐπιμειξίαν αὐτὴν προῆλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι λέγονται **Νεολατινικοὶ λαοί**. Ὡμίλουν γλώσσας, αἱ ὁποῖαι προῆρχον ἀπὸ τὴν λατινικὴν, ἤτοι : τὴν γαλλικὴν, ἰσπανικὴν, ἰταλικὴν κ.ἄ.

Οἱ λαοὶ αὐτοί, πλὴν τῶν Φράγκων, οἱ ὅποιοι διετήρουν τὴν πολυθεϊστικὴν θρησκείαν τῶν ἀρχαίων γερμανικῶν λαῶν, ἐγίναν Χριστιανοί, Ἀρειανοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ Ὀρθόδοξοι, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν παλαιῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὀρθόδοξοι. Καὶ οἱ Ἀγγλοὶ διετήρησαν μέχρι τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος τὸν γερμανικὸν βίον, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γερμανικὴν πολυθεΐαν.

Τὰ ἄλλα γερμανικὰ ἔθνη, πέραν ἀπὸ τὸν Ρῆνον, (Σάξωνες, Βαυαροί) διετήρησαν ἐπίσης τὴν ἀρχαίαν γερμανικὴν θρησκείαν καὶ ἔμειναν βάρβαροι μέχρι τοῦ 8ου αἰῶνος. Ὁμοίως βάρβαροι ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι μέχρι τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ οἱ βορειότεροι γερμανικοὶ λαοὶ (Δανοί, Σουηδοί, Νορβηγοί).

Τὴν ἐποχὴν αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποίαν τόση βαρβαρότης ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην, τὸ ἑλληνικὸν Βυζάντιον ἦτο τὸ κέντρον τοῦ **ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ**. Ἡ λάμψις τοῦ ἀκτινοβολεῖ εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν.

Βαθμηδὸν ὅμως ἤρχισε καὶ εἰς τοὺς λαοὺς αὐτοὺς τῆς Δύσεως ἡ πνευματικὴ ἀφύπνισις καὶ ἡ δημιουργία εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, αἱ σταυροφορίαι καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς διασπορᾶς.

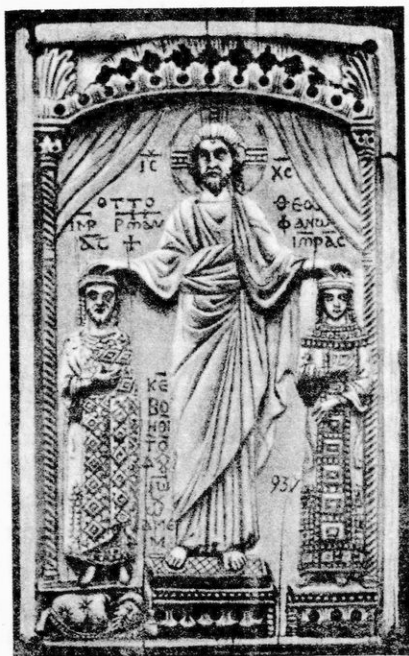
α) Μὲ τὴν **ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας** ἡ Ἐκκλησία ἀνέλαβε τὸ μέγα ἔργον τοῦ διαφωτισμοῦ. Τὰ μοναστήρια τῆς Δύσεως μετετράπησαν εἰς σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ἐφημέριοι καὶ οἱ μοναχοὶ ἐδίδασκον τὰ πρῶτα γράμματα. Πρῶτος ὁ βασιλεὺς Κάρολος ὁ Μέγας, μολοντόι ἀγράμματος, ἵδρυσεν σχολεῖα καὶ ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα.

β) Μὲ τὰς **Σταυροφορίας** ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν Ἀνατολὴν καὶ κυρίως μὲ τὸ Βυζάντιον καὶ τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν. Πολλαὶ συνήθειαι μετεφέρθησαν τότε εἰς τὴν Δύσιν καὶ οἱ λαοὶ τῆς ἤρχισαν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας.

γ) Μὲ τὴν **μετανάστευσιν Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν**. Ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα μ.Χ. ἀκόμη Ἕλληνες ἔμποροι, ἰδίως ἐκ τῆς Συρίας, ἔκαμαν ἐμπορικὰς ἀποικίας εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Νοτίου Γαλλίας. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα βλέπομεν εἰς τὴν Ρώμην τόσοις πολυπληθεῖς Ἕλληνας, ἐμπόρους, μοναχοὺς, τεχνίτας καὶ τόσοις ἔντονον τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν, ὥστε εἶχε γίνεαι καὶ διὰ δευτέραν φορὰν ἡ Ρώμη πόλις ἑλληνικὴ (Οὐρμπς Γγκρέκα).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰκονομαχίας πλήθη λογίων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν καὶ μοναχῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τότε ὁλόκληρον τὸ νότιον μέρος αὐτῆς ἐγέμισεν ἀπὸ βυζαντινὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα διέδιδον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν τέχνην εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Δύσιν ὁλόκληρον. Ἀναφέρομεν ἐδῶ τὸν σοφὸν Ἕλληνα μοναχὸν **Βαρλαάμ**, ἀπὸ τὴν Καλαβρίαν τῆς Ν. Ἰταλίας, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς ἐπιφανεῖς Ἰταλοὺς.

Μὲ τὴν ἑνδοξὸν δυναστείαν τῶν Μακεδόνων γίνεται μία ἀληθὴς ἀναστήλωσις τῆς πραγματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐπιδράσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν.

‘Οθων Β’, αυτοκράτωρ τῆς Γερμανίας
καὶ ἡ σύζυγός του Θεοφανώ.

Εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔξ ἄλλου, ἡ Ἑλληνὶς περιγκίπισσα τοῦ Βυζαντίου Θεοφανῶ νυμφεύεται τὸν βασιλέα τῆς Γερμανίας Ὅθωνα τὸν Β’. Μεταβαίνουσα ὁμως εἰς τὴν νέαν τῆς πατρίδα συνοδεύεται ἀπὸ ὁμίλον λογίων μοναχῶν, οἱ ὅποιοι μὲ πολὺ ζῆλον εἰργάσθησαν διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς τέχνης καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐθίμων εἰς τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς.

Ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως, παρατηρεῖται ὁμαδικὴ ἔξοδος τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων εἰς τὴν Δύσιν. Οὗτοι, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μετηνάστευσαν εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐκεῖ ἤνοιγον σχολεῖα, ἀκαδημίας καὶ πανεπιστήμια

ἀκόμη, εἰς τὰ ὅποια ἐδίδασκον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἦσαν δὲ σοφοὶ ἑρμηνευταὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Πλήθη ἀπὸ νέους συνέρρεον εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ αὐτὰ ἰδρύματα, διὰ νὰ σπουδάσουν τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἔτρεφον ἐνθουσιώδη θαυμασμόν.

Τοιοιτοτρόπως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων ἐστράφη ζωηρῶς πρὸς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τῆς φιλολογίας, τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς τέχνης.

Ὀνομαστότεροι ἀπὸ τοὺς λογίους αὐτοὺς βυζαντινοὺς πρόσφυγας εἶναι : οἱ ἄδελφοὶ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολοῦρας, Θεόδωρος Γαζής, Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, Κων/νος Λάσκαρις, Ἑμμ. Μοσχόπουλος καὶ πρὸ πάντων ὁ φιλόσοφος Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων καὶ ὁ σοφὸς καρδινάλιος Βησσαρίων. Ὅλοι αὐτοὶ ἐτίμησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν

Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ ἀπέσπασαν τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν ξένων διὰ τὴν προσφορὰν των εἰς τὴν διαφώτισιν τῆς Δύσεως.

2. Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ. Ἡ κίνησις, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν οἱ Ἕλληνες λόγιοι γύρω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐπέφερε μίαν ἀλλαγὴν εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων. Τὸ πνευματικὸν σκότος ἀρχίζει νὰ διαλύεται. Ἡ ἀνθρωπίνη σκέψις λυτρώνεται ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν, τὰς προλήψεις καὶ τὰς δεισιδαιμονίας καὶ ζητεῖ μόνη τῆς νὰ παρατηρήσῃ καὶ νὰ κρίνῃ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι μελετοῦν τὴν φύσιν, ἀνακαλύπτουν τοὺς νόμους τῆς, καλλιεργοῦν τὰς τέχνας, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλλιτεχνίαν, ἐπιτίδονται μὲ ζῆλον εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐπιστήμης.

Οἱ Εὐρωπαῖοι λόγιοι καὶ καλλιτέχναι, μιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ πρότυπα, γράφουν συγγράμματα, θεατρικὰ ἔργα, ποιήματα. Παρουσιάζουν λαμπρὰ καλλιτεχνήματα ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς τέχνης. Οἰκοδομοῦνται θαυμάσιοι ναοί, ἀνάκτορα καὶ ἄλλα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα. Νέοι δρόμοι ἀνοίγονται εἰς τὴν Ἐπιστήμην, τὴν Ἀστρονομίαν, τὰ Μαθηματικά, τὴν Φυσικὴν. Μία πρὸδος καὶ ἐπολιτιστικὴ ἄνοδος συντελεῖται.

Τοιοιουτρόπως εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ ὁποία ἐπὶ 1000 καὶ πλέον ἔτη ἦτο βυθισμένη εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν ἀμάθειαν, ἀρχίζει τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα μίαν νέαν πνευματικὴν ζωὴν. Δημιουργεῖται ἕνας νέος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἔχει τὰς βάσεις του εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Ἡ μεταβολὴ αὕτῃ τῆς ζωῆς καὶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὀνομάζεται εἰς τὴν Ἱστορίαν Ἀναγέννησις τῆς Δύσεως, διότι ἀνεγεννήθησαν τὰ γράμματα, αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι.

Ἡ Ἀναγέννησις ἤρχισε πρῶτον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐξ αὐτῆς μετεδόθη εἰς ὅλοκληρον τὴν Εὐρώπην.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγάλης αὐτῆς πνευματικῆς προόδου ἀναδεικνύονται μεγάλοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Σαίξπηρ, ὁ Δάντης, ὁ Τουρκουᾶτος Τάσσος, ὁ Ἀριόστος, Θερβάντες κ.ἄ. Ἐπίσης μεγάλοι καλλιτέχναι, ὅπως ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Λεονάρδος Ντὰ Βίντσι, ὁ Τιτσιανὸς, ὁ Τιντορέττο κ.ἄ.

Θαυμαστὰ εἶναι τὰ δράματα τοῦ Σαίξπηρ, τὰ ποιήματα τοῦ

Ἀριόστο, ἡ «Θεία Κωμωδία» τοῦ Δάντη. Ἀριστουργήματα εἶναι οἱ πίνακες : «Μυστικὸς Δεῖπνος» καὶ «Τζοκόντα» τοῦ Ντὰ Βίντσι, ἡ «Παναγία» τοῦ Ραφαήλ, τὰ ἔργα τοῦ Ἑλληνος Θεοτοκοπούλου (Γγκρέκο) εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τὰ γλυπτικὰ ἔργα τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου καὶ τόσα ἄλλα.

Αὕτῃ ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, ὅπου μετεφυτεύθη, ἤνθησε καὶ ἐκαρποφόρησε, κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, καὶ ἐδημιουργήθη οὕτω ὁ νεώτερος εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ποία ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Δ. Εὐρώπης πρὸ καὶ μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

2. Ποῖοι εἶναι οἱ νεολατινικοὶ λαοί.

3. Ποῖοι λόγιοι συνετέλεσαν εἰς τὸν διαφωτισμὸν τῆς Εὐρώπης.

4. Ποῦ ὑπάρχουν σήμερον Ἑλληνες τῆς διασποράς.

5. Ἀναφέρατε μερικά πρόσωπα, τὰ ὅποια συνετέλεσαν εἰς τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως.

6. Προσπαθήσατε νὰ εὑρετε εἰκόνας ἀπὸ ἔργα καλλιτεχνῶν τῆς Ἀναγεννήσεως.

3. ΕΦΕΥΡΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ Εἰς τὴν μεγάλην πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν πολὺ συνετέλεσαν καὶ αἱ διάφοροι κατὰ καιροὺς ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις νέων ἀγνώστων χωρῶν.

α) Ἐφευρέσεις. Τρεῖς ἦσαν αἱ σημαντικώτεραι ἐφευρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἥλλαξαν ριζικῶς τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως : Ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρῖτις καὶ ἡ τυπογραφία.

1. Ἡ ναυτικὴ πυξίς. Ἡ ναυτικὴ πυξίς μᾶς βοηθεῖ νὰ εὐρίσκωμεν τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, δηλ. τὸν προσανατολισμὸν, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὐρίσκώμεθα καὶ εἰς οἵανδῆποτε στιγμήν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν μαγνητικὴν βελόνην, ἡ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ κατακορύφου ἄξονος εἰς τὸ κέντρον πλακός. Ἐπάνω εἰς τὴν πλάκα εἶναι χαραγμένα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος. Ἡ λειτουργία της στηρίζεται εἰς τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης, νὰ κατευθύνῃ τὸ ἐν ἄκρον πάντοτε πρὸς Βορρᾶν. Ἡ ιδιότης αὕτῃ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Κινέζους, ἀπὸ τοὺς

όποιους τήν ἔμαθαν οἱ Ἀραβες καί κατόπιν οἱ Εὐρωπαῖοι. Δέν τήν ἐχρησιμοποίησαν ὁμως ὥς μέσον προσανατολισμοῦ.

Πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἐσκέφθη νά ἐκμεταλλευθῇ τήν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἦτο ὁ Ἰταλὸς **Φλάβιος Τζόγια**, ὁ ὁποῖος καί κατεσκεύασε τήν ναυτικήν πυξίδα. Ἡ ὠφέλεια, ἡ ὁποία προέκυπεν ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ναυτικῆς πυξίδος, ἦτο μεγίστη. Τὰ πλοῖα, χωρὶς τὸ ὄργανον αὐτό, ἦσαν ὑποχρεωμένα νά παραπλεύουν τὰς ἀκτὰς. Ἐχρειάζετο χρόνος πολὺς, διὰ νά πλεύσουν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, διὰ τὸν φόβον τῆς παραπλανήσεως, πλείσται δὲ χῶραι παρέμεναν ἄγνωστοι.

Μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς οἱ ναυτικοὶ διασχίζουν τὰς θαλάσσας καί τοὺς ὠκεανούς, χωρὶς φόβον νά χαθοῦν. Πολλοὶ τολμηροὶ ναυτικοὶ ἔκαμαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεγάλα ὑπερπόντια ταξίδια καί ἀνεκάλυψαν νέας χώρας, ἀγνώστους διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

2. **Ἡ πυρίτις.** Ἦτο καὶ αὕτη γνωστὴ εἰς τοὺς Κινέζους καὶ Ἰνδούς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους τὴν παρέλαβον οἱ Ἀραβες καί κατόπιν οἱ Εὐρωπαῖοι. Τὴν ἐχρησιμοποιοῦν κυρίως διὰ νά θραύουν ὀγκολίθους ἢ νά κατασκευάζουν πυροτεχνήματα κατὰ τὰς ἐορτάς.

Ὁ Γερμανὸς μοναχὸς **Βαρθολομαῖος Σβάρτς** (1313–1384) ἐσκέφθη νά τὴν χρησιμοποίησιν διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καί κατεσκεύασε πυροβόλον ὄπλον. Τοῦτο ἀποτελεῖτο ἀπὸ μακρὸν σωλῆνα, ὁ ὁποῖος ἐγέμιζε μὲ πυρίτιδα καί ἐχρησιμοποιεῖ ὥς βλήμα μίαν λιθίνην σφαῖραν. Παρόμοιον πυροβόλον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Μωάμεθ Β' κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως.

Ἡ χρησιμοποίησις αὕτη τῆς πυρίτιδος ἔφερεν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου. Τὰ παλαιὰ ὄπλα (τόξα, ἀκόντια, δόρατα, ἀσπίδες, θώρακες, περικεφαλαῖαι) ἤρχισαν νά ἀχρηστεύωνται καί νά ἀντικαθίστανται μὲ πυροβόλα τοιαῦτα. Τὰ φούρια καί οἱ πύργοι ἔχασαν ἔκτοτε τὴν ἀξίαν των. Οἱ πόλεμοι ἀπέβησαν καταστρεπτικώτεροι καί ὥς ἐκ τούτου ἐμετριάσθησαν, διότι δέν ἐκηρύσσοντο πλέον δι' ἀσημάντους ἀφορμὰς.

Σήμερον ἡ πυρίτις χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα καί δι' εἰρηνικοὺς σκοποὺς (διάνοιξις ὁδῶν διὰ τῆς διασπάσεως ὀγκολίθων, ἐξόρυξις μετάλλων κλπ).

3) **Ἡ τυπογραφία.** Μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος τὰ βιβλία ἦσαν χειρό-

γραφα και συνεπώς δυσεύρετα, ακριβὰ και δυσανάγνωστα. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἔμεναν ἀγράμματοι, μὲ συνέπειαν τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Γερμανὸς **Ἰωάννης Γουτεμβέργιος** (1400 - 1468) κατεσκεύασε κινητὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα ἐτοποθέτησε τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ ἐσχημάτισε λέξεις, φράσεις, κ.λ.π. ἐπάνω εἰς πλάκας. Τὰ πρῶτα κινητὰ γράμματα ἦσαν ξύλινα καὶ κατόπιν μετάλλινα (μόλυβδος καὶ ἀντιμόνιον), διὰ νὰ μὴ φθείρωνται. Τὰς πλάκας ἐτοποθέτουν εἰς χειροκίνητα πιεστήρια καὶ ἐξετύπωνον ὅσαδὴποτε ἀντίτυπα. Τὰ βιβλία ἔγιναν εὐθηνὰ καὶ ἐκυκλοφόρησαν εὐρύτατα. Τὸ πρῶτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐξετύπωνεν ὁ Γουτεμβέργιος, ἦτο ἡ **Ἁγία Γραφή**.

Ἐκτοτε ἡ τυπογραφία ἐτελειοποιήθη, τὸ βιβλίον ἔγινε προσιτὸν εἰς ὅλους, ἡ μόρφωσις καὶ ἡ πρόοδος ἦσαν τὰ ἐπακόλουθα.

β) **Ἀνακαλύψεις** Τολμηροὶ θαλασσοπόροι προέβησαν εἰς ἀνακαλύψεις πολλῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι παρέμενον ἄγνωστοι ἕως τότε. Σπουδαιότεραι ἀνακαλύψεις εἶναι :

1. **Ἡ νέα θαλασσία ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.** Ἡ πλουσία χώρα τῶν Ἰνδιῶν ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ χρήσιμα προϊόντα της (πιπέρι, κανέλλα, γαρύφαλλα, μοσχοκάρυα, τέιον, ἐλεφαντόδοντες, μαργαριτάρια, ἀρώματα κλπ). Ταῦτα μετεφέροντο μὲ καμήλους ἀπὸ Ἀραβας ἐμπόρους μέχρι τῶν λιμένων τῆς Μεσογείου. Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παρελάμβανον οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμποροι. Ἡ μεταφορὰ ὁμῶς τῶν προϊόντων αὐτῶν ἦτο δύσκολος καὶ δαπανηρά. Πορτογάλοι ναυτικοὶ τότε ἐσκέφθησαν νὰ εὕρουν δρόμον διὰ θαλάσσης πρὸς τὰς Ἰνδίας, ὥστε νὰ διευκολυνθῇ τὸ ἐμπόριον. Μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ναυτικῆς πυξίδος τοῦτο ἦτο κατορθωτὸν πλέον.

Πρῶτος ὁ Πορτογάλος θαλασσοπόρος **Ἑρρίκος** ἐπλευσε πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καὶ ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Μαδέραν, Καναρίους, Ἀζόρας καὶ τὴν ἀκτὴν τῆς Ν. Γουινέας. Κατόπιν ὁ Βαρθολομαῖος **Διάζ**, (1486) ἔφθασε μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ὁ τολμηρὸς **Βάσκο Ντὲ Γκάμα** (1497) ἐπέρασε τὸ Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἡ ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀνεκαλύφθη.

Ἀργότερον ἄλλοι θαλασσοπόροι (Ἰσπανοί, Ὁλλανδοί, Ἀγγλοὶ) ἐπεχείρησαν πολλὰ μακρινὰ ταξίδια, ἀνεκάλυψαν νέας χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἱδρυσαν ἀποικίας. Τὸ ἐμπόριον μεταξύ Εὐρώπης καὶ

Ἀσίας ηὐξήθη καὶ τὰ προϊόντα ἔφθانون πλέον ἄφθονα καὶ εὐθηνά.

2. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς. Ἄλλος τολμηρὸς θαλασσοπόρος ὁ Γενουάτης **Χριστόφορος Κολόμβος**, ἐσκέφθη νὰ ταξιδεύσῃ πρὸς τὰς Ἰνδίας ἀπὸ ἄλλον δρόμον, ἀπὸ τὴν Δύσιν. Πρὸς τοῦτο ἐστηρίχθη εἰς τὴν γνώμην τῶν Ἑλλήνων γεωγράφων, ὅτι ἡ γῆ εἶναι σφαιρική. Εὗρε προθύμους τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδον καὶ Ἰσαβέλλαν οἱ ὁποῖοι

Χριστόφορος Κολόμβος

τοῦ διέθεσαν 3 πλοῖα καὶ 90 ναύτας, μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια. Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1492 ὁ Κολόμβος διέσχισε τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν καί, ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους, ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον Γουαναχάνην τῆς Ἀμερικῆς, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Ἀγιον Σωτῆρα. Ἐπροχώρησε καὶ ἀνεκάλυψε τὴν Κούβαν καὶ Αἴτῃν. Πλήρης χαρᾶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ μεγάλας τιμὰς. Ἐκαμε καὶ ἄλλα ταξίδια καὶ ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλας νήσους τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπίστευεν ὅμως, ὅτι εἶχε φθάσει εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὰς ὠνόμασε **Δυτικὰς Ἰνδίας**.

Ἄλλοι θαλασσοπόροι, Ἰσπανοὶ καὶ Πορτογάλοι, ἐπραγματοποίησαν ἄλλα ταξίδια καὶ ἐπέισθησαν ὅτι πρόκειται περὶ νέας ἡπείρου, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀμερικὴ, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμέρικο Βεσπούκι, ὁ ὁποῖος τὴν ἐμελέτησε, τὴν περιέγραψε καὶ ἔκαμε τὸν χάρτην τῆς.

Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς ἡ Ἰσπανία ἐδημιούργησε μέγα ἀποικιακὸν κράτος. Αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι χῶραι ὠνομάσθησαν **Νέος Κόσμος**. Αἱ ἐξερευνήσεις ἐξηκολούθησαν ἀπὸ Ἀγγλοὺς καὶ Γάλλους ἐξερευνητάς, οἱ ὁποῖοι ἱδρυσαν ἐκεῖ νέας ἀποικίας.

Αἱ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς ἠλευθερώθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἀργότερον (1776) ἀπετέλεσαν τὰ νέα κράτη αὐτῆς, ὅπως εἶναι αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι κ.ἄ. Αἱ νέαι χῶραι γενικῶς ἐβοήθησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ, ἐνῶ νέα προϊόντα μετεφέρθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

3. **Ὁ περίπλους τῆς Γῆς.** Τὸν Σ/βριον τοῦ 1519 ἄλλος τολμηρὸς θαλασσοπόρος, ὁ Πορτογάλος **Φιρδινάνδος Μανελᾶνος**, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μὲ 5 πλοῖα, διέσχισε τὸν Ἀτλαντικόν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ν. Ἀμερικὴν, ἐπέρασε τὸν πορθμὸν μεταξὺ τῆς ἡπείρου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, (ὁ ὁποῖος λέγεται ἔκτοτε πορθμὸς τοῦ Μαγγελάνου) καὶ διὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους. Ἐκεῖ ἐφονεύθη εἰς μάχην μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς. Οἱ σύντροφοί του ἐσυνέχισαν τὸν πλοῦν καί, διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, μετὰ τριετῇ περιπέτειαν. Ἀπὸ τὰ 5 πλοῖα ὁμως μόνον ἓν ἐπέτυχε νὰ ἐπιστρέψῃ.

4. **Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων.** Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν νέων χωρῶν συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι μετηνάστευσαν, ἵδρυσαν ἀποικίας, ἔκαμαν ἐπιχειρήσεις καὶ ἐπλούτησαν. Τὸ ἐμπόριον ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἡ βιομηχανία προώδευσε. Μεγάλα πλοῖα διέσχιζαν τώρα τοὺς ὠκεανούς καὶ πολλαὶ παράλαιοι πόλεις ἔγιναν μεγαλουπόλεις.

Αἱ ἀνακαλύψεις συνετέλεσαν οὕτω εἰς μίαν σπουδαίαν κοινωνικὴν μεταβολήν. Ὁ πλοῦτος ἔφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν φεουδαρχῶν καὶ εὐγενῶν. Περιῆλθεν εἰς τοὺς ἐμπόρους, τοὺς ἐπιστήμονας, τοὺς ναυτικούς, τοὺς τεχνίτας. Ὅλοι αὐτοὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κρατῶν καὶ ἐξελέγησαν κυβερνήται.

Αἱ ἐπιστῆμαι ἐσημείωσαν ἀλματώδη πρόοδον. Ἐπλουτίσθησαν μὲ τὰ πορίσματα νέων ἐρευνῶν διὰ τῆς ἐξετάσεως ζώων καὶ φυτῶν, νέων ἀνθρώπων καὶ ἀγνώστων φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν νόμων. Ἡ ὄψις τοῦ κόσμου ἥλλαξε.

Μὲ τὴν Ἀναγέννησιν εἰσῆλθεν ἡ ἀνθρωπότης εἰς μίαν νέαν ἱστορικὴν περίοδον, ἡ ὁποία ὀνομάζεται περίοδος τῶν **Νέων Χρόνων**.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

1. Ποῖαι ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι ἀνακαλύψεις τοῦ 15ου αἰῶνος.
2. Πίναξ τῶν ὀνομάτων καὶ ἀνακαλύψεων.
3. Ποῖαι ἦσαν αἱ σπουδαιότεραι ἐφευρέσεις.

4. Πῶς ἔγραφον οἱ ἀρχαῖοι (πάπυροι, περγαμηναὶ κλπ.).

5. Ἐπισκεφθῆτε ἓν σύγχρονον τυπογραφεῖον.

6. Ἀσχολίαι εἰς τὸν χάρτην : σημειώσατε τὰ δρομολόγια τῶν μεγάλων θαλασσοπόρων.

7. Πληροφορίαι περισσότεραι : περὶ ναυτικῆς πυξίδος, πυρίτιδος, τυπογραφίας, Ἰνδιῶν, Ἀμερικῆς, σημερινῶν κατοίκων καὶ πολιτισμοῦ τῶν.

B. 1. Καταγράψατε τὰς περιόδους τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας.

2. Ἀναφέρατε τὰ χαρακτηριστικὰ πρόσωπα καὶ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα ἐκάστης περιόδου.

3. Σημειώσατε τὰς περιόδους προόδου καὶ παρακμῆς.

4. Τί ὠφελήθη ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντίου.

5. Μὲ τὸ ὕλικόν τοῦ ἔτους (ἐργασίας, λεξικόν, ὀνομάτων, πίνακας χρονολογιῶν, λευκώματα, χάρτας, εἰκόνας κλπ.) νὰ διοργανώσετε ἑκθεσιν τῆς ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ μᾶς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΕΣ	Σελ. 7
1. Ἀνάπτυξις — Ἑκτασις Ρωμ. κράτους	» 7
2. Πύρρος — Συμπολιτεῖαι — Ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων.	» 12
3. Κατακτ. Πόλεμοι τῶν Ρωμαίων — Ὑποταγή τῆς Ἑλλάδος.	» 15
4. Ἐπίδρασις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ ἐπὶ τῶν Ρωμαίων	» 19
2. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ	
1. Ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ	» 22
2. Ἀγῶνες — Διωγμοὶ — Ἐξάπλωσις τῆς νέας Θρησκείας . . .	» 24
3. Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	
1. Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία	» 28
2. Ὁ αὐτοκράτωρ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	» 30
3. Τὸ Λάβαρον	» 31
4. Ὁ Κωνσταντῖνος Μονοκράτωρ	» 32
5. Ὁ Κωνσταντῖνος προστάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ	» 34
6. Ἀρειος καὶ ἡ Α' Οἰκ. Σύνοδος	» 35
7. Μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας	» 35
8. Θάνατος Μ. Κωνσταντίνου	» 37
4. ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	» 39
5. Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ	» 49
1. Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα	» 49
2. Ἡ «στάσις τοῦ νίκαια»	» 51
3. Πόλεμοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας	» 54
4. Τὰ μεγάλα εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ	» 56
6. Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ	» 64
1. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	» 64
2. Ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἐπὶ Ἡρακλείου	» 65
3. Ἡρώϊκοι ἀγῶνες κατὰ τῶν Περσῶν	» 66
4. Πολιορκία τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων — Ἀκάθιστος Ὕμνος	» 68
5. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ἡρακλείου — Ὑψωσις Τ. Σταυροῦ . . .	» 69

7. Ο ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΣΜΟΣ	
1. 'Ο Μωάμεθ καί ἡ θρησκεία του	Σελ. 72
2. 'Ανάπτυξις Μωάμεθ. 'Αραβικοῦ κράτους	» 74
3. Πόλεμοι 'Αράβων κατὰ τοῦ Βυζαντίου	» 75
4. 'Αραβικὸς πολιτισμὸς	» 76
8. Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ	» 79
9. ΣΛΑΥΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ	» 83
10. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ	» 86
— Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών	» 86
— Φωκάς, Τσιμισκῆς	» 88
— Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος	» 89
— 'Ακμή τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας	» 91
— Περιγραφή τῆς Κων/πόλεως	» 93
11. ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΔΥΤ. ΕΥΡΩΠΗΣ	» 99
— Κράτη Δυτ. Εὐρώπης	» 99
— Σταυροφορίαι	» 103
12. Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ	» 109
13. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ	» 111
14. ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ	» 115
15. ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ	
1. Σελτζούκοι Τούρκοι	» 117
2. 'Οθωμανοὶ Τούρκοι	» 118
3. Στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ 'Οθωμανικοῦ κράτους	» 119
4. 'Επέκτασις τοῦ Τουρκικοῦ κράτους	» 120
5. Μανουήλ – Βαγιαζήτ	» 122
6. Τελευταῖοι 'Αγῶνες 'Ελλήνων κατὰ τῶν Τούρκων	» 125
7. Μωάμεθ Β' – Κωνσταντῖνος ΙΑ'	» 129
8. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως	» 131
9. Κατάκτησις τῶν λοιπῶν 'Ελλ. χωρῶν	» 140
16. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	» 142
— 'Ο Βυζαντινὸς πολιτισμὸς	» 147
— Σημασία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας	» 154
17. Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ – ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ	» 158
— Λαοὶ καὶ κράτη	» 158
— 'Αναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν	» 161
— 'Εφευρέσεις καὶ 'Ανακαλύψεις	» 162
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	» 169

024000039853

